

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA RIBE AMT 1997

BIND XXVII-2

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

Historisk Samfund for Ribe Amt

Stiftet 1902. Danmarks ældste amtshistoriske samfund.

Bestyrelsen

Formand: Arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen,
Grønlandsparken 58 C, 6715 Esbjerg N. Tlf. 75 15 56 30.

Næstformand: Fhv. borgmester Søren Hübschmann,
Bredgade 63, 6830 Nr. Nebel. Tlf. 75 28 80 51.

Redaktør 1997: Arkivar Else-Marie Poulsen,
Torvegade 79, 6700 Esbjerg. Tlf. 75 13 92 24.

Redaktør 1998: Olga Petersen
Boldingvej 16, 6752 Glejbjerg. Tlf. 75 19 82 80

Kasserer: Ejvind Busk Jensen,
Gl. Præstevej 16, Ounbøl, 6800 Varde. Tlf. 75 26 41 16.

Pastor Agner Frandsen,
Kirkevej 7, Askov, 6600 Vejen. Tlf. 75 36 14 97.

Lærer Søren Mulvad,
Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Tlf. 75 44 11 77.

Cand.mag. Hans Jørgen L. Larsen,
Fauerskovvej 9, Lindknud, 6650 Brørup. Tlf. 75 38 80 31.

Suppleanter: Skoleinspektør Sv. E. Tygesen,
Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse. Tlf. 75 33 31 39.

Skoleinspektør J. Hedegård Rasmussen,
Alsædtægten 12, 6740 Bramming. Tlf. 75 17 93 30.

Redaktion: Else-Marie Poulsen,
Torvegade 79, 6700 Esbjerg. Tlf. 75 13 92 24.

Agner Frandsen,
Kirkevej 7, Askov, 6600 Vejen. Tlf. 75 36 14 97.

Verner Bruhn,
Darumvej 16, 1. sal, 6700 Esbjerg. Tlf. 75 45 28 55.

**Ekspedition
og kasse:** Ejvind Busk Jensen, .
Gl. Præstevej 16, Ounbøl, 6800 Varde. Tlf. 75 26 41 16

Gironummer: 6 04 31 94.

Kontingent: Kr. 100

Fra Ribe Amt

BIND XXVII-2

HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

1997

FRA RIBE AMT 1997

Udgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt.

Produktion: Kiva Grafisk, Esbjerg.

Tryk: Vestkystens Bogtrykkeri.

ISSN 0046-4864

**Eftertryk af årbogens artikler kun
med tilladelse fra forfatterne.**

Omslagsbillede:

**Varde Biblioteks hovedindgang
gennem arkaden. (Varde Bibliotek)**

Folkebogsamling for Varde og Omegn

- Biblioteket for Varde og Omegn gennem 100 år

Af Karen Riisager og Jørgen Hansen

Biblioteket var et resultat af de grundtvigske foredragsforeninger og af folkeoplysnings-tanker hos byens meningsdannende borger. De samme ideer, som fik teater- og andre foreninger til at blomstre. Samarbejdet mellem land og by har været en vigtig faktor fra starten og synlig gennem hele bibliotekets hundredårige historie. - Egnens befolkning har henover tiden ivrigt interesseret sig for bibliotekets tilstand og bidraget til fremdriften med ris og ros. - Det politiske klima, i.e. kommunalpolitikere og diverse bestyrelsesmedlemmer, har vist engageret interesse for biblioteket med de fordele og ulemper, dette kan give, med henblik på faglige og af og til ufri-villigt morsomme forslag til bibliotekets daglige drift.

Skolemøderne - optakten og de første overvejelser til en folkebogsamling

Vardes overlærer J. Olsen var ophavsmand til de vestjydske skolemøder, som i de to første dage efter pinse i årene i 1890'erne kunne samle over 1.000 mennesker i Varde. På det 10. skolemødes første dag i 1897, tirsdag den 8. juni talte adjunkt Andreas Schack Steenberg fra Horsens om: Læsning og folkebogsamlinger. Steenberg var en af folkebibliotekssagens pionerer, foredragsholder og agitator for sagen, og var ansat som pengeforde-

ler ved Statens komite for uddeling af bogga-ver. Hans foredrag vakte ifølge Ribe Amts-Tidende stor interesse.

Han sagde blandt andet: »Det levende ord, foredraget, har spillet og spiller fremdeles en stor rolle, men det taber en del af sit værd, hvis det ikke suppleres af »det døde bogstav«, læsning. De mange foredrag, der holdes landet over bidrager til at højne og vække, og dette turde være deres største gavn, men de må, om de skal bære frugt, støttes af mere læsning, og det er dette jeg slår til lyd for. Hvilken betydning har bøgerne ikke for hjemmet! Hvor er det ikke samlende at sidde i sin hyggelige stue og høre et af familiens medlemmer læse op af en god bog! Ja, men det er jo mest morskabslæsning, siges der. Det skal man dog ikke lade hånt om. Hvorledes kommer man f.eks. ikke til at se lettere og lysere på alt ved at læse Bjørnsons En glad gut? Selv om der kun bydes morskabslæsning, så er også den god; men bøgerne byder langt mere, nemlig kundskabsmeddelelse.

Der påstås, at det danske folk er et af de mest oplyste. Det kan være; men der er i alt fald ikke herhjemme den læselyst som f.eks. i England og Amerika. I England er biblioteksspørgsmålet ligefrem ordnet ved lov, og der findes overalt flere biblioteker med egne bygninger, hvori findes læseværelser og

hvorfra udlån finder sted. I Amerika er bevægelsen nyere, men de er dog der nået så vidt, at de ligefrem har skole for bibliotekarer, og sagens forkæmpere har allerede fået rejst et betydeligt antal biblioteker.

Herhjemme er der folkebogsamlinger - på et par tusind bind hver - i nogle byer. Som regel yder kommunen tilskud. På landet er forholdet dette, at det i reglen afhænger af den interesse, læreren nærer for sagen, om der kan trives en bogsamling eller ikke. En væsentlig mangel ved bogsamlingerne på landet er, at de i reglen er for små; når medlemmerne har fået alle bøgerne læst, er der ikke midler til at anskaffe nye, og så dør sagen hen.

Denne mangel kan vistnok afhjælpes ved vandre-bogsamlinger, der iværksættes på den måde, at der sendes bogkasser ud til de sogne, der har sluttet sig til. Når de er læst et sted, går de til et andet og så fremdeles. Det, der skulle være målet, er: I hver by en folke-bogsamling og i hvert sogn en selvstændig, mindre bogsamling, suppleret med et system af vandre-bogsamlinger. Her, hvor så mange lærere er forsamlede, vil et ord om folke-bogsamlinger være på sin plads, og jeg håber, der må komme noget ud af sagen på denne egn«.

Steenbergs indlæg affødte en del drøftelse med mange positive tilsagn om interesse for sagen og beslutning om et møde senere samme dag for at tage en grundigere debat. Her deltog omkring 50 mænd fra egnen, men mødet førte dog ikke til noget positivt resultat. Der var enighed om bogsamlingers nytte, men en del tvivl om, hvordan det hele skulle gribes an.

På skolemødet i pinsen 1897 var indledt en interesse for bibliotekssagen, som betød, at

det var lettere for J. Olsen, da han senere på året arrangerede flere møder for fortsat drøftelse af samme sag.

Overlærer J. Olsens arbejde for at skabe interesse for bibliotekssagen

J. Olsen indbød den 21. september 1897 en række mænd i forskellige samfundsstillinger til en drøftelse af spørgsmålet om oprettelse af en Folkebogsamling for Varde og Omegn. Der syntes at have været positiv stemning. Overlæreren gav en oversigt over folke-bogsamlingernes stilling i Amerika, England, Sverige og særligt i Finland, samt fremhævede læsningens betydning som støtte for det levende ord og udtalte forvisning om en folke-bogsamlings store gavn for Varde og omegn.

Der blev nedsat et 12-mands udvalg, som fik til opgave at sætte sig i forbindelse med landkredsene og i det hele taget sørge for, at planen om en folkebogsamling blev realiseret på bedste måde. Sagfører Nonboe, en af deltagerne i mødet, var med til at udforme lovene for Folkebogsamlingen. Senere skulle udvalget sørge for at afholde et møde for byfolk og landboere - og på dette møde forventedes lovene for bogsamlingen at blive vedtaget.

Udvalget for Varde by og Omegn kom til at bestå af følgende: Borgmester Borberg, købmand H. M. Hansen, redaktør Hansen, gæstgiver Justesen, redaktør Kjelst, kunstdrejer Madsen, kantor Marke, sagfører Nonboe, overlærer J. Olsen, murer Corn. Pedersen, skomagere Schou og sadelmager P. Tarp.

Brugerinteressen var tilstede

- en borger udtaler sig

Dagen efter mødet indeholdt Ribe Amts-Ti-

dende et indlæg, skrevet af den da kendte skrivende gårdejer fra Vittarp, Chr. Mathiesen: »Læs og lær. Jeg ikke alene hørte, men jeg var også ret med på Adjunkt Steenbergs foredrag om folkebiblioteker ved skolemødet i Varde sidste sommer, vel nærmest af den grund, at jeg igennem et sådant folkebibliotek har fået grundvolden lagt til en senere, om end mangelfuld udvikling. Vi havde her i sognet en degn ved navn Warnicke, som 1840 oprettede et såkaldt læseselskab ved selv i forening med præsten at skænke en del bøger dertil, og en del fik han som gaver fra Landhusholdningsselskabet og »Foreningen for trykkefrihedens rette brug«. Medlemmerne gav et ubetydeligt bidrag. Han ofrede megen tid på denne bogsamling, ikke alene ved uddelingen, men også ved at indbinde bøgerne og klistre og lappe på dem. Han døde 1853, og så var det så næsten forbi, idet selskabet sygnede hen, og senere har der ingen været, der som han har kunnet holde sagen oppe. Jeg tror at kunne sige, at hans arbejde har sat spor i mere end en menneskealder, for man kan endnu her træffe ældre mænd, som er om ikke fuldt ud med i tidens bevægelser, så dog så fordomsfri, at de ikke bryder ned, hvad andre bygger op, af hvad som godt er. Jeg vil give ham det eftermæle, at han ikke har levet forgæves. Da Rigsdagen første gang blev samlet, holdtes Berlingske Tidende, og folk samledes i skolerne om aftenen til oplæsning og diskussion. Jeg har tit tænkt på, hvad der var årsag til, at folk er gået så sorgeligt tilbage i den henseende, at de næppe gider gå hen for at høre et godt foredrag, medens lokalet for 50 år siden ved sådan lejlighed var stuvende fuldt, både til oplæsning og til aftenskole. Mon det ikke skulle

komme af, at forlystelsessygen med sine følgesvende, drikkeri og kortspil, har så megen indpas i folket, at andre interesser træder i baggrunden? Det har harmet mig, at der i vore forsamlingshuse udskænkes spirituøse drikke og at folk kan samles der til kortspil, thi de er dog byggede til noget ganske andet. Mange kan indse, at det ikke burde være, men mangler det moralske mod til en bestemt optræden derimod, og andre tænker som så: Det angår egentlig ikke mig, for det er ikke mine penge, de drikker op eller spiller væk, men den, der vil glæde og gavne sine medmennesker og være med til at skabe lykke og tilfredshed i de mange små hjem, kan ikke tage det på den måde, men vil ved given lejlighed ivre imod. I min ungdom blev der ofte læst højt om vinteraftener, men her er også tilbagegang, nu er det, som berørt, mest Jacob Holmblads Katekismus, der læses i, når folk kommer sammen, og den slags læsning fører til, at folk forstenes i egoisme. Der tales nok om det levende ords fortrin fremfor det, man får gennem læsning, men dette fortrin er nok af en tvivlsom beskaffenhed, når ses hen til, at det skrevne kan læses af tusinder og holde sig i tusinder af år uden at forvanskes, som det mundtlige ofte bliver. Der findes læselig skrift fra tusind år før vor tidsregning.

Efter min erfaring er sund og god læsning af stor betydning for et menneskes moralske opdragelse, vækkelse og udvikling i god retning, og en mægtig spore til handlekraft i livets mange forskellige forhold, men det bliver for vidtløftigt at komme ind herpå, kun skal jeg berøre, at den giver herredømme over sproget, så at man i skrift bedre kan fremsætte sine tanker og meninger, og desu-

den kan det for den opmærksomme læser både på en mangelfuld undervisning i retskrivning. Flere har på den måde ved selvundervisning lært at skrive nogenlunde fejlfrit.

Der er nu tale om at få et vandrende folkebibliotek i gang, og man vil kunne forstå, at jeg også her er med, men give råd i så henseende tør jeg ikke, da andre på det område, ligger inde med større erfaring. Jeg vil slutte med at anbefale sagen, og til mine standsfæller vil jeg sige: Har I en krone til spiritus, to at vove i spil eller tre til forfængelig prydelser, giv så hellere fire til god læsning, for det vil højne din tilværelse, give dig et friere og mere uhildet syn på livet og forståelse af, at der også er noget andet at leve for end at arbejde, spise og drikke.

Vittarp, d. 20. septbr. 1897. Chr. Mathiesen«.

Man må formode at redaktøren, som jo var medlem af bestyrelsen, der arbejdede for bibliotekets stiftelse, opfattede dette indlæg som en anbefaling af sagen, på trods af den vidtløftige argumentation og de mange moralske sidespring fra hovedtemaet: Læsningens glæder.

En folkebogsamling oprettes

Arbejdsgruppen indkaldte til stormøde for repræsentanter fra Varde og de omliggende sogne. Der var udarbejdet forslag til reglement for folkebogsamlingen og man var klar til straks at tage fat på dannelse af en bogsamling, hvis der på mødet på hotel Dania den 18. oktober 1897 var stemning for sagen.

I Ribe Amts-Tidende kunne man dagen efter læse følgende beskrivelse af det stiftende møde for biblioteket i Varde: »Til mødet i Varde i går, 18.10.1897, angående oprettelsen

af en Folkebogsamling for Varde og Omegn var mødt repræsentanter for en stor del af de omkring Varde liggende sogne, og der var hos samtlige mødte en stemning for sagen, der varsler godt for dennes heldige gennemførelse. Overlærer Olsen gav en oversigt over folkebogsamlingernes stilling her og i andre lande.

Efter at Sagfører Nonboe dernæst var valgt til forhandlingsleder, blev det foreløbige lovudkast, der i forvejen var trykt og udsendt til mænd i hvert enkelt sogn, oplæst punkt for punkt og underkastet en ret indgående drøftelse. Udkastet foreslog bogkasser på 20 bind for en betaling af 25 kr. årlig. Det vedtoges, at der kan etableres bogkasser på et hvilket som helst antal bind, dog ikke under 10, og at betalingen sættes til 1 kr. årlig pr. bind, for denne betaling kan ombytning af bogkasserne finde sted så ofte, det ønskes.

Der blev valgt 5 mænd fra omegnen til sammen med 5 mænd fra Varde, at danne den foreløbige styrelse for Folkebogsamlingen. Som medlemmer valgtes for landdistriktet lærer Andersen, Nr. Nebel, lærer Hansen, Lunde, gårdejer Lars Mose, Aarre, plantør Pinholt, Vejers og pastor Thyssen, Ølgod«.

Fredag den 22. oktober 1897 var der indkaldt til et nyt møde for at tegne medlemmer til Folkebogsamlingen fra Varde By og for at vælge bestyrelsens fem medlemmer fra byen. Disse blev redaktør Hansen, kunstdrejer Madsen, kantor Marke, overlærer J. Olsen og skomager Schou. Ved samme møde blev reglement for Folkebogsamlingen vedtaget enstemmigt. Reglementet havde været trykt i sin helhed i avisen to dage før mødet - i den form, det var blevet vedtaget på det konstituerende møde den 18. oktober 1897.

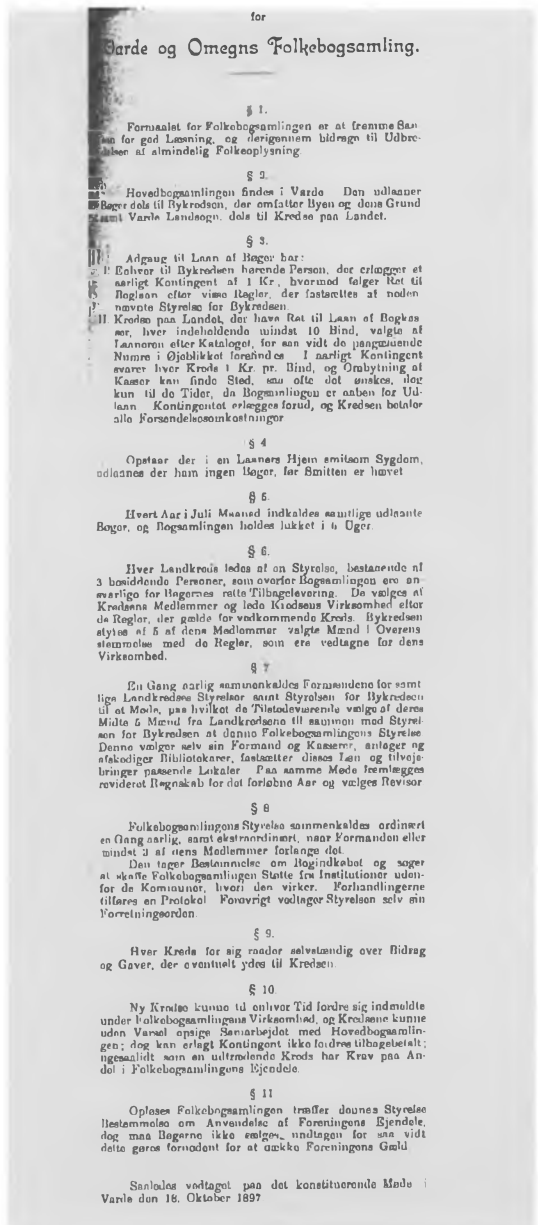
Love for Varde og Omegns Folkebogsamling havde 11 paragraffer. Formålet var at fremme sansen for god læsning og derigennem bidrage til udbredelsen af almindelig folkeoplysning. Et formål, der kan genkendes i biblioteksloven, som den er i dag.

Bøgerne skulle befinde sig i Varde og udlånes til folk fra Varde By, Varde Landsogn og til kredse på landet. Fra byen ville enhver person, der betalte en krone i årlig kontingent, få ret til boglån. Til landkredsene ville der blive sammensat bogkasser med mindst ti bind, valgt af lånerne efter en katalog over bibliotekets bøger. Landkredsene skulle betale en krone årligt pr. bind i bogkasserne i kontingent. Ombytning af kasserne kunne finde sted så ofte kredsen ønskede det. En udmærket ordning, der tilgodeså kredsens forskellige lånebehov.

Oplandet kom til at bestå af op mod 50 kredse med hver sin tremands styrelse. Bykredsen skulle styres af fem medlemmer, der sammen med fem medlemmer valgte fra landkredsene udgjorde den egentlige styrelse. Denne styrelse skulle tage bestemmelse om bogindkøbet og søge at skaffe Folkebogsamlingen økonomisk støtte fra institutioner indenfor de kommuner, hvori den virkede.

Medlemmer, pengeindsamling og bogindkøb

Brugergrundlaget blev opgjort ved første bestyrelsesmøde. Der var 1.200 medlemmer: mere end 600 fra landdistriktet og lidt færre fra Varde by, der havde godt 4.000 indbyggere. Bestyrelsen valgte den dynamiske overlærer Olsen til formand og redaktør Hansen til sekretær. Som bibliotekarere antoges lærer-

Love for Varde og Omegns Folkebogsamling. (Ribe Amts-Tidende 20.10.1897)

Lærer N. H. Bossen, bibliotekar ved Varde Bibliotek i 25 år. (Varde Bibliotek)

ne N. H. Bossen og A. Jepsen til en løn af hver 150 kr. årligt. Planen var at søge tilskud, indkøbe bøger og bogkasser, sådan at bogudlånet kunne tage sin begyndelse omkring den 15. december, så medlemmerne kunne forsyne sig med læsning til juletiden. Det lykkedes næsten. Bogkasserne blev pakkede og sendt til landdistrikterne inden jul, mens medlemmerne i Varde måtte vente til først i det nye år med at kunne låne bøger.

Der findes et trykt katalog fra 1902 og et tillæg fra 1907, der fortæller om samlingens kvalitet og aktualitet. Man kunne vælge mellem mere end 8.000 titler, en hel del var med oplysende indhold, men hovedvægten var lagt på skønlitteraturen, som var meget alsidigt repræsenteret. De første år var man tilsyneladende meget hurtig til at indkøbe tidens nye forfattere: Johannes Jørgensen, Johannes Skjoldborg, Jeppe Aakjær, Johannes V. Jensen, Martin Andersen Nexø, Thit Jensen, Albert Dam, Gyrithe Lemche, Knut Hamsun, Selma Lagerlöf og R. Kipling. 8.000 bind var meget for en by på Vardes størrelse. Der findes desværre ingen udlånsstatistik fra de første år, men med det antal medlemmer, må bøgerne være blevet meget brugte og slidte. Det samme antal bind blev først igen opnået i 1954, en del år efter, at biblioteket havde fået sin egen bygning i 1941.

Bestyrelsen for det vestjyske skolemøde i Varde vedtog at skænke 200 kr. af skolemødernes overskud til Varde og Omegns Folkebogsamling - en logisk følge af at initiativet til et bibliotek var taget på et af skolemøderne. Banken og sparekassen gav tilskud, ligesom lotteri var en af de anstrengelser, man gjorde sig for at skaffe midler til bogkøb.

På årets sidste dag i 1897 fortælleres i Ribe

Amts-Tidende, at man havde nået at udsende bogkasserne som planlagt til landkredsene før jul, mens adskilligt havde forhindret, at udlånet til byen var kommet i gang. Medlemmerne i byen ville først kunne låne den 5. og 6. januar 1898 og udlånet skulle foregå fra Borgerskolen disse to første dage. Derefter skulle bogsamlingen flyttes til Teknisk Skole, hvor den fremtidige åbningstid ville blive hver torsdag eftermiddag kl. 1-2 og hver lørdag aften kl. 7-9. Biblioteket startede med en ugentlig åbningstid på tre timer.

Folkebogsamlingerne i 1897

Andreas Steenberg beskrev i en kronik i Ribe Amts-Tidende biblioteksvæsenet i Danmark og nævnte, at der i 1897 blev oprettet folkebogsamlinger i Varde, Slagelse og Snøde på Langeland. Varde Bibliotek var det første større eksempel på, at land og by sluttede sig sammen om en bogsamling. I 1898 arbejdedes der på at oprette bogsamlinger i blandt andet Holstebro, Esbjerg og Køge.

På finansloven for 1897-98 blev summen til uddeling af boggaver til sognebiblioteker og lignende bogsamlinger forhøjet fra 10.000 kr. til 14.000 kr. Summen var blevet anvendt til understøttelse af ca. 215 bogsamlinger på landet og 33 i København og købstæderne. Steenberg mente, at i en sammenligning af danske biblioteksforhold med udlandets kunne de videnskabelige biblioteker klare sig, mens folkebogsamlingerne stadig stod noget tilbage, særlig i sammenligning med de engelsktalende nationer.

Det forløbne års arbejde viste dog, at der rundt om i landet var blevet vakt større og større opmærksomhed for folkebogsamlingerne og deres betydning for oplysningen.

De første årtier

Folkebogsamlingen for Varde og Omegn fik en flyvende start med mange bøger og mange medlemmer, der flittigt benyttede samlingen. Der var en svagt faldende omsætning op til 1910, og derefter stagnation til efter Første Verdenskrig. Årsagen hertil kendes ikke - måske var tilskuddene fra kommunerne for små. Det var før biblioteksloven, der kom i 1920, og før kommunerne var forpligtede til at give tilskud til biblioteksvæsenet. Kommunikationen mellem land og by før bilernes tid, blev måske i længden for besværlig.

Statstilskuddet var fastfrosset gennem lange perioder og på trods af, at der blev flere og flere biblioteker om at dele summen forblev den på samme niveau. Ønsket om forhøjelse af statstilskuddet blev drøftet i Folketinget i begyndelsen af århundredet. Sagen blev fremført af folketingsmanden fra Varde, S. Sørensen. Kulturminister I. C. Christensen lovede at se på sagen. Et af principperne for tildelingen af tilskud til bibliotekerne var, at et stort tilskud fra kommunen ville udløse et stort tilskud fra staten og omvendt. Dette princip har siden været anvendt i mangfoldige år indenfor bibliotekssektoren.

Formanden for Biblioteket for Varde og Omegn, overlærer J. Olsen, var medstifter af foreningen Danmarks Folkebogsamlinger, der sammensluttedes med Danmarks Biblioteksforening i 1920. Han fik udvirket, at det første årsmøde kaldet bogsamlingsmøde, blev afholdt i Varde den 9. oktober 1908 med 300 deltagere fra hele landet og med taler af biskop P. G. Koch, Ribe, højskoleforstander Th. Bredsdorff, Roskilde, og Andreas Schack Steenberg.

Lærer Jørgen Banke, Esbjerg, holdt på Fol-

kebogsamlingens årlige generalforsamling den 10. maj 1920 foredrag om bøgernes brug. Banke gav en række nyttige vink om bøgernes brug på biblioteket f.eks. at læsestuen på samme tid skal være arbejdsrum, oplysningscentral og beskyttelsesrum for ungdommen. Banke fortalte også om, hvorledes foreningen for at være i overensstemmelse med tidens krav kunne omdannes til en biblioteksforening. Desuden havde Varde Folkebogsamling for stedse indskrevet sit navn i bibliotekernes historie, og når den ikke netop da i 1920 stod som nr. et, var det på grund af manglende penge til fornyelse af samlingen. Når Varde nu fik sit biblioteksvæsen moderniseret med en ny smuk læsesal ville byen igen hævde sig i første række.

På generalforsamlingen blev der foretaget visse ændringer i overensstemmelse med de nye bogsamlingsregler. Man vedtog at opløse Folkebogsamlingen og overlade dens ejendele til Biblioteksforeningen. Et nyt regelsæt for Biblioteksforeningen for Varde og Omegn samt for Biblioteket for Varde og Omegn blev vedtaget. Medlemskontingent til foreningen blev fastsat til en kr. halvårligt. Dette gav dog ikke ret til lån af skønlitteratur fra biblioteket. Bestyrelsen kom til at bestå af fem medlemmer, der tillige blev medlemmer af Bibliotekets bestyrelse. De tre fjerdedele af indtægterne skulle udbetales til biblioteket. Resten skulle bruges til agitation og lignende. I bibliotekets vedtægter stod der bl.a. at oplysende litteratur skulle udlånes gratis, læsestuen skulle være gratis tilgængelig for alle, og der skulle betales to kr. årligt for lån af skønlitteratur. Udlån skulle ske til lånere over 14 år.

Da Folkebogsamlingen var ophævet afgik den gamle bestyrelse, der bestod af forman-

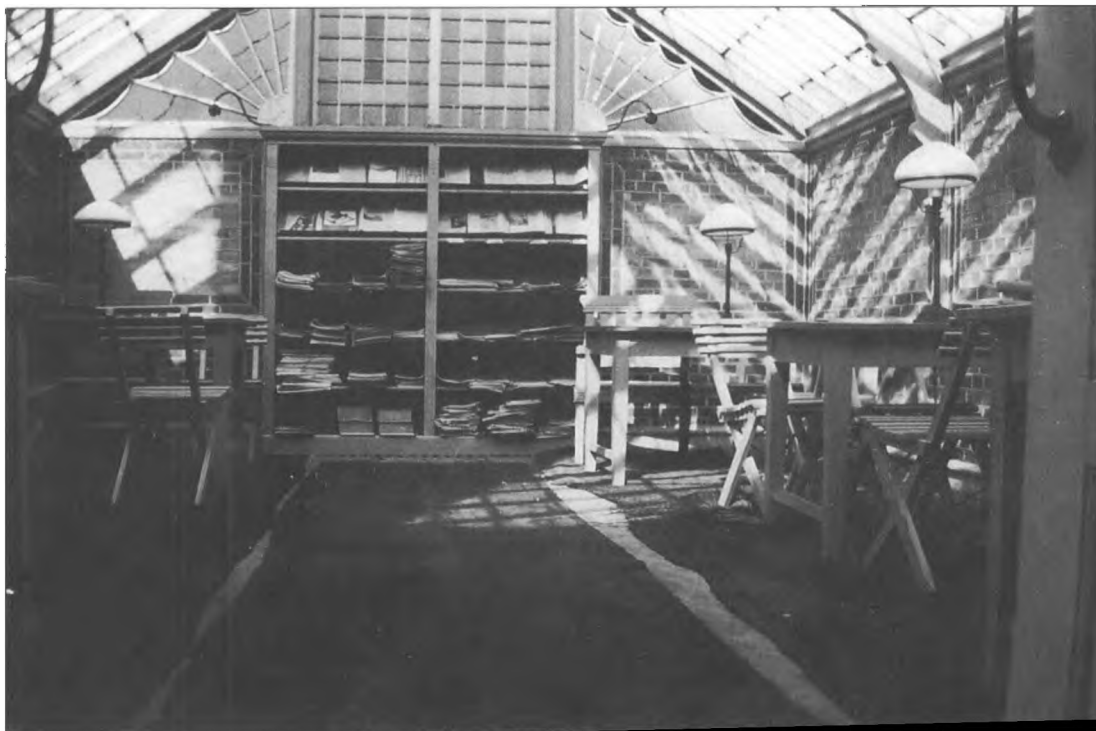

Her startede Varde sit bibliotek i den smukke stiftelse i Nørregade. (Varde Lokalhistoriske Arkiv)

den kantor Marke, redaktørerne L. P. Nielsen, Henrik Jensen, H. Bech, samt redaktionssekretær C. E. Olsen. Genvalgt til de nye bestyrelser blev kantor W. Marke og redaktionssekretær C. E. Olsen. Desuden nyvalgte boghandler Winther, lærer L. Hoffmann og bogbinder Lauritsen. De afgående revisorer var vejmand Schøнемann og gæstgiver Justesen. Vejmand Schøнемann blev valgt igen og nyvalgt blev boghandler Kastoft. Bestyrelsen konstituerede sig med kantor Marke som formand, lærer Bossen valgtes til kasserer og sekretær og lærer Hoffmann blev næstformand.

Biblioteket i Junie Auguste Hansens Stiftelse

Biblioteket var straks efter nytår 1898 flyttet til Teknisk Skole, som lå i Håndværkerforeningens bygning i Storegade; men da Teknisk Skole fik egen bygning på Skolevej, flyttede biblioteket igen tilbage til Borgerskolen. Her havde biblioteket til huse, indtil fabrikant Th. Hansen trådte til med den rundhandede gave: Gratis lokaler i Junie Auguste Hansens Stiftelse i Nørregade. I første omgang stillede fabrikanten et rum til læsestue gratis til rådighed, således at Folkebogsamlingen fortsat var i Borgerskolen og læsestuevirksomhe-

Bibliotekets læsestue i Junie Auguste Hansens Stiftelse. (Varde Bibliotek)

LODSEDEL

til Biblioteket for Varde og Omegns Bortlodning
1. Juni - 10. Juli 1924

Pris 1 Kr. **Nr. 522** Pris 1 Kr.

10 værdifulde Gevinster
(se Bagsiden)

Overskudet tilfalder Biblioteket for Varde og Omegn.
Biblioteksbestyrelsen.

Resultatet af Trækningen bekendtgøres i Dagbladene i Varde.

GEVINSTER:

1. Et Spiestel til 12 Personer, dansk Arbejde (Bing & Grøndahl)	Værdi 250 Kr.
2. En Herre- eller Damecykle	150 -
3. En Barncykle	105 -
4. En Symaskine	100 -
5. En Divan med Tæppe	100 -
6. En Gramofon med 10 Plader	90 -
7. Et Fotografisapparat	50 -
8. En Bogpakke, frit Valg	50 -
9. En do.	50 -
10. En Kurvestel	40 -

Alt saa vidt muligt dansk Arbejde.

Alle midler blev taget i brug for at skaffe penge. (Varde Bibliotek)

den blev flyttet til Nørregade. Senere blev der bygget til læsestuen ud i Stiftelsens gård - en tilbygning, der var beregnet til bibliotek. Det blev en slags vinterhave med glasveranda, et smukt og særpræget lokale til biblioteksbrug.

Ved en stilsfuld højtidelighed søndag den 24. september 1922 indviedes bibliotekets nye udlånslokaler. Der var kommet lige så mange mennesker, som lokalerne kunne rumme, og kantor W. Marke indledte med en lille tale, der formede sig som et tilbageblik over de 25 år, der var gået siden biblioteket åbnedes for første gang i Varde. Lærer Bossens store, uegennyttige arbejde blev omtalt og farvehandler Th. Hansen takket for at have skænket biblioteket de nye lokaler i Junie Auguste Hansens stiftelse. Lærer Ludvig Hoffmann fortalte om Biblioteket for Varde by og Omegn, som det så ud i 1922.

Biblioteket fik i 1920'erne en dårligere økonomi. Medlemskontingentet gav en indtægt på 800 kr., kommunetilskuddet 1.000 kr. og statstilskuddet ca. 3.000 kr. i 1920-21, og dette sidste forventedes at stige efter indflytningen i egne lokaler og med lønninger til uddannet bibliotekar, sådan at statstilskuddet sandsynligvis ville blive på op mod 7.000 kr.

Biblioteket rådede over 4.500 brugbare bind efter en med nænsom hånd foretaget udrensning. Udlånstillene var 12.100 bind i byen og 16.000 bind til oplandet gennem bogkasserne. Sammensætningen af samlingen var alsidig og omfattende, selv om kræsne litteraturkendere ifølge Ludv. Hoffmann ville mangle stof. Som han pointerer, var der tale om et folkebibliotek. Et lånesamarbejde var etableret, idet man ville kunne skaffe fra Statsbiblioteket og biblioteket i Esbjerg, hvad

man måtte savne i Varde. Varde bys aviser var mod betryggende garanti overladt til Varde Bibliotek fra Statsbiblioteket i Århus.

Statens Bibliotekstilsyn blev med tiden mindre tilfredse med Varde Biblioteks lokaleforhold i stiftelsen i Nørregade. Tilsynet påpegede flere mangler. Lokalerne lå helt oppe under loftet med dårlige adgangsforhold, for lidt plads, lys og luft. Tilsynet gik senere så vidt som til at true med helt at indstille statstilskuddet, hvis forholdene ikke bedredes markant.

Optakten til biblioteksbyggeriet på Lundvej

Bibliotekets efterhånden dårlige pladsforhold blev drøftet på generalforsamlingen i 1935. Det var formanden lærer Hoffmann, som tog emnet op. Allerede da biblioteket i 1922 flyttede til de bedre lokaler i Stiftelsen, havde Bibliotekstilsynet gjort opmærksom på bibliotekets dårlige lokaleforhold. Tilsynet havde ligeledes gjort byrådet opmærksom på bibliotekets utilstrækkelige plads. I andre byer på samme størrelse som Varde havde kommunen givet biblioteket meget bedre lokaleforhold. Da biblioteket havde fået stillet lokaler i Stiftelsen gratis til rådighed, havde man ikke villet fremsætte ønsker om bedre lokaleforhold i flere år.

Nu var man imidlertid nået til et punkt, hvor selv biblioteksforeningen ønskede bedre og større lokaler. Formanden redegjorde tillige for et møde, han havde haft med borgmesteren, hvor han havde påpeget bibliotekets dårlige lokaleforhold. Borgmesteren var klar over problemet, men foreslog biblioteket selv at skaffe en del af pengene til en tiltrængt forbedring af lokaleforholdene.

Formanden fortsatte sin beretning og redegjorde for forskellige forhold, bl.a. bogbestandens størrelse. Den var pr. 1. april 1935 på ca. 4.000 bind. Udlånet til voksne var på ca. 16.000 bind og til børn ca. 7.000 bind. Under eventuelt henstillede lærer Skjoldborg, at der blev fastsat en aldersgrænse for de børn, der besøgte læsestuen. Han mente, at det var urimeligt, at man kunne finde børn på 11 år, der sad og læste i Politiken og Berlingske Tiden, således at voksne mennesker måtte vente. I den forbindelse henstillede bestyrelsen til bibliotekar fr. Johnsen, at der måtte holdes et skarpt øje med børnene, så man sikrede sig, at voksne havde fortrinsret fremfor børnene.

I 1937 blev man i Biblioteksforeningen enige om at afholde en basar for at skaffe penge til forbedring af bibliotekets lokaleforhold. Flere af bestyrelsens medlemmer ville imidlertid afvente nærmere med hensyn til en afgørelse fra kommunens side angående den endelige placering af biblioteket.

Statens Bibliotekstilsyn krævede, at bibliotekets forhold forbedredes. Det er vigtigt at huske på, at betingelsen for at få statstilskud var rimelige forhold for biblioteket. Biblioteket havde haft besøg fra København af bibliotekskonsulent Jørgen Banke. Hans konklusion var ganske klar: Enten blev bibliotekets lokaleforhold markant forbedret, eller også ville statstilskuddet helt eller delvist bortfalde.

Bibliotekets bestyrelse var klar over, at Jørgen Bankes tale ikke var tomme trusler, så man henvendte sig straks til borgmesteren, der lovede straks at udbetale 500 kr. årligt til et byggefond. Samtidig var der flere muligheder for at placere biblioteket i forskellige bygninger, som kommunen rådede over: Fattiggården og De gamle Hjem. Hertil kom forslag om placering i private hjem, som kunne ombygges til bibliotek.

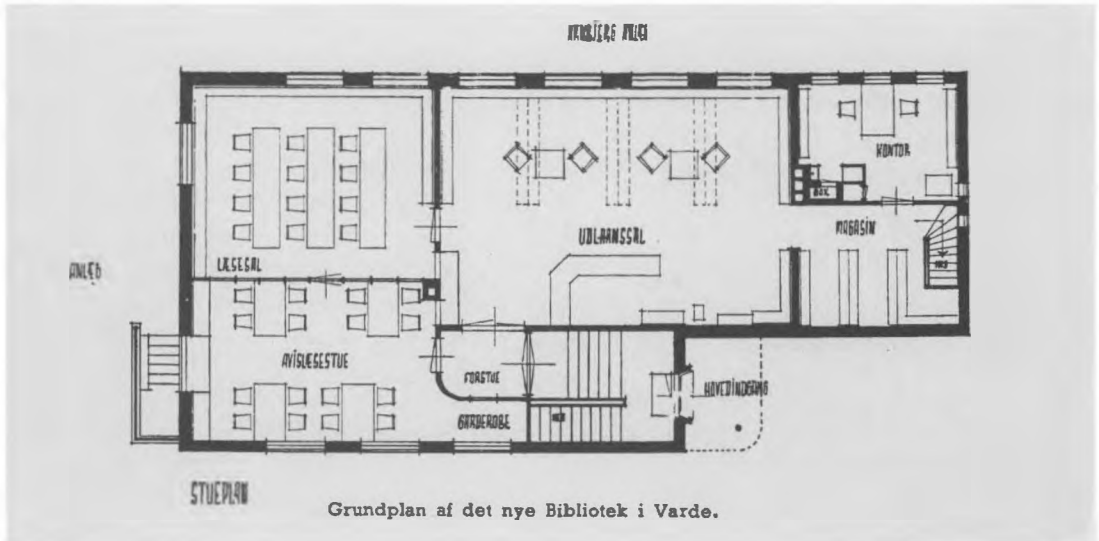
Krigsudbruddet satte planerne i stå i en kort periode, men allerede i begyndelsen af 1940 arbejdedes der videre med sagen. Da besættelsesmagten lagde beslag på flere af ovennævnte bygninger, endes man til sidst om et nyt byggeri på Lundvej i det smukke Arnbjerganlæg.

Som arkitekt Bugge, der var arkitekt på byggeriet på Lundvej, udtalte: »Bibliotekskonsulent Jørgen Banke har været her gentagne gange, og vi siger hr. Banke oprigtig tak for kløene og hjælpen. Vi har ikke kunnet undvære nogen af delene«.

Arkitekterne Bugge og Riis-Olsen udarbejdede et projekt for kommunen. Byggeriet skulle være på ca. 200 m² og holde sig indenfor en ramme på 60.000 kr. Da byggeriet var færdigt udviste det en overskridelse på 8.500 kr., således at den samlede byggesum kom op på 68.500 kr. Når man tager i betragtning,

Basaren til Fordel for Biblioteket for Varde og Omegn 31. Oktb., 1.-2. Novbr.		
1 Kr.	Lodseddel Nr. 3048	1 Kr.
Paa denne Lodseddel kan vindes:		
1	Bang & Olufsen Skabsradio m. elektr. Grammlon, universal Apparat, Radio-Hjerte, Model 1938.	Værdi 780 Kr.
1	Bogreol med Bøger efter eget Valg.	Værdi 325 Kr.
1	Renæssance Stol.	Værdi 125 Kr.
1	Læselampe med Skærm, kunsthandsmedet.	Værdi 35 Kr.

Lodseddel ved basar. (Varde Bibliotek)

Grundplan af biblioteket på Lundvej. (Biblioteksårbog 1942)

at det var under krigen med en masse uforudsete problemer, var overskridelsen acceptabel. Biblioteket indviedes i 1941. Ud mod Lundvej er bygningen i een etage, men på grund af grundens hældning fremstår kælderen nærmest som værende i stueplan med store vinduer ud mod Arnbjerganlægget. Ved indgangsdøren er der en baldakin støttet af en søjle. Denne bygningsdetalje var i en periode genstand for megen undren hos Vardenserne.

Som det fremgår af tegningen var der i stueplan to læsesale. Den ene til avislæsere og den anden som håndbogssamling. Den anden halvdel af stueplanet var optaget af en stor udlånsal samt magasin og kontor. Overalt på gulvene var der anvendt kork, som tillige er et lydæmpende materiale. I kælderen var der en foredragssal samt studiekredslo-

kaler, toilet, rengøringsrum, fjernmagasin samt varmeanlæg.

Formanden for biblioteksbestyrelsen takkede kommunen for bygningen. Desuden var der tak til arkitekter samt håndværkere blandt andet den bogbindermester, der stod for mørklægningen. Bibliotekskonsulent Jørgen Banke ønskede byen tillykke med det nye bibliotek og sluttede med at citere følgende fra en roman af Alexander Kjelland: »Vi kommer sent hr. Kaptajn, men vi kommer godt. Det kan også siges om biblioteket i Varde«.

I 1942 blev der afholdt generalforsamling i det nye bibliotek. Som i tidligere år kunne formanden berette, at bogbestanden var alt for lille. Den var den 1. april 1942 på 3.573 bind. Det samlede udlån var på 27.000 bind. Så sliddet på det enkelte bind har været for midabelt

Biblioteket på Lundvej set fra Arnbjerganlægget. 1941. (Varde Bibliotek)

Årene på Lundvej

Efter krigen kunne Biblioteket i 1947 markere sit 50 års jubilæum. Man havde fået et nyt bibliotek, og bogbestanden var nu vokset til ca. 5.000 bind. Antallet af lånere var steget til 2.000. I 1947 havde Biblioteket optaget forhandlinger med amtssygehuset i Varde om betjening af patienterne. Betalingen herfor var man enedes om skulle være på 600 kr. årligt. Samme år afgik overlærer Hoffmann fra biblioteksbestyrelsen, hvor han havde

været medlem i 28 år. Fjernvarme blev installeret i Biblioteket i 1951. Dette bevirkede, at studierummet i kælderen kunne benyttes hele året. På dette tidspunkt blev der optaget kontakt med De gamles Hjem om betjening af beboerne. Ligeledes kontaktedes Varde Kaserne med henblik på en fremtidig betjening af soldaterne.

Biblioteket havde i mange år fungeret som hovedbibliotek for et stort opland. I starten med udsendelse af bogkasser fra Varde, men

Lånere i biblioteket på Lundvej, 1955. (Foto: Vestkysten, Varde Bibliotek)

efterhånden som de omkringliggende sogne fik egne biblioteker, ophørte denne virksomhed, således at kræfterne og ressourcerne kunne koncentreres til Varde by.

Ole Rand Jørgensen tiltrådte i 1954 som biblioteksleder. Allerede da fornemmede han, at biblioteket i løbet af nogle år ville få pladsproblemer, hvis kommunen skulle leve op til Bibliotekstilsynets anvisninger på, hvor mange bøger et bibliotek af Vardes størrelse burde have. I 1954 havde Biblioteket ca. 8.000

bind, men Bibliotekstilsynets anvisninger lå på ca. 20.000 bind.

Den nye bibliotekar havde sikkert ikke regnet med, at der skulle gå hen ved 30 år, før Biblioteket fik den endelige løsning på sine pladsproblemer.

Læselysten var meget stor i 50'erne. Lånerne læste Morten Korch, Leck Fischer, Martin A. Hansen og Jalna-bøgerne. Mens bøger om filosofi og religion ikke blev læst så meget. I samme periode begyndte flere forældre

at fremsætte ønsker om en børneafdeling, idet de sammenlignede med andre købstadsbiblioteker. Børnene i Varde havde kun skolebibliotekerne som deres bibliotek. Det var derfor kun børn fra 9-14 år, der havde mulighed for at låne bøger.

Planer om udvidelse af biblioteksbygningen på Lundvej blev forelagt arkitekt Have-Jørgensen, men han mente, at det ville blive svært at bygge til på den nuværende grund. I stedet burde man se på alternative muligheder andre steder i byen. En tilflytter skrev et meget kritisk læserbrev i 1958, hvori han sammenlignede Varde Bibliotek med andre biblioteker af samme størrelse. Han sammenlignede de kommunale tilskud i flere forskellige byer: Grindsted, Vejen og Skjern, og opdagede, at Varde Kommune lå langt nede med hensyn til tilskud, hvilket bevirkede de dårlige materiale- og pladsforhold.

Udlånene fra Biblioteket og dets afdelinger lå imidlertid meget højt. Kasernens bibliotek og biblioteket på Varde Sygehus havde stærkt stigende udlån. På kasernen var man i denne periode nået op på ca. 2.000 bind og 7-8.000 årlige udlån. Også på sygehuset var de få hundrede bind i stadig cirkulation.

På Bibliotekets generalforsamling i 1961 gjorde formanden, Paul Schmidt, opmærksom på, at det nu måtte være sidste vinter under de nuværende pladsforhold. Han gjorde også opmærksom på de nye krav Biblioteket ville blive stillet overfor i de kommende år. Vi var nu trådt ind i uddannelsens årti. Flere og flere unge gik i gang med uddannelse på gymnasium, handelsskole og seminarium. Inden længe ville Varde få sit eget gymnasium. Dette ville stille Biblioteket overfor nye og større krav især med hensyn til faglittera-

turen. Samtidig skulle man huske på, at folketallet i Varde fra 1940'erne og frem til 1960'erne var steget fra 6-7.000 til 10-12.000 indbyggere.

Arkitekt Have-Jørgensen, som var kommunens arkitekt i disse spørgsmål, kunne svare, at han havde set på problemet. Som tidligere nævnt fandt han det ikke muligt at udvide på den nuværende grund. Men kommunen havde også set på andre muligheder. Der var tale om grunde i Slotsgade og på hjørnet af Torvegade og Slotsgade. Have-Jørgensen erkendte, at et bibliotek i en by på Vardes størrelse måtte være tre gange så stort. Bibliotekstilsynet med bibliotekskonsulent Plovgaard påpegede ligeledes, at Biblioteket burde have et areal på mindst tre gange den nuværende størrelse, altså ca. 600 m², hvis det skulle svare til byens størrelse. Hertil kom et børnebibliotek på ikke under 100 m².

Grammofonplader og børnebøger

I året 1963 blev der taget et dramatisk skridt, idet Biblioteket tilbød en ny materialetype, da man startede udlånet af grammofonplader. Vel at mærke de nye longplaying plader. Biblioteket havde indgået en aftale med Nationaldiskoteket om at låne fra deres store samling på ca. 50.000 plader. Det foregik på følgende måde: Fra et katalog kunne lånerne udvælge højst tre plader, som de ønskede til hjemlån. Biblioteket sendte derpå bud efter pladerne fra Nationaldiskoteket. Det var selvfølgelig bibliotekar Rand Jørgensens ønske at Biblioteket på længere sigt selv kom til at råde over en samling grammofonplader.

På generalforsamlingen i 1963 gjorde formanden Paul Schmidt opmærksom på det problem, der opstod i forbindelse med ind-

Bibliotekar Marie Johnsen i skranken på Lundvej sammen med Ole Rand Jørgensen i 1964. (Varde Bibliotek)

lemmelsen af landsognet i kommunen. Staten gav kun ét tilskud pr. kommune, uanset om denne tidligere havde bestået af to kommuner.

I 1964 blev bibliotekar Marie Johnsen pensioneret. Hun havde da arbejdet 42 år på Varde Bibliotek. Hun var begyndt på biblioteket i Nørregade i 1922, i Stiftelsen og fortsatte på biblioteket på Lundvej i 1941. Når man har arbejdet det samme sted i så mange år, lærer man mange mennesker at kende, og fr. Johnsen havde lånt bøger ud til tre generationer. Fr. Johnsen blev boende i Varde, selvom hun ikke var indfødt vardenser.

I 1965 blev der truffet beslutning om at indkøbe 1.000 børnebøger. Hvor bøgerne skulle placeres, havde man ingen præcis anelse om. Planen var på længere sigt, at komme op på 10.000 børnebøger. Som midlertidig løsning på pladsproblemet, blev Bibliotekets nærmagasinet samt den store læsesal inddraget til ud-lån. Tillige blev et kælderrum inddraget til kontor. Denne ændring gav plads til ca. 3.000 bind. Desuden var det et stort ønske fra bibliotekar Rand Jørgensen, at Biblioteket fik de lokaler tilbage fra civilforsvaret, som de i lang tid havde lagt beslag på.

Civilforsvaret var heller ikke ganske til-

Børnebibliotekar Margit Christensen på Lundvej sammen med nogle af de mange børn, 1967. (Varde Bibliotek)

freds med forholdene. For som chefen for civilforsvaret major Mathias Lundorf udtalte sig: »Meningen er, at civilforsvarets kommandocentral skal indrettes i en regulær bunker eventuelt i forbindelse med et nybyggeri. Vi har forsøgt at få flytningen gennemført med opførelse af Nordre Skole, hvor der skal være beskyttelsesrum, men vi har fået den besked, at man ikke har penge til den i øjeblikket«.

I 1966 blev der på Biblioteket arrangeret

oplæsning af børnebøger. Det var formanden for biblioteksudvalget Kirsten Ostenfeld, som indledte med at læse op. I de følgende dage læste fem andre kvinder højt for børnene. Der blev læst bøger af H. C. Andersen, Astrid Lindgren, Selma Lagerlöf og andre kendte forfattere. Indkøbene af børnebøger samt denne uges reklamefremstød blev så godt modtaget af børnene, at de nu for alvor begyndte at læse bøger. Til biblioteksperso-

nalets store overraskelse, steg udlånet af børnebøger så kraftigt, at børnebogsreolerne blev tømt for bøger.

Den store succes bekræftede Bibliotekets ønske om med tiden at få en rigtig børneafdeling med mere personale og flere bøger.

Med denne spæde start på en børneafdeling ved Varde Bibliotek begyndte ligeledes diskussionen skolebibliotek kontra børnebibliotek. Byrådet blev af en politiker bedt om at tage stilling til det rimelige i, at børn kunne låne de samme bøger på skolebiblioteket og på børnebiblioteket. Ifølge biblioteksloven skulle der nedsættes et fælles bogudvalg af skolekommisionen og biblioteket. Dette udvalg skulle også beskæftige sig med dette problem. Fra skolens side var retningslinierne imidlertid meget klare. Daværende skolebibliotekar, senere skolebibliotekskonsulent, Gordon Larsen, udtalte: »Biblioteksloven fra 1965 er meget entydig med hensyn til dette problem, idet disse to institutioner - skolebibliotek og børnebibliotek - er underlagt hvert sit ministerium, og skolebiblioteket hører naturligvis skolen til og sorterer som alt andet skolen vedrørende under skolemyndighederne. Der er for længst nedsat et skolebiblioteksudvalg, hvor kommunebiblioteket også er repræsenteret. Naturligvis kan et samarbejde i bogudvalget ikke indledes før en børnebibliotekar er blevet ansat... skolebiblioteket skal ikke alene tjene den daglige undervisning, men også tilgodese elevernes fritidsundervisning«.

Margit Christensen tiltrådte som børnebibliotekar i 1967. Hun kom fra en stilling som assisterende børnebibliotekar ved Esbjerg Centralbibliotek. Meget vigtigt for hende var, ud over at have et godt tilbud til læsere, også

at sikre, at børneafdelingen var et rart sted for børn. F.eks. indførte hun eventyrtimer - højtlesning - for børnene. Tillige ønskede hun et sted, hvor børn kunne sidde og læse lektier. Det var jo ikke alle børn, der havde lige gode muligheder derhjemme for i fred og ro at forberede sig til næste dag.

Børneafdelingen blev indrettet i et kælderlokale på ca. 40 m². Bogbestanden var fra starten på ca. 2.000 bind. Dette tal lå langt under den norm, man fra Bibliotekstilsynets side havde anbefalet. Efter tilsynets retningslinier skulle bogbestanden være ca. 8.000 bind. Bibliotekslederen, Ole Rand Jørgensen, var ret hurtig klar over, at der skulle foretages massive indkøb af børnebøger i de kommende år. Børnebiblioteket lånte det første år flere bøger ud end voksenafdelingen.

Margit Christensen havde mange ideer, som hun ønskede afprøvet i Varde. Men de alt for trange pladsforhold i kælderen umuliggjorde de fleste. Udover læsepladser til lektielæsning for børnene ønskede hun også mulighed for teater, film og bogklubvirksomhed for børnene. Alt dette måtte vente, indtil der blev bedre pladsforhold.

Kan man få små børn til at læse aviser og slå op i opslagsværker? Margit Christensen kunne. Ved at lave sjove opgaver af forskellig sværhedsgrad, hvis svar kun kunne findes i dagens avis, og med en belønning i form af papirstjerner af forskellig karat, var det lykkedes at få mange børn til at studere dagens avis grundigt.

Ønsker om et nyt bibliotek

I 1968 blev der holdt møde i biblioteksudvalget med bibliotekskonsulent Svend Plovgård. På mødet blev der foreslået en udvidelse over

mod Varde Museum. Det var den eneste retning, hvor der var mulighed for udvidelse. Der blev ikke truffet nogen beslutninger, for mødet var udelukkende orienterende, understregede formanden, Kirsten Ostenfeld.

På et byrådsmøde i 1969 diskuteredes bibliotekets udvidelsesplaner videre. Man var imidlertid klar over, at en eventuel udvidelse kun ville blive en midlertidig løsning. Byrådet var indstillet på en større helhedsplan, især set i lyset af den kommende ændring i kommunestrukturen.

Biblioteket: En livsnødvendighed! Disse magtfulde ord udtalte formanden for biblioteksudvalget, Kirsten Ostenfeldt, i forbindelse med indvielsen af en tilbygning - en træpavillon på 100 m². Det var hensigten, at placere børneafdelingen i denne pavillon. Foruden børneafdelingen skulle der i pavillonen indrettes kontorer og toiletter. Byggeriet af pavillonen tog kun 14 uger.

Herefter kunne Biblioteket holde indvielsesreception. Tilstede var foruden biblioteks-personale formanden Kirsten Ostenfeld, tidligere formand Paul Schmidt og borgmester Chr. Nielsen samt gæster fra Esbjerg Centralbibliotek. I talen nævnte formanden K. Ostenfeld de forbedringer, Biblioteket nu havde opnået: Børnebiblioteket havde fået nye og gode lokaler, og voksenafdelingen havde fået løst nogle akutte pladsproblemer. Med flytningen af børneafdelingen fra kælderen, var der skabt plads til en læsesal her. Samtidig var pladsen i udlånet forbedret. Desuden kunne man se frem til civilforsvarets rømning af det store kælderlokale. Kirsten Ostenfeld sluttede med følgende salut: »For en by som Varde, der er begyndt at investere i uddannelse, er et ordentligt biblio-

tek en livsnødvendighed. Jeg håber, det ombyggede bibliotek må betjene publikum godt. At disse rammer også hurtigt må blive sprængt, og at der snart må blive folkelig baggrund og politisk mulighed for, at man kan begynde at forberede det kulturhus, der fremover vil blive behov for«.

Blandt borgerne i Varde startede der i 1969 en debat om biblioteksbetjening af Varde Syd, og der blev udtrykt ønske om opførelse af en filial i området. Men tiden før kommunesammenlægningen i 1970 var måske ikke særlig velvalgt. Der var alt for mange uafklarede problemer at tage fat på. Fra Bibliotekets side ønskede man både et nyt bibliotek - et kulturhus, og en løsning på filialstrukturen i den nye storkommune.

Indsættelse af en bogbus kunne være en løsning både på ønsket om filial i Varde Syd samt ændring eller nedlæggelse af nogle af de små sognebiblioteker, den nye storkommune ville komme til at rumme. Et kulturhus med bibliotekscenter for den nordlige del af Ribe Amt var et af de mål, Vardes borgmester Chr. Nielsen havde sat sig. I 1970 mente han nok, det lå en del år ud i fremtiden. En mulig ny biblioteksstruktur kunne omfatte Varde, Blåbjerg og Blåvandshuk kommuner.

I 1971 blev Tinghøj Bibliotek nedlagt. Udlånet var helt i bund. Og mange af lånerne benyttede i forvejen Varde Bibliotek, fordi mange af de voksne arbejdede i Varde, og en del af børnene også gik i skole her.

Varde Bibliotek startede etablering af pladesamling i løbet af 1971. På Bibliotekets budget for 1971-72 blev der afsat 24.000 kr. til indkøb af plader, både til voksne og børn. En pladesamling er efterhånden en af de ting, folk forventer, der skal være på et bibliotek, udtal-

te overbibliotekar Ole Rand Jørgensen. Der skulle indkøbes plader af alle slags både Beatles og Bach.

Overbibliotekar Ole Rand Jørgensen fyldte 50 år i 1970. I den anledning så han tilbage i tiden til 1954, og kom med ønsker for fremtiden. I 1970 var der ni ansatte på Biblioteket mod to fra starten på Lundvej. Bogbestanden var vokset fra 8.000 til 60.000 bind. Ligeledes var der sket store ændringer i udlånstallet fra 30.000 årlige udlån i 1954 til næsten 100.000 i 1970. Med hensyn til fremtiden måtte Biblioteket allerede i 1970 sørge for magasinplads til en del af bøgerne i en nærliggende villa, og det var næsten umuligt at arbejde effektivt i de meget trange bibliotekslokaler på Lundvej, især i voksenafdelingen. Rand Jørgensen forudså at det ville gå helt galt, når Varde Bibliotek vil blive centrum for op til 20 filialer i det kommende biblioteksforbund, så hans ønske for fremtiden var et nyt bibliotek centralt beliggende på mellem 1.000 - 2.000 m².

Biblioteksforbund

Diskussionerne om den fremtidige biblioteksstruktur i den nordlige del af Ribe Amt fortsatte i den følgende tid. Den 27. januar 1971 mødtes kulturudvalgene fra Blaabjerg, Blåvandshuk, Helle og Varde kommuner til en drøftelse. Mange vigtige emner blev taget op til debat: Bogbus(ser) samt de nuværende bibliotekers fremtid.

Biblioteksforbundets årlige driftsomkostninger ville komme til at ligge på ikke under tre mill. kroner. Hvad fik borgerne så herfor? Et hovedbibliotek i Varde, hertil kom to-tre bogbusser samt fem-seks filialer. De økonomiske beregninger var udarbejdet i samarbejde med Esbjerg Centralbibliotek. Bl.a.

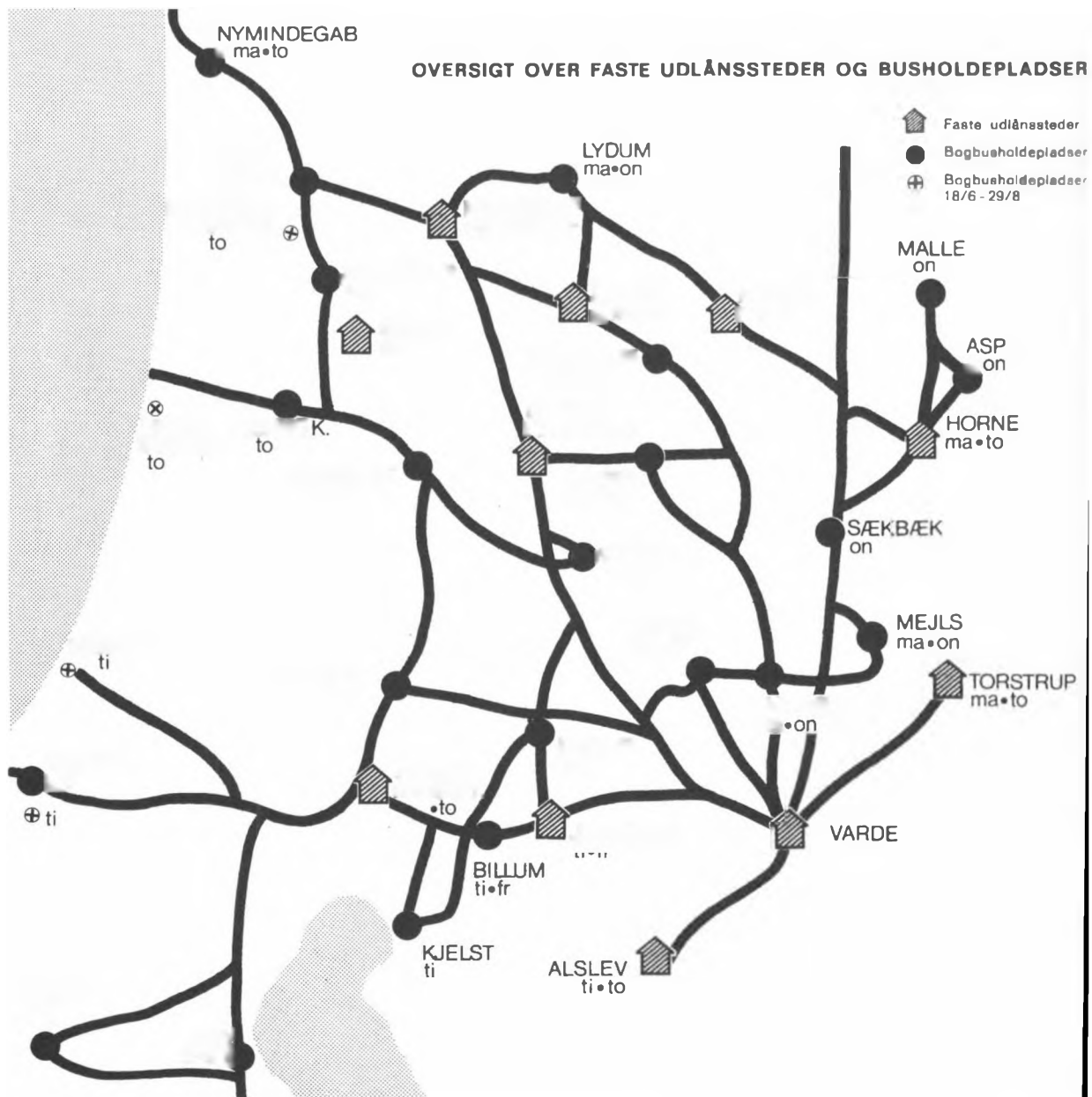
skulle den nuværende bogbestand på det nærmeste fordobles for at kunne følge Statens vejledninger. Samarbejdet burde set fra Centralbibliotekets side mindst omfatte Blåbjerg, Blåvandshuk og Varde kommuner. Hvad angik Helle kommune kunne et samarbejde med Esbjerg også komme på tale, men Helle Kommune fandt et samarbejde med Varde mest naturligt.

De tre (fire) kommuner arbejdede videre med den indstilling, at Varde Bibliotek skulle være hovedbibliotek for de tre (fire) kommuners samlede biblioteksvæsen. Som den største by, og med en klargøringsafdeling for bøger, var det mest naturligt også at lægge det administrative centrum her. I kommunerne arbejdede man hen imod et egentligt forbund, fordi det ville sikre de mindste af kommunerne den størst mulige politiske indflydelse.

Senere i 1971 aftalte Blåbjerg og Varde kommuner et nyt møde, hvor arbejdet skulle gå videre. Til dette møde var Helle kommune også inviteret, herfra ønskede man dog at følge forhandlingerne nærmest som observatører. Nu skulle repræsentanterne fra de fire kommuner tilbage til deres respektive kommunalbestyrelser for at arbejde videre med sagen.

Resultatet blev drøftet indgående alle steder. I Blåvandshuk Kommune havde man store betænkeligheder ved den øgede økonomiske belastning et sådant forbund ville medføre. Et medlem af kommunalbestyrelsen udtalte, at han godt forstod, det ville blive meget dyrt, når man skulle have faguddannede bibliotekarer til at varetage højtlesning og male med vandfarver. Desuden kunne ideerne måske slet ikke føres ud i livet, når man tog

OVERSICHT OVER FASTE UDLÅNSSTEDER OG BUSHOLDEPLADSER

Biblioteksforbundets udstrækning med filialer og bogbusholdepladser, 1974. (Varde Bibliotek)

den store bibliotekarmangel i betragtning. Et andet medlem mente ikke, at Esbjerg Kommune ville have noget at gøre med dem, så tilbage stod samarbejdet med Varde. Tilbage-meldingen til Helle kommunalbestyrelse medførte også en heftig debat. Her mente man, at det ville medføre en alt for stor økonomisk belastning, så man meddelte Varde Kommune, at Helle Kommune ikke ville deltage i de videre forhandlinger om et biblioteksforbund.

Ideerne til placering af et nyt hovedbibliotek i Varde myldrede frem i disse år. Det var jo også på høje tid, når starten på biblioteksforbundet stod lige om hjørnet.

En af planerne gik på en placering på legepladsens grund i Arnbjerg. Arealet havde den rette størrelse ca. 2.000 m². Beliggenheden i Arnbjerganlægget var ideel, og samtidig tæt på byens centrum. Et andet forslag gik på at omdanne Arnbjergpavillionen til kultur og bibliotekscenter.

Samtidig arbejdede de tre kommuner videre med biblioteksforbundet. Der skulle udarbejdes retningslinier. En kontrakt skulle udarbejdes og sættes til forhandling i de respektive kommunalbestyrelser. Man arbejdede med en ikrafttrædelsesdato den 1. april 1973.

På kommunalbestyrelsesmødet i Blåvandshuk i 1973 kunne man ikke blive enige, om de skulle slutte sig til forbundet eller ej. Flere af medlemmerne ville vente og se den nye bibliotekslovs endelige vedtagelse. Der var måske ingen grund til hastværk. En økonomisk beregning som Esbjerg Centralbibliotek havde udarbejdet for kommunen viste imidlertid tydeligt, at det ville blive dyrere at stå uden for biblioteksforbundet. En del af kritikken

gik også på den fremtidige filialstruktur. Blåvandshuk var den eneste af de tre kommuner, der skulle nedlægge alle sine filialer, undtagen Oksbøl.

Biblioteksforbundet vedtages i de tre kommuner

Varde: Den endelige beslutning om deltagelse i biblioteksforbundet blev vedtaget på et byrådsmøde i Varde i marts 1972. For Vardes vedkommende ville der ikke blive tale om øgede udgifter. Biblioteksforbundet ville komme til at bestå af et hovedbibliotek i Varde, en bogbus samt filialer. Den politiske ledelse skulle bestå af syv politikere, heraf tre fra Varde og to fra Blåbjerg samt to fra Blåvandshuk. Forbundets første formand blev Vardes borgmester Christen Nielsen.

Blåbjerg: På et kommunalbestyrelsesmøde ligeledes i marts 1972 blev tilslutningen til biblioteksforbundet vedtaget. Der var dog en del kritiske røster. Flere mente, det ville blive for dyrt. En politiker ønskede et samarbejde med Esbjerg (en betjeningsoverenskomst?), men til sidst blev forslaget vedtaget.

Blåvandshuk: Kommunalbestyrelsen vedtog på sit møde i maj 1972 at tilslutte sig biblioteksforbundet. Andre muligheder var blevet undersøgt blandt andet betjeningsoverenskomst med Esbjerg. Men det ville dels blive dyrere, dels ville den politiske indflydelse blive mindre. Et medlem var så fremsynet at foreslå hele Ribe Amt som et biblioteksforbund.

Varde Bibliotek startede udlånet af plader i november 1972. Pladesamlingen var på dette tidspunkt nået op på ca. 1.000 plader. For at låne skulle man være mindst 13 år og have forældrendeunderskrift i tilfælde af erstatning for

Den første bogbus. 1973. (Varde Bibliotek)

Den første bogbus, interior. (Varde Lokalhistoriske Arkiv)

en ødelagt plade. I begyndelsen var det kun muligt at låne en plade ad gangen. Pladerne blev placeret langt inde i biblioteket nær overbibliotekarens kontor, bl.a. for at undgå tyverier.

Til at formidle bibliotekstilbuddet i landområderne havde biblioteksforbundet besluttet at indkøbe en bogbus. Prisen ville blive omkring 250.000 kr., og den kunne rumme omkring 3.000 bind. Det var tanken, at bogbussen tillige skulle betjene landsbyer, som ville miste en filial. Bogbussen blev overordentlig godt modtaget af lånerne. Således lå den første måneds udlån på over 12.000 bind. Ledelsen på biblioteket arbejdede derfor på ideen om at anskaffe endnu en bogbus, så de mest besøgte bogsholdepladser kunne få flere ugentlige besøg, og de øvrige holdepladser kunne få en længere holdetid. Bussen kunne ganske enkelt ikke klare flere udlån. Antallet af filialer var på ti. Der var blevet nedlagt filialer ved kommunesammenlæggningerne i 1970 og i forbindelse med oprettelsen af biblioteksforbundet blev der nedlagt syv filialer. Der var dog på dette tidspunkt ikke planer om nedlæggelse af flere filialer.

Varde Kommune havde haft planer om udvidelse af administrationsarealet ved Rådhuset på Torvet, men denne ide var efterhånden opgivet. Det var billigere og bedre at bygge nyt ude ved Bytoften. Hermed ville der blive mulighed for, at Biblioteket kunne få sit pladsproblem løst. Ideen om placering så tæt på centrum blev også godt modtaget blandt Bibliotekets personale. På byrådsmødet i december 1974 traf politikerne en principbeslutning om placering af Biblioteket på Varde Rådhus.

Udviklingen sat i stå

Året 1976 blev et mørkt år for biblioteksvæsenet. Samtidig med at der blev udarbejdet planer for at flytte biblioteksvirksomheden til det gamle rådhus, var der fra politisk side planer om at nedlægge musikvirksomheden. Fra bibliotekets side blev der gjort opmærksom på den yderst beskedne del af det samlede budget, der blev anvendt til indkøb af plader, ca. en procent. Planen om nedlæggelse blev alligevel ført ud i livet. På møder i Forbundsstyrelsen blev forslaget vedtaget. Som et plaster på såret, blev der samme år givet grønt lys for start på opbygning af en lyd-bogsamling.

Bibliotekets magasin, der havde haft lokaler i et nedlagt mejeri, stod lige pludselig med store problemer. I løbet af sommeren 1976 skulle lokalerne rømmes for at give plads til nybyggeri. Så lokaler på Nordre Boulevard blev nu taget i brug til magasin, og i løbet af sommeren blev der indkøbt nye reoler til dets indretning. Disse reoler kunne så senere flyttes til det nye hovedbibliotek. Flytningen af det 10.000 bind store magasin/depot kunne herefter starte.

I kulturudvalget i Varde havde man på dette tidspunkt fået et nyt problem. Dele af Sct. Jacobi skole skulle ombygges og renoveres, så der opstod midlertidige pladsproblemer. Det blev herefter besluttet, at lokaler i det gamle rådhus kunne løse skolens problem. Stadsbibliotekar Ole Rand Jørgensen blev bestyret: »Ikke bare rammes biblioteket hårdt af sparekniven: Nedlæggelse af musikken, men nu er Varde byråds kulturudvalg ved at arrangere det sådan, at biblioteket ikke foreløbig kan flytte til rådhuset«.

Det var dog ikke længe Biblioteket forblev

handlingslammet. Fra Bibliotekets side fremkom der nu planer om at opføre en tilbygning til det nuværende rådhus, således at Biblioteket kunne bruge disse lokaler, indtil skolevæsenet rømmede det gamle rådhus. Derpå kunne Biblioteket overtage hele huset. I første omgang blev planen dog ikke særlig positivt modtaget af politikerne.

Nedlæggelsen af musikbiblioteksvirksomheden på Varde Biblioteket blev stærkt kritiseret både lokalt, men også på landsplan i di-

verse tidsskrifter og udvalg, hvori borgmester Chr. Nielsen sad. Derfor blev der åbnet op for muligheden for at genoptage musikudlånet i forbindelse med det nye biblioteksbyggeri.

Selvom børneafdelingen i Varde præstereede halvdelen af Bibliotekets udlån, og selvom aktivitetsniveauet med hensyn til børnefilm og teater var meget stort, så havde man på Biblioteket bibeholdt forskellig åbningstid for børn og voksne. Det var ikke særlig popu-

De nye hovedbibliotek i Rådhusstræde med Heides fontæne i forgrunden. (Varde Bibliotek)

lært hos den ledende børnebibliotekar Karen Rüsager. I sommeren 1978 blev der lavet et forsøg med lørdagsåbent på børnebiblioteket. Forsøget blev en succes. Ordningen kunne dog ikke gøres permanent med de alt for beskedne personaletimer, der var til rådighed for børneafdelingen. Så resultatet af forsøget skulle forelægges politikerne til nærmere overvejelse.

I 1978 havde den forhenværende formand for biblioteksudvalget, Kirsten Ostenfeldt, et opråb i avisen om de håbløse pladsforhold på Varde Bibliotek: »Så var jeg på biblioteket... men erfarede, at NU kan publikum kun færdes der i gåsegang, og hvis biblioteket skal søge nyt personale, bør de tilføje følgende kvalifikationer: Slank, smidig figur, udpræget evne til at sno sig sidelæns og et ydmygt sind... mon ikke prioriteringen snart er nået til biblioteket... har mon det samlede byråd nogensinde besøgt biblioteket? De kunne da forsøge, om de kunne være der alle på én gang«.

Mod slutningen af året så det dog ud til at lysne en hel del. Borgmester Chr. Nielsen kunne oplyse, at der på budgettet for 1980 og de kommende år var afsat ialt seks til syv millioner kroner. Stadsbibliotekar Ole Rand Jørgensen oplevede nu, at den kamp, som han i 25-30 år havde kæmpet, endelig var vundet.

Arbejdstilsynet for Ribe Amt forlangte en ændring af de alt for dårlige arbejdsforhold i Bibliotekets bogklaringsafdeling. Disse lokaler lå i Bibliotekets kælderetage, og efterhånden som personalet i denne afdeling var kommet op på seks-otte personer, var forholdene blevet helt uantagelige. Selvom Varde kulturudvalg havde planer om nyt biblioteksbyggeri, måtte der findes en løsning på disse

Hovedbiblioteket. En låner ved kartoteket. (Varde Bibliotek)

yderst kritisable arbejdsforhold. Løsningen blev, at denne afdeling flyttede ned i en lejlighed ved Skansen.

Det nye hovedbibliotek i Rådhusstræde
På byrådsmøder i april og juli 1980 blev det så vedtaget at bygge nyt hovedbibliotek i Varde. De samlede udgifter beløb sig for tilbygning

Ny bogbus tages i brug, 1986. (Varde Bibliotek)

gen på godt syv-otte millioner kroner. Tegningerne til byggeriet blev udarbejdet af arkitekterne Aas & Thorup. Som tidligere foreslået ville man starte med en tilbygning til det gamle rådhus, idet skolevæsenet jo lagde beslag på en del lokaler her. Tilbygningen blev på ca. 1.500 m² fordelt på to etager, med en børneafdeling i stueplan og en voksenafdeling i første sals højde. Kontorer og kantine skulle sammen med teknisk afdeling ligeledes rummes inden for disse rammer. Ligeledes skulle magasinlokalerne fra Ndr. Boulevard tømmes for bøger, sådan at alle Bibliotekets funktioner kunne blive samlet for første gang i mange år.

På budgetterne for 1980 og 1981 blev der samlet afsat 3,6 mill. kroner til nybyggeriet. Senere skulle det gamle rådhus renoveres, således at der kunne indrettes kontorer og kantine i det gamle rådhus. Denne renovering ville højst beløbe sig til to mill. i følge borgmester Chr. Nielsen.

I april 1981 kunne man holde rejsegilde på den nye biblioteksbygning. Biblioteket stod færdig til indflytning efter planerne i maj 1982. Som en lille pudsighed i forbindelse med flytningen kan nævnes, at Biblioteket opfordrede lånerne til at låne et par ekstra bøger, så publikum på denne måde hjalp med til at flytte, idet bøgerne først skulle afleveres

på det nye bibliotek. Hovedbiblioteket lukkede i ca. tre uger for at klare selve flytningen af rundt regnet 70.000 bøger.

Den 17. maj 1982 indviedes så det nye hovedbibliotek ved en reception med forskellige indbudte gæster. Der var taler af borgmester Chr. Nielsen og formand for kulturudvalget Betty Carstensen med flere. Fra Biblioteket talte stadsbibliotekar Ole Rand Jørgensen og roste blandt andet den gode beliggenhed i byens centrum. At det nye bibliotek ligeledes blev godt modtaget af lånerne kan aflæses i de enorme stigninger på udlånene. Efter et år på Torvet havde Biblioteket opnået en udlånsstigning på 25 procent.

Biblioteksforbundet havde den 1. april 1983 eksisteret i 10 år. Formålet med sammenlægningen af de tre kommuners biblioteksvæsen var samtidig en effektivisering og rationalisering af biblioteksbetjeningen, for derved at give et bedre og bredere bibliotekstilbud. Ti år efter starten kunne man fastslå, at ideen havde båret frugt. På disse ti år var udlånet næsten fordoblet og flere små filialer var blevet nedlagt og erstattet med en bogbus. Flere af de store filialer var blevet renoveret, og endelig havde Biblioteksforbundet fået nyt hovedbibliotek i Varde.

I 1984 udkom den første lydavis fra Biblioteksforbundet. En medarbejder på biblioteket i Varde valgte relevant stof ud fra lokale aviser. Dette blev sendt til et indlæsningsstudie i Esbjerg. Stoffet blev indlæst på kassettebånd og sendt til abonnenterne i biblioteksområdet. Det er vigtigt, at den person, der udvælger stoffet, har et særdeles godt lokal-kendskab og hele tiden bevarer en fornemmelse af, hvad der har lokal interesse. Fra starten var interessen stor i området for at

modtage lydavisen. Biblioteket startede med ca. 50 abonnenter, og i dag er antallet næsten fordoblet.

De følgende år holdt interessen sig hos lånerne for at benytte Biblioteket. Den var så stor, at det kunne være svært for lånerne at komme ud, når Biblioteket lukkede. Så en dag måtte det ske. En låner blev lukket inde på Biblioteket. Hun var så opslugt af læsningen, at hun ikke bemærkede, at lyset blev slukket, og stilheden langsomt sænkede sig omkring hende. Til gengæld var det en brat opvågning, da tyverialarmen gik i gang, men hun var snarrådig og fik kontakten Falck, der lukkede hende ud.

I 1985 ankom en nymodens maskine til Varde Bibliotek. Det var en af de her edb-maskiner. Maskinen skulle på omgang i alle Bibliotekets afdelinger. Det var så meningen, at personalet kunne se på, røre ved, og de dristigste arbejde med den. I løbet af relativ kort tid vænnede de sig til edb'en og indså maskinernes fordele.

Forbundets bogbus var ved at være nedslidt og dyr i vedligeholdelse. Den havde nu trofast i 13 år betjent tusindvis af lånere, og udlånt over 1 mill. bøger i løbet af disse år. Det blev derfor på et styrelsesmøde besluttet at indkøbe en ny bogbus og sælge den gamle. Den nye bogbus kunne rumme 4.000 bøger. Bussen blev sendt på rundtur i hele Biblioteksforbundet, så alle havde en mulighed for at se hvilke herligheder, de fik for 1 mill. kroner.

Midt på sommeren 1986 meddelte stadsbibliotekar Ole Rand Jørgensen, at han gik af med virkning fra 1. januar 1987. Som den første med bibliotekaruddannelse var Ole Rand Jørgensen kommet til Varde i 1954,

Bogsalg i forhallen i biblioteket i Rådhusstræde, 1990. (Foto: Børge Kjær, Varde Bibliotek)

hvor han blev ansat som ledende bibliotekar for et par medarbejdere. Da han nu gik på pension 32 år senere var personalet vokset til mere end 30 personer, og bogbestanden var vokset fra nogle få tusinde til ca. 200.000 bind. Men befolkningen var jo også vokset markant: Fra Varde by til tre storkommuners samlede indbyggertal.

Mange nye tiltag

Den 1. februar 1987 tiltrådte Morten Kisbye stillingen som ny stadsbibliotekar ved Biblioteksforbundet. Morten Kisbye er født 1954 - året hvor Ole Rand Jørgensen kom til Varde - og opvokset i København. Efter afgangseksamen på Biblioteksskolen i 1978 arbejdede han som vikar på Holstebro musikbibliotek og et år på Morsø Folkebibliotek. Fra 1980 til

1987 var han ledende bibliotekar på Vamdrup Bibliotek. De mange udfordringer og muligheder i det langt større Biblioteksforbund var en opgave, Morten Kisbye ønskede at prøve kræfter med.

I 1986 havde borgmester Chr. Nielsen været i Japan og bl.a. set på fremstillingen af CD (Compact Disc-plader). Han var meget imponeret af denne proces og mente, at man måske skulle til at se på musikbibliotek ved Forbundsbiblioteket igen. I Bibliotekets forhal blev der i 1987 opstillet en forslagskasse. Heri kunne lånerne komme med ris, ros og nye forslag. Et gennemgående ønske var oprettelse af musikbibliotek.

I 1989 fik teknisk afdeling nye og bedre lokaler i tilbygningen til det gamle rådhus. Det havde fra starten været meningen, at biblioteket skulle flytte ind i det gamle rådhus, efterhånden som Sct. Jacobi Skole rykkede ud, og efterhånden som der var penge afsat til renoveringen af de gamle lokaler. Samtidig med indretning af nye lokaler til teknisk afdeling blev der indrettet lokaler til stadsbibliotekaren og dennes sekretær.

Det var formanden for kulturudvalget, Betty Carstensen, der tog imod de nye lokaler og gav dem videre til personalet: »Vi har arbejdet med dette projekt - og meget mere i snart mange år. Vi har nået en hel del i tidens løb og er i kulturudvalget glade hver gang, vi kan sætte et komma. Lokalerne var bestemt ikke spændende, inden vi gik i gang, men jeg synes, vi har fået en god udnyttelse af pladsen«, sagde Betty Carstensen, der godt var klar over, at et komma følges af nye ønsker. - »Og sådan er det også for biblioteket, men de største ønsker må vente et stykke tid. Jeg synes også I kan være tjent med det, I har fået her«.

*Bogsalg i forhallen i biblioteket i Rådhusstræde, 1990.
(Foto: Børge Kjær, Varde Bibliotek)*

På bibliotekets vegne takkede Morten Kisbye for de gode lokaler og sagde bl.a., at det var et godt eksempel på, at det var muligt, at indrette gode lokaler i gamle bygninger.

Anvendelsen af den ny teknologi som Biblioteket nu for alvor var startet på, medførte »aflivning« af de gamle kortkartoteker. Senere kom udlånskontrol på edb. Alt dette medførte foruden en rationalisering af arbejds-

Anne Dorthe Michelsen underholder på Varde Bibliotek den første søndag biblioteket holdt åbent, 1991.
(Foto: Børge Kjær, Varde Bibliotek)

gangene ligeledes en begyndende nedbrydning af de gamle faggrænser. Dette skulle gerne medføre en hurtigere og smidigere betjening af lånerne.

Biblioteket indrettede forhallen med tidskrifter og aviser, da det viste sig mest praktisk med den nye teknologi at indrette skranke i udlånsafdelingerne. I forhallen blev der

også plads til en hyggelig cafe, hvor mange lånerne kunne slå sig ned med en kop kaffe og dagens avis - oven i købet før biblioteket i øvrigt lukkede dørene op.

Omkring 1990 startede bibliotekerne på en helt uhørt aktivitet. De begyndte at sælge bøger. Reglerne er sådan, at enten skal Centralbiblioteket i Esbjerg eller Depotbiblioteket i København have tilbudt de bøger, som Biblioteket ikke mere selv kan bruge. Hvis ingen af disse biblioteker ønsker bøgerne, blev de tidligere sendt til papirmøllen. Men nu begyndte bibliotekerne at sælge dem. De bliver solgt efter et specielt princip. Den første dag koster de 30 kr., derpå falder prisen med fem kr. Ideen blev meget godt modtaget af lånerne. Hvis personalet havde haft betænkeligheder med forsøget, overbeviste befolkningens store interesse for sagen og de dermed øgede indtægter til Biblioteket, de skeptiske.

I forbindelse med Bibliotekets Dag i 1990, blev der lavet et forsøg med søndagsåbent på bibliotekerne i Varde, Nr. Nebel og Oksbøl. Der var forskellige kulturelle arrangementer med trylleshows, arbejdende værksteder etc. Dette nye initiativ med søndagsåbent blev fulgt op af et forsøg fra 13. januar 1991. At være med »i front« på Biblioteket understreger dette forsøg, idet det var Jyllands første bibliotek med søndagsåbent. Lånerne fandt ideen særdeles god. Den første søndag i januar 1991 blev biblioteket i Varde nærmest bestormet af lånerne. Familier med små børn fik nu en særdeles god mulighed for sammen at gå på biblioteket. I dag er ordningen blevet permanent i vinterhalvåret.

Med et statstilskud på 300.000 kr. kunne Biblioteket begynde en opbygning af et mu-

Bankeprisen sømmes op af stadsbibliotekar Morten Kysbye og formand for biblioteksforbundets styrelse Kaj Nielsen, 1996. (Foto; Børge Kjær, Varde Bibliotek)

sikbibliotek. Denne gang med CD'ere. Biblioteket kunne i løbet af året indkøbe op til 4.000 CD'ere. Disse CD'ere skulle sammen med Bibliotekets tidligere samling af LP'er og musik-kassettebånd udgøre grundstammen i den nye musikafdeling. Det var ligeledes meningen, at musikken skulle ud til alle filialer samt bogbussen. Den 1. december 1993 blev

musikbiblioteket genåbnet med en flot reception. Formanden for Biblioteksforbundet, Betty Carstensen, holdt indvielsestalen. Før forskellige musikindslag talte Morten Kysbye og understregede vigtigheden af musik som kulturelt tilbud på linje med f.eks. bogligt materiale. Han fortsatte: »For mig er litteratur, musik og billeder flere sider af samme sag.

Ligeværdige udtryksformer, som alle bør være repræsenteret på et moderne folkebibliotek ... endelig har personalet været ildsjæle, som har brændt for sagen«.

Biblioteket tog endnu et skridt ind i fremtiden med indkøb af cd-rom. En cd-rom kan indeholde tekst, lyd og billeder, der kan bruges interaktivt. Dels kunne lånerne arbejde med cd-rom'erne på biblioteket, og dels kunne nogle af dem lånes med hjem.

Internettet er et værktøj, der kan bringe brugeren rundt til databaser i hele verden. Med disse ord kan dette nye informationsformidlingsværktøj kort karakteriseres. Biblioteksforbundet gik i 1996 ind i denne nye fagre verden. Adgang til internettet har lånerne i dag selvfølgelig fra alle tre kommuner i biblioteksfællesskabet.

Som det nyeste tiltag er Biblioteket startet med at udlåne video. Lånerne kan bestille videoer fra to kataloger, som forefindes på Biblioteket. Som et kuriosum kan nævnes, at den første start på udlån af grammofonplader fungerede efter samme princip.

Biblioteksforbundet mellem Blåbjerg, Blåvandshuk og Varde kommuner fik som de første i 1996 overrakt en meget fornem pris i bibliotekskredse: Jørgen Banke Prisen af Ribe Amts Biblioteksforening. Denne pris gives til et biblioteksvæsen eller bibliotek eller fælleskommunale initiativer i Ribe Amt for inspirerende og initiativrigt biblioteksarbejde. Prisen er opkaldt efter folkebibliotekspioneren bibliotekskonsulent Jørgen Banke (1877-1953). Biblioteksforbundet fik prisen for at vise inspirerende og kvalificeret biblioteksbejning i landets mindre kommuner.

Oversigt over formænd for bibliotekets styrelser:

J. Olsen, overlærer: 1897-1911

W. Marke, kantor: 1911-1923

Ludvig Hoffmann, lærer: 1923-1956

Paul Schmidt, former: 1956-1966

Kirsten Ostenfeld, tandlæge: 1966-1973

Christen Nielsen, gårdejer: 1973-1985

Elsebeth Hansen, teknisk assistent: 1986-1988

Christen Nielsen, gårdejer: 1988-1989

Betty Carstensen, husmoder: 1990-1993

Kaj Nielsen, gårdejer: 1994-

Oversigt over biblioteksledere:

N. H. Bossen: 1897-1922

Marie Johnsen: 1922-1954

Ole Rand Jørgensen: 1954-1986

Morten Kisbye: 1986-

Kilder:

Ribe Amts-Tidende

Vestkysten

JydskeVestkysten

Litteraturhenvisninger:

Dalsgaard-Hansen, A. C.: Varde skoler gennem 100 år. 1956. p.297-298

Gennem Varde: Til eventyrets land. 1945. p. 48-53

Hvenegaard Lassen, H.: De danske folkebibliotekers historie 1876-1940. 1962.

Varde 1920-1990 / af Flemming Bechgaard Holm med flere. 1992. p. 325-328, 528-530

Karen Riisager, f. 1943, bibliotekar ved biblioteket i Varde fra 1973.

Jørgen Hansen, f. 1946, bibliotekar ved biblioteket i Varde fra 1974.

Om læselyst og biblioteksbetjening i det tidligere Varde Landsogn

Af Peder Løgstrup Bjerg

I sine erindringer fortæller Hans Gjerluf Hansen (1889-1964) blandt andet følgende om læsekredse og de første tilløb til et egentligt bibliotek i Varde:

»Antagelig omkring 1880 blev der i Varde Landsogn oprettet en såkaldt læseforening under navn af Varde Landsogns Læseforening. Hvem der var stifter af den, kan jeg ikke oplyse, men i bestyrelsen sad i mange år lærer Eriksen, Mejls, og gårdejer Mads Haltrup, Orten, og hos disse to mænd - i deres private lejlighed - var bøgerne anbragt med halvdelen hvert sted. Derfra foregik udlånet. Én gang om året blev alle bøgerne så byttet om. Jeg ved ikke bestemt, om Gjellerup var med i foreningen, men det fortælles, at der blev sendt en kasse bøger til Gjellerup engang imellem, men de kom aldrig tilbage igen, for man benyttede dem, til de var opslidt.

Kontingent var to kr. årligt for en gårdejer og en kr. for mindre jordbrugere og andre. Der var vistnok tre mand i bestyrelsen, og disse foretog indkøb af bøgerne.

Der var en tid fra 1900 og fremefter en mindre læsekreds i Mejls og Frisvad. Den købte hvert år en del nye bøger, og når kredsens medlemmer havde læst dem, fik læseforeningen bøgerne imod at lade dem indbinde.

Fra læseforening til biblioteker i Orten-Tinghøj og Mejls

Læseforeningen fortsatte til 1922. Der var da kommet en ny lærer til Mejls ved navn Dejbjerg. Han begyndte at agitere for en mere moderne form for biblioteksvirksomhed. Dejbjerg havde sat sig ind i biblioteksloven og var således klar over, at der kunne fås ret betydelige tilskud fra staten, når biblioteket blev ordnet efter lovens vedtægter.

Han fik indkaldt til møde om sagen, og der var på mødet god stemning for at forsøge en nyordning. Efter loven skulle biblioteket være selvejende, og af hensyn til statstilskuddet skulle der helst være gratis udlån. Der kunne så til støtte for biblioteket oprettes en biblioteksforening med fast eller frivilligt kontingent. Men loven anerkendte kun ét bibliotek som tilskudsberettiget i hvert sogn. Altså alle bøger samlet på ét sted. Det var en vanskelighed her, hvor bøgerne hidtil havde stået to steder. Det kunne ordnes ved at sende bogkasser ud fra Hovedbiblioteket.

Men hvor i sognet skulle biblioteket ligge? Man enedes om, at Orten gik sammen med Tinghøj og dannede et område og Mejls skoledistrikt et andet. Der blev valgt et tremandsudvalg fra hvert område til at føre sagen videre. For Orten-Tinghøj blev valgt Mads Haltrup og lærerne Rasmussen og Raun Pedersen. For Mejls blev valgt lærer Dejbjerg, Mads

Mejls Skole 1913-42. Udlånet foregik i et lille rum vist med pil på billedet. I 1942 blev skolen udvidet med en ny sal og et rummeligt sognebibliotek. (Varde Lokalhistoriske Arkiv)

Sand og Hans Gjerluf Hansen. Begge områder blev senere godkendt at biblioteksrådet som selvstændige biblioteker.

Mejls Bibliotek 1922-ca. 1950

Efter at udvalget for Mejls havde indhentet forskellige oplysninger, blev der indkaldt til et nyt møde, hvor formanden, lærer Dejbjerg, aflagde beretning om udvalgets arbejde og forelagde udkast til vedtægter for bibliotek og biblioteksforening. Disse blev godkendt, og det fungerende udvalg valgt til bestyrelse, og dermed var biblioteket i Mejls en kendsger-

ning. Det skete den 29. maj 1922. Der indtraf nu det for arbejdet ret kedelige, at lærer Dejbjerg søgte en anden stilling og fik den.

Vi ansøgte Sognerådet om tilladelse til at benytte et lille rum i skolen som udlånslokale. Dette bevilgedes tillige med 50 kr. til en kakkelovn samt brændsel til opvarmning to gange ugentligt i udlånstiden. Der blev så købt lidt inventar, en pult, et bord, stole og reoler. Udlånet begyndte nu med bøger fra læseforeningen, der var delt lige mellem Orten og Mejls.

Først da Bang Mikkelsen, Dejbjergs efter-

følger, kom til Mejls som lærer i 1922, kom der rigtig gang i biblioteksarbejdet. Det var småt med penge, og en hel del af de gamle bøger blev kasseret af bibliotekstilsynet og måtte ikke bruges mere, så der skulle mange penge til nye bøger. Når vi var på bogindkøb og havde fået udtaget, hvad vi gerne ville købe, var der som regel kun penge til halvdele.

Bang Mikkelsen foreslog en basar for at skaffe penge. En sådan blev afholdt og gav et nettooverskud på 1.580 kr., så nu hjalp det. Når disse penge indgik i regnskabet med et bestemt beløb hvert år, kunne det beregnes som fast stedligt tilskud, og statstilskuddet beregnedes efter dette. Der blev brugt 580 kr. straks og resten fordeltes over fire år.

I følge vedtægterne skulle biblioteket have en bestyrelse på tre plus bibliotekaren. Varde Landsogns sogneråd valgte et medlem, de andre blev valgt på bibliotekforeningens generalforsamling. Hans Gjerluf Hansen var formand fra 1922 til 1946, og siden har uddeler Hjort været det. Bibliotekarer: Lærer Bang Mikkelsen, lærer Arevad Nielsen og nu lærer Gammelby. Biblioteket har en stor bogbestand, og der er et godt udlån trods radio og fjernsyn.¹

Mejls Bibliotek – formål og start

Biblioteket i Mejls blev oprettet på en generalforsamling den 29. maj 1922: »Formålet var at hjælpe befolkningen til underretning og oplysning også på rent faglige områder ved siden af at yde god underholdende læsning«. Samme dag blev oprettet en støtteforening, hvis formål var »at støtte Mejls Bibliotek«. Der findes ikke skriftlige beretninger om oprettelse af et bibliotek for Orten-Ting-

Bibliotekets "visitkort" fra 1930'erne med oplysninger om åbningstider. (Varde Lokalhistoriske Arkiv)

høj området, men der blev dannet et bibliotek stort set efter samme mønster.

Allerede den 22. juni samme år forelå bibliotekstilsynets godkendelse, og arbejdet kunne begynde. Man købte bl.a. 2.000 kartotekskort til en pris af 22 kr., 500 bogkort til en pris af 10 kr., reol, pult og bogstøtter for 92 kr., og dertil kom maling for 20 kr. Indkøb af bøger og indbinding har i det første regnskabsår, 1924-25, kostet 756,99 kr. og en kuffet med skovl 5,85 kr.

Som nævnt i Hans Gjerluf Hansens beretning blev mange bøger kasserede af tilsynet, til stor ærgrelse for de stedlige folk, der gerne så bøgerne anvendt et stykke tid endnu. Men sådan var reglerne, når man modtog tilskud. Bogbestanden skulle være aktuel og i ordentlig stand.

Bogbestanden i de første år

Vi kan følge indkøbene i tilvækstbogen fra bog nr. 1, der var Dansk Forfatterforenings Bibliotek I med titlen Rønnebær, måske en novellesamling? Ellers blev der naturligvis købt bøger af kendte danske forfattere som Jeppe Aakjær, H. C. Andersen, Marie Bregendahl, Herman Bang og St. St. Blicher. Bjørnson og mange andre var også med. Der til kom en række forfattere, hvor hverken navn eller titel siger mig noget nu 75 år efter. I den første indkøbsperiode fra 1924 til 1925 nåede biblioteket op på 282 titler. Det lyder ikke af meget i dag, men må dengang have været en imponerende samling. Fagbøger var den mindste gruppe, det kan dog nævnes, at man har indkøbt de sønderjyske årbøger og Fra Ribe Amt, tidsskriftet Danskeren og flere levnedbeskrivelser. Her fandtes Krapotkin: En anarkists erindringer og Karl Larson: De der tog hjemmefra. En anden genre var rejseskildringer som f.eks. Hamsun: Fra det moderne Amerika og Jack London: Rundt Kap Horn.

Tidligt er biblioteket begyndt at købe bør-

nebøger. I midten af tyverne var man oppe på 141 børnebøger. Samtidig blev der opbygget en beskeden bogsamling i Gellerup, der var en filial af Mejls Bibliotek. Statistik fra de første år viser 448 skønlitterære bøger i Mejls og 133 i Gellerup. Tilvæksten var 664, deraf var de 216 faglitteratur. Udlånet var i Mejls på 900 stk. skøn- og 100 stk. faglitteratur, i Gellerup var de tilsvarende tal 290 og 30. Børneafdelingen udlånte 150 bøger.

Antallet af lånerne i Mejls kom ret hurtigt op på 35 og voksede senere til ca. 50, da låner-tallet var på sit højeste i 1930'erne og 1940'erne. Det lyder ikke af meget, men skal ses på baggrund af de ca. 75 hjem, der var i området: Lunderup, Frisvad, Mejls og Blakmark. I alle årene blev udlånet forestået af skolens førstelærere, som Hans Gjerluf Hansen har beskrevet det. Lønnen var en påskønnelse, som i mange år lå på 100 kr.

Mejls Bibliotek til det nedlægges i 1965
Følger man regnskab og bogindkøb igennem årene, ses der naturligvis en sammenhæng. Regnskabet 1926-27 viser en indtægt med

Mejls Bogsamling.

Bogen maa kun hjemlaanes i 14 Dage. Den bør afleveres i samme Stand, hvori den er modtaget.

Laanerne er pligtige til at erstatte Bøger, de ødelægger eller bortkaster, samt til at godtgøre al Skade og Overlast, de paafører Bøgerne, f. Eks. ved at skrive og tegne i dem, iturive eller tilsmudse Blade og Billeder.

På boglommen stod der gode råd til lånerne. (Varde Lokalhistoriske Arkiv)

statstilskud på 936,74 kr., deraf blev kun ca. en tredjedel brugt til bogindkøb, dertil kom andre udgifter, men kassebeholdningen var på over 400 kr. ved årets slutning. Det er bemærkelsesværdigt, at bogindkøb i 1930'erne ikke steg væsentligt. Pengene var små, og måske var biblioteket et af de steder, hvor der måtte spares. Det årlige budget lå på ca. 700-800 kr. med en svag faldende tendens. For året 1939-40 var budgettet på 679,10 kr. Besættelsestidens dyrtid kan ikke aflæses i regnskabet. Biblioteket fik faktisk færre penge til dets rådighed igennem krigsårene, således i 1944-45 623,10 kr. Men så kom et spring året efter krigens afslutning. - Var det udtryk for optimisme eller fornyet læseinteresse? Indtægterne var i hvert fald på 1.345 kr., en stigning på over 100% det første år. I det næste tiår skete der ikke den store forandring. Indtægterne steg lidt år for år og var i 1954-55 oppe på 2.683 kr.

Tilvæksten har været forskellig afhængig af nyindkøb og kassation, men bogsamlingen voksede støt, og var i 1933 på 896 indkøbte bøger, men først i slutningen af 1938 var der over 1.000 bøger. Det må betyde, at indkøb og kassation i en årrække er gået omtrent lige op. Af ukendte årsager begyndte man i 1940 igen at tælle nyindkøb fra nr. 1 og man kom i de næste 12 år op på at købe 1.000 nye bøger, men bogsamlingens størrelse er der ingen tal for. I den forbindelse skal også lige nævnes, at børnebøger på det tidspunkt blev udskilt fra voksensamlingen, hvilket beskrives senere. Tilvækstprotokollen blev i lange perioder ført af en uddannet bibliotekar, der beherskede den meget fine, sirlige biblioteksskrift, som man dengang lærte på biblioteksskolen.

De sidste indkøb til Mejls Bibliotek er foretaget i 1962, hvor tilvæksten efter 1940 var på 1.842 bøger. Biblioteket ophørte, i henhold til den nye bibliotekslov som selvejende institution, og blev kommunal ejet og drevet. Det sidste regnskabsår er 1963-64. Samme år ophørte Varde Landsogn med at eksistere som selvstændigt sogn og blev lagt ind under Varde Købstadskommune.

Biblioteksforeningen, der gennem alle årene havde fungeret som støtteforening, blev nedlagt på en generalforsamling den 15. marts 1965. En beskeden kassebeholdning blev overført til et fond, der skulle finansiere gadelys i Mejls.

Varde Bibliotek overtager distriktet - fra bibliotek til bogbus

Varde Bibliotek overtog opgaven og fortsatte med en filial i Orten og Mejls skoler. Udlånet i Gellerup skole ophørte med skolens nedlæggelse i 1960. Der var udmærkede lokaler både i Orten og i Mejls. De var begge steder blevet bygget under krigen og var, efter den tids normer, rummelige. Væggene var besat med reoler og omkring 1970 var der ca. 2.500 bind til udlån. Desværre betød fjernsyn og færre folk på landet et stærkt faldende udlån, men frem til den 31. marts 1973 opretholdt man to timers åbning pr. uge.

Undertegnede kom til i 1971, og havde indtil da været deltidsbibliotekar andetsteds og blev det igen i Mejls, men trods en kraftanstrengelse det første år, lykkedes det ikke at sætte udlånet væsentligt i vejret. Med i billedet hørte også, at de ivrigste lånere forlængst var begyndt at benytte det større og mere righoldige bibliotek i Varde.

Orten Skole fra 1922. Der blev som til Mejls skole bygget ny sal og sognebibliotek i 1942. (Varde Lokalhistoriske Arkiv)

Den 1. april 1973 var det slut. Varde Kommune gik over til bogbusbetjening af landområder, der også omfattede Blåbjerg og Blåvandshuk kommuner. Bogbussen kommer stadig til Mejls en gang om ugen, men bliver nok først og fremmest benyttet af skolebørnene, der har bussen lige udenfor en time om ugen.

Mejls børnebogsamling

Som nævnt tidligere har man i beskedent omfang købt børnebøger til biblioteket, sandsynligvis for at voksenlånere skulle have mu-

lighed for at tage en børnebog med hjem. Børnebogsamlinger var ellers, efterhånden som de opstod, tilknyttet skoler og kun tilgængelige for deres elever.

Den første regnskabsbog, der eksisterer vedrørende børnebøger, går tilbage til 1917-18, hvor samlingen har fået et statstilskud på 8,50 kr., og 20 kr. fra kommunen. Boghandlerregningen var på 20,53 kr. Det ældste officielle dokument er fra maj 1920 og viser et indbetalingskort på medlemsbidrag til Danmarks Biblioteksforening fra Mejls børnebogsamling på 2,35 kr.

I 1927-28 fik bogsamlingen et tilskud fra biblioteket på 20 kr. Fra kommunen og amtet kom der 23 kr. Der blev indkøbt bøger for 41,30 kr. I første halvdel af trediverne blev det årlige budget ikke væsentligt forhøjet, men i 1937 kom der en ændring i opbygningen.

Varde Landsogns børnebiblioteker 1937-1956

Der blev afholdt et møde på Varde Højskolehjem, hvor sognerådsmedlem Mads Sand, lærer Raun Petersen, Orten, lærer Sneum, Gellerup, og Arevad Nielsen, Mejls, var til stede. De fire kom til at danne en ny bestyrelse for Varde Landsogns børnebiblioteker. På samme møde vedtog man at udarbejde en arbejdsplan og lave vedtægter, der kunne tiltrædes af Sognerådet og senere godkendes af biblioteksdirektøren. Kommunen havde på forhånd bevilget 30 kr. pr. skole, eller 90 kr. i alt, og man håbede så at få bevilget tilskud fra Staten efter gældende regler.

Allerede den 10 maj holdt bestyrelsen møde igen på Højskolehjemmet. Vedtægter og arbejdsplan var da godkendt af bibliotekstilsynet. Man kunne afslutte regnskabet og udarbejde beretning til kommunen, der efter behandling sendte den videre til København. Samme dag blev budgettet for det indeværende år drøftet. En ny ordning for tre børnebogsamlinger, hjemmehørende på Gellerup, Orten og Mejls skoler, var hermed skabt, og den holdt sig i princippet uændret indtil den 31. marts 1956, da børnebogsamlinger overgik til sognebibliotekerne.

Tilskud fra kommunen holdt sig på et konstant niveau i mange år, men statens tilskud voksede fra 40 kr. i 1937 til 93 kr. i 1955. Der til kom, at børnebogsamlingen fra 1947 op-

nåede et tilskud fra amtet, første gang på 25 kr. Penge til bogindkøb blev milimeterretfærdigt fordelt mellem de tre skoler. Skolelederne forestod, også efter forflyttelse og nyansættelse, i alle årene administration, indkøb og udlån, der naturligvis foregik i forbindelse med skoletiden. På nogle skoler havde man faste udlånstider, andre steder foregik det efter behov i middagspausen, som den gang var en time, og i frikvarterer.

Den 23. april 1956 afholdtes møde på Højskolehjemmet. Årsregnskab og beretning for 1955-56 blev udarbejdet. Dermed var foreningens arbejde afsluttet, idet børnebibliotekerne fra 1. april 1956 blev indlemmet i kommunebibliotekerne. Mødereferatet var underskrevet af N. Raun Pedersen, J. Gammelby og H. E. Hansen.

Bogindkøb til børnebogsamlingen i Mejls

Helt tilbage til 1917 kan vi følge indkøbene til børnebogsamlingen i Mejls. Fra den første side kan nævnes: Digte og Tre Fortællinger af St. St. Blicher. Feilberg: Dansk Bondeliv I og II. Den politiske kandestøber af Holberg. A. D. Jørgensen: 40 Fortællinger af vort Folks historie. Ikke just børnebøger allesammen, men man skal her tage i betragtning, at udbuddet af børnebøger på det tidspunkt har været meget beskedent. Det er interessant at lægge mærke til, at bibliotekaren for hver side gjorde op, hvilke bøger, der var oplysende, og hvilke, der fik betegnelsen børnebøger. Af de første 50 bøger var de 35 oplysende.

Forfattere som Marryat, Verne, Dickens, Rudolf Bruhn og Westergaard tegner sig for en væsentlig part af de bøger, der blev indkøbt de første år. I 1925-26 kom samlingen op

Mejls nuværende skolebibliotek fra 1942 afmærket med pile på billedet. (Varde Lokalhistoriske Arkiv)

på 286 bøger, 9 var blevet kasseret, så der i alt var 277, hvoraf de 136 bøger blev betegnet som oplysende. Efter 20 år var bogsamlingen imidlertid ved at være slidt. Vi kan se, at der i 1936-37 er kasseret 72 bøger ud af en samling på 327 bind. Udlånet er samme år opgjort til 769 bind.

Lånertallet varierede lidt fra år til år. Det har naturligvis været afhængigt af skolens elevtal, men lå dog et sted mellem 45 og 60. Udlånet var forbavsende konstant gennem en lang årrække med 700-800 bind.

Bogsamlingen voksede ikke ret meget. I 1939 blev der indkøbt 18 nye bøger og i 1945 var nyanskaffelser på 16 bind. Når man trækker de udgåede bøger fra, var tilvæksten begrænset. I 1954 blev der f.eks. købt 16 bøger, men der udgik 34.

Da Mejls skole blev nedlagt som kommuneskole i 1992, var der et skolebibliotek på ca. 3.000 bind til børnenes rådighed. Set på den baggrund har børnebogsamlingerne i tiden fra 1917 til 1957 været meget beskedne, men jeg er overbevist om, at samlingerne har haft overordentlig stor betydning for læsehungrende elever, der har fået deres første sult stillt. Johs. V. Jensen fortæller i sine erindringer, at skolens bogsamling »beroede ovenpå et skab nede i skolen, hvor jeg selv måtte op og rode skattene frem, så nogle af mine første læseglæder er associeret med svimmelhed, stødte knæ og en masse støv på fingrene. Alt hvad der kom inden for rækkevidde af underholdningsromaner blev naturligvis slugt«. Martin A. Hansen fortæller i den lille novelle »Bogen« om drengen Mattis,

for hvem »bogh fattigdommen var den værste«. Men en dag får han at vide, at han kan låne bøger hos en »sær snegl og bogorm« i byen. Han kommer hen til manden og låner en »svær, tung, næsten uhandeligt bog, en Verdenshistorie«. På hjemvejen sætter han sig under en hvidtjørn og læser og læser. Glemmer tid og sted, og kommer alt for sent hjem. Faderen er gået ud for at lede efter drengen, og moderen spørger: »Hvor har du været?« Drengen svarer: »Jeg læste«.

Bøgernes betydning for landdistrikterne

Det er en almindelig opfattelse, at skoleelever ikke læser så meget mere, eller at læsningen er forbeholdt nogle få, der til gengæld læser meget. Det er nok rigtigt. Fjernsyn og nu sidst computere har tiltaget sig betydelig interesse og tid, som bl.a. må tages fra læsning.

Læsekredse og læseforeninger, de første biblioteker og børnebogsamlinger har imidlertid haft stor betydning i landdistrikterne, og det har jeg gerne villet gøre opmærksom på.

Noter:

1. Hans Gjerluf Hansens beretning, der findes på Varde Lokalhistoriske Arkiv, er sandsynligvis blevet nedskrevet 1945-1955. Hans Gjerluf Hansen var uddannet landmand og overtog Messinghøjgård i Frisvad ved Varde efter sin far i 1925. Ved siden af landbruget var han levende interesseret i alt, hvad der foregik i lokalsamfundet: gymnastikforening, brugsforening og sognebiblioteker, som han har skrevet et særligt stykke om.

Peder Løgstrup Bjerg f. 1933. Skoleleder og bibliotekar i Mejls Skole 1971-1992. Har skrevet lokalhistoriske artikler om blandt andet skolehistorie i Henne Sogneblad og Lokalhistoriske Meddelelser.

Fattiggården i Vorbasse

Af Sven Tygesen

»Der stod en eftermiddag et stort spektakel omme i smøgen bag gadekæret hvor 4-5 sorte indsidder-rønner ligger sammenbyttet under Skolebakken. Anledningen var vægtig nok; det var Stine Bødgers, der skulle på »kassen« (fattiggården)«.

Således begynder Henrik Pontoppidan sin novelle Nådensbrød, som er et hvast angreb på fattigforsørgelsen i den sidste del af 1800-tallet.

Stine, som hele sit liv havde været en arbejdsom og dygtig kone, var blevet gammel og syg og kunne ikke længere klare sig selv. Hvor ussel og fattig hendes tilværelse end var, så havde hun dog endnu sin personlige frihed. Det var det sidste, hun havde at miste. Hun vidste, at den ville blive taget fra hende ved fattiggårdens port, og det er derfor ikke mærkeligt, at hun strittede imod af alle kræfter og hylede og skreg, da sognefogeden og hans mænd kom for at bringe hende til fattiggården.

Naturligvis måtte Stine give op over for overmagten, og under skolebørnenes hujen og jublen lempede sognefogedens mænd hende håndfast op i fjællevognen og kørte hende til fattiggården, som over sin port passende kunne have båret indskriften: »Her lades alt håb ude«!

Mennesker, der kom på fattiggården eller fik anden hjælp fra fattigkassen, havde pligt til at betale denne hjælp tilbage til kommunen. Fattighjælp var at betragte som et lån. Til gengæld for lånet måtte de afgive deres borgerlige rettigheder og deres personlige frihed. De kunne i princippet ikke flytte uden tilladelse, gifte sig, tage arbejde, have fuld råderet over personlige ejendele og eventuelle arbejdsindtægter. En familie, der kom på sognet, kunne ikke være sikker på at få lov til at forblive sammen. For langt de fleste mennesker, selv yngre folk, var det praktisk taget umuligt at slippe ud af gældsforpligtelsen til det offentlige - til »sognet«.

Utilstrækkelig fattigforsorg

De fattiges historie er et sørgeligt og beskæmmende kapitel i Danmarks historie, dog ikke værre end i andre nordeuropæiske lande.

Indtil reformationen i 1536 havde den katolske kirke i et vist omfang lindret den sociale nød. Kirken havde både en organisation og de nødvendige økonomiske midler til at løse denne opgave. I forbindelse med reformationen inddrog kongen kirkens gods under kronen efter princippet: Enhver tager sit, og fanden tager de sidste, og de sidste var de fattige.

I de følgende århundreder var mennesker, der kom i social nød, stort set henvist til at

Således kan Vorbasse Fattiggård have set ud i 1879. Tegningen er udført efter skriftlige oplysninger om bygningerne og deres placering.

klare sig ved tiggeri og kriminalitet. Kongen vedkendte sig ganske vist sin pligt til at sørge for de mennesker, der ikke selv kunne klare sig, men han gav opgaven videre til sine lensmænd, biskopper, købstadsråd og præster. Disse mennesker opbyggede en form for organisation for fattigforsørgelsen, men organisationen fik ingen penge at gøre godt med. Fattigforsørgelsen skulle udelukkende ske gennem frivillige bidrag, og de beløb, der kom ind, forslog kun lidt.

På landet havde bønderne pligt til at tage sig af syge, gamle og forældreløse børn, der

boede i eller kom til sognet. Denne forpligtelse klarede bønderne som regel ved at lade dem gå på omgang imellem sig.

I 1643 udsendte kongen en forordning om, at kirkeværgen i ethvert sogn på landet skulle bygge et »fattigfolks hus til de fattige i sognet, som ikke kan få andetsteds hus«.

Da forordningen blev indskærpet flere gange de næste 150 år, tyder det på, at det gik trægt med at opføre fattighuse. Vorbasse-Hejnsvig Kommune fik sit fattighus i første halvdel af 1800-tallet.

Ret til hjælp

Det var først i begyndelsen af 1800-tallet, at der kom en egentlig sociallovgivning. Da fik sognene påbud om at oprette fattigkommissioner, der med præsten som født formand skulle tage sig af alle, der var kommet i en sådan nød, at de ikke kunne klare sig selv. Det vigtigste var dog, at der nu kom penge på bordet til løsning af de sociale opgaver. Pengene kom fra en særlig skat, som først og fremmest blev pålignet bønderne.

I 1841 blev der oprettet sogneforstanderskaber i alle sogne, eller kommuner, som de nu kom til at hedde. Dermed var begyndelsen til det kommunale selvstyre gjort. Sogneforstanderskabets vigtigste opgaver var at tage sig af sognets fattigvæsen, skolevæsen og vejevæsen. Når nogle sogneforstandere forfaldt til at kalde de to første uvæsener, skyldtes det, at det var fattigvæsenet og skolevæsenet, der gav dem de største bryderier, og som var de største økonomiske byrder.

I Grundloven, som blev vedtaget den 5. juni 1849, og som betød indførelsen af folkestyret, blev det slået fast, at »den, som ikke kan ernære sig eller sine, og hvis forsørgelse ikke påhviler nogen anden, er berettiget til at erholde hjælp af det offentlige, dog mod at underkaste sig de forpligtelser, som loven herom påbyder«.

Jo, de fattige havde fået rettigheder, men det var sogneforstanderskabet, eller - som det snart blev omdøbt til - sognerådet, der bestemte, hvorledes disse rettigheder skulle udmøntes.

Ideen om et arbejdshus

Den sociallovgivning, der blev gennemført i første halvdel af 1800-tallet, havde forbedret

fattiglemmernes forhold, men deres tilværelse var på ingen måde misundelsesværdig, og de fleste mennesker, der kom i nød, kæmpede til det yderste for ikke at komme på sognet og blive fattiglem. Man kunne ikke synke dybere; fattiglemmerne udgjorde samfundets bund.

De sognerådsmedlemmer, som fik de fattiges skæbne lagt i deres hænder, var ikke onde. De havde ikke noget ønske om at mishandle de fattige, men var præget af den tids opfattelse af, at nød og elendighed i et vist omfang var selvforskyldt. Derfor kunne der ingen mening være i, at fattighjælpen blev alt for rigelig. Endvidere havde de det tunge ansvar for, at sognets økonomi kunne hænge sammen. Med de forpligtelser, som staten pålagde kommunen, især med hensyn til skoler og fattigforsørgelse, var det nødvendigt at holde igen på udgifterne, hvis da ikke skatterne skulle stige. Og for bønder har det til alle tider været værre at gennemføre skattestigninger end at danse med Fanden selv.

Altså holdt bønderne som regel fattighjælpen på et minimum. Syge, gamle og småbørn, som ikke kunne arbejde, blev sat i pleje, hvor plejen var billigst at få, mens større børn og andre fattiglemmer, der var mere eller mindre arbejdsduelige, blev lejet ud til dem, der ville give mest for deres arbejdskraft. Men uanset hvor dygtig sognerådet var til at købe pleje og leje arbejdskraft ud, var udgifterne altid langt større end indtægterne.

Det var på den baggrund, at ideen om at samle alle sognets fattiglemmer på ét sted dukkede op. Ved at oprette fattiggårde eller arbejdshuse, som de blev kaldt i begyndelsen, kunne kommunen selv overtage plejen

af småbørn, syge og gamle. Plejearbejdet kunne til dels udføres af andre fattiglemmer, som var i stand til at arbejde lidt. Øvrige arbejdsdygtige lemmer kunne endvidere spinde og væve og i det hele taget fremstille produkter, der kunne sælges. Hvis der var jord til fattiggården, kunne lemmerne deltage i gårdens drift og således være med til at skaffe mad på bordet til alle lemmerne.

De ivrigste fortalere for oprettelse af fattiggårde ville ikke udelukke, at kommunen i den sidste ende kunne komme til at tjene penge på et sådant foretagende. Det var der dog ikke mange, der turde tro på, men der var andre fordele ved fattiggårdene, som var indlysende: Man kunne få lemmerne samlet og dermed bedre kontrollere dem, man kunne ved en ihærdig indsats lære dem arbejde i stedet for at hengive sig til betleri, druk og usædelighed, man kunne begrænse fattigfolks tiggeri og omstrejfen, og man kunne sørge for, at lemmernes børn og forældreløse børn passede deres skolegang. Alt dette krævede naturligvis, at der blev håndhævet en streng disciplin og en fast orden i fattiggården. Det måtte lemmerne ikke alene finde sig i, men være glade og taknemmelige for, for det var jo til deres eget bedste.

Fattigforsorg i Vorbasse-Hejnsvig Kommune

De fleste fattiggårde blev oprettet i den sidste halvdel af 1800-tallet, men allerede inden den tid havde de første set dagens lys, f.eks. i Døstrup i Sønderjylland i 1826, i Andst-Gesten Kommune i 1840 og Brørup-Lindknud i 1842.

Dermed var fattiggårdene rykket tæt på Vorbasse, men der skulle komme til at gå mange år, inden man her tog skridt til at op-

rette én. Vorbasse-Hejnsvig sogneråd fortsatte den gamle tradition med at udleje arbejdsdygtige fattiglemmer og købe (indtinge) ophold og pleje til børn, syge og gamle hos familier, der var villige til at tage dem for en rimelig betaling. Sognerådet holdt indtægning hvert år i april og oktober. Så blev der med hver plejefamilie aftalt, hvor meget den skulle have for at have et fattiglem i huset det følgende år.

Plejefamilien skulle ikke bare sørge for »kost, pleje og opvartning« til fattiglemmet, men i mange tilfælde også for tøj, træsko og andre fornødenheder. Ofte blev disse fornødenheder nøje opregnet, f.eks. blev der i 1877 aftalt følgende til en kone: »2 særker, 1 vadmelens underskørt og 1 dito kjole, en ulden forklæde, fornøden hovedtøj, 1 halvtrøje, venter og træsko«. I plejebetingelserne for en gammel mand indgik det i aftalen, at han skulle have otte pund røgtobak. Det var dog sjældent at se så luksusbetonede poster i aftalerne.

Den betaling, som sognerådet måtte af med for det enkelte fattiglem afhang naturligvis af, om den pågældende kunne arbejde en smule eller var svag og plejekrævende. Gamle koner kunne som regel selv reparere deres tøj, og derfor indgik det ofte i aftalerne om dem, at plejefamilien skulle forsyne dem med »sygarn og lapper«.

I 1868 måtte sognerådet indtinge i hvert fald 13 fattiglemmer hos plejefamilier. For den billigste, der var et barn, skulle sognerådet betale 9 Rdl. for et år, mens det for den dyreste, en svagelig gammel mand, måtte betale 68 Rdl. I aftalen om ham er der tilføjet: »Skulle en langvarig sygdom af mindst 3 uger gøre ham sengeliggende, da skal der for den

forstørrede opvartning ydes en billig (rimelig) erstatning«.

I visse tilfælde blev plejevederlaget helt eller delvis betalt med rug eller anden form for naturalier. De fleste aftaler - i hvert fald de, der gjaldt gamle og svagelige fattiglemmer - indeholdt en bestemmelse om, at uanset aftalen gjaldt for et år, så skulle betalingen opføre med dødsdagen, hvis fattiglemmet afgik ved døden.

Sognerådsprotokollen viser, at de fleste gamle fattiglemmer, der blev indtinget, blev hos den samme plejefamilie resten af deres dage. Man må gå ud fra, at de har delt familiens vilkår på godt og ondt, og at de har haft en rimelig tilværelse.

Det var yderst sjældent, at der kom klager over, at plejefamilierne ikke behandlede fattiglemmerne ordentligt. Når det skete, var det som regel naboer, der gjorde sognerådet opmærksom på det.

Det grelleste tilfælde af misrøgt af gamle drejede sig ikke om et fattiglem, men en gammel aftægtsmand. Hans aftægtskontrakt hvilede som en prioritet på den ejendom, hvor han boede. For at slippe af med den prioritet, forsynede ejeren den gamle med så rigelige mængder brændevin, at han hurtigt drak sig ihjel. Her gik naboerne til sognerådet, som så greb ind.

I 1870 kunne sognerådet i Vorbasse-Hejnsvig Kommune konstatere, at der år for år blev stadig flere fattiglemmer, der skulle indtinges. Med beklagelse kunne sognerådet ligeledes konstatere, at der gennem flere år ikke havde været arbejdsdygtige fattiglemmer, der kunne udlejes. Udgifterne steg, og indtægterne svigtede.

Lån og midlertidig hjælp

For at holde udgifterne nede, forsøgte sognerådet ofte at forebygge ved at give f.eks. lån til folk, der var kommet i en midlertidig nødsituation. Lån, som først og fremmest blev givet til yngre mennesker, der havde mulighed for at betale tilbage, blev som regel givet uden nogen form for sikkerhed. Lånet kunne gives i form af kontanter eller naturalier. Det skete ikke så sjældent, at husmænd og småbønder blev tvunget til at bruge eller sælge den del af høsten, der skulle have været gemt til udsæd om foråret. Hvis en sådan familie ikke fik sået, ville den ingen indtægter få og før eller senere komme på sognet, og således være henvist til at få fattighjælp. I sådanne tilfælde kunne kommunen se sin fordel i at træde til med hjælp. Sognerådsprotokollen har blandt andet følgende eksempler på sognerådets udlånsvirksomhed:

I foråret 1869 »tilstodes Jens Grøn Nielsen 2 tdr. rug til låns der vil være at tilbagebetale inden 1. oktober«. Samme år fik en anden mand et kontantlån på 8 Rdl., der skulle tilbagebetales med halvdelen til Bække marked og halvdelen til Mikkelsdag, den 29. september. I ét tilfælde hjalp sognerådet en gammel mand, der var håbløst bagud med sine prioritetsbetalinger og derfor stod foran en tvangsauktion. Den gamles søn fik hjælp til at overtage ejendommen, mod til gengæld at give den gamle en aftægtskontrakt, der sikrede ham mod at komme på sognet.

I de fleste tilfælde blev lånene betalt tilbage, dog ikke altid. Det fremgår af protokollen i 1870, at Frederik Glarmester, der havde fået et lån på 5 Rdl., ikke havde betalt pengene tilbage. Derfor »vedtoges det at registrere (tage pant i) hans ejendele«. Mens mange fami-

lier blev reddet fra fattighjælpen gennem lån fra kommunen, stod Frederik Glarmester ikke til at redde. Han og familien kom et par år senere på fattighjælp.

En anden form for forebyggende arbejde var sognerådets tilskud til Den fri Fattigkasse, som blev bestyret af et særligt udvalg. Denne kasse, der fik sine midler fra frivillige bidrag fra sognets beboere og institutioner, kunne gå ind og yde midlertidig hjælp til familier, der var kommet i nød, f.eks. på grund af sygdom eller arbejdsløshed. Hjælp fra denne kasse skulle ikke betales tilbage, og havde ikke virkning som fattighjælp. I 1869 besluttede sognerådet at hæve sit tilskud til Den fri Fattigkasse fra 25 til 50 Rdl. som et forsøg på at holde flest mulige mennesker fri for fattighjælp.

Trods sognerådets ihærdige forsøg på at holde fattighjælpsudgifterne nede, steg de, og de blev en alvorlig byrde for Vorbasse-Hejnsvig Kommune. Sognerådet måtte altså gøre noget radikalt. Protokollen fortæller da også, at sognerådet grundlovsdag 1870 »vedtog at virke for, at der i kommunen oprettedes en fattiggård, og skulle rådets medlemmer forhøre sig for, hvor en passende ejendom kunne købes«.

En egnet ejendom

Der skete dog ikke noget i sagen, for et halvt år senere, i januar 1871, gentog sognerådet sin beslutning om at oprette en fattiggård. Denne gang blev der nedsat et udvalg, som skulle se på passende ejendomme og forhøre sig om, på hvilke betingelser, de kunne købes. Udvalget kom til at bestå af sognerådsformand Niels Madsen, Nebel, og yderligere to sognerådsmedlemmer.

Der har tilsyneladende ikke været nogle passende ejendomme til salg på det tidspunkt, eller også har udvalget været for kritisk. Først hen på sommeren 1871 viste der sig en interessant mulighed, da det rygtedes i sognet, at grev Moltke, Glorup, der ejede Skødebjerggård, var interesseret i at sælge den.

Skødebjerggård var med sine ca. 700 tdr. land så ubetinget sognets største gård, så det var sin sag at købe den og gøre den til fattiggård. Sognerådet drøftede muligheden for at indgå samarbejde med Vejen-Læborg Kommune om en fælles fattiggård på Skødebjerggård. Tanken blev dog forkastet. Det var for stor en mundfuld.

Der gik nu flere år, hvor der intet skete i sagen. Først i februar 1877 vendte sognerådet tilbage til spørgsmålet. I protokollen står der: »Formanden foreslog oprettelsen af en fattiggård. Rådet var énstemmig af den mening, at det var en påtrængende nødvendighed og især gavnlig for den yngre slægt at få en fattiggård. Det overdroges Jacob og Christen at forhøre hos Jørgensen, hvad hans gård kan købes for, og formanden at foranstalte et møde i tilfældet af, at der kan fås antagelige betingelser«. Nu skulle der ske noget. De to sognerådsmedlemmer, der skulle undersøge købsbetingelserne var Jacob Pedersen og Christen Donslund. Den gård, som sognerådet havde udset sig, var Vorbassegård, der ejedes af Niels Jørgensen.

Man må sige, at sognerådet stilede højt, først med Skødebjerggård og nu med Vorbassegård, der både areal- og hartkornsmæssigt var den største gård i Vorbasse by. Heller ikke denne gang kom der dog en handel ud af sognerådets planer.

Østergade i Vorbasse med Brugsens i forgrunden. (Lokalthistorisk Arkiv Vorbasse)

Iveren efter at købe en fattiggård fik tilsyneladende sognerådet til at skære ned på kravene til, hvad man kunne kalde en egnet gård, for da Jacob Nielsens gård, der ikke var særlig stor, blev til salg ved juletid 1877, viste sognerådet stor interesse for at købe den. Jacob Nielsens gård var udstykket fra én af de gamle gårde i Vorbasse by, som havde haft matrikelnummer 7.

Jacob Nielsens gård

Omkring 1830 var Peder Christensen, Donslund Mølle, ejer af denne gård. Han udstyk-

kede jorden og oprettede to nye gårde nord for byen. På den oprindelige gård i Vorbasse by opførte han i 1847 en vindmølle. Fra gammel tid havde bønderne i Vorbasse været henvist til at få deres korn malet enten i Donslund eller i Nybjerg. Det har nok været en torn i øjet på mølleren i Donslund, at han måtte se bønderne i den østlige del af Vorbasse sogn køre til konkurrenten i Nybjerg med deres korn. Det var sikkert grunden til, at Peder Christensen opførte en mølle på sin gård i Vorbasse by. Gården kom herefter til at hedde Møllegården.

Det var den ene af de to nye gårde, sognerådet var interesseret i at købe og gøre til fattiggård. Ved udstykningen havde den fået matrikelnummer 7a, og har i dag adressen Skjoldbjergvej 11. Da sognerådet hørte, at Jacob Nielsen ville sælge sin gård, blev spørgsmålet om køb drøftet på et sognerådsmøde den 8. januar, og man vedtog at mødes allerede næste dag hos Jacob Nielsen.

Fra dette møde kan man læse følgende i protokollen: »1878, den 9. januar samledes rådet hos Jacob Nielsen i Vorbasse, og efter at have beset hans gård, erfaret købesummens størrelse, betingelserne for afbetaling og den besætning, der kunne medfølge, tog rådet under forhandling, hvorvidt gården var passende til en fattiggård og købesummen antagelig.

Samtlige rådets medlemmer var enige derhen, at købesummen var billig og udbetalingsvilkårene favorable, ligesom og at beligheden var heldig både for kirke, skole, præst og mølle; derimod var alle rådets medlemmer enige i det ønskelige i at have erholdt en større gård med græsrigere jorder, men hidtil havde en sådan ikke været at erholde på passende vilkår og sted«.

Ved afstemningen var fem stemmer for at købe gården, medens to, nemlig Christen Donslund og Peder Christensen, stemte imod at købe den.

Gården med en del besætning blev således afkøbt af sognerådet for at anvendes til en fattiggård for kommunen for købesum, i alt 8.600 kr, at modtage den 1. februar dette år, og bestemtes, at sælgeren i forening med formanden og et andet medlem af rådet næste dag skulle få købekontrakten beskrevet«.

Protokollen er behørigt underskrevet, men inden de to, der var imod handelen har skre-

vet under, har de noteret: »Ikke med vor tilfredshed«.

Inden handelen kunne finde endeligt sted, skulle købet godkendes af amtet, som også skulle godkende, at det nødvendige lån til købet blev optaget. For flertallet i sognerådet var det vigtigt at få alle formaliteter bragt i orden hurtigst muligt, så fattiggården kunne komme til at fungere. Det skulle dog snart vise sig, at sagen ikke fik nogen let gang, først og fremmest på grund af Christen Donslunds modstand mod købet af gården.

Allerede en god uges tid efter mødet hos Jacob Nielsen, holdt sognerådet møde igen. Sandsynligvis for at stemme Christen Donslund mildere over for projektet gav man ham et ærefuldt hverv. Sammen med sognerådsformanden skulle han forfatte et regulativ for Fattiggården. Det var en alvorlig sag, og derfor »mente rådet, at det var ønskeligt, at (sognepræsten) pastor Korn, var til stede ved forfattelsen«.

Igen en god uges tid senere blev sognerådet hasteindkaldt til møde. Om anledningen til mødet står der i protokollen: »Formanden gjorde bekendt, at han havde erfaret, at nogle mænd af Vorbasse by havde besluttet at klage til stiftamtet over, at man har købt gård, bestemt til fattiggård, og i den anledning indbudt kommunens skatteydere til et offentligt møde den 30. ds. for ved afstemning at få afgjort, om de ønskede den nævnte gård til en fattiggård eller ikke, og (formanden) opfordrede Christen Donslund og Peder Christensen til den 30. ds. at fremkomme med forslag på en gård, som efter deres mening var perfekt og til deres tilfredshed og tillige erfare købesummens størrelse og de øvrige betingelser«.

I protokollen refereres desværre ikke den efterfølgende debat, der står kun, at formandens opfordring »vandt de to mænds bifald«. Der er desværre heller ingen oplysninger om, hvad der skete på beboermødet. Men uanset udfaldet af dette møde overtog kommunen Jacob Niensens gård pr. 1. februar 1878, som det var blevet aftalt.

I protokollen nævnes, at sognerådet den 12. februar godkendte, at der blev givet 4% pro anno i rente for et midlertidigt lån, optaget hos formanden. Det betyder sikkert, at Niels Madsen af egen lomme finansierede kommunens køb af gården, indtil der kunne tages et fast lån hjem.

Ved overtagelsen havde sognerådet endnu ikke fået amtets formelle godkendelse af købet og tilladelse til optagelse af lån. Der er dog ingen tvivl om, at Niels Madsen, som var en særdeles dygtig sognerådsformand, under hånden havde skaffet sig sikkerhed for, at amtet ikke ville lægge hindringer i vejen for købet.

Hvorom alting er, så overtog sognerådet gården til den bestemte tid, og fra den dag, til sognerådet solgte gården i 1942, blev Fattiggården sognerådets faste mødested.

Uenighed i sognerådet

Det har været en stor tilfredsstillelse for flertallet i sognerådet at få en fattiggård, ikke mindst for Niels Madsen, som var den, der havde arbejdet ivrigt for sagen. Ganske vist var gården ikke helt, som sognerådet havde ønsket sig, men den var anvendelig. Det vigtigste var nok, at den havde været forholdsvis billig, 8.600 kr. med besætning. Den samlede pris svarede nogenlunde til værdien af 100 køer.

Det var naturligvis skår i glæden, at to af sognerådsmedlemmerne var så indædt imod handelen. Normalt handlede sognerådet altid i største enighed og fordragelighed. Men det var ikke tilfældet her. Christen Donslund og Peder Christensen blokerede for enhver snak om Fattiggården. De nægtede simpelthen at deltage i forhandlinger, der drejede sig om den.

Ved sognerådsmødet i marts forsøgte Niels Madsen at få dem med ind i arbejdet igen og stillede dem blandt andet følgende konkrete spørgsmål: »Vil I være med til at drøfte: Optagelse af lån til dækning af købesummen, antagelse af bestyrer og husbestyrerinde, om fattiglemmerne skal anbringes på gården straks eller snarest efter 1. april, forberede skridt til indkøb af materialer til bygningernes udvidelse og nødvendig udbedring af lokalerne, tegning og forslag til bygningernes udvidelse«.

Til forslaget om optagelse af lån til dækning af købesummen svarede de, at de ikke ville gå med til, at der blev udbetalt penge af kommunekassen, inden man havde fået amtets godkendelse af, at gården blev indrettet som fattiggård.

De øvrige spørgsmål svarede de benægtende på. Dog - og det kan forekomme lidt ulogisk - havde de intet imod, at der blev udarbejdet tegning og forslag til udvidelse.

Udvidelsesplaner

Efter denne bastante afvisning af samarbejde, hævdede Niels Madsen mødet, men samlede sognerådet minus de to modstandere hjemme hos sig selv samme dag. Arbejdet skulle jo gå videre og helst hurtigt. På dette møde bestemte man, at fattiglemmerne skulle an-

bringes på gården snarest muligt. Formanden skulle »træffe foranstaltninger til at indlede det fornødne til at erholde et lån til betaling af købesum og bygningernes udvidelse«. Lånet måtte være op til 10.000 kr. Formanden måtte dog ikke foretage sig noget endeligt angående lånet, inden de øvrige medlemmer havde godkendt det. Endvidere skulle formanden tegne et grundrids over gårdens bygninger og skitsere en tilbygning »af 6 fag, samme vidde og højde som det værende våningshus ved dens østre ende«. Skitsen skulle sendes til godkendelse i amtet.

Sognerådsmedlemmerne skulle straks gå i gang med at forhøre sig om, hvor man billigst kunne få mursten, da der på den tid var flere teglbrænderier i Vorbasse sogn. I øvrigt ville man på et senere møde drøfte anskaffelse af materialer til udvidelsen.

Samme dag skulle sognerådet også afgøre en meget vigtig sag vedrørende Fattiggården, nemlig hvem der skulle være bestyrer. Niels Madsen havde sikkert fundet den rette mand inden mødet og forberedt ham på, at han kunne blive bedt om at komme til sognerådsmødet. Protokollen fortæller i hvert fald, »at Hans Laugesen, Nebel, kom til stede«.

Hans Laugesen og hans kone blev antaget som henholdsvis bestyrer og husbestyrerinde for 21 kr. pr. måned. Det var ikke nogen fyrstelig betaling, men oven i lønnen kom, at parrets »to yngste børn måtte nyde fri kost og logi på Fattiggården«.

Det var naturligvis en alvorlig sag at ansætte folk til så ansvarsfulde opgaver, og sognerådet sikrede sig derfor på alle måder. Hans Laugesen og hans kone skulle tiltræde i samme uge, og deres ansættelse gælde til den 1. august. De måtte dog binde sig til at blive til

den 1. november, hvis sognerådet ønskede det. Mens protokollen ikke nævner noget om, hvilke muligheder de havde for at sige op, står der, at sognerådet kunne opsige dem med en måneds varsel.

Som nævnt ville sognerådet gerne have købt en lidt større gård med mere græsrigge arealer. Hvor stor Fattiggården præcis var, vides ikke. Martin Sørensen, søn af fattiggårdsbestyrer Hans Sørensen, har anslået, at der hørte ca. 40 tdr. land agerjord og ca. 80 tdr. land hede til Fattiggården, da han var dreng på gården. Hans Sørensen var bestyrer fra 1904 til 1908. På det tidspunkt havde kommunen solgt en del af heden fra. Under alle omstændigheder er det sikkert, at størstedelen af jorden har ligget hen som hede, da kommunen købte gården.

Det var måske med henblik på at opdyrke heden, at sognerådet allerede et par måneder efter købet besluttede, at der skulle graves en mergelgrav på Fattiggårdens mark. Graven skulle være otte alen bred og 12 alen lang. Manden, der skulle udføre gravearbejdet skulle »for hver alen have 4 øre for den øverste alen og siden 2 øres tillæg for hver alen dybere«. Kosten til manden skulle Fattiggården levere for 66 øre pr. dag. I den pris var dog ikke iberegnet kaffe og brændevin.

Arbejdet må være gået i gang med det samme, for kort tid efter modtog sognerådet besked fra herredsfogeden om, at mergelgraven var til fare for trafikken på Præstevejen, vejen mellem Vorbasse og Hejnsvig, og sognerådet skulle derfor »uden mindste ophold lade opsætte et fuldstændigt og betryggende hegn«.

Den værste mangel ved den nye Fattiggård var dog, at stuehuset var for lille. Når besty-

»Torvet« i Vorbasse omkring 1908. (Lokalhistorisk Arkiv Vorbasse)

rereren havde fået den stue, han skulle have til sig og sin familie, var der ikke plads til fattiglemmer. Det var derfor, sognerådet straks bestemte, at der skulle opføres en tilbygning. I april 1878 kom amtets godkendelse af Fattiggårdskøbet og senere også tilladelse til at optage det nødvendige lån og godkendelse af byggeplanen.

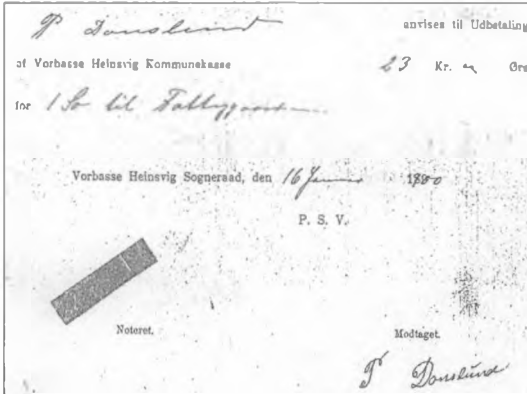
Da amtet havde godkendt købet, opgav Christen Donslund og Peder Christensen deres blokering af sognerådets arbejde vedrørende Fattiggården. Det har nok glædet dem, at det samlede sogneråd allerede i maj 1878 måtte erkende, at det var umuligt at rejse penge til den planlagte nybygning. Nybyggeriet blev derfor udsat til sommeren 1879.

For at være ude i god tid, besluttede sognerådet allerede i november 1878 at holde licitation over den seks fags tilbygning, der

skulle opføres. Christen Donslund og Peder Christensen protesterede mod beslutningen og forlangte licitationen udsat til februar. Det fik de dog intet ud af. I marts 1879 bemyndigede sognerådet formanden til at »rejse til Kolding og gøre indkøb af beslag til vinduer og døre samt låse til Fattiggården«.

I oktober 1879 stod tilbygningen færdig. Da blev det nye hus synet af bygmesteren og det samlede sogneråd, som »modtog bygningen i den stand, den forefandtes, og byggelønnen blev ham (bygmesteren) udbetalt«. Den nye bygning blev til brandforsikringen takseret til en værdi af 2.050 kr. Herefter var alle bygningerne på Fattiggården brandforsikret for i alt 5.618 kr.

Nybygningen var opført af brændte sten, og den havde stråtag ligesom resten af Fattiggården. Huset var indrettet med seks kam-

Fra Fattiggårdens bilagsamling. (Lokalhistorisk Arkiv Vorbasse)

re i hver side og en gang, der gik gennem hele bygningen. I forbindelse med nybyggeriet var der også blevet foretaget nogle småændringer og reparationer af det gamle stuehus. Blandt andet var komfuret blevet udskiftet. Det gamle komfur blev »solgt til Søren Hansen for 28 kr. med 3 måneders kredit«.

Skiftende bestyrere

Sognerådet var ganske godt tilfreds med Hans Laugesen som bestyrer, og allerede i juli 1878 blev han fæstet frem til 1. maj 1879 og siden til 1. november 1879, »dog på den udtrykkelige betingelse at Hans Laugesen skal rette sig efter den ham meddelte instruks. I tilfælde af misligholdelse af denne forbeholder sognerådet sig ret til at opsigte ham med en måneds varsel«. Tilfredsheden har altså ikke været udelt. Endvidere havde sognerådet fortrudt, at man havde været så rundhåndet med lønnen, 21 kr. pr. måned. Den burde nedsættes, i hvert fald i vintermånederne.

Hans Laugesen har åbenbart ikke forbedret sig med hensyn til at rette sig efter instruksen. Han blev nemlig sagt op og blev pr. 1. november 1879 afløst af Niels Jensen. Han havde været bestyrer på fattiggården i Bække og var således udlært som bestyrer. Til ham måtte sognerådet ryste op med en årsløn på 300 kr. Niels Jensen var bestyrer på Fattiggården til november 1882. I den tid steg hans årsløn til 350 kr.

Da Niels Jensen blev sagt op, muligvis fordi han ville presse lønnen yderligere op, var der flere, der var interesserede i at overtage stillingen. Om sognerådets valg mellem disse ansøgere står der i protokollen »Til bestyrer på Fattiggården valgtes (Hans Jørgen) Pallesen, hvis han vil lade sig leje for 200 kr. årlig, ellers Holm«!

Det var altså enten eller for Hans Jørgen Pallesen, men han accepterede betingelserne. Et par måneder efter hans ansættelse gik sognerådet med til, at »da bestyreren selv holder sig med bord, seng osv. til sin egen stue, da må han holde et får med yngel, som græsser og fodres sammen med Fattiggårdens egne dyr«.

Hans Jørgen Pallesen, som beholdt bestyrerposten på Fattiggården til 1887, nåede dog at få sin kontantløn op til 325 kr. pr. år.

Fattiggårdens drift

Når bønderne i sognerådet fæstede en bestyrer til Fattiggården, bar de sig ad, som når de lejede sig en avlskarl til deres egen gård. Bestyreren blev ansat til en bestemt årsløn, og han blev fæstet for ét år ad gangen fra skiftedag til skiftedag, som var 1. november og eventuelt 1. maj. Bestyreren blev også behandlet som en tjenestekarl. Han havde ikke

nogen selvstændig stilling i forhold til Fattiggårdens landbrug, men arbejdede efter sognerådets anvisninger. Det var sognerådet, der traf beslutningerne. Det viser følgende uddrag af protokollen:

»Rådet forment, at det ville være mere hensigtsmæssigt og til kommunens fordel, at Fattiggården drives med stude i stedet for heste, og vedtog rådet at denne ændring burde finde sted, når sådant kunne ske på antagelige vilkår.

Rådet afkøbte skolelærer Møller en sort ko for 87 kr.

Der købes til Fattiggården 5 tdr. sæderug af Niels Hansen, Vorbasse, for 16 kr.

Fattiggården skal ikke være medlem af Kragelund Mejeri.

Det vedtoges af købe en vædder til Fattiggården, f.eks. den, som Niels Hansen har købt af Niels Jensen, hvis den kan købes klippet for 10,50 kr.

Det vedtages at drage omsorg for, at den rødbrøgede ko sælges i Grindsted eller hvis ikke, da i Bække marked og i stedet for købes 1 eller 2 køer og 1 ko til slagting.

Det vedtages, at soen holdes til orne, og at der købes 1 svin til fedning«.

Den instruks, der nævnes i forbindelse med bestyreren, handlede sandsynligvis kun om hans forhold til lemmerne. Hans øvrige arbejde, kan ikke have været beskrevet, for det blev til stadighed udvidet. Sognerådet fandt hurtigt ud af, at bestyreren kunne bruges til mange opgaver. Han blev sat til at pløje for folk, der - som regel på grund af sygdom - ikke kunne klare arbejdet selv. Han blev sendt af sted med Fattiggårdens vogn, når sognerådet skulle have varer hjem fra Vejle eller Kol-

ding, eller for at hente fattiglemmer, der skulle anbringes på Fattiggården. Han blev sat til at køre lyng og sten ud på de veje, der skulle udbedres, og »i det hele taget udføre så meget vejarbejde som muligt, uden at gårdens drift lider derved«. Det sidste var naturligvis væsentligt at få med.

Bestyreren skulle selvfølgelig også tage sig af fattiglemmerne. I det daglige var det dog nok hans kone, der stod for den del af arbejdet.

Lemmerne

Fattiggården åbnede portene for de første lemmer den 1. maj 1878. Der blev da optaget en hel familie: Jørgen Nielsen (Fromsejer), 55 år, Maren Kirstine Christensen, 40 år, Johannes J. Fromsejer, 7 år, Markus J. Fromsejer, 6 år, Sine Johanne J. Fromsejer, 5 år, og Hans Ib J. Fromsejer, 2 år. Året efter fik familien endnu en lille Fromsejer, der også blev optaget på Fattiggården.

I efteråret 1878 og vinteren 1879 rykkede der yderligere seks fattiglemmer ind på gården, blandt dem Glar-Dres (Andreas Bohnsen) og hans kone Bolette. De var henholdsvis 73 og 71 år. De havde i mange år boet i kommunens fattighus, en lille rønne, der lå ensomt på heden mellem vejen til Skjoldbjerg og Præstevejen. Der havde de klaret sig for det, Dres kunne tjene som omvandrende glarmester. Nu kunne Dres imidlertid ikke arbejde mere, og derfor måtte de på Fattiggården. Sognerådsprotokollen fortæller om dem: »Da Glar-Dres og Bolette formedelst alder og svagelighed nu bliver at forsørge på Fattiggården, så vedtoges, at deres ejendele føres hen på Fattiggården af dennes bestyrer«.

Slang Mark den 14 Juni 1900

Hans Madsem Nebel og
Kristesem Gilbjerg

af Vorbasse Heinsvig Kommunekasse

Udgiftsbilag Nr. 513

anvises til Udbetaling

39 Kr. 10 Øre

for af Grønt 44000 Klyne til
Vorbasse Fattiggård

Vorbasse Heinsvig Sogneraad, den 189

P. S. V.

39 Kr. 10 Øre

39,10
12,50

51,60

Noteret.

Modtaget

Peder Christensen
Hans Madsem

Fra Fattiggårdens bilagsamling. (Lokalhistorisk Arkiv Vorbasse)

Deres sparsomme bohøve bestod af: »1 dragkiste, 1 halvkiste, 1 skab, 1 bord og 2 stole, 1 stueur, 6 skilderier, 4 par tekopper, 4 tallerkener og 1 fad, 1 glarkiste«. Deres beholdning af tøj var også beskeden. Andreas ejede: »1 kjole, 2 par bukser, 1 par underbukser, 1 undertrøje, 2 par hoser, 3 stk. ganglinned, 1

kasket, 1 hat og 2 veste«. Bolette havde: »3 kjoler, 2 underskørter, 3 stk. ganglinned, 5 forklæder, 4 (tør)klæder, 2 par strømper, 2 kyser, 1 trøje og 1 par klodser (træsko)«.

Da Dres og Bolette havde forladt Fattighuset, blev det sat nødtørftigt i stand, og så rykkede der en anden familie ind, som »sognerå-

den 1 Januari. Optegnelser over de Mandspersoner

Fulde Navn	Fødested	Alder
Jørgen Nielsen	København	58
Johannes J. Frandsen	Haldsted	10
Karsten J. Frandsen	Fåring	9
Hans H. J. Frandsen	København	5
Anders Christensen	Norhassé	65
Harald A. Christensen		
Hans A. Christensen		
Marius Jørgensen	Brandebø	14
Carl H. Jørgensen	Skarsø	11
Peder Anselmus Jørgensen	Skarsø	3
Karl Marius Chr. J. Hansen	Norhassé	..
Anders Peder Pedersen	Fåring	28
Anders Jørgensen (Kædet)	Norhassé Foged	55
Christen S. Jacobson		60
Anders H. Christensen	Skarsø Foged	72

Til- og afgangsprotokollens optegnelser over »de på Fattiggården værende lemmer«, 1882. (Lokalhistorisk Arkiv Vorbasse)

det forment ville være i stand til at klare sig uden yderligere hjælp.

Sognerådet ville have anbragt endnu en kone på Fattiggården, men hun blev reddet af sin svigersøn, Abraham Nielsen, som »fremstod for sognerådet og tilbød at tage hans svigermor i pleje, fordi hun kuns ugerne ville anbringes på Fattiggården«. Sognerådet gik

med til at give ham 5 kr. om måneden for fortsat at tage sig af svigermøder, dog kun til sommeren 1879. Til den tid ville den nye tilbygning stå færdig, og så ville der være bedre plads. Konen fik dog også i 1879 lov til at forblive hos svigersønnen og kom aldrig på Fattiggården.

I øvrigt blev de 5 kr. om måneden fremover

fast takst for at have sin svigermor i huset. Da en mand nogle år senere ikke ville gå med til den betaling, kom svigermøderen prompte på Fattiggården.

Der må have været trængsel i det lille stuehus på Fattiggården i vinteren 1878-79. Med bestyrerfamilien boede der 17 personer i huset. Der var således fattiglemmer nok på gården til at fylde det nye hus, da det stod færdigt i efteråret 1879. Der flyttede da også kun én ny person ind.

Kommunens forsørgelsespligt

En del af de fattiglemmer, som kom til at bo på Fattiggården, var forsørgelsesberettigede i Vorbasse-Hejnsvig Kommune, selvom de havde boet i årevis i andre kommuner. Man var nemlig forsørgelsesberettiget i sin hjemstedskommune, og hjemstedskommunen var den kommune, hvor man var født, eller hvor man efter sit fyldte 14 år havde boet uafbrudt i mindst fem år uden at modtage fattighjælp. Fattigfolk, som i mange tilfælde skiftede bopæl ofte, kunne således blive ved med at have den samme hjemstedskommune, hvis de med mellemrum havde modtaget fattighjælp.

Omfanget af den fattighjælp, som fremmede kommuner udbetalte til mennesker, der havde Vorbasse-Hejnsvig som hjemstedskommune, skulle i hvert enkelt tilfælde godkendes af sognerådet i Vorbasse-Hejnsvig, som skulle refundere den fremmede Kommune udgiften. I en del tilfælde valgte sognerådet at tage nogle af disse fattiglemmer hjem. Det gjaldt især, når sognerådet fandt, at de fremmede kommuner var for flotte med at tildele fattighjælp på Vorbasse-Hejnsvig Kommunes regning. Man har på fornemmelsen, at sognerådet i sådanne tilfælde skrev til dis-

se kommuner med en vis tilfredshed, at de pågældende »fattiglemmer vil være at anbringe på herværende kommunes fattiggård«.

Der gemmer sig sikkert mange tragedier bag de forholdsvis kortfattede beslutninger i sognerådsprotokollen om at hente f.eks. gamle enker hjem fra Kolding, hvor de havde boet en stor del af deres liv, eller en mor og hendes børn hjem fra Sjælland, hvor hun havde været gift, men var blevet ene. Nogle få blev sendt hjem gennem Udenrigsministeriet og politiet. Det gjaldt f.eks. dem, der var kommet til at bo i Sønderjylland, som da hørte under Tyskland. Hvis de kom i nød, men stadig var forsørgelsesberettigede i Danmark, blev de straks lempet ud af landet. I protokollen er der en optegnelse om en sådan pige, der kom hjem på Fattiggården i Vorbasse: »Formanden overdroges at skrive til politimesteren i Kolding om at lade Eline Laurine Gamch med hendes tvende uægte børn transportere med jernbane til Lunderskov og videre pr. post(vogn) til Kragelund, når disse vorder ham afleveret fra udlandet«.

Selv med den nye bygning kunne Fattiggården slet ikke rumme alle kommunens fattiglemmer. Sognerådet var derfor nødt til fortsat at indtinge fattiglemmer og udleje de arbejdsdygtige. Udlejningen gjaldt naturligvis også de arbejdsdygtige på Fattiggården, både børn og voksne.

Udearbejde

I visse tilfælde var sognerådet villig til at tage menneskelige hensyn og følge fattiglemmernes ønsker, både når det drejede sig om plejefamilie og arbejdsplads. Det gjaldt naturligvis især i de tilfælde, hvor det også var til sognerådets fordel.

Regning
til Fattiggården i Vorbasse

1900 Febr 19.	1 Løjse betalt for 1 Børn og Børnen	4 Kr	
		44	
		4 Kr 44	

4 Kr 44

betalt
Vorbasse d 25 Febr 1900

M. Jensen

Fra Fattiggårdens bilagsamling. (Lokalthistorisk Arkiv Vorbasse)

Der findes eksempler på, at sognerådet valgte en dyrere løsning for at imødekomme et ønske, men normalt blev beslutningerne udelukkende truffet ud fra økonomiske hensyn. Set med nutidens øjne optrådte sognerådet til tider næsten umenneskeligt som f.eks. i sagen om enken Marie Margrethe Magdalene Hansen. Hun blev sammen med sine to piger på seks og otte år i 1880 hentet hjem fra en fremmed kommune og anbragt i pleje hos en familie. Hun har sikkert været syg, for hun blev ikke sendt ud at tjene med det samme. Nogen tid senere bad hun om lov til at flytte tilbage til den kommune, hun var kommet fra. Det blev nægtet hende. I stedet blev hun lidt senere sendt ud som tjenestepige på en

gård, og hendes to piger blev anbragt på Fattiggården. Herfra blev de senere sendt ud at tjene hver sit sted. I 1882 godkendte sognerådet, at Marie blev lejet ud til en gårdmand i Jordrup. Dermed var familien blevet grundigt splittet. Marie fik lov til at beholde en del af sin løn, mens resten og pigernes løn gik i kommunekassen. Året i forvejen havde sognerådet indskærpet over for »de fattige børns husbonde«, at de skulle tilbageholde børnenes løn.

Omstrejfer og kriminelle

De fattiglemmer, der blev anbragt på Fattiggården, kunne stort set deles op i to grupper. Den ene gruppe bestod af gamle og svagelige

mennesker, der i de fleste tilfælde kom til at tilbringe resten af deres dage på Fattiggården. Den anden gruppe bestod hovedsageligt af mennesker, som kom og gik. En del af dem, og det var både børn og voksne, havde Fattiggården som deres faste tilholdssted, når de ikke var ude at tjene. Børnene voksede dog på et tidspunkt fra Fattiggården og kom i de fleste tilfælde aldrig tilbage.

En anden del bestod af folk, som i mange tilfælde kun opholdt sig på Fattiggården om vinteren, men stak af igen, med eller uden tilladelse, så snart det blev forår. Nogle af dem hutlede sig igennem sommeren med mere eller mindre tilfældigt arbejde, mens andre overlevede ved betleri og småkriminalitet. Til den gruppe hørte Anders Pedersen, der stammede fra Hejnsvig. Han blev gang på gang anbragt på Fattiggården, men stak af lige så ofte - uden tilladelse - og måtte så efterlyses af politiet. I januar 1881 var han igen blevet anbragt på Fattiggården. Han var da 27 år. Han blev på gården til foråret kom, og da bad han sognerådet om tilladelse til at måtte rejse ud og søge arbejde. Sognerådet kunne dog kun gå med til at lade ham arbejde inden for kommunens grænser. Det gik tilsyneladende godt, for i juli måned fik han med sognerådets tilladelse sin skudsmålsbog udleveret. Det betød, at han nu frit kunne rejse og arbejde, hvor han ville.

I december fik sognerådet besked om, at Anders Pedersen nu sad arresteret for løsgængeri i Thisted, og herredsfogeden dér bad sognerådet oplyse, hvad der skulle ske med ham, når han om et par uger havde udstået sin straf. Så måtte sognerådet bide i det sure æble og sende en mand til Thisted for at gelejde fyren hjem til Fattiggården igen. Da

sognerådet nogle gange havde hentet Anders Pedersen fra flere forskellige byer i det nordlige Jylland, mistede det tålmodigheden og sørgede for, at han blev spærret inde på Tvangsarbejdsanstalten i Horsens for en tid. Samme behandling fik et »dovent og ugideligt fruentimmer på Fattiggården. Hun er 32 år og har et uægte barn«. Det var dog vist sjældent, at der kom noget positivt ud af disse ophold på Tvangsarbejdsanstalten, men de havde måske en forebyggende virkning på andre fattiglemmer.

Da Anders Pedersen på et tidspunkt kom i tanke om, at han ville til Amerika, gav sognerådet ham en billet. Den var ganske vist dyr, men sognerådet har ment, at det i det lange løb ville blive dyrere at have ham gående på Fattiggården, hvis man skulle hente ham hjem, hver gang han stak af. Det var ikke ualmindeligt, at kommunerne eksporterede deres sociale problembørn til Amerika.

En oprørske væver

Det største problembarn, Fattiggården og sognerådet havde gennem mange år, var Anders Sørensen, der var væver af profession. Da han og hans familie første gang kom til Fattiggården i foråret 1880, var han 54 år. Han var hverken syg eller svagelig, men vistnok temmelig doven, dog ikke mere end at han havde tillagt sig mange børn. Han var i besiddelse af en vis retfærdighedssans og gode talemåder, han kunne skrive for sig, og han fandt sig ikke uden videre i sognerådets afgørelser.

Familien, der blev hentet hjem fra Horsens, kom standsmæssigt til Fattiggården. Turen gik med jernbane til Vejle og derfra i to vogne til Vorbasse. Familien bragte megen

gods med sig, blandt andet 1 kuffert, 1 stueur, 3 stole, 1 kakkelovn og en vævestol med tilbehør.

Anders Væver og hans familie blev ikke længe på Fattiggården, men blev installeret i et hus, som sognerådet lejede til dem af skolelærer Møller for 20 kr. frem til 1. maj 1881. Familien fik endvidere bevilget en fast ugentlig understøttelse og et læs klyner.

Når Anders Væver på den måde fik positiv særbehandling, kan det skyldes, at sognerådet havde en begrundet formodning om, at han ville blive for besværlig at have for bestyreren, og at han ville være et dårligt eksempel for de øvrige lemmer, stridbar og kværlantisk, som sognerådet anså ham for at være. På sin vis kunne Anders Væver kræve ind med en vis ret, for han havde kort før sin ankomst til Vorbasse arvet en lille sum penge efter én af sine sønner. Sognerådet havde imidlertid lagt sin klamme hånd på pengene. Anders Væver fik sig dog snakket til en del af pengene, og resten blev anvendt til væveredskaber, som han fik udleveret med strenge pålæg om ikke at sælge eller føre ud af kommunen. Til gengæld måtte han beholde en trediedel af de indtægter, han kunne skaffe sig med væven.

Det blev ikke de store indtægter Anders Væver skaffede sig. I stedet rendte han ustandseligt sognerådsformanden på døren for at få sin understøttelse sat op. Den blev sat op, og han snakkede sig også til et par skjorter, som havde tilhørt en mand, der var død på Fattiggården.

Da Anders Væver i efteråret 1881 igen forlangte at få understøttelsen hævet, gjorde sognerådet kort proces og anbragte familien på Fattiggården igen. En sådan behandling

ville Anders Væver ikke finde sig i, og klagede til Indenrigsministeriet over sognerådet. Det fik han naturligvis ikke noget ud af. Derimod fik han umiddelbart efter klagesagen et ophold på Tvangsarbejdsanstalten i Horsens. Om det var sognerådets hævn for klagen eller på grund af hans udtalte modvilje mod enhver form for arbejde, er ikke til at sige. Da Anders Væver skulle hjem fra Tvangsarbejdsanstalten igen, bad sognerådet så mindeligt om, at han indtil videre måtte forblive i Horsens i anstaltens forsørgelsesafdeling. Anders kunne naturligvis ikke blive i Horsens alle sine dage, og i april 1882 vendte han tilbage til Fattiggården, frisk og udhvilet til at genoptage kampen med sognerådet.

Det var i øvrigt ikke helt billigt for sognerådet at sende ham til Horsens. Opholdet var ganske vist gratis, men man måtte betale en mand for at følge ham hen og to for at hente ham igen. Udgifterne til det beløb sig til ca. 50 kr.

Efter en tid med evindelige skænderier med sognerådet, kom skæbnen Anders Væver til hjælp. Han arvede igen, denne gang 382,77 kr. Sognerådet spurgte i amtet, om det måtte beslaglægge pengene. Det måtte man godt, dog således, at sognerådet kun skulle administrere beløbet, som skulle komme Anders Væver og hans familie til gode. Nu ville Anders ikke blive på Fattiggården længere. Han fandt et hus i Vejen, som han kunne leje, og han fik sognerådets tilladelse til at flytte og fik et budget, der skulle kunne dække familiens livsforbrødenheder. Sognerådet har sikkert grædt tørre tårer, da Anders Væver og familien rejste. Flytningen betød dog ikke at kampen blev indstillet, snarere tværtimod. Anders kæmpede indædt for at få stadig flere

penge til husleje, brændsel, tøj og andre fornødenheder, men sognerådet sad tungt på pengene, og selv om Anders gentagne gange klagede til både amtet og herredsfogeden, var og blev det Vorbasse-Hejnsvig sogneråd, der bestemte bevillingernes størrelse. Sognerådet sad jo med det trumfkort, at Anders Væver kunne vende tilbage til Fattiggården, hvis han var utilfreds med vilkårene i Vejen. Af to onder valgte han det mindste. Anders Væver forblev i Vejen og fortsatte sin kamp mod sognerådet.

Bestyrerparrets arbejde

Arbejdet på Fattiggården var hårdt for bestyreren og hans kone. Ikke alene skulle de tage sig af gårdens drift og sørge for den daglige husholdning, de skulle også holde fattiglemmerne til arbejdet, bilægge stridigheder imellem dem, straffe dem, når de overtrådte reglerne, pleje de syge, trøste børn, der blev skilt fra deres forældre, våge ved dødslejer og tage sig af fødsler. Nogle kvinder var gravide, når de kom til Fattiggården, andre blev det, mens de var der. For de tjenestepiger, der var blevet gravide i utide, og som ikke havde andre steder at gå hen når de skulle føde, var fattiggården den eneste mulighed.

Der var også en del administrativt arbejde forbundet med bestyrerens arbejde. Han skulle føre et omhyggeligt regnskab over alle Fattiggårdens udgifter og indtægter. Endvidere skulle fattiglemmerne bogføres. Når der kom eller rejste fattiglemmer, skulle de føres som henholdsvis til- og afgang i en særlig protokol. Her skulle også de ejendele, de medbragte, optegnes. Tingene tilhørte jo kommunen. Der er dog ingen eksempler på, at sognerådet har frataget fattiglemmerne de-

res ejendele. Først når lemmerne døde, blev deres ejendele beslaglagt og solgt på auktion.

Som de fleste fattiggårde havde også Vorbasse Fattiggård et regulativ. I 1880 havde skolelærer A. M. Møller afløst Niels Madsen som sognerådsformand. Kort tid efter sin tiltrædelse forfattede Møller et regulativ for Fattiggården. Desværre har det ikke været muligt at finde dette regulativ, men det har udgjort den husorden, som fattiglemmerne skulle indordne sig under. Hvis det lignede andre fattiggårdsregulativer, har det blandt andet indeholdt bestemmelser om, at lemmerne ubetinget skulle adlyde Fattiggårdens personale (d.v.s. bestyreren og hans kone), de havde pligt til at udføre arbejde, hvad enten det var på Fattiggården eller arbejdspladser, som sognerådet fandt til dem. De skulle holde sig rene og ordentlige, de måtte ikke forlade Fattiggården uden tilladelse og de måtte ikke hengive sig til druk og usædelighed.

Det var bestyreren, der skulle håndhæve husordenen og holde disciplin. Med en så blandet forsamling, som fattiglemmerne udgjorde, må det have været lidt af en opgave. Bestyreren havde dog visse disciplinærmidler, som han kunne tage i brug. Med husbondens revselsesret i hånden kunne han stikke dem et par lussinger, når han fandt det nødvendigt (Det måtte dog ikke udarte sig til mishandling: I 1885 blev en fattiggårdsbestyrer i Silkeborg straffet for at have uddelt for mange prygl). Af andre disciplinærmidler kan nævnes: Udgangsforbud om søndagen, husarrest, nedskæring i madratterne og arrest. Fattiggården havde ikke nogen fængselscelle, men noget der lignede. Der var et rum, et aflukke, der havde tremmer for vin-

1.

Døgn med Almidslemmerne og Fattighuset fered af en i dette hørde Opsynsmand, under Tilfyn af en Sogneferiander, mod hoes, som ogsaa imod enhver anden Sogneferiander, de Fattige maae vise Beslighed og Lybighed.

2.

Orden og Renslighed vilse paa det niceste blive corrhelpte i Fattighuset. Enhver, som optages deri, bliort strax ved Indtrædelsen underkastet den fcrnedne Renselse, og tilfcrs ikke Samqorm med de andre Fattige, fcrrend denne er tilendbragt.

3.

Gnastede, eller Andre, som lide af smittende Hudsygdomme, saavel som de, der ere beladte med stinkende, eller paa anden Maade betydelige Bormstader, anvise Orhold i særhlle Dørelser, og tilfcrs ikke Samqorm med de Andre.

4.

De Fattige maae ikke gaac ud fra Fattighuset, uden at haac anmeldt det for Opsynsmanden, erhelpt hans Tilbedelse, samt sagt ham, hvor de gaac hen, og opholde sig.

5.

De, som haac faaet Tilladelse til at gaac ud, maae vore hjemme om Aftenen til bestemt Tid, det vil sige til Klokken 8 om Sommeren, og inden det bliort merkt om Vintern, og maae ligeledes melde for Opsynsmanden, naar de fcrme hjem.

6.

Intet maa indbringe, eller agde i Fattighuset Beandrosen eller andre betrusende Drille. De, som komme hjem i beskaenket Tilstand, eller som betrusc sig i Fattighuset, maae vente at bliort straffede.

Uddrag af regulativet for Lyngby Fattighus.

duerne. I 1880 vedtog sognerådet »at der anskaffes en madras til det lille aflukke på Fattiggården samt øvrige dertil nødvendige genstande«.

Særligt genstridige fattiglemmer, som hverken gode ord eller disciplinærmidler gjorde indtryk på, kunne bestyreren indberette til sognerådet, som så kunne overveje, om de skulle sendes på Tvangsarbejdsanstalten. Børn, som naturligvis også kunne være genstridige, kunne ikke sendes på Tvangsarbejdsanstalt, men på opdragelsesanstalt. Det skete dog kun i et enkelt tilfælde, nemlig i 1887, hvor drengen Niels Frederik Damgård blev sendt på Bøgildgårds Institut.

Dagligdagen på Fattiggården

Arbejdsdagen på Fattiggården var 12 timer om sommeren og 10 timer om vinteren. Mændene skulle arbejde i marken og i stalden, mens kvinderne hjalp til i køkkenet og i

kålgården. Om vinteren var mændene beskæftiget med at reparere redskaber, binde riskoste og flette halmsimer til bikuber, stole-sæder m.m. Kvindernes vinterbeskæftigelse var først og fremmest at spinde. I 1880 blev der anskaffet to spinderokke til Fattiggården, og der kom siden flere til. Der blev hvert år indkøbt en stor portion uld til spindning, op til to lispund (ca. 16 kg.). Mens Anders Væver var på Fattiggården, blev der købt uld specielt til ham.

De produkter, der blev fremstillet, blev enten brugt på Fattiggården eller solgt. Nogle fattiglemmer fik som en særlig begunstiggelse lov til at fremstille ting og sager uden for den normale arbejdstid. En del af det de kunne tjene på en sådan produktion, fik de lov til selv at beholde.

Fattiggårde havde ofte en fast madplan. Nogle af disse planer er bevaret, og de er meget forskellige. Nogle er særdeles spartan-

1924 = 1925		Bestyrer Mads Madsen		Fattiggårdens		Indtægt og Udgift	
1924							
April	15	Livest et Kvind	127	16			
	16	Skuldyngge	103	33			
	16	Belalt Johannes Thomsen			129	16	
	30	Belalt Johannes Thomsen			100	00	
Maj	2	Nr. 3 Lektor Adasse			37	95	
	8	Skuldyngge	226	83			
	10	Emil Askjar for Kød			6	82	
	13	A. S. Skaarup			25	00	
	15	Kristen Petersen			18	00	
	16	Johannes Thomsen			150	00	
	17	Folgt 8 Kvind til Dybbestyrer Hansen	195	00			
	17	Belalt i Drugsforretningen			1 00	00	
	17	Anskarius Hansen			5	00	
	23	Skuldyngge	139	78			
	24	Emil Askjar for Kød			4	15	
	26	Soul Skovholten			12	00	
	26	Johannes Thomsen			75	00	
Juni	3	Folgt 2 Kvind til Atals Knudsen	92	00			
	6	Folgt 2 Kvind til Atals Knudsen	75	00			
	7	Estheld Ebbesen			8	00	
	8	Skuldyngge	127	29			
			1083	59	769	08	

Fra Fattiggårdens regnskabsbog, ført af bestyrer Mads Madsen eller hans kone Ane. (Lokalhist. Arkiv Vorbasse)

ske, mens andre viser, at fattiglemmer på fattiggårdene har fået en kost, der i mange tilfælde har været bedre end den, fattigfolk uden for fattiggårdene havde råd til at spise. Det gælder f.eks. madplanen for Ribe Fattiggård:

Mandag: Grød, kogt på mælk, og øl
Tirsdag: Søbekål med kartofler, kød og brød
Onsdag: Vælling, fisk og kartofler
Torsdag: Ærter med flæsk og kartofler
Fredag: Søbekål med kartofler, kød og brød
Lørdag: Vælling, flæsk og kartofler
Søndag: Kødsuppe med melboller og røder, kød og brød

Det var ikke alene god mad, men de portioner, som de enkelte lemmer kunne få, var rigelige. Til morgenmad fik de hver et halvt pund brød og en halv liter mælk, og til aftensmad samme mængde brød og en halv liter øl.

Skolelærer Møller udarbejdede også en »spiseplan« for Vorbasse Fattiggård. Den har det desværre ikke været muligt at finde, men ved at studere de indkøb, der blev foretaget til husholdningen på Fattiggården, kan man se, at kosten også her var god og rimelig.

Fra Fattiggårdens bilagsamling.
(Lokalhistorisk Arkiv Vorbasse)

Udgiftshilag Nr.

J. Nielsen

af Vorbasse Heinsvig Kommunekasse

anvises til Udbetaling

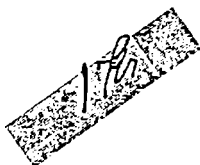
1 Kr. — Øre

for at slope 1 Linn Jøen Fattiggård

Vorbasse Heinsvig Sogneraad, den

11 Juni 1900

P. S. V.

Noteret.

Modtaget.

Jens Nielsen

Det første år foretog bestyreren sine husholdningsindkøb i høkerbutikkerne i kroen og møllen i Vorbasse. Sognerådet fandt dog snart ud af, at det blev for dyrt, så i 1879 vedtog man, at der skulle købes ind i store portioner og efter licitation. Den første licitation blev holdt i april 1879, og den omfattede leveringen af 2.500 pund rug, 400 pund byggryn, 150 pund risengryn, 400 pund malt, 350 pund ærter. Varerne skulle leveres i passende portioner fordelt over de følgende fem måneder. Fattiggården var selvforsynende med mælk, kartofler og grønsager og tildels også med kød. Der blev dog også købt både grise og kreaturer til slagting, og der blev slagtet ret ofte.

Mens sognerådet blandede sig ret kraftigt i alt, hvad der vedrørte landbrugsdriften på Fattiggården, blandede det sig ikke i, hvorledes dagligdagen formede sig for fattiglemmerne eller i forholdet mellem dem og bestyreren. Derfor indeholder sognerådsprotokollerne kun få oplysninger om den side af sagen.

Småkriminalitet

Bortset fra Anders Vævers klager var der heller ingen beklagelser, hverken over bestyreren eller de forhold, som fattiglemmerne blev budt. Det skete, at fattiglemmerne rapsede lidt fra hinanden. Så måtte bestyreren gribe ind. Det var straks værre, hvis de stjal uden for Fattiggården eller forgreb sig på Fattiggårdens ejendom. Den slags tilfælde havde bestyreren pligt til at indberette til sognerådet.

I Vorbasse var der en gammel tradition for, at man kun blandede politiet ind i alvorlige forseelser. Småtyverier og den slags ordnede

man selv, til tider på en ret håndfast måde. Den skik efterlevede sognerådet også, hvis det da ikke gik ud over kommunens ejendom. Det følgende tilfælde fra 1884 viser dog, at sognerådet også kunne lade nåde gå for ret: »Det meddeltes sognerådet, at fattiglem Jørgen Nielsen, Vorbasse Fattiggård, en dag i august havde taget et stykke saltet kød i en kiste på Fattiggårdens loft og havde givet til Peder Kristoffersen i Vorbasse by. Peder Kristoffersen havde sendt bud efter bestyreren, og Hans Jørgen Pallesen havde straks meddelt sognerådet det passerede. Sognerådet tilkaldte Jørgen Nielsen og foreholdt ham, at det var fejl, man da han angrede det og lovede for hele sognerådet aldrig at ville foretage sig sådan noget oftere, og hvis han gjorde dette eller noget andet uordentlige handlinger, var han villig til også at lide hans straf for dette«. Sognerådet vedtog ikke at melde det til øvrigheden, men lade det stå ustraffet indtil videre.

Fattiggårdens indretning og sædeligheden

Der er desværre ikke mange oplysninger om, hvordan Fattiggården var indrettet. I stuehuset har der sandsynligvis kun været tre rum foruden køkken og bryggers. Den ene stue havde bestyreren og hans familie. De øvrige har fungeret som arbejds- og opholdsrum for fattiglemmerne. Om vinteren, hvor Fattiggården tit var fuld belagt, har en del af fattiglemmerne også sovet her.

Under normale omstændigheder sov fattiglemmerne i Lemmehuset, som tilbygningen blev kaldt. Den bestod af en mands- og en kvindeafdeling. Der var en dør mellem de to afdelinger, og den skulle i sædelighedens navn låses omhyggeligt af bestyreren hver af

ten. Der blev dog som regel skaffet mulighed for, at ægtepar kunne sove i samme rum.

Som nævnt skulle bestyreren sørge for, at sædeligheden ikke gik i forfald på Fattiggården. Dette gjaldt ikke mindst efter, at Indre Mission omkring århundredskiftet havde fået en dominerende stilling i sognet. Sognerådet måtte dog gang på gang erkende folketingsformand J. K. Kristensens ord om, at næst efter jernbanedriften er kønsdriften den sværeste drift af styre. Det gjaldt også på Fattiggården i Vorbasse.

I 1902 blev Juliane Sørensen, 38 år, som var blevet enke nogle år tidligere, anbragt på Fattiggården. Hun blev hurtigt sendt ud at tjene, men vendte i perioder flere gange tilbage til Fattiggården. Her traf hun Marius Hansen, som hun fik et barn med. Marius kunne ikke betale alimentationsbidraget for barnet. Det måtte kommunen så lægge ud, men det blev noteret som fattighjælp til Marius Hansen. Parret ville gerne giftes, men da de begge havde fået fattighjælp, som ikke var betalt tilbage, kunne sognerådet ikke give sin tilladelse til, at der blev holdt bryllup. Derimod opstillede sognerådet i foråret 1903 en plan for, hvordan Marius Hansen kunne komme ud af sin gæld, som på det tidspunkt ikke var særlig stor. Sognerådet har muligvis stillet parret i udsigt, at de kunne få lov til at blive gift, hvis Marius ville opfylde de betingelser, der var opstillet i gældssaneringsplanen. I følge denne plan gik Marius Hansen ind på, at han:

1. skulle bo på Fattiggården,
2. skulle arbejde der 4 dage om ugen i de følgende 8 måneder,
3. skulle have 2 sæt tøj, 1 par sko eller støvler og fornødent undertøj for dette arbejde,

4. skulle fra marts til november arbejde 2 dage om ugen hos Gregers Nielsen (sognerådsmedlem) til en dagløn á 75 øre i månederne marts, april og oktober, 1,00 kr. i maj og juni og 1,25 kr. i månederne juli, august og september,

5. skulle aflevere 22,50 kr. af sin løn som afdrag på fattighjælpen, 25 kr. måtte han beholde til sine egne fornødenheder, og resten skulle gå til kommunekassen.

Planen blev sat i værk, men inden det aftalte år var gået havde parret fået endnu et barn. Det betød yderligere fattighjælp til Juliane og dobbelt alimentationsbidrag at betale for Marius. Situationen var håbløs og blev yderligere forværret, da parret fik endnu et barn i 1906. Marius og Juliane blev vistnok aldrig gift.

Lemmernes forhold

Efter år 1900 kom med mellemrum et amtsrådsmedlem på besøg for at inspicere forholdene. Disse besøg gav aldrig anledning til bemærkninger. Alt var i orden.

I 1907 påtalte distriktslægen, som havde set på de sundhedsmæssige og hygiejniske forhold på Fattiggården, at det cementgulv, der var i kamrene i Lemmehuset, var for koldt til fattiglemmerne. I stedet for at bruge penge på at lægge bræddegulv i kamrene, bevilgede sognerådet en måtte, der kunne lægges på cementgulvet foran hver seng. Der var ellers kakkelovne i Lemmehuset, så kamrene kunne varmes op. Der blev årligt gravet 50.000 klyner til opvarmning af Fattiggården, og en del af dem blev gravet i Fattiggårdens egen mose.

Antallet af lemmer på Fattiggården var ret svingende. Der var altid flest om vinteren. I 1882 var der pr. 1. januar 13 mandlige, heraf

Kvittering

For at reise Fattiggården Korstene 85re
 beløb

Joh. Vorbasse d. 18 Okt. 1900

Kristen Madson

85re

Bilag vedrørende skorstensrensning, 1924. (Lokalthistorisk Arkiv Vorbasse)

syv drenge. I løbet af vinteren kom der yderligere en mand. Pr. 1. juni var det samlede antal skrumpet ind til seks. Januartallet for kvinder var 11, heraf fire piger under 14 år, i juni var der i alt ni. Tallet blev forøget med to i løbet af sommeren. I løbet af det følgende 10-år faldt antallet. I øvrigt holdt man op med at tælle dem med i statistikken, som kun opholdt sig kort tid på Fattiggården. I 1893 var der i alt syv faste beboere og i 1896 kun to. I årene efter århundredskiftet og frem til 1933 var der sjældent over otte faste beboere. Martin Sørensen, hvis fader var bestyrer i

1904, fortæller i sine erindringer, at der i hans drengetid var 20-25 fattiglemmer på gården. Så mange har der dog sikkert kun været i korte perioder om vinteren.

Lovgivningen ændres

I 1891 blev der gennemført en vigtig lov, der åbnede mulighed for, at værdigt trængende gamle mennesker kunne få en fast månedlig understøttelse, som ikke havde fattighjælpens retsvirkninger. For at få denne understøttelse var det blandt andet en betingelse, at man ikke tidligere havde modtaget fattig-

		1924	
Januar	5	Ankom	Karl Emil Johansen
	5	Ankom	Karl Christensen
	9	Afrygte	Karl Emil Johansen
	9	Afrygte	Karl Christensen
	24	Ankom	Hans P Hedegaard
	26	Afrygte	Hans P Hedegaard
Februar	26	Ankom	Oswald Nyte
	1	Afrygte	Marinus Seeborg
Marts	1	Ankom	Kristen Bloch Jensen
	9	Afrygte	Kristen Bloch Jensen
	9	Ankom	Ole Valdemar Olsen
	10	Afrygte	Ole Valdemar Olsen
April	14	Afrygte	Oswald Nyte
	14	Ankom	Jens Larsen
	14	Ankom	Emil Nielsen
	18	Afrygte	Jens Larsen
	18	Afrygte	Emil Nielsen
	3	Ankom	Chr Tommesen
Maj	3	Ankom	Chr Palmus
	4	Afrygte	Chr H Palmus
Juli	19	Ankom	Haren Lorenzen
November	7	Afrygte	Haren Lorenzen paa Sygekøben
	29/11	Ankom	Hans Petersen

198

fra Hjemmet

hjælp. Det var op til sognerådet at bestemme, hvem der var værdigt trængende, og hvor stor understøttelsen i hvert enkelt tilfælde skulle være. De årlige understøttelsesbeløb, som Vorbasse-Hejnsvig sogneråd bevilgede i årene umiddelbart efter lovens gennemførelse, androg som regel 50-70 kr. Denne lov reddede mange gamle fra at komme på fattighjælp og på Fattiggården.

I årene efter århundredskiftet blev fattiglovene ændret, så både fattighjælpens retsvirkninger og tilbagebetalingspligten blev lempet. Indførelsen af sygekasser var ligeledes med til at mildne vilkårene for fattigfolk. I Vorbasse blev der oprettet en statsanerkendt sygekasse i 1902.

I 1899 skrev sognerådsformand Niels Nielsen, der var søn af den tidligere sognerådsformand Niels Madsen, følgende i et brev til amtet: »Kommunen har fået oprettet en fattiggård, hvor fattiglemmerne, mest gamle og svagelige folk, får en særdeles god underholdning, god og kærlig omgang, samt hvor der hersker god renlighed og orden, så at der ikke kan fremføres nogen gyldig anke over at blive indlagt på samme«.

Der var dog i 1899 og de efterfølgende år fortsat mange yngre mennesker, der blev bragt på Fattiggården i længere perioder. Niels Nielsens udtalelse om, at der mest var gamle og svagelige mennesker blev imidlertid mere og mere korrekt, jo tættere man kom på den store socialreform, der i 1933 erstattede den tidligere fattiglovgivning, og som var præget af mere menneskevenlige principper.

Skæbner

Allerede inden 1933 havde Fattiggården såle-

des fået karakter af at være et hjem for gamle og handicappede mennesker. Fattiggårdens til- og afgangsprotokol viser desuden, at i årene indtil 1933 blev Fattiggården flittigt brugt af mennesker, der havde brug for at få tag over hovedet et par dage eller uger. De kom og forsvandt hurtigt igen.

En anden gruppe, der kom til Fattiggården, var yngre koner, der sammen med deres børn flyttede ind. Nogle var blevet forladt af deres ægtemænd, og sad så alene med en flok børn uden mulighed for at forsørge dem og sig selv. Andre stak sammen med børnene af fra en voldelig og fordrunken mand og fra nød og elendighed. Fra 1900 til 1925 var der flere tilfælde af den slags.

Martin Sørensen, som selv har oplevet et sådant tilfælde, fortæller herom i sine barndomserindringer: »I en familie, der boede langt ude på heden efter Donslund til, var manden en uhjælpelig drukkenbolt; han hed Jens Lassen. De havde en elendig lille ejendom, og så snart manden fik fat i nogle penge, blev de omgående sat i spiritus. Hjemmet var i en forfærdelig forfatning, der var ikke andet en lergulv i stuehuset, der var næsten intet glas i ruderne, kun sække og pjalter. Jeg har med mine egne øjne skuet elendigheden, da min broder og jeg et par dage efter det, jeg nu vil fortælle om, blev sendt derud efter noget, der var glemt.

Familien sultede vel også nærmest til tider. Jeg husker ikke, hvor mange børn der var, men jeg mener, der var en seks-syv stykker.

En dag er det så blevet konen for meget, og hun spændte deres gamle, hvide, radmagre hest for kassevognen, og tog børnene i bunden og kørte til Fattiggården for at melde sig der. Manden var ikke hjemme, men kom se-

nerne på dagen, og i grove toner, krævede han sin familie med sig. Far bad manden om at forsvinde, og da han ikke gjorde det, tog far ham simpelthen i krebsen og bar ham ud i gården.

Men det var selve familiens ankomst til os, jeg vil fortælle om. De kom altså kørende ind i gården, konen og jeg tror, der var fem børn med. Mor kom ud og tog imod dem. Da elendigheden virkelig gik op for mor, gav hun sig til at græde, og det var det, der gjorde så voldsomt et indtryk på mig. Mor græd ellers ikke, hun var stærk. I min barndom mindes jeg ikke at have set mor græde.

Børnene var klædt i pjalter, og ingen af dem havde undertøj på«.

Til- og afgangsprotokollen bekræfter, at den pågældende kone og fem børn var ankommet til Fattiggården den 12. december 1907.

I 1894 kom en ugift pige på 23 år med »sit uægte fødte barn« til Fattiggården, hvor hun var en kort tid. Hun vendte tilbage til Fattiggården i korte perioder indtil 1907, hvor hun kom igen med yderligere et barn. Barnet blev snart efter ankomsten sat i pleje hos en familie, hvor det voksede op, mens moderen blev på Fattiggården. Her var hun indtil 1934, hvor hun blev anbragt på et hospital for sindslidende. Hun er formentlig den, der har tilbragt længst tid på Vorbasse Fattiggård.

Fattiggårdens hede

En del af den hede, der hørte til Fattiggården, lå langt fra gården på Vorbasse Sønderhede. Da Fattiggården vanskeligt kunne udnytte dette areal, blev det gennem flere år lejet ud og i 1896 solgt til Jacob J. Petersen for 600 kr. Jacob J. Petersen ejede et hus med en smule

jord til. Da han havde købt Fattiggårdens hede, blev der en ejendom ud af det.

Den resterende del af Fattiggårdens hede, som lå i forbindelse med dens agerjord, kunne man ikke undvære. Her kunne gårdens får og kreaturer finde føde, og her har Martin Sørensen og hans bror tilbragt mange dage som hjorddreng. Heden grænsede op til Fromssejer plantage, som var blevet grundlagt af grosserer og etatsråd Jacob Moresco i 1892. En del år efter plantagens start blev C. Moresco, som da havde overtaget Fromssejer, interesseret i Fattiggårdens hede, især på grund af jagtmulighederne. Da heden ikke var til salg, måtte han i første omgang nøjes med at leje jagten på Fattiggården for 20 kr. om året.

Først i 1924 gik sognerådet med til at sælge heden. Da købte Moresco den for 4.000 kr. Sognerådet ville have haft 5.000 kr., men måtte gå ned i pris mod til gengæld at beholde brugsretten til heden i fem år.

Fattiggården brænder

I 1905 indtraf der en voldsom begivenhed på Fattiggården, som let kunne være blevet en katastrofe. Den stråttækte stald brændte, og ilden truede med at brede sig til de andre bygninger. Heldigvis blev katastrofen afværget. Om den begivenhed fortæller Martin Sørensen: »En af de begivenheder, der gjorde et meget stærkt indtryk på mig var, at kostalden brændte ned til grunden en nat ved 2-3 tiden. De fleste af kørerne indebrændte, og den dag i dag synes jeg stadig, at jeg kan genkalde den vandle lugt at brændt kød og hår, nu mange år efter.

Branden mentes opstået i et hjørne af stalden, hvor der var et rum med en grubekedel,

1900
 Marti 20 3 Læs Ljng til Fattiggården 4 2/2
 1 Kovic betalt 4 2/2
 4 2/2
 4 2/2
 4 2/2
 Vorbasse 2/6 1900
 Møller Hans

4 2/2 50 00

Fra Fattiggårdens bilagsamling. (Lokalhistorisk Arkiv Vorbasse)

som man brugte til vask, og da man havde vasket dagen før, skønnede man, at årsagen var her, men noget bestemt resultat kom man ikke til. Branden blev opdaget af ét af de mandlige lemmer, som havde været ude i et nødvendigt ærinde, og han vækkede os alle.

Da far kom op og ville lukke døren op til gården, tog flammerne fat i overtøjet, der hang i gangen. Mor fik os børn nødtørftigt klædt på, og fars første tanke var at få alle ud.

Lemmerne boede i en særskilt fløj, de to køn adskilt ved en dør midt i gangen, som far hver aften skulle låse. Da han den nat kom ned i gangen, havde han ikke fået nøglen med, men han satte lige skulderen til døren

og sprængte den, hvorefter han fik alle ud. Vi havde en gammel kone, der til stadighed lå i sengen. Hun havde vand i kroppen, man kaldte det vattersot dengang; hende tog de i dynerne og bar hende ud på en pløjemark ved siden af gården. Konen hed Hanne, og jeg erindrer, at når vi en enkelt gang kom derind, så ønskede vi meget snart at komme ud igen, for der var en forfærdelig lugt inde hos hende.

Min bror Jørgen og jeg fik ordre på at løbe over til nabogården, Mariesminde, og tilkalde hjælp. Vi løb tværs over markerne, og da vi kom derover og kom ind i bryggerset, så turde vi ikke gå længere, men gav os til at

Fattiglemmerne og bestyrer Mads Madsen med familie, ca. 1924. (Lokalhistorisk Arkiv Vorbasse)

råbe af fuld hals: »Æ Fattegoerd brænder, æ Fattegoerd brænder«! Nå, de kom jo hurtigt på benene, også min søster Mariane, som dengang tjente der i gården, og manden, der hed Hans Nielsen.

Hvad der videre skete har jeg ikke nogen klar forestilling om. Jeg ved bare, at man koncentrerede sig om at hindre ilden i at tage stuehuset med, og det lykkedes«.

Fra Fattiggård til Kommunegård

Efter branden, som skete i foråret, bad sognerådet murermester Carl Petersen, Vorbasse, om straks at opføre en ny staldbygning, og den stod færdig inden efteråret kom.

Stalden blev bygget efter moderne principper. Murene skulle opføres af beton op til vindueshøjde og derover af røde mursten, og bygningen skulle have jernbjælker og murede hvælvinger. Det kneb åbenbart for sognerådet at finansiere byggeriet, for det måtte låne 2.000 kr. på en veksel til det.

I 1916 blev der opført en ny stor lade på Fattiggården. Blandt andet ændrede dyrkningsmetoder og brug af kunstgødning havde da forøget høstudbyttet så meget, at den gamle lade var blevet for lille.

Mens kreaturerne var blevet nogenlunde sikret mod ildebrand, når de stod i stalden under de murede hvælvinger, sov fattiglem-

Vorbasse Fattiggård omkring 1920. (Lokalhistorisk Arkiv Vorbasse)

merne stadig under bræddeløfter og stråtag. Den fare kunne sognerådet ikke leve med i længden, og i 1919 besluttede det »at der skulle opsættes ildfaste klinker over lemmernes soveværelser«. Senere blev stråtaget udskiftet med fast tag.

Efter første verdenskrig bredte alskens moderne opfindelser sig over landet. Nogle af dem nåede også Fattiggården. I 1929 bevilgede sognerådet Fattiggården et radioapparat, og året efter blev der installeret elektrisk lys. Der blev dog kun sat et enkelt lampested op i hvert rum. Det viste sig at være for lidt, og i 1935 blev der installeret hele otte lamper i gårdens opholdsstue. På det tidspunkt hav-

de man omdøbt gården til Kommunegården. Det gamle navn var for belastet.

I 1930 drøftede sognerådet, om man skulle sælge gården, eller om man skulle bygge et nyt stuehus til bestyreren og lemmerne. Man tog ikke stilling til spørgsmålene lige med det samme, men kort tid efter blev det bestemt, at Fattiggården skulle sælges. Hverken stuehuset eller Lemmehuset var tidssvarende, og sognerådet fandt det for dyrt at bygge nyt. Beslutningen om at sælge, som nærmest var en hensigtserklæring, blev ikke ført ud i livet med det samme. Sognerådet skulle vel afvente det tidspunkt, hvor der ingen faste beboere var på gården eller i hvert fald ganske få.

I november 1939, hvor til- og afgangsprotokollen er blevet ført for sidste gang, var der to mænd tilbage på Kommunegården. De er sandsynligvis afgået ved døden inden 1942, hvor Kommunegården blev solgt til gårdejer Peter Tornbjerg for 41.500 kr. I den forbindelse nævner sognerådsprotokollen ikke noget om, at der er beboere på gården, der skal anbringes et andet sted.

Et tilbageblik

Dermed er Fattiggårdens historie slut. I de 64 år, den kom til at bestå som Fattig- og Kommunegård, er der passeret mange mennesker igennem, og den har set mange triste skæbner.

Sognerådsformandens ord om, at fattiglemmerne fik en god og kærlig pleje, må man lade stå til troende. Der er intet, der tyder på, at de har lidt fysisk overlast eller haft det dårligt i materiel henseende. Derimod er det de færreste af dem, der har fået lov til og mulighed for at leve deres liv med bare en lille smule menneskelig værdighed. På trods af det, er der nok ingen tvivl om, at især gamle og syge mennesker har oplevet Fattiggården som et trygt og godt sted af være, set i forhold til de muligheder, de ellers ville have haft.

Bestyrere på Fattiggården

Hans Laugesen	1878-1879
Niels Jensen	1879-1882
Hans J. Pallesen	1882-1887
Andreas Petersen	1887-1888
Peter Bolk	1888-1891
Jens Uth Jensen	1891-1892
Rasmus Jensen	1892-1896
Søren Sørensen	1896-1897
Morten Skyth	1897-1900
Laur. Povlsen	1900-1904
Hans Sørensen	1904-1908
Søren Poulsen	1908-1912
Peter Habekost	1912-1917
Mads Madsen	1917-1926
Andreas Andersen	1926-1942

Anvendt kildemateriale

Sognerådsprotokoller
Sognerådsformandens kopibog
Fattiggårdens til- og afgangsprotokol
M. H. Nielsen: Fattiggårde i Ribe Amt. Historisk Samfund for Ribe Amt, 1934.
H. Jørgensen: Danmarks første Fattiggård. (Historisk Samfund for Ribe Amt, 1940.
Danmarks sociale lovgivning 1891-1941. Socialt tidsskrift.
Valdemar Andersen: Vorbasse - et hedesogns historie.

Sven Ernebjerg Tygesen, født 1932 i Føvling. Pensioneret skoledirektør. Har skrevet følgende: Bymændene i Vorbasse, 1989, Billund Kommune – en kommune blev født, 1996, Bønder i marsken – en slægtskrønike, 1995. Artikler i Egnsbogen Grindsted/Billund.

Agerbæk Børnehaves oprettelse 1970 – den første børnehave i Helle Kommune

Af Agnete Rødsgård

Efter kommunesammenlægningerne i 1967 fandt en forældregruppe sammen i Helle Kommune. Den bestod af fem medlemmer: Lærer Inge Petersen, Agerbæk, formand, salgskonsulent Per Høst-Madsen, Starup, lærer Anna Kirstine Lund, Agerbæk, lægesekretær Hilda Christensen, Agerbæk og viceborgmester Vagn Åge Jessen, Rousthøje. Forældre, som ville oprette en børnehave i Agerbæk, hvor der på det tidspunkt ikke var nogen samlet form for børnepasning. I Agerbæk by var der ca. 1.100 indbyggere, og der var mange unge familier med børn. Der var en stor skole med ca. 400 børn, og der var en ret stor industrivirksomhed, møbelfabriken Brødrene Ludvigsen, i byen. For at samle interesserede forældre gik man fra hus til hus og fik efterhånden også rekrutteret en del børn under skolealderen.

Initiativtageren sad selv i kommunalbestyrelsen, som mest bestod af ældre landmænd med voksne børn og hjemmegående koner, så det var en drøj omgang at finde politisk flertal for børnehaven. Efter megen tovtækkeri lykkedes det dog, fordi der var kommet nye love om børnepasning. Kommunalbestyrelsen kunne derfor ikke komme udenom at etablere en børnehave, men de var ikke særlig interesserede i at den blev kommunal. Derfor sagde man til de unge forældre, at de enten måtte lave en børnehave, som havde en

privat forening bag sig eller var en selvejende institution. Det viste sig, at man ikke kunne finde en forening, som var interesseret i at stå bag en børnehave, så derfor bestemte man sig for den selvejende institution. Nu blev der nedsat en bestyrelse af initiativtagerne samt et medlem fra kommunalbestyrelsen.

Man oprettede også en støtteforening. For at starte børnehaven skulle der nemlig samles ca. 30.000 kr. ind, og resten kunne så lånes i Andelskassen i Agerbæk. Der blev derfor afholdt en stor velgørenhedsfest, hvor man spillede teater, lavede gøgl med mere, og samlede penge ind.

Nu kunne man begynde at se sig om efter et egnet hus til børnehaven, men fandt ikke noget, der var rigtig godt. Bestyrelsen havde hørt om en københavnsk arkitekt, Georg Nielsen, som fremstillede typebørnehaver. Han havde til huse i Ballerup, men havde også en lille afdeling i Egtved, hvor firmaet var ved at bygge i nogle nabokommuner. Bestyrelsen besluttede sig til at benytte dette firma. I årene omkring 1970 blev der bygget mange børneinstitutioner, så derfor var man begyndt at producere typebørnehaver, som var lidt nemmere at få etableret.

En leder med pædagogiske visioner

I vinteren 1970 læste jeg i mit fagblad, at man søgte en leder til en selvejende institution,

Agnete Rødsgård, 1970.

normeret til 20 heldagsbørn og 40 halvdagsbørn i alderen 3-7 år i Agerbæk, Helle Kommune. Man havde en grund, men byggeriet var endnu ikke påbegyndt. Min familie og jeg kiggede på et kort over Jylland og fandt ud af, at der i området var gode åer at fiske i. Min mand var lystfisker, og vi trængte til at komme ud, hvor der var lidt mere plads, og hvor vores to børn på henholdsvis 12 og seks år kunne gå i en mindre og mere overskuelig skole. Til og med kunne min mand få arbejde på Varde Stålværk, som manglede folk.

Vi ringede til Agerbæk og talte med formanden for børnehavens bestyrelsen, som gerne ville se mig allerede den førstkommande lørdag, hvor hun ville samle bestyrelsen. Min mand og jeg drog afsted, og ved ankomsten blev vi meget venligt modtaget. Vi fik en god snak, samtidig med at jeg viste dem mine anbefalinger. Efter samtalen holdt bestyrelsen et lille møde, hvorefter den meddelte mig, at jeg havde fået stillingen. Senere fandt jeg ud af, at jeg var den eneste ansøger. Vi kørte samme dag hjem til Frederikssund, hvor vi boede, men i mellemtiden var det blevet snestorm, så i Kolding var vi ved at køre fast i en snedrive. Vores gode, gamle, højhjulede Folkevogn klarede imidlertid at komme igennem.

Kort tid efter mit besøg i Agerbæk blev jeg kontaktet af det arkitektfirma, som skulle bygge børnehaven. De sendte mig nogle tegninger af bygningen, som tiltalte mig meget. Jeg havde hidtil arbejdet på traditionelle institutioner, der var gruppeopdelt med 20 børn, en pædagog og en medhjælper på hver stue. Jeg syntes, det var et meget lukket system. Børnene havde svært ved at komme til at lege med andre børn udenfor deres egen gruppe, og det voksne personale arbejdede af samme grund dårligt sammen. Det var mine børn og dine børn, min stue og din stue, hvor det skulle have været et fælles foretagende. Dette ville jeg lave om på, og nu var chancen der. Typebørnehaven havde en rumfordeling, som var meget velegnet til det pædagogiske arbejde, som jeg gerne ville udføre.

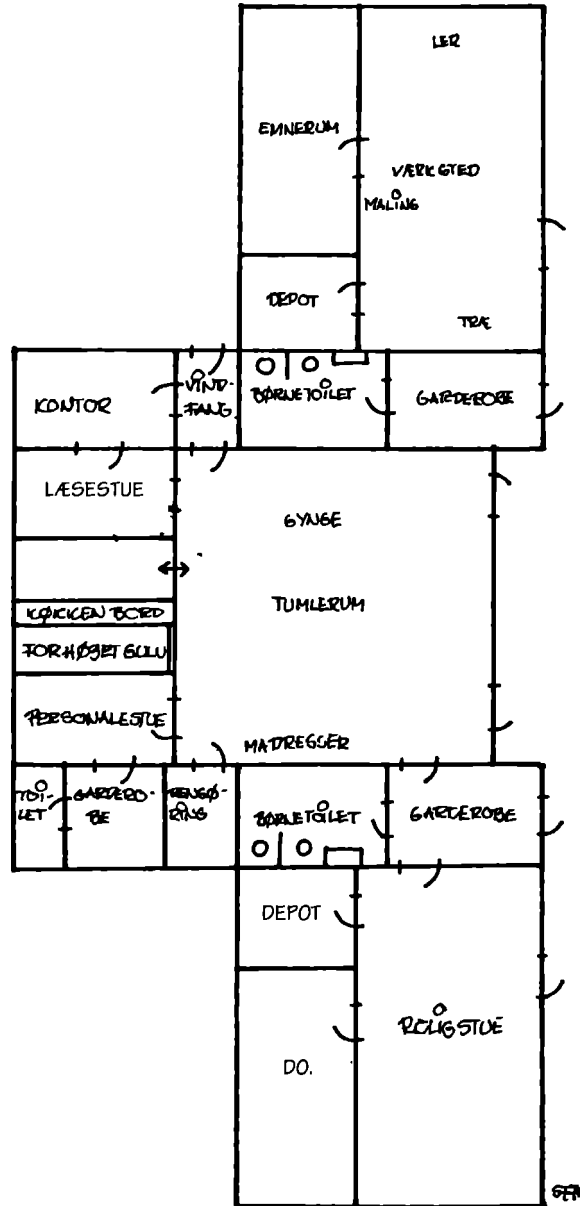
Bestyrelsen for den nye børnehave havde ansat mig til 1. maj, så derfor havde jeg sagt min daværende stilling op. Det var imidlertid meget optimistisk af bestyrelsen, for det viste

sig, at vinteren blev meget lang og kold med sne og is langt hen på foråret, så byggeriet blev meget forsinket. Da jeg - efter at vi havde fundet et gammelt hus at bo i - flyttede over til Agerbæk til 1. maj, var man kun lige begyndt at bygge børnehaven, så jeg lovede bestyrelsen at tage min sommerferie, så min ansættelse blev rykket frem til 1. juni.

Indretning og personale

Da vi nærmede os denne dato, begyndte foråret så småt at komme. Det eneste, jeg kunne gå i gang med, var sammen med bestyrelsen at købe legetøj, beskæftigelsesmaterialer, møbler osv., og sammen kunne vi også få lavet nogle stillingsopslag, så vi kunne få ansat resten af personalet. Vi indrykkede annoncer i de lokale blade og i mit fagblad og satte stillingsopslag op på seminariet i Esbjerg.

Der kunne først blive tale om at ansætte det øvrige personale til 1. august, det kunne vi se på byggeriets forløb. Vi fik mange ansøgninger til pædagogmedhjælperstillingerne, og ud fra dem fandt vi to piger på 18 år, én fra Glejbjerg og én fra Varde. Derimod var det meget svært at få uddannet personale til institutionen. Vi fik ingen svar på annoncerne, så bestyrelsen og jeg fandt ud af, at det nok var bedst, at jeg tog ind på seminariet i Esbjerg og reklamerede lidt for vores nye børnehave. Vi var så heldige, at der på det tidspunkt var ved at være en gruppe pædagoger færdige med deres uddannelse. De fleste af dem havde fået arbejde, men der var to piger fra Bramming, som i forvejen kendte hinanden. De ville gerne have lidt sommerferie, inden de begyndte at søge arbejde, og dem kom jeg i kontakt med. Da jeg fortalte dem om børnehaven, og hvordan den skulle køre,

Agerbæk Børnehaves funktionsopdelte grundplan, 1970.

Agerbæk Børnehave mens alt endnu var tomt og bart, 1970. (Agerbæk Børnehave)

blev de så interesserede, at de fik lyst til at søge stillingerne. Det eneste, der måske kunne blive et problem var, at de begge to skulle have et sted at bo. De var begge gift, og den ene havde et barn.

Jeg tog tilbage til bestyrelsen, og inden da havde jeg lovet pigerne, at vi ville forsøge at finde noget, de kunne bo i. Herefter indkaldte bestyrelsen pigerne til samtale, for ansættelsen skulle helst ske pr. 1. august. Da der ikke var andre ansøgere til stillingerne, blev begge antaget. Heldigvis var de et par søde piger med pæne papirer.

Bestyrelsen havde i mellemtiden fået fast tilsagn fra forældrene til 44 børn, som kunne starte i børnehaven.

Den 1. august mødtes personalet i børnehaven. Der var stadig en hel del, som skulle gøres færdigt efter håndværkerne, og en del af møblerne var slet ikke ankommet endnu, da de var blevet forsinkede af sommerferien. Om aftenen afholdtes et bestyrelsesmøde, hvor den lokale andelskasse også var repræsenteret. Man blev enige om, at børnehaven

skulle åbne den 10. august, første skoledag efter sommerferien. Bestyrelsen havde været så letsindig at love forældrene, at børnehaven ville åbne for børn på denne dato. Vi protesterede en hel del, men det hjalp ikke. Vi syntes ikke, at vi havde tid nok til at få gjort indretningen færdig til den tid. Der var imidlertid ikke noget at gøre, så vi fik meget travlt i personalegruppen de kommende dage. Rammerne skulle være i orden, og vi skulle have inddelt rummene efter funktion. Der var tre store rum. I et af dem blev der indrettet værksted, et andet blev tumlerum og et tredje legestue. Rundt i rummene uddeltes legetøj, møbler, materialer og værktøj. Der manglede stadig nogle leveringer, men vi håbede snart at få dem hjem.

Da vi endnu ikke havde mødt alle børn og forældre, besluttede personalet og jeg at invitere dem ned i mit lille hus dagen før åbningsdagen, så vi kunne hilse på hinanden, og så børnene kunne se vore ansigter, inden de skulle begynde i børnehaven dagen efter. Alle inviterede mødte op.

Børnehaven åbner

Næste dag mødte 44 børn op uden forældrene, så vi fik travlt. Det var temmelig kaotisk, men også morsomt. Der var kun ét barn, som ikke ville i børnehave bagefter, men hun vendte tilbage senere. Der blev hamret, malet, tegnet og læst historier, og da dagen var ovre, var vi voldsomt trætte. De kommende dage fortsatte på samme måde, men efterhånden normaliserede tingene sig.

De første dage efter åbningen kom der gang i håndværkerne, og efterhånden fik de gjort de forskellige ting færdige - dog ikke uden dramatik. En håndværker, der skulle sætte nogle hylder op, borede ind i et vand-rør, og én af stuerne blev oversvømmet. Vi fik dog tørret vandet op, så stuen kunne bruges igen.

At vi klarede den voldsomme start, skyldtes børnenes glæde over alle de nye ting, og udformningen af børnehaven havde også en indvirkning derpå. I forbindelse med åbningen udbredte håndværkerne desværre nogle rygter om, at oppe i børnehaven fik man lov til at hamre i vindueskarmene, men da vi jo ikke havde andet at hamre i, var vi nødt til at bruge dem. Det var egentlig ikke så mærkeligt, at rygterne gik i hele kommunen. Det var en landkommune, hvor man slet ikke kendte til begrebet børnehave, så man gik måske på forhånd ud fra, at et så nymodens sted ville noget sådant ske. Det fik mig imidlertid ikke til at miste modet, og jeg havde heller ikke tid til at høre efter rygter, for vi havde meget travlt med at få børnehaven til at fungere. Heldigvis er jeg selv fra en landkommune, så jeg vidste, hvordan folk reagerer med rygter og lidt negativ omtale.

En af de første dage jeg var i Agerbæk, var

jeg tilfældigvis inde i den lokale bank, en lille andelskasse, som jeg naturligvis også ville bruge. Der mødte jeg borgmesteren, som bestemt ikke var begejstret ved tanken om, at der skulle være en børnehave i Agerbæk. Han sagde til mig, at hvis det stod til ham, skulle mødrene have betaling for at være hjemme og passe deres børn. Det var jo ingen god begyndelse, men miste modet gjorde jeg nu ikke.

Ideerne realiseres

Heldigvis for os var børnene meget glade for at gå i børnehaven, og det smittede hurtigt af på forældrene. Vi kørte en meget åben form for børnehave, der senere fik navnet åbenplan-børnehave. Såvidt jeg kunne se, passede denne form meget godt til børnene i Agerbæk. Det, at man ikke var lukket inde, men kunne bruge hele gulvarealet og selv være med til at bestemme, hvad man ville lege med, og hvem man ville lege med, var en meget vigtig sag. Mit nye personale havde en vældig god forståelse for den åbne form, og vi fik efterhånden lavet et system, der gjorde, at man fordelte sig rundt i rummene, og tog sig af de ting, man skulle hjælpe børnene med. Vi fik også et meget godt samarbejde, som måske var en følge af den lidt voldsomme start, hvor vi simpelthen var nødt til at hjælpe hinanden.

Ved min ansættelse havde jeg sikret mig, at jeg ikke skulle have så meget regnskab i børnehaven, og det var jeg glad for. Bestyrelsen var indstillet på, at der skulle være en kasserer, som førte regnskabet, og det var kun småting, jeg selv ordnede. Jeg havde derfor tid til at være ude blandt børnene og hjælpe personalet med at komme rigtig i gang. Nu

ÅBEN - PLAN

(metodik og struktur i børnehaven)

2. udgave

redigøret af Jørn Steenhold.

Faglig pædagogisk formidling

Agerbæk Børnehave var én af de første Åben-Plan børnehaver i Danmark. Siden 1970 har ideen imidlertid bredt sig, så der i dag findes funktionsopdelte børnehaver mange steder i landet.

var det jo også mine tanker og ideer instituti-
onen skulle bygge på, og det var et held for
mig, ellers var det sikkert ikke lykkedes så
godt.

En af de ting, som var med til at få børnene
til at falde godt til, var at vi indførte noget,
som måske har vækket en del forargelse.
Børnene skulle have madpakker med hjem-
me fra, og vi havde bestemt, at de skulle have
lov til at spise madpakkerne, når de var sult-
ne. Egentlig tror jeg nok, forældrene havde
forestillet sig, at ungerne ville spise hele ti-
den, men det viste sig, at der hurtigt kom en

fast rytme. Når de tidlige børn kom, spiste de
lidt morgenmad, og når klokken var ni - fast
spisetid på landet - satte børnene sig ned og
spiste lidt mad. Når vi nærmede os frokosttid,
kom børnene automatisk og spiste af deres
madpakker, og når vi kom til kaffetid om ef-
termiddagen, spiste de også. Det var meget
få, der spiste udenfor disse tidspunkter, og
børnene ville også helst sidde sammen, så
dette normaliseredes hurtigt.

Det, at vi lod børnene bruge hele gulvplad-
sen og alle rummene, gav naturligvis lidt for-
virring i starten, og det har måske også virket

Nogle af de første børn på legepladsen i sommeren 1971. (Agerbæk Børnehave)

forvirrende udadtil, men efter nogen tid havde børnene også fundet en rytme her. Rumfordelingen var ideel. Vi havde ingen lange gange, som man kunne fare afsted på, og det var et held, for den udendørs legeplads var først færdig efter flere måneder. Det var ét stort ælte af jord, og det var først et stykke hen på efteråret, at man fik legepladsen gjort nogenlunde i orden, så børnene kunne lege der. Inden den tid havde vi mange snavsede børn, som kom ind med jord og mudder på tøjet, for ud skulle de jo.

På trods af at håndværkerne ikke var fær-

dige, da vi åbnede børnehaven, normaliserede det sig efterhånden. Håndværkerne kunne nemlig ikke fordrage at blive forstyrret i deres arbejde, så de skyndte sig at blive færdige.

Da der var gået et par måneder var børnehaven efterhånden så færdig, at vi kunne holde indvielse. Indvielsen blev holdt i børnehavens åbningsstid, og man havde blandt andet inviteret repræsentanter fra skolevæsenet, den lokale præst, kommunalbestyrelsen og nogle af embedsmændene fra Helle Kommune. Det blev alt i alt en rigtig god dag. Børn og

voksne myldrede rundt imellem hinanden, og vi fik en god snak med mange af de folk som kom, og det resulterede i et godt samarbejde med Helle Kommune og de lokale skoler.

Omegnens børn kommer

Helle Kommune er jo en meget stor kommune, og i begyndelsen havde vi ikke mange børn fra omegnen, men efterhånden som børnehaven blev kendt, fik vi flere børn indude fra landet. Derude skulle man have mere tid til at betragte den nymodens børnehave i Agerbæk. Der var en del unge landmænd med små børn, som nok havde haft den indstilling, som man tit har på landet, at har man fået børn, skal man også selv passe dem.

De unge landmænd fik imidlertid efterhånden større landbrug med mange maskiner, som kunne være farlige for deres små børn, og deres koner måtte mange gange hjælpe til. Nogle af dem havde også uddannelser, og de ville gerne ud på arbejdsmarkedet, så efterhånden kom der flere landbørn i børnehaven. Der var også nogle gårde, som lå så isoleret, at børnene ikke havde ret mange at lege med, og det gav til tider talehandicaps. I forvejen er vestjyderne jo temmelig fåmælte, så der kom børn ind, som manglede ordforråd. Det at de kom i børnehave hjalp gevaldigt på problemet, og efterhånden fik vi også en aftale med en talepædagog, som kom en enkelt gang om ugen, for at undervise disse børn.

Derudover var der en del handicappede børn på landet. En overgang havde vi fem mongolbørn, som vi også fik ekstra hjælp til. Forældrene var ikke meget for, at de skulle sendes hjemmefra og bo andre steder, så der-

for fik vi børnene ind i børnehaven. Disse børn skulle på specialskoler, og sådan én havde man i Esbjerg, så da børnene blev lidt større kom de derind. Børnene blev transporteret til Esbjerg med taxa.

I børnehaven havde vi nogle handicappede børn fra Næsbjerg, som blev kørt hertil af den lokale vognmand. Han var imidlertid ikke bleg for at tage nogle ekstra børn med, når forældrene syntes, de trængte til at komme i børnehave. Forældrene betalte ham så for at tage børnene med, hvilket var udmærket.

Vi havde mange halvdagsbørn, og det gjorde det indimellem lidt besværligt. Normeringen var til 40 børn, og de skulle fordeles på to tider på dagen, fordi børnehaven kun var bygget til 40 børn ad gangen. Der kom 20 børn ind om formiddagen. Disse børn var i børnehaven i fire timer og blev hentet ved middagstid. Efter en times pause kom 20 nye halvdagsbørn om eftermiddagen i fire timer. Det var temmeligt hårdt da vi kun var fem ansatte i børnehaven, så vi blev nødt til at ansætte endnu en assistent. Desværre kunne vi ikke få en uddannet pædagog, men fik i stedet en forskolelærer, som lige havde fået et handicappet barn ind i børnehaven. Denne forskolelærer blev ansat på halv tid, hvilket var en hjælp for os.

Øverst næste side: Børn blandt andet fra Næsbjerg på legepladsen i slutningen af 1970'erne. Båden, der stammede fra Ribe Å, havde børnehaven købt og fået transporteret hjem med stort besvær. (Agerbæk Børnehave)

Nederst: Også dengang havde Agerbæk Børnehave eget hønsehold. Her har en af hønsene måttet lade livet, og børnene plukker fjerene af den under Karens kyndige vejledning. (Agerbæk Børnehave)

Børn og ansatte i Agerbæk Børnehave, 1991.

Børnehaven accepteres

Efterhånden vænnede befolkningen sig til, at der var en børnehave i Agerbæk. Børnehaven blev også accepteret, og man lærte at bruge os rigtig godt. Det var den første børnehave i Helle Kommune, men efter nogle år byggede man endnu en børnehave i den anden ende af kommunen - i Øse. I dag er der en børnehave tilknyttet alle skolerne i de små byer i Helle Kommune, så det er en gevaldig udvikling, der er sket.

Jeg blev i Agerbæk Børnehave som børnehaveleder i 22 år, indtil 1992. Efterhånden blev børnehaven noget godt og fast, som hørte til, og jeg blev meget accepteret, og sætter stor pris på vestjyderne. Den mellemliggende tid var der naturligvis både op- og ned-

gangstider. Den pædagogik, jeg havde indført, måtte jeg indimellem gå på kompromis med, men efterhånden fik vi lavet en børnehave, som jeg syntes var super. Børnene blev ved med, at synes om den måde børnehaven kørte på, og vi lavede aldrig nogensinde om på grundprincipperne. Der blev kun foretaget småjusteringer. Jeg synes absolut, at den form for børnehave, som jeg indførte i Agerbæk, passede godt til de omgivelser, vi boede i.

Inden jeg holdt op i Agerbæk havde jeg den store fornøjelse, at jeg begyndte at modtage børn af de børn, som startede i børnehaven i 1970 - det var meget morsomt at opleve.

Agnete J. Rødsgård, født 1932 på Jungshoved. Uddannet på Frøbelseminariet i København 1957-59. Børnehaveleder i Agerbæk Børnehave 1970-92.

Fra Aftenskole til Voksen Uddannelses Center – VUC-Vejen, 1963-1993

Af Rigmor Frandsen

I 1959 flyttede jeg med min familie til Vejen fra Nykøbing Falster. Mine tre børn på syv, otte og 11 år kom til at gå i Vejen Byskole i henholdsvis den gamle pavillonbygning fra 1908 og den røde bygning fra 1937. Disse to bygninger er i dag bolig for Voksen Uddannelses Centret, VUC-Vejen, en skole for voksne.

Som ny Vejenborger blev jeg hurtigt involveret i byens foreningsliv. Jeg blev blandt andet medlem af Dansk Kvindesamfund, som i lighed med to andre foreninger, AOF (Arbejdernes Oplysningsforbund) og Malt Herreds Husholdningsforening, havde aftenskolekurser. I 1962 blev jeg hjælper hos skolelederen, og da hun blev syg, opfordrede formanden for Dansk Kvindesamfund, Charlotte Busk, mig til at overtage posten som skoleleder, hvilket jeg gjorde med glæde.

På et tidspunkt indkaldte Ruth Poulsen, formanden for ungdomsskolenævnet, til et møde med henblik på udsendelse af en fælles brochure til alle husstande. Samtidigt blev det henstillet til de tre foreninger ikke at overlappende hinanden med ens tilbud. Dette ville give bedre muligheder for kommunens borgere. Vejen Kommune godkendte en ansøgning om midler til udsendelse af en beskeden tre-fløjet folder, som ville koste 4.300 kr. De tre foreninger kunne erlægge et indskrivningsgebyr på 2.300 kr., og kommunen betalte så

de resterende 2.000 kr. samt porto til ca. 5.100 husstande.

Det blev starten på et frugtbart samarbejde. Vi overlappede ikke hinanden ved at tilbyde de samme fag, men delte op, så Dansk Kvindesamfund havde sprogfag, finere håndarbejde og studiekredse, AOF tilbød træsløjd, bogbinding, kunstmaling med videre, og Malt Herreds Husholdningsforening havde finere madlavning for fruer, som det hed i brochuren, vævning, kjolesyning og porcelænsmaling.

Et kursus kostede dengang 5 kr. for hele sæsonen, og der var fælles afslutning i Palmehaven for alle holdene med udstilling af håndarbejder. Året efter blev kursusprisen hævet til 10 kr., og tilmeldingen var bindende og skulle betales ved indmeldelsen. Der skulle være et gennemsnit på ti deltagere pr. hold, og hvis det svigtede, måtte holdet lukke.

Jeg fandt skolearbejdet meget spændende, og da jeg altid har været historisk interesseret, ville jeg gerne vide, hvornår man egentlig var begyndt med voksenundervisning i Vejen. Jeg fik lejlighed til at se i Vejen Håndværkerforenings gamle protokol, der havde spændende ting at fortælle.

Vejen Håndværkerforening, som blev oprettet i 1872, førte protokol fra starten, og heraf fremgår det, at man på et møde i Vejen Skole den 2. oktober 1881, vedtog at holde

VUC-Vejen i den tidligere Byskole set fra gårdsiden. (VUC-Vejen)

»Thegneskole« med undervisning i tegning, regning og retskrivning. Der skulle være fri adgang for medlemmer, mens andre skulle betale 1 kr. om måneden, og det hed blandt andet i bestemmelserne, at »De, der kom til konfirmation til sommer, kan få adgang, men ikke yngre«. Vejen havde på det tidspunkt 1.125 indbyggere.

Før undervisningen kom i stand, havde foreningen ansøgt sognerådet om tilladelse til at afholde aftenundervisning fortrinsvis for at fremme unges dygtighed. Aftenskolen fik af og til støtte fra kommunekassen, men kun

til materialer, så kommuneskolens lærere og enkelte håndværksmestre underviste gratis. En af lærerne var H. K. Nissen fra Skodborg-hus Skole, som tilbagelagde turen til Vejen til fods. Han fik ikke betaling for sit arbejde, men ved undervisningsårets afslutning fik han en potteplante som tak for indsatsen. Han ønskede ikke kontanter, for han anså det både som en opgave og en pligt at medvirke til de unge håndværkeres uddannelse.

Det fremgår endvidere af protokollen, at der i 1933 var samariterkursus og sykursus for ubemidlede mødre, og her betalte kom-

munen 50 øre pr. elev. I 1936 blev der oprettet et kursus for unge piger i finere håndarbejde, og for unge mænd blev der oprettet et kursus i seksualhygiejne, ledet af skolelæge I. C. Heuch, Vejen.

Dansk Kvindesamfunds Aftenskole

Dansk Kvindesamfunds Aftenskole blev formentlig oprettet af Gerda Heuch, som var Dansk Kvindesamfunds formand, da de første sprogkurser blev oprettet i 1956. Denne post blev overdraget Charlotte Busk i 1959, og jeg overtog den i 1963. Som leder af en aftenskole med mere end fem hold, var jeg forpligtet til at deltage i et 36-timers lederkursus, som fandt sted på Riber Kjærgaard. Yderligere blev der forlangt specielle kurser med henblik på studiekredse, specialundervisning og erhvervsmæssige kurser.

I 1966 fik amtskonsulent Harald Iversen, Ribe Amt, som det første sted i landet, gennemført, at alle lærere, som var beskæftiget med folkeoplysning, skulle have et Almen Voksenpædagogisk Grundkursus. Dette kursus skulle køre over tre år med 60 timer i hver sæson i april, maj og juni måned, når aftenskolerne havde afsluttet deres virksomhed, og være en teoretisk ballast for de undervisere, der ikke havde nogen pædagogisk uddannelse. Der var lagt et program med så fremragende kræfter som seminarielektor E. Mathiesen, seminarieadjunkt I. Rahbek og Ole Klintø, alle fra Esbjerg Seminarium. Kurserne blev afholdt i henholdsvis Esbjerg og Vejen, og der var fuldt hus begge steder. I Vejen var det to aftener om ugen på Østerbyskolen fra kl. 19.00 til kl. 22.00.

Charlotte Busk og jeg fandt kursusprogrammet så spændende, at vi tilmeldte os

som kursister. Vi gennemførte kurset i 1969, hvor vi fik kursusbevis. Disse kurser gav mig en indsigt i lærernes verden, som kom mig til gode på det undervisningsmæssige område. Der er nemlig stor forskel på at være lærer og at være leder af en aftenskole, det vil sige stå for det administrative, og kun komme på aftenholdene, for at se hvordan undervisningen foregår, kræve penge ind og kontrollere antallet af kursister.

Folkeoplysningen havde gode kår. Der var ingen pengemangel, så aftenskolerne udviklede sig, og Dansk Kvindesamfunds aftenskole oprettede nu sproghold både formiddage og aften, flere studiekredse, aftenhøjskole, foredragsrækker, specialundervisning i dansk og regning for ordblinde, erhvervsmæssige kurser, dansk for udlændinge og forældrematematik. Der var så stor efterspørgsel efter forældrematematik, at vi måtte oprette hold på begge skoler i Vejen, i Andst, Bække, Gesten og Læborg, og lærerne som underviste, var i de fleste tilfælde dem, der i det daglige underviste på disse skoler. På den måde gav det forældrene en bedre indsigt i deres børns problemer på det matematiske område.

Aftenhøjskolen var et kapitel for sig. Det første forsøg De fire Verdensreligioner, med cand.theol. Leif Holm blev en succes med 29 deltagere. Senere fulgte Dagliglivets Jura, med assessor Kleiminger, Ribe, dommer E. Lundsager, Holsted, landsretssagfører H. Busk og advokat Jørn Hansen, Vejen, med 44 deltagere.

I årene sidst i 1960'erne var folkeskolen meget i fokus, og i 1968 arrangerede vi foredragsrækken Skolen på Vej, otte aftener med overlærer Henry Nielsen, Askov. Den blev

senere fulgt op af Folkeskolen i 1970'erne, som fandt sted på Østerbyskolen over fire mandage med emnerne: Enhedsskole med tilvalg - ingen realeksamen mere, hvad kommer i Stedet?, ved skoleinspektør Olrik Jensen, Østerbyskolen, De svagtstillede børn og deres Problemer, ved skoleinspektør J. O. Madsen, Vejen Byskole, og skolepsykolog John Fog, Vejen, Forældreindflydelse på Deres barns Skole, ved overlærer Henry Nielsen, Askov, og Demokratiets Værksted ved C. C. Kragh-Müller, Bernadotteskolen, København, som viste film og fortalte om sin usædvanlige skoleform.

Den sidste aften var vi ved at blive løbet over ende, for der var så mange interesserede, at vi måtte flytte til et større lokale. Bernadotteskolen er en international enhedsskole, hvor der lægges vægt på samarbejdet mellem alle børn uanset alder og begavelse. Der eksisterer ingen karakterbog. Den første gang eleverne får en udtalelse fra skolen er, når de forlader den. Forældrene er i så intim kontakt med skolen, at de hele tiden er klar over børnenes problemer og skolemæssige kundskaber. Denne undervisningsform gav naturligvis anledning til mange spørgsmål til foredragsholderen, og der var ivrig debat ved kafebordet, specielt blandt de mange lærere, som var mødt op.

Lokaler og lønforhold

Aftenskolernes hjemsted var, med få undtagelser, Bakkely Skole, så der var rift om lokalene. Vi skulle selvfølgelig aflevere lokalene i pæn stand, så hvis vi havde vendt op og ned på placeringen af borde og stole, skulle de naturligvis flyttes tilbage, inden vi forlod lokalene.

Da aftenskolen havde en del af Bakkely Skoles lærere som undervisere i blandt andet sprogfag, betragtede vi skolen som vores. Mange af lærerne underviste på aftenskolen i årevis, sandsynligvis fordi de fandt, at det var en dejlig afveksling at undervise voksne, som virkelig var motiverede. Det kan dog ikke siges, at lønnen var overdådig, når man tager i betragtning, at undervisningen fandt sted om aftenen.

Undervisningsministeriets cirkulære af 27. oktober 1969 fortæller, at »lærerne nu får 37,15 kr. i timen. Efter 240 timers undervisning, fordelt over mindst tre år, er timelønnen 44,60 kr. Timelønnen for specialundervisning og forberedelseskurser er 44,60 kr., og ved undervisning på aftenhøjskoler og studiekredse på aftenhøjskolebasis er timelønnen 63,15 kr.«.

Som skoleleder skulle jeg hver måned aflevere lærernes lønsedler til Vejen Kommune, i modsat fald ville der ikke blive udbetalt løn. Som skoleleder fik jeg 10 procent af lærerlønningerne, men først ved udgangen af kursusåret, når alle skemaer var afleveret og godkendt af kommunen og amtskonsulenten. Diverse udgifter skulle dækkes af indskrivningsgebyret.

Den ny fritidslov

I 1968 kom der en ny fritidslov, som blev anset for at være verdens bedste. Skolefolk fra mange lande valfartede derfor til Danmark, for at høre om de voksnes muligheder for at gå i skole. Der kunne vælges imellem aftenskolen, som skulle give en målrettet undervisning efter en undervisningsplan, og interessegrupper for voksne, i hvilke der kunne arbejdes individuelt, under vejledning af en

instruktør. Samtidig blev der indført nye godkendelseskemaer, med både ramme- og arbejdsplaner, som skulle udfyldes af lærerne og godkendes af lederen, inden de blev sendt videre til kommunen og amtskonsulenten. Endvidere skulle enhver, som ønskede at undervise under fritidsloven, udfylde et skema med angivelse af deres kvalifikationer. Skemaet skulle godkendes af amtskonsulenten. Dette fremkaldte mange frustrationer hos underviserne, der syntes, der var for meget skriveri. For dem var undervisningen det vigtigste.

Et kursus kostede stadig kun 15 kr. pr. sæson, men reglerne om mødepligt var strammet. I den udsendte brochure blev kursusdeltagerne gjort opmærksom på følgende: »I henhold til den nye fritidslov kræves der fra Undervisningsdirektoratets side, at deltagerne møder til tiden. Ved blot at komme fem minutter for sent kan De ikke blive krydset af i dagbogen og derved være medvirkende til, at kurset ikke kan gennemføres på grund af for lille deltager gennemsnit, hvilket medfører, at tilskud fra stat og kommune bortfalder«. Det var jo skrappe ord, men vel nok en lettelse for læreren og de trofaste kursister, for det hjalp på disciplinen.

Afslutningsfest med udstilling

Som leder af aftenskolen skulle jeg naturligvis føre regnskab, ikke alene over, hvad indskrivningsgebyrerne blev brugt til, men også over antal hold, antal kursister pr. hold, fremmødte på de enkelte hold og lærernes løntimer. Ved afslutningen af et kursusår skulle der også sendes statistik til Dansk Kvindesamfunds hovedkontor i København.

Dansk Kvindesamfunds bestyrelse havde

givet mig frie hænder, men der skulle være orden i tingene. Alt blev ført ind i en kolonnebog, og der var revisor på regnskabet. Indskrivningsgebyrerne gik blandt andet til udstilling af eleverarbejder og afslutningsfest for elever og lærere.

Denne afslutningsfest, som alle tre foreninger stod for, var altid et højdepunkt, hvor vi viste ansigt udadtil og inviterede prominente personer. Jeg havde til opgave at sørge for festen med kaffebord og underholdning. Vi begyndte i det små, men efterhånden vovede vi os ud i at engagere så fremragende kunstnere som Wandy Tworek og operasanger Henning Hansen. Billetterne til disse arrangementer kostede otte kr. inklusive kaffebord.

En gammel annonce fortæller om Vejen Aftenskoles elevfest den 31. marts 1971 på Hansens Hotel samt udstilling med arbejdende stande. Det var noget helt nyt, så interessen var stor. Her kunne man blandt andet se keramikeren, væveren, kunstmaleren og træskærereren i arbejde, og der var smagsprøver på flere retter ved madlavningsholdets stand. Aftenens program omfattede desuden causeri ved amtsskolekonsulent V. Witt-Hansen, underholdning ved Tove Reinou og Louis Mische-Renard. Billetprisen på 12 kr. dækkede entre, underholdning og kaffebord.

På et senere tidspunkt flyttede aftenskolens udstilling til det gamle bibliotek, hvor der var åbent for publikum i tre dage, og afslutningsfesten blev holdt i Bakkely Skoles festsal. Her blev der opført flere teaterstykker og der var oplæsning af blandt andre skuespillerne Ingeborg Brahm og Erik Mørk, altid for fulde huse.

Dansk for udlændinge

Som skoleleder fik jeg efterhånden mange berøringsflader gennem forskellige kurser og konferencer. Foruden aftenskolearbejdet underviste jeg blandt andet i Esbjerg, hvor jeg havde to hold i dansk for udlændinge, med næsten alle nationaliteter. I de år fik jeg føling med, hvor svært det kan være at komme fra en anden kultur.

I nogle år underviste jeg på Bloksborg, en tidligere husholdningsskole, som var overgået til den internationale højskole Youth with a Mission. Her mødte jeg studerende og lærere som alle var engelsksprogede, blandt andet en ung inder, Arabinda, og hans danske kone Elly. Han ønskede at lære at sige ELLY. Det lykkedes, og han kan stadig tale dansk. Efter at Elly havde født deres datter Sunita, flyttede de tilbage til Calcutta, hvor de fra en lille toværelses lejlighed, med udgangspunkt i det kristne budskab, oprettede hjælp til selvhjælp. I dag bor de udenfor Calcutta og har formålet at skabe børnehjem, skole og seminarium. Desuden har de fået bygget en kirke, og der kommer folk fra landsbyerne for at lære og så tage det lærte med hjem til landsbyen.

Udover undervisning i dansk for udlændinge, underviste jeg om aftenen i Vejen Ungdomsskole. En dag kom ungdomsskoleinspektør Leif Meiniche og spurgte om det ikke var noget for aftenskolen af tage prøveforberedende undervisning på programmet, for han havde kontakt til nogle unge mennesker, som ønskede en eksamen i matematik og fysik, for at komme videre i deres uddannelse, og Ungdomsskolen var ikke beregnet for unge over 18 år.

Jeg var bekendt med, at flere aftenskoler

kørte eksamensfag: Teknisk Forberedelseseksamen, som forsøgsundervisning, så jeg tog udfordringen op. Efter aftale med Dansk Kvindesamfunds bestyrelse kontaktede jeg derfor amtskonsulenten for Ribe Amt og Undervisningsministeriet, Direktoratet for Folkeskolen, for at høre om jeg kunne godkendes til at køre denne skoleform. Efter indsendelse af diverse papirer blev jeg godkendt som leder af: »Teknisk Forberedelseseksamen - lig med folkeskolens 9. klasse«.

Denne skoleform for voksne havde sit udspring i USA. En gruppe amtskonsulenter og andre var på studiebesøg i USA, og blev der præsenteret for denne undervisningsform. De tog ideen med hjem og Undervisningsministeriet gav grønt lys for eksamensskole for voksne.

Jeg fik tilsendt en enorm eksamensprotokol, hvori elevernes navne og karakterer skulle indføres efter endt eksamen. Udenpå protokollen står Vejen Aftenskole - Dansk Kvindesamfund. Protokollen, eller rettere protokollerne, for der kom flere til senere, eksisterer stadig, men er ikke i brug, for i dag køres alt over EDB.

Enkeltfagsundervisning i eksamensfag

I 1970 begyndte et nyt spændende kapitel i aftenskolens historie, hvor vi tilbød enkeltfagsundervisning i eksamensfag. Vi havde en beskeden annonce i aftenskolens folder, hvor vi tilbød fagene matematik og naturlære med lærerne E. Hedegaard og G. Bonnerup og med undervisning på Østerbyskolen. Det var den beskedne start på Teknisk Forberedelseseksamen med 28 fagelever til en toårig aftenundervisning på i alt 250 timer og det blev en succes.

Som formand for voksenundervisningsnævnet og medlem af fritidskommissionen havde jeg blandt andet til opgave at aflægge besøg på de forskellige aftenskolehold, for at kontrollere om alt gik rigtigt til. På holdene var der mange, som ville vide mere om den nye skoleform, aftenskolen med eksamen, som den hed i folkemunde. Jeg var naturligvis glad for den store interesse og fortalte om indhold, timetal, eksamensforløb samt mødepligt, og at der ville blive en del hjemmearbejde. Der var jo betydeligt flere timers undervisning her, end der var i aftenskolen. Endvidere begyndte undervisningen i eksamensfag i august/september og afsluttedes i maj/juni. Den megen omtale gav bonus, så vi startede nye hold i 1971 i matematik/fysik, engelsk, maskinskrivning, regnskabsføring og latin.

I 1972 oprettede vi Udvidet Teknisk Forberedelseksamen, svarende til folkeskolens 10. klasse, hvor vi tilbød flere fag. I foråret maj/juni afholdt vi så den første eksamen i matematik og naturlære. Det var spændende, og ikke uden dramatik, for her blev jeg sat på prøve. En af kursisterne, som var ansat på Phønix, meddelte, at han skulle til Grønland og være med til at anlægge en flyveplads, så han var nødt til at få sin eksamen, inden han rejste, ellers ville to års undervisning være spildt. Afrejetidspunktet kunne ikke ændres, så jeg måtte søge dispensation hos Direktoratet for Folkeskolen. Vi fik tilladelsen samt de behørigte censorer. Kursisten bestod sin eksamen og nåede også flyet til Grønland.

Vejen-Brørup-Holsted Forberedelseskursus

Forberedelseskursusets officielle adresse var min private adresse i Rosengade med spisestuen som kontor. Der var derfor lukket for familiens medlemmer, når kursusstart og eksamen stod for døren. Indmeldelsesblanketter, dagbøger og eksamensopgaver fyldte bord og stole. I optagelsesperioden kimedede telefonen uafbrudt, og hele familien var involveret, ja selv hunden Skipper, en stor sort puddel, var med i løbet. Han viste sig fra den pæne side, gæde lidt mindre end sædvanligt, og var tilpas indladende overfor de interesserede, som kom til min dør, for at få oplysninger om fag, tid og sted.

Skolen var et privat foretagende under folkeoplysningsloven. Da udbuddet af fag voksede, også hos de andre forberedelseskurser i Ribe Amt, blev der vedtaget en regionsplan, hvor amtskonsulent Harald Iversen var foregangsmand. Der fandt en samkøring sted, så der fremover skulle være seks forberedelseskurser i Ribe Amt: Esbjerg, Ribe, Grindsted, Varde, Blåbjerg og Vejen. Kurset i Blåbjerg blev dog senere lagt ind under forberedelseskurset i Varde. I Vejen fik forberedelseskurset navn efter de tre kommuner, som det skulle dække: Vejen-Brørup-Holsted Forberedelseskursus.

Den 22. august 1974 blev der på initiativ af borgmester Bolvig, Brørup, afholdt et møde på Brørup Kommunekontor for at vælge en bestyrelse. Arne Skov Larsen, Brørup, blev valgt som formand, Charlotte Busk, Vejen, næstformand, ungdomsskoleinspektør Leif Meiniche, Vejen, sekretær, og den øvrige bestyrelse var Grethe Madsen, Vejen, Marna Poulsen, Holsted, Åge Løgstrup, Bække, Jo-

hannes Elbæk, Glejbjerg, og Frede Ballin, Brørup. Jeg blev valgt til fortsat at være skoleleder og samtidig kasserer. Jeg skulle altså fortsætte med at indkassere gebyrer og elers stå til regnskab for bestyrelsen, amtet og kommunen. Det blev vedtaget, at skolelederen skulle drage omsorg for, at tilbudsannoncen blev bragt i samtlige ugeaviser i de tre kommuner. Årets indskrivningsgebyr blev fastsat til 50 kr. for det første fag og 35 kr. for sideløbende fag.

HF, Højere Forberedelseseksamen

Aftenskolen og Forberedelseskurset trivedes side om side. Mange ønskede at gå videre med eksamensfag efter at have fulgt undervisningen i almene fag i en periode. Interessen var stor, forespørgslerne var mange, og ved afslutningen i 1974 kom de første ønsker om HF – Højere Forberedelseseksamen. De mange, der nu havde afsluttet Udvidet Teknisk Forberedelseseksamen ønskede at fortsætte med HF-fag, specielt matematik, samfundsfag og sprogfag.

Mine forsigtige forespørgsler på amtet og i gymnasiedirektoratet gav i første omgang ikke noget resultat, men da eleverne stod i kø, og ikke havde mulighed for at tage til Kolding eller Esbjerg, fortsatte jeg med at spørge. Gymnasiedirektoratet var meget skeptisk: Vejen var en sort plet på deres landkort. Der var intet gymnasium, så hvordan ville vi skaffe lærere. Askov Højskole kunne ikke bruges, og heller ikke Kolding Gymnasium, som lå uden for Ribe Amt. Rektor Ballisager, Kolding Gymnasium, var ellers imødekommende og tilbød at hjælpe os. For at komme i gang måtte vi acceptere Ribe Amts forslag og

opstod som en afdeling under Esbjerg Forberedelseskursus, der kørte HF-fag.

Endelig kom tilladelsen fra gymnasiedirektoratet, og Vejen Kommune gav os lokaler på Bakkely Skole, som hele tiden havde været vores hjemsted. Det var et stort øjeblik, da fagene engelsk, fransk og samfundsfag kunne begynde i august/september 1976. Jeg fungerede som studievejleder, og havde i den anledning været på kursus på Krogerup Højskole, det første kursus af den art, som var fælles for lærere fra forberedelseskurserne og gymnasieafdelingerne. Samme år oprettede vi de første aftenhold i engelsk og tysk på 9. klasses niveau i Holsted og Brørup, og amtet var igangsat med kurser for arbejdsledige. På grund af lokalemangel kunne vi desværre kun tilbyde disse hold undervisning i dansk og regning om eftermiddagen, men i 1977 blev vi tildelt et lokale på Østerbyskolen til Udvidet Teknisk Forberedelseseksamen med fire fag, og så fik vi den første studievejleder på HF, Anne Bryld, som stadig er ansat på VUC og underviser i fagene dansk og russisk.

I 1975 havde amtsrådet nedsat et udvalg, som skulle bistå amtskonsulenten i det manglegrede arbejde som fritidsundervisningen er, og træde til efter behov. De fire udvalgsmedlemmer var skoleinspektør Arne de Place, ungdomsskoleinspektør Poul Erling Christensen, Mildred Volsø og jeg, Rigmor Frandsen.

Mit område var sprogfag på aftenskoler og forberedelseskurser samt studiekredse, og det var fortrinsvis gennemgang af ansøgningskemaer, jeg skulle foretage. Hvis der opstod problemer skulle jeg aflægge besøg på holdene. Dette arbejde medførte også mø-

Translokation i festsalen på Bakkely Skole i 1979. Erna Nielsen, Askov, den første HF-kursist, der tog fem HF-fag, får overrakt eksamensbevis af forstander Rigmor Frandsen. (VUC-Vejen)

der og konferencer med andre amtskonsulenter, deres medarbejdere og konsulenter fra Undervisningsministeriet.

Dette job, som ad hoc medarbejder på amtet, gav mig indblik i det administrative arbejde indenfor undervisning, hvilket kom mig til gode i mit daglige arbejde med både almene- og eksamensfag.

Skoleleder for en amtsinstitution

1978 blev et skelsættende år. Ifølge lov nr. 305 om voksenundervisning skete der en strukturændring. Vejen-Brørup-Holsted Forbere-

delseskursus blev en amtsinstitution med tjenestemandsansatte lærere og skolelederen fik titel af forstander.

Jeg var ikke sikker på at få lov til at fortsætte mit arbejde som leder af Forberedelseskurset, idet alle skolelederne skulle indsende nye ansøgninger, men heldigvis blev alle accepteret. Vi fik grønt lys til at fortsætte, og forstanderne blev følgende: Esbjerg, Svend Frøsig - Grindsted, Karl Jørgen Pedersen - Ribe, Birgit Græsdal - Varde, Henning Bay og Vejen, Rigmor Frandsen. Jeg var naturligvis meget glad, da mine ansættelsespapirer kom, men det betød også, at jeg måtte tage afsked

med aftenskolen, men jeg mente, at fremtiden lå i enkeltfagsundervisningen med eksamensfag. Det var utrolig spændende at være med i dette pionerarbejde.

Som offentlig institution skulle vi have eget kontor og forstanderen skulle have en sekretær, men hvor skulle vi være? Bakkely Skole havde ingen ledige lokaler, men heldigvis fik vi lov til at låne os ind på Amtscentralen, i et lokale fyldt med bøger og med plads til et enkelt skrivebord, som jeg delte med sekretæren. Samtidig fik vi omstilling til min private telefon. Desværre skulle vi forlade lokalet, når der var bogudlån om eftermiddagen, men kunne så tage det i brug igen om aftenen. Det var jeg nu ikke så ked af, for de fleste undervisningstimer blev afholdt om aftenen, og et stykke tid endnu havde jeg aftenskolekurser ved siden af forberedelseskurset.

Lærerne på dagholdene havde det mindre rart. Undervisningen foregik i lejede lokaler ude i byen: det gamle bibliotek og i et hjørne af ungdomslokalet i Vejen-hallen. Vi havde fået sat tavler op, men ingen af stederne var der opbevaringsmuligheder for undervisningsmaterialer, alt skulle transporteres frem og tilbage hver gang. For nogle læreres vedkommende foregik denne transport på cykel, så det var materialer i cykelkurven og båndoptageren på bagagebæreren – i al slags vejr.

Efterspørgslen på HF-fag var stor, fagrækken blev udvidet væsentligt, og ved skoleårets begyndelse i 1979 begyndte 13 nye hold foruden fortsætterholdene, det vil sige toårige hold med i alt 150 deltagere. Endelig var vi blevet selvstændige, da jeg nu var blevet godkendt som forstander for HF-kurset med rektor Birger Kledal, Esbjerg Statsskole, som tilfornet rektor.

Med udgangen af kursusåret 1978/79 måtte jeg sige farvel til aftenskolen, og i november tog vi afsked med amtskonsulent Harald Iversen, men vi kunne samtidig byde ham velkommen som kursist i Vejen på et engelskhold, som han fuldførte både på 9. og 10. klasses niveau med eksamen.

Lokaleforhold

Efterhånden som kurset voksede blev lokaleforholdene meget trange. Lederen af Amtscentralen, Marius Winther, fik ondt af os og tilbød at flytte til et andet lokale og overlade sit kontor til os, så her indrettede vi os: sekretær, studievejledere, viceforstander og forstander. Vi var vokset så meget, at der blev bevilget en viceforstander, Christian Østergaard, som havde været lærer i fysik og matematik siden 1971, blev udpeget til stillingen. Selvom vore kursister kaldte lokalet for Fredericia Banegård, trivedes vi udmærket, og da vi samtidig havde fået fire ekstra lokaler stillet til rådighed i dagtimerne, ja, så syntes alle, at NU gik det fremad.

Vejen fik endelig sit gymnasium, og sammen med Amtscentralen skulle vi have lokaler der. Den sorte plet på landkortet var visket ud. Det viste sig imidlertid, at der kun var afsat to lokaler til forberedelseskurset, og så kunne kursisterne ellers få lov til at være vandreklasser. Det var ikke lige, hvad vi havde ventet, og da vi kørte modulundervisning både i folkeskoleafdelingen og på HF, ville det betyde, at vi skulle flytte lokale midt i en undervisningstime. Vi sagde derfor pænt nej tak, og derefter fik jeg en dialog i gang med Ribe Amt, med amtsskoleinspektør Erik Kondrup og Leo Kærgaard, som var meget for-

Villaen ved Bakkely set fra skolegården. (VUC-Vejen)

stående, og det endte med, at vi kunne blive på Bakkely Skole, hvor vi fik tildelt Amtscentralens tidligere lokaler.

Glæden var imidlertid kort. Bakkely Skole skulle bruge lokalerne til bibliotek, så vi måtte igen på jagt. Efter at have været rundt i byen og omegnen og set på mange bygninger, herunder Læborg Skole, Brejdblik og det gamle mejeri, fik vi lovning på Villaen på Torps Allé, som tidligere havde hørt til Villadsens Møbelfabrik, og med en pavillonbygning med tre lokaler, var vi klar til indflytning i august 1982. Forinden dette kom i stand havde jeg været hos borgmesteren sammen med amtskonsulent Leif Nielsen, hvor vi

fremlagde kendsgerningerne med hensyn til antal elever og undervisningsfag på både 9. og 10. klasses niveau og på HF. Leif Nielsen meddelte borgmesteren og skoledirektøren, at såfremt der ikke blev sørget for lokaler i Vejen, ja, så stod der en folkeskole ledig i Brørup som Forberedelseskurset kunne få, men så vidt kom det altså ikke.

Forberedelseskurset flyttede ind i august, og vi måtte indskrænke os, men det gik. Pavillonbygningen delte vi med børnehaveklasserne og for mig var det et herligt islæt med alle disse dejlige unger lige uden for mit kontorvindue.

Temaugie i villaen, 1982. (VUC-Vejen)

Repræsentantskab og temaugie

Amtsrådet nedsatte et repræsentantskab med henblik på at koordinere den prøveforberedende enkeltfagsundervisning. Ved hvert kursus blev der valgt et kursusnævn med et amtsrådsmedlem som født formand. Den 19. marts 1982 kunne man læse følgende i Vejen Folkeblad: »Ribe Amtsråd udpegede på sit møde i går medlemmer og stedfortrædere for Vejen-Brørup-Holsted Forberedelseskursus med amtsrådsmedlem Henry Nielsen, Askov, som formand. Endvidere Ingerlise Lassen, Brørup, Erna Madsen, Vejen, Erik Lindemark, Vejen, Ole Mathiasen, Lind-

knud, Niels Chr. Madsen, Brørup, Flemming Bordum, Vejen, Grethe Madsen, Vejen. Derudover hører til nævnet kursets forstander, lærerrådsformand og elevrådsformand«.

Nu kom der en forholdsvis rolig periode, og bortset fra de trange lokaleforhold, trivedes vi udmærket. Det nye kursusnævn besøgte forberedelseskurset, og der blev afviklet en temaugie for lærere og kursister.

Temaugen var et socialt, sjovt og savnet pusterum midt i al arbejdet. På tværs af fag, klasser og hold afvikledes temaet Vejen, hvor kursister og lærere kunne vælge sig ind på emnerne: Lokalhistorie, dramatik, naturbeva-

ring, forurening, mediedækning, kvindepolitik og erhverv/uddannelse. Dramatikholdets happening undgik ikke lokal forargelse på vej fra Villaen til Lokalhistorisk Arkiv ved Museumspladsen. Nogen havde udstyret sig med skilte, der var påmalet »Arbejde - nej tak«, andre med »Ja tak til atomkraft«, alt sammen med ironisk sigte. Det blev imidlertid ikke opfattet sådan, og nogle tilskuere råbte, andre truede kursisterne, som var noget forbavsede over den reaktion der mødte dem. Temaugen gav god presseomtale, og vi fik vist at Forberedelseskurset var et lærested og et værested for voksne, som ønskede viden og oplysning, og ikke et opbevaringssted, som nogen mente.

Selvom vi var glade for Villaen, var vi stadig på udkig efter bedre boligforhold. På et tidspunkt stillede daværende skoledirektør H. Haugstrup os i udsigt, at Vejen Byskole, den gamle folkeskole på Baungårdsvej, ville blive ledig. I pressen var der ellers forlydende om, at skolen skulle bruges til museum for Brørup, Holsted og Vejen kommuner, men forberedelseskurset lagde alligevel billet ind på den gamle skole, efter at have forhandlet med amtet, og vi fik den.

I eget hus

I august 1986 kom det store øjeblik, da Forberedelseskurset for alvor flyttede i eget hus. Den gamle folkeskole fra 1938 var blevet ledig, og Ribe Amtsråd havde lejet bygningen, men alt skulle renoveres, og her var vi medbestemmende.

Forberedelseskurset fik penge til møbler, gardiner, tavler m.m. og tog så den gamle skole i brug etapevis. Vi færdedes mellem

murbrokker, støv og håndværkernes stiger. Når en mur skulle brydes ned og murernes store hammer og bor startede, begyndte rystelserne i vore tæer, og fortsatte opefter indtil vi følte, at håret svingede med. Når tømrernes og elektrikernes drilbor snurrede, følte vi det, som var vi på besøg hos tandlægen. Jo! vi lærte noget om husrenovering og om samarbejdet med håndværkerne, som på deres side var meget interesserede i den undervisning, der foregik. Alle tog det med godt humør, vi vidste jo, at dagen nærmede sig, hvor alt ville være færdigt.

Den 15. december 1986 var en eventyrlig dag, som er gået over i Forberedelseskursets historie. Håndværkerne var næsten færdige, vi havde fået sat næsten alt på plads, og Ribe Amtsråd havde inviteret til fest. En festens dag med sang og taler af blandt andet Ruth Jensen, Grindsted, formand for Ribe Amts Undervisnings- og Kulturudvalg. En kursist havde komponeret en sang til dagen med omkvædet: »Her spiller en terning, her gælder en gerning, og ånden er fulgt med, det er skolens hemmelighed«. Efter den højtidelige del var der festligt samvær og besigtigelse af de nyindrettede lokaler. Lærere og kursister havde arrangeret udstilling af de forskellige fag, hvor sprogholdene blandt andet bød på kulinariske retter fra de respektive lande, og russisk-holdet bød endda på ægte vodka, hjembragt fra det store land.

Det var en pragtfuld fornemmelse for alle at Forberedelseskurset havde fået eget hus, egen flagstang og egen pedel, at have plads til at bevæge sig, og til alle bøger og materialer. Sammen med kursets medarbejdere tog huset imod, havde altid åbne døre for dem, der havde behov for og ønskede viden.

Indvielsen af de nye lokaler på den tidligere Vejen Byskole i 1986. Fra højre amtsrådsmedlemmerne Ruth Jensen og Henry Nielsen, samt forstander Rigmor Frandsen. (VUC-Vejen)

Lærerkorpset på VUC-Vejen synger ved indvielsen af de nye lokaler på den tidligere Vejen Byskole i 1986. (VUC-Vejen)

Børn på besøg på VUC-Vejen i 1988. (VUC-Vejen)

Forberedelseskurset blev nu en naturlig brik i byens og områdets skoletilbud, og selvom vi måtte opgive at tilbyde fag i de to samarbejdskommuner Brørup og Holsted, for at forbedre vilkårene for dagskursisterne, kom kursisterne langvejs fra til aftenholdene. Desværre var økonomien stadig et ømt punkt, da amtets timestildelinger ikke fulgte med udviklingen. På et tidspunkt fik vi fra et amtsrådsmedlem at vide, at fransk skulle tages af skemaet, fordi fransk var for »hattedamer«, som var i stand til at betale for privatundervisning. Bølgerne gik højt, og vi fremlagde bevis for, at amtsrådsmedlemmet havde taget fejl, så vi beholdt fransk på både folkeskole- og HF-niveau.

Forberedelseskurset førte en evig kamp for at få timetallet på HF, de såkaldte §33 timer, til at slå til. Selvom vi indimellem kon-

verterede timer fra folkeskoleundervisning til HF, så skubbede vi hele tiden overforbrugt af timer foran os. Det var ikke så mærkeligt, da søgningen var stor.

I 1982-84 prøvekørte vi forsøgsundervisning i datalære, senere kom erhvervsøkonomi, fysik og biologi til, og det var helt naturligt, at disse fag blev afholdt i Vejen Gymnasiums faglokaler og med Gymnasiets lærere som undervisere. På vores budget var der ikke afsat midler til at indrette disse dyre faglokaler.

Samarbejde med Askov Højskole og Folkeuniversitetet

På et tidligt tidspunkt i forberedelseskursets historie indledte vi et samarbejde med Askov Højskole. Her benyttede vi os af deres gode foredragsholdere, og vi fik til gengæld besøg

VUC-Vejen bidrag til optoget i forbindelse med Troldefesten i Vejen opstillet i skolegården, ca. 1990. (VUC-Vejen)

af deres udenlandske gæster, som ønskede at besøge en voksenskole med eksamen.

I juni 1982 var der internationalt seminar på Askov Højskole for rektorer og lærere, og vi fik besøg af 15 engelsktalende deltagere, som kom fra universiteter i USA, fra Filippinerne og fra fem afrikanske lande. Vagn Hansen fra Askov Højskole stod for arrangementet. Det blev en usædvanlig dag. Alle var meget interesserede i vore kursister og undervisningen, og spørgelysten var stor, da det var deres første besøg i Europa. Senere på dagen aflagde alle besøg på Vejen Rådhus, hvor vi havde fået lov til at låne byrådssalen, og en af

vore lærere fungerede som borgmester for en dag. Vi fortalte her om byrådsarbejdet og om Vejen i almindelighed. Dagen endte i min have i Rosengade, hvor der blev serveret dansk wienerbrød med kaffe og te. For både lærere og kursister var det meget inspirerende og oplysende at have sådanne gæster fra den store verden.

Folkeuniversitetet indgik tidligt som et naturligt led i undervisningen med forelæsninger på både dag- og aftenhold, som oftest i samarbejde med andre institutioner. Jeg husker det første foredrag vi havde på Bakkely Skole i 1980: »At være studerende«. Heldig-

vis havde vi fået festsalen til dette arrangement, for der var fuldt hus den aften.

Når vore timetildelinger - §33-timerne - ikke rakte til en fortsættelse af f.eks. dansk og fransk som tilvalg på HF, kørte vi videre under Folkeuniversitetet i vore lokaler og med egne lærere. På den måde holdt vi kontakten med kursisterne vedlige.

For mange fags vedkommende indeholdt undervisningen en ekskursion til København, Århus, Odense eller andre relevante steder. Der blev aflagt besøg på museer, udstillinger, teatre og i Folketinget. Sprogholderne havde som oftest studieture til udlandet, f.eks. Berlin, Hamborg, Paris, London, Moskva, St. Petersborg og Novgorod. Alle steder var der arrangeret besøg på museer, teatre m.v. samt på skoler og universiteter, for at møde studerende fra det pågældende land.

Et centerråd

Den 24. maj 1989 kom der en ny lov, lov nr. 335 om Almen Voksen Uddannelse. Det betød et farvel til folkeskolens prøver og velkommen til et forløb med egne prøver. Der var meget nyt for alle parter: nye fag, kernefag og tilbudsfag, og en stor omvæltning for lærerne med de nye timetal. Lærerne fik meget kort tid til at sætte sig ind i de nye bestemmelser, og så var det midt i eksamenstiden.

Med denne lov blev der etableret et centerråd for hvert forberedelseskursus samtidig med, at lærerrådet blev ændret til pædagogisk udvalg. Centerrådets medlemmer blev følgende: Henry Nielsen, Ribe Amtsråd, Kurt Skov Madsen, Vejen Kommune, Per Fryd Christensen, Vejen LO, Hanne T. Ovesen, Phønix, Dansk Arbejdsgiverforening, en repræsentant for kursisterne, som regel for-

manden for kursusrådet, en repræsentant for Almen Voksen Uddannelses-lærerne: Jens Jørgen Andresen og for HF-lærerne: Anne Bryld. Forstanderen deltog i møderne uden stemmeret som sekretær. Denne post blev dog senere overdraget til viceforstander Chr. Østergaard. Møderne i centerrådet blev både givtige og hyggelige.

VUC

Om at feste!

Alt hvad man er

står man i gæld til sin næste for.

Men, kære jer,

hvor er man sel' festligst at feste for.

(Piet Hein)

Forberedelseskurset har altid festet, når der var en anledning, for i det daglige var der fart på. Nu havde vi igen en god anledning til at feste, for endelig havde vi fået det navneskifte, som vi havde ønsket i flere år. Et navneskifte fra Forberedelseskursus til Voksen Uddannelses Center. Det er min opfattelse, at ved overgangen til dette nye navn, som var fælles for alle tilsvarende kurser landet over, fik både almen- og HF-undervisningen større betydning i befolkningens øjne. Forberedelseskursus var et navn, der ikke rigtig havde status. Forberedelse til hvad, blev der altid spurgt om. Det var selvfølgelig en forberedelse til en videre udvikling og/eller uddannelse, men det gav ikke rigtig lydhørhed hos udenforstående.

20 års fødselsdag

Da forberedelseskurset fyldte 20 år festede vi også. Der blev udgivet et festskrift på 32 sider, hvor alle medarbejderne gav et tilbage-

Lærerne og det administrative personale ved translokationen i 1990. (VUC-Vejen)

VUCs profil

I 1981 blev der foretaget en spørgeskemaundersøgelse blandt tidligere kursister, som havde gennemført et kursusforløb, for at undersøge hvor kursisterne kom fra, og hvilken aldersgruppe de repræsenterede. Undersøgelsen viste følgende:

Aldersfordeling	Kursusåret 1983-84	Antal CPR-numre	Antal hold
18-25 år: 75	Antal holdkursister		9. kl. niveau 22
26-35 år: 49	Vejen 495	Vejen 371	10. kl. niveau 13
36-45 år: 50	Brørup 187	Brørup 110	HF-niveau 20
46-60 år: 30	Holsted 121	Holsted 78	
	Andre kommuner 52	Andre kommuner 52	
	I alt 855	I alt 588	

Aldersfordelingen ændrede sig ikke væsentligt, men som en naturlig udvikling blev antallet af kursister på HF-niveau forøget. På aftenholdene var der hovedsageligt ældre kursister. De unge, som meget ofte havde stiftet familie, fulgte som regel dagholdene, og kom med en 9. eller 10. kl. eksamen, en realeksamen eller en afbrudt gymnasieuddannelse. Enkelte kom med en afbrudt videregående uddannelse.

blik over årene. Der var også et indlæg fra to tidligere kursister, som begge begyndte på 9. klasses niveau og sluttede med en HF-eksamen. Kursisterne læste herefter videre, den ene til socialrådgiver og den anden til socialpædagog. Det tog dem en årrække at nå målet, for begge »piger« havde familie, der også skulle tages vare på. Men de nåede målet.

Da vi flyttede ind på Byskolen i 1986 mødtes alle på lige fod. Der var ikke mere dette skel mellem kursister på 9. og 10 klasses niveau og kursister på HF-niveau. Man kunne nu for alvor tilrettelægge et forløb, som kom den enkelte kursist tilgode. I samråd med studievejlederen kunne der tilrettelægges et skema, der koordinerer både dag- og aftenfag, og fag på både almen-, folkeskole- og HF-niveau alt efter behov og med en videreuddannelse for øje.

Denne sammensmeltning af unge og ældre er vel nok Enkeltfagets force. Her er alle under samme tag. De har de samme lektier og hjemmeopgaver, og opstår der problemer har de ældre på en god måde en fader- eller moderrolle i klassen. Man skiftes til at gå i kantinen og lave kaffe, så den er klar til pausen, og alle er fælles om at arrangere en børnedag, hvor kursisternes børn kommer på besøg, for at se fars eller mors skole. Alle giver en hånd med når der skal laves udstilling eller revy og når der skal festes, og ofte er kursisternes ægtefæller eller kæresten med ved translokationen.

Samarbejde

Med årene har VUC ændret karakter og har kastet sig ud på arbejdsmarkedet, hvor der gives uddannelsestilbud til arbejdsledige i

Eksamensdag, 1989. Russiskholdet venter. (VUC-Vejen)

Translokationen i 1992. Fem kursister får overrakt deres bevis for en fuld HF-eksamen. (VUC-Vejen)

samarbejde med AOF, Vejen Erhvervsskole og andre uddannelsesinstitutioner. Der tilbydes rekvireret undervisning til private firmaer, og her lagde Phønix for med et matematikkursus, som siden blev til flere fag.

Jeg husker det første kursus vi havde for arbejdsledige, arrangeret i samarbejde med AOF, som havde den samfundsfaglige del og vi de teoretiske fag, dansk, engelsk, matema-

tik og EDB. Kursisterne var meget protestende til at begynde med, de gav udtryk for at de havde fået kniven for brystet, men alt endte godt. Vi havde en fin afslutning, og flere af dem ønskede at gå videre og tilmeldte sig til flere fag ved det nye skoleårs begyndelse. Jeg underviste holdet i engelsk, så det glædede mig naturligvis, at der var tilfredshed.

Samarbejde er en vigtig faktor. Samarbej-

det med andre institutioner er en nødvendighed, men Voksen Uddannelses Centret skal beholde sin grundidé - de grundlæggende fag. Der vil altid være et behov for at samle op og forny sin viden, for samfundet udvikler sig hastigt.

Georg Brandes har engang udtalt: »Det er utvivlsomt at danskerne, i sin lidenhed, er et højt begavet folk, men flammen skal holdes vedlige, døren skal hele tiden holdes på klem«.

For mig har det været en stor glæde at være med gennem hele denne enorme udvikling fra de første spæde forsøg i 1963 indtil 1993, hvor jeg den 31. januar fratrådte som forstander. Jeg fortsatte med at undervise »mit« engelskhold indtil juni samme år, hvor jeg sagde endeligt farvel til denne gerning.

Det har været meget givende at få lov til at deltage i et fantastisk samarbejde, at have gode kolleger og gode medarbejdere, at prøve kræfter og at slås for en menneskesag - retten til undervisning og viden. En skole for voksne er en værdifuld skole for samfundet. En veloplyst og velorienteret befolkning er Danmarks Guld. Grundtvigs ord har stadig vægt:

Er lyset for de lærde blot
til ret og galt at stave?
Nej, himlen under flere godt,
og lys er himlens gave.

Rigmor Frandsen, født 1923. Forstander for VUC-Vejen 1963-1993. Tidligere artikler i Voksenuddannelse og lokale aviser.

Da der blev skrevet kirkehistorie på Fanø

Af Jørn Martinsen

Fredag den 24. august 1934 blev der ringet til aftengudstjeneste i Nordby Kirke på Fanø. Der var kommet mange fanniker til stede, men det bemærkelsesværdige denne aften var de mange gæster fra den ganske verden, der ankom til kirken. Gæsterne var kommet til øen for at deltage i et kirkemøde, som skulle afholdes på hotellerne ved Fanø Bad. Det var uden tvivl en oplevelse for fannikerne, at

deres sognekirke ved denne lejlighed rummede en stor international menighed, men de færreste af dem blev nogensinde klar over, at det, de her mærkede et pust af, skulle gå over i kirkehistorien.

I kirkehistorisk sammenhæng er Fanø ikke en geografisk størrelse, men en betegnelse for den begivenhed, der skal berettes om i det følgende.

Badevejen ved Fanø Vesterhavsbad med hotellerne i baggrunden, 1930'erne. (Esbjerg Byhistoriske Arkiv)

To internationale kirkelige organisationer holdt i den sidste uge i august 1934 konference på Fanø. Det Økumeniske Råd for Praktisk Kristendom holdt til på det store mandæne Kurhotel lige ved nedkørslen til stranden. På Missionshotellet lidt nord for fandt en ungdomskonference sted i Kirkeligt Verdensforbund. Til konferencen var der kommet delegerede fra evangeliske kirker i Europa, USA og Asien, og repræsentanter for den gammelkatolske og den ortodokse kirke. Der finder mange af den slags møder sted, og de færreste af dem huskes af andre end deltagerne selv. Dette møde fandt imidlertid sted i en periode med tiltagende international spænding på grund af den nazistiske magtovertagelse i Tyskland i januar 1933. Det var den omstændighed, der gjorde Fanøkonferencen betydningsfuld.

Hitler havde umiddelbart efter, at han var kommet til magten, begyndt en systematisk afmontering af den almindelige retsstat. Kommuniste og jøder var de første, der blev ofre for retsløsheden, men hvad der begyndte med grupper, som kunne udstødes med velvilje fra en stor del af befolkningen og uden protest fra en endnu større del, skulle vise sig at blive en fuldstændig terrorisering af alle grupper og enkeltpersoner, der ikke tilpassede sig den nationalsocialistiske stat.

Hitlers tiltræden som rigskansler betød et vendepunkt for tyskernes selvopfattelse. Versaillesfreden havde krænket det tyske folk dybt; det var blevet stemplet som eneansvarlig for krigen 1914-18, og det var blevet pålagt krigsskadeerstatninger, som gjorde enhver genrejsning af nationen umulig. Den økonomiske krise, der yderligere trådte til i 1930'erne gjorde ondt værre. Med Hitler blev

en nationalistisk begejstring af uhyre dimensioner sat fri i det tyske folk, og med den i ryggen lykkedes det ham at opbygge et totalitært regime med ham selv som diktator.

Som det gjaldt tyskere i almindelighed, så var Hitler-begejstringen også udbredt i kirkelige kredse i Tyskland. Mange havde været dybt kritiske over for Weimarrepublikken, hvor den socialdemokratiske regering havde reduceret kirkernes indflydelse på vitale områder som undervisning og opdragelse. Kirkens position var mærkbart svækket; i årene efter 1918 meldte hundredetusinder af tyskere sig ud. Også i henseende til kirkelivet nærrede mange kirkefolk tiltro til, at udviklingen ville tage en ny retning med Hitler, der havde givet løfte om, at kirkerne ville forblive uantastede af statsmagten, og at de ovenikøbet ville få indflydelse på områder, som var afgørende for dem. At Hitler så havde ytret ganske anderledes uforsonlige anskuelse i Mein Kampf, hæftede kun få sig ved. Her omtaler han kristendommen som en åndelig terror, en tvang, der siden dens tilblivelse har undertrykt og behersket verden, og hans konklusion er, »at man kun kan nedbryde tvang med tvang og terror med terror«.

Med den katolske kirke havde den nationalsocialistiske regering i sommeren 1933 forhandlet sig frem til en overenskomst, som skulle sikre den katolske kirkes stilling i Tyskland, mod at det katolske centrumsparti blev opløst. Få dage efter aftalen med Vatikanet blev der afholdt kirkevalg i de evangeliske kirker. Det blev en overvældende sejr for de såkaldt Tyske Kristne, en gruppe, der havde markeret sig inden for det nationalsocialistiske parti, og som ved valget fik Hitlers aktive støtte. Deres program var genrejsning af

nation og kirke, hvilket for dem var to ting, der gensidigt betingede hinanden. Deres mål var at få nedlagt de selvstændige kirker i de enkelte delstater og få centraliseret kirkeledelsen, så der kunne dannes en rigskirke, der var ensrettet med staten. I september 1933 kunne de Tyske Kristne indsætte deres kandidat som biskop for den tyske rigskirke, efter at de havde fået trængt den først valgte ud.

Med den tysk-kristne bevægelse kom jødespørgsmålet også ind i den kirkelige sammenhæng; dette spørgsmål blev anledning til, at nogle præster dannede Præsternes Nødforbund som modtræk mod kirkeledelsen. Forsøget på at indføre arierparagraffen i kirkeligt regi blev i Præsternes Nødforbund anset for en trussel ikke blot mod mange kolleger af jødisk herkomst, men også mod selve kirkens grundvold. Og da kirkestyret begyndte en tvangsmæssig indlemmelse af landskirker under rigskirken og krævede præsternes troskabsed til både rigskirkeledelse og Hitler-styre og ydermere ville give præsterne mundkurv på, blev det set som så entydige overgreb, at det kom til at svække rigsbiskoppens autoritet. For at sikre en håndfast ledelse knyttede regeringen derfor den effektive statskommisær Jäger til rigskirken.

Den kirkelige opposition var samlet på en synode i Barmen i maj 1934. Her blev man enig om nogle teser om, hvad der måtte kræves for at være en sand kristen kirke. Sammenstillet med hver tese udtryktes en fordømmelse af det tysk-kristne kætteri. Bag Barmen-bekendelsen stod den kendte teolog Karl Barth. Synoden i Barmen blev begyndelsen til det, der efter oktober 1934 blev til

Bekendelseskirken. Man skal bemærke, at den kirkelige opposition samlede sig om indre kirkelige anliggender; loyaliteten mod Hitler-styret var ganske dominerende også inden for bekendelsesfløjen.

I modsætning til den katolske kirkes overnationale hierarki har de evangeliske kirker fra begyndelsen været nationalkirker, oprindeligt med fyrsten som overhoved. I en situation som den tyske, hvor staten var totalitær og krævede fuldstændig kontrol over alle institutioner, grupper og individer, ville en sådan rent national organisation let være prisgivet. Det er i denne sammenhæng mødet på Fanø blev interessant. Bekendelsesfløjen, som i maj måned havde samlet sig om Barmen-bekendelsen, fik nemlig på Fanø sin første internationale støtte, og ved samme lejlighed fik rigskirken sin første alvorlige internationale kritik.

Tre personer stod i forgrunden, når man skal forstå forløbet af Fanøkonferencen. Den ene var en fremragende ung tysk teolog, der gjorde tjeneste som præst i den tyske menighed i London, de to andre var veletablerede navne i det internationale mellemkirkelige arbejde, den ene biskop i Chichester, den anden biskop i Haderslev.

Den unge tysker hed Dietrich Bonhoeffer. Han havde været præst i London fra efteråret 1933. Gennem sit arbejde som ungdomssekretær i Kirkeligt Verdensforbund havde han etableret gode forbindelser til det internationale mellemkirkelige arbejde. I London fik han lejlighed til et tæt samarbejde med præsidenten for Det Økumeniske Råd, biskoppen af Chichester, George Bell. Deres samarbejde og fælles erkendelse af, at hændelserne i Tyskland ikke kun var et indre tysk an-

liggende, men et fælleskirkeligt ansvar, er forudsætningen for det videre forløb.

Bonhoeffer havde på et forbløffende tidligt tidspunkt gennemskuet den nazistiske politik og forstået dens konsekvenser. Allerede i februar 1933, samme dag som Hitler holdt sin første radiotale til nationen, holdt Bonhoeffer et radioforedrag: »Føreren og den enkelte i den unge generation«. Hans konklusion var, at hvis en fører ikke gør sig begrænsningen af sin autoritet klar, så ender han med at blive forfører. Udsendelsen blev af forståelige grunde afbrudt, før Bonhoeffer blev færdig. Bonhoeffers venskaber med jøder gav ham tidlige erfaringer af, hvor udviklingen bar hen. Da Hindenburg døde den 2. august 1934, og Hitler overtog pladsen både som kansler og præsident, var Bonhoeffer ikke i tvivl: Hitler betød krig. Bonhoeffers udgangspunkt var pacifistisk, men han ændrede radikalt position under den videre udvikling i Tyskland, så han endte med at tage aktivt del i attentatplaner mod Hitler. Med henblik på Fanømødet var Bonhoeffers synspunkt, at mødet skulle afbryde forbindelsen med rigskirken og kun anerkende bekendelsesfløjen, som den evangeliske kirke i Tyskland. Bonhoeffer var knyttet til ungdomskonferencen, men som tingene udviklede sig, blev han bekendelsesfløjens uofficielle repræsentant på Fanø. Dietrich Bonhoeffer fængsledes i 1943 under mistanke for konspiration mod Hitler. Han blev hængt i koncentrationslejren Flossenbürg den 9. april 1945. En medfange overbragte denne hilsen fra ham til biskop Bell: »Dette er afslutningen - for mig livets begyndelse«.

Biskop Bell var en international kendt kirkeemand. En mand, der kæmpede med britisk

udholdenhed og styrke for det, han var overbevist om. Han havde fra første færd forståelse for den tyske bekendelsesfløjs vanskelige situation og var bevidst om, at international støtte var nødvendig for den. Han blev bekendelseskirkenes fortaler, og blev ikke mindst af Bonhoeffer til stadighed informeret om situationen i Tyskland. Kristi Himmelfartsdag 1934 offentliggjorde han det såkaldte Himmelfartsbudskab, der udtrykte hans store foruroligelse over, at rigskirkeledelsen i Tyskland havde indført arierparagraf og førerprincip i den evangeliske kirke. Det var også på Bells initiativ, at der blev sendt invitationer til repræsentanter for bekendelsesfløjen forud for mødet på Fanø. Alle de tyske deltagere i »udenrigsbiskop« Heckels delegation var nemlig loyale rigskirkefolk. Det var også Bell, der holdt fast i, at Fanømødets tema Kirken og verden ikke måtte udvikle sig til en uendelig teologisk diskussion, men skulle forholde sig til og spille en aktiv rolle i den aktuelle situation.

Den tredje af hovedpersonerne var den danske biskop Ammundsen fra Haderslev. Han var vært ved mødet på Fanø. Ammundsen var international kendt for sit mellemkirkelige virke og havde som den første biskop i Sønderjylland efter genforeningen gjort erfaringer med tysk kirkeliv. Han havde en idealistisk opfattelse af kristendommens rolle i samfundslivet og var udpræget diplomatisk. Hans udspil var aldrig ensidige, men havde derfor også ofte mindre gennemslagskraft. Der var ikke tvivl om, hvor hans sympati lå; han ønskede ubetinget at støtte bekendelsesfløjen, men kunne på den anden side ikke forstå, at så mange fra den side kunne fastholde loyaliteten mod den absolutistiske stat, der

Hotel Kongen af Danmark ved Fanø Vesterhavsbad, ca. 1940. (Esbjerg Byhistoriske Arkiv)

havde påtvunget dem deres kirkelige ufrihed. Komplexiteten i det tyske spørgsmål fik Ammundsen til at afvise Bonhoeffers krav om at frakende rigskirken ret til at repræsentere den evangeliske kirke i Tyskland, samtidig med at han var enig med Bell i, at der skulle afsendes en invitation til Barmensynodens formand Karl Koch, så bekendelsesfløjen også kunne være repræsenteret på Fanø.

Karl Koch var blevet inviteret af Bell den 18. juli efter rådslagning med Ammundsen og sekretariatet i Geneve. Koch havde efter invitationen henvendt sig til det tyske udenrigsministerium med henblik på udrejsetilla-

delse. Han havde først fået en velvillig behandling, men signalerne ændredes efter Hindenburgs død og den dermed følgende magtkoncentration hos Hitler; Heckels rigskirkelige udenrigstjeneste var fra da af tiltænkt monopol på de kirkelige udenrigsforbindelser. I et brev til Bell skrev Koch om vanskeligheder; den hemmelige efterretningstjeneste havde beslåglagt de dokumenter han skulle bruge til mødet. Samtidig blev der også lagt pres på Koch af folk fra bekendelsesfløjen selv; man frygtede, at mødet kunne blive brugt i udlandet imod Tyskland, altså at hans deltagelse kunne blive en upatriotisk handling. Den 7. august demonstrerede Heckel

sin styrkede position som leder for den kirkelige udenrigstjeneste. I et brev til biskop Bell krævede han en redegørelse for invitationen af Karl Koch. Bell svarede med en noget dristig henvisning til vedtægterne, at han som præsident for Det Økumeniske Råd havde handlet i nødfald. Sagen endte dog med, at Karl Koch sendte afbud. Selvom biskop Ammundsen tog til Hamborg for at overtale bekendelsesfløjen til at sende repræsentanter til mødet på Fanø, så måtte man se i øjnene, at det måtte holdes uden folk fra den side.

Fanømødets tema var forholdet mellem stat og kirke, et tema, der bevidst var valgt med henblik på situationen i Tyskland, men den eneste del af den tyske evangeliske kirke, der var repræsenteret, var den, der havde indrettet sig med statsmagten. Alligevel gennemførte biskop Bell det mesterstykke med sin effektive mødeledelse at føre den fraværende bekendelsesfløjs sag.

Tyskerne lagde ud med en udtalelse, før forhandlingerne begyndte: »Den tyske delegation ønsker ikke at deltage i en offentlig diskussion om indre anliggender i den tyske kirke«. Det bevirkede den yderste påpasselighed med at intet slap ud fra de møder, hvor situationen i Tyskland var på dagsordenen; pressefolk fra mange lande trængte sig ellers om hotellerne ved stranden. Tyskerne reagerede prompte på alt, hvad der kunne ligne en læk. Forhandlingerne blev hårde. Bell og Ammundsen var sig bevidst, at det var nødvendigt at give en international støtte til den kirkelige opposition i Tyskland. International opmærksomhed kunne være en betingelse for dens overlevelse. Den tyske delegation på sin side havde interesse i at pleje nationens omdømme, og rigskirken kunne ikke ønske

at blive internationalt isoleret. Ugen igennem drøftedes under dramatiske omstændigheder situationen i Tyskland.

Den 28. august stod Bonhoeffer for morgenandagten. Ved den lejlighed holdt han en berømt prædiken. Han gik ud fra et gammeltestamentligt salmevers: »Nu vil jeg høre, hvad Gud siger, Herren taler jo fred til sit folk, sin fromme, de må ikke vende sig til dårskab« (Salme 85,9). »Hvordan kan der blive fred?« spurgte han. »Med et system af politiske aftaler? Ved investering af international kapital i de forskellige lande - d.v.s. gennem storbanker og penge? Eller ved alles fredelige oprustning til sikring af freden? Nej, intet af det dur - af den ene grund, at her forveksles fred hele tiden med sikkerhed. Der findes ikke fred på sikkerhedens betingelser, for freden må voves, den er det store vovestykke og lader sig aldrig nogen sinde sikre. Fred er det modsatte af sikkerhed. At kræve sikkerhed betyder jo, at man nærer mistro, og mistro føder atter krig«. Bonhoeffers pacifistiske udgangspunkt og hans tanker om det internationale økumeniske fællesskab var tydelig. »Hvem kan råbe til fred, så verden hører det, er tvunget til at høre det, så alle folk må glæde sig over det? Den enkelte kristne formår det ikke; han kan godt løfte sin røst og aflægge vidnesbyrd, hvor alle tier, men verdens magthavere kan fortsætte som ingenting. Den enkelte kirke kan også godt vidne og tage lidelsen på sig - gid den gjorde det - men også den bliver undertrykt af hadets magt. Kun den ene store økumeniske forsamling af Kristi hellige kirke i hele verden kan sige det sådan, at verden tænderskærende må høre ordet om fred, og sådan, at folket glædes, fordi denne Kristi kirke tager

*Den 24. august 1994 blev
denne mindesten rejst ved
Fanø Bad.*

våbnene ud af hænderne på sine sønner og forbyder krigen og råber Kristi fred ud over den rasende verden«. Det var en prædiken, der demonstrerede Bonhoeffers klare forståelse af, at krigen måtte blive en konsekvens af udviklingen i Tyskland, men som også viste hans opfattelse af det store fælleskirkelige ansvar.

Det vakte nogen furore, da der under mødet pludselig dukkede en udsending fra Ber-

lin op. Hans ankomst var i sig selv dramatisk; han landede med vandflyver ved havnen i Nordby og blev kørt til konferencen, hvor det lykkedes ham at få bevilget 15 minutters tale-tid. Hvilket mandat han havde er uklart. Udsendingen, Walter Birnbaum, fortæller i sine erindringer, at han blev sendt afsted, fordi man i Berlin skønnede, at Heckel havde svært ved at sætte de tyske synspunkter igennem. Om hans intervention i forhandlinger-

ne skete efter tilskyndelse af statskommisær Jäger, som regeringen havde knyttet til rigsbiskoppens svækkede kirkestyre, eller om det var et mere privat initiativ på lavere niveau, er usikkert, men man kan ikke se bort fra, at den direkte indblanding fra Berlin kan have gjort et vist indtryk på mødedeltagerne, og at det måske kan have betydet en afsvækkelse i nogle af punkterne i den resolution om den kirkelige situation i Tyskland, der blev vedtaget på mødets sidste dag.

Resolutionen var dog ikke til at tage fejl af. Den udtrykte bekymring over, at friheden for den tyske evangeliske kirke var truet, og den tilkendegav, at diktatorisk kirkeledelse, anvendelse af magt og undertrykkelse af ytringsfriheden ikke lader sig forene med det at være Kristi kirke. Det var en klar fordømmelse af rigskirken. I resolutionens punkt tre fik Bell endvidere opbakning bag det initiativ han havde taget, med hensyn til at sørge for kontakten med den kirkelige opposition i Tyskland. Men resolutionen holdt sig til kritik af den kirkelige situation. Den totalitære stat, kommunist- og jødeforfølgelser, blodbadet den 30. juni 1934, koncentrationslejrene - intet af det blev nævnt. Skulle kirken kun bekymre sig for sig selv? Det var jo hverken Bell, Ammundsen eller Bonhoeffers holdning. Var den dimension blevet fortiet af taktiske grunde, forsigtighedsgrunde, eller måske fordi der kom en udsending direkte fra Berlin? Man vedtog sammen med resolutionen at optage Dietrich Bonhoeffer og Karl Koch som rådgivende og tilforordnede medlemmer af Det Økumeniske Råd og udtalte ønsket om at holde sig i forbindelse med bekendelsesfløjen. Heckel protesterede både mod resolutionen og mod valget af bekendel-

sessynodens formand Karl Koch til medlem af rådet. Den tyske delegation udsendte en modresolution, hvori man endnu engang påberåbte sig argumentet om »indre anliggender« i den tyske kirke, som andre ikke skulle blande sig i.

Der er ingen tvivl om, at Fanø-mødets udfald betød en styrkelse af bekendelsesfløjen i Tyskland. Det Økumeniske Råd havde endvidere lagt en linie, der fik betydning for de begivenheder, der fulgte efter. I begyndelsen af oktober fængsledes to sydtyske biskopper. Bell reagerede omgående og tilkendegav over for den tyske gesandt i London, at hvis efterretningerne fra Tyskland talte sandt, så ville det betyde et offentligt brud mellem samtlige protestantiske kirker i udlandet og den tyske kirke under rigsbiskoppens ledelse. Bell protesterede mod tvangsmidler og gestapoindegreb og krævede biskoppernes genindsættelse, Jägers afsættelse og rigsbiskoppens aflastning. Allerede den 26. oktober skete der ændringer. Jäger måtte forlade sit embede, og biskopperne blev sat fri og endog inviteret til samtale med Hitler. Hitler bekymrede sig på dette tidspunkt endnu om den udenlandske opinion, og sendte von Ribbentrop til England for at berolige Bell og ærkebiskoppen af Canterbury.

På bekendelsesfløjens synode i Dahlem i oktober 1934 skete bekendelsesfløjens afgørende brud med rigskirken. Her indførtes en kirkelig nødret. Fra da af kan man tale om en egentlig Bekendelseskirke. Det er svært at bestemme Fanø-mødets betydning for denne udvikling, men der er ingen tvivl om, at den økumeniske indsats var med til at styrke Bekendelseskirken og redde kirken fra en fuldstændig ensretning med den nazistiske

stat. Ved synoden i Dahlem kunne Det Økumeniske Råds repræsentant forsikre om, at »det er Det Økumeniske Råds vilje, at stå i tæt forbindelse med Bekendelseskirken«. Dermed havde Det Økumeniske Råd som den første og eneste økumeniske organisation stillet sig bag Bekendelseskirken.

Disse begivenheder begrundes, at mødet på Fanø i den sidste uge af august 1934 blev et af de meget betydningsfulde i det internationale kirkelige samarbejde. Ved Fanø Bad rejstes den 24. august 1994 en sten til minde om begivenheden. Det blev skænket af Det Internationale Bonhoeffer Selskab.

Litteratur:

Eberhard Bethge: Dietrich Bonhoeffer. München 1967.
Dietrich Bonhoeffer: Gesammelte Schriften I. München 1958.

Armin Boyens: Kirchenkampf und Ökumene I. München 1967.

Walter Birnbaum: Zeuge meiner Zeit. Göttingen 1973.
Jørgen Glenthøj (udgiver): Dokumente zur Bonhoeffer-Forschung. München 1969.

Nils Karlström: Kyrkan och nazismen. Uppsala 1976.
Minutes of the Universal Christian Council for Life and Work, Fanø, Denmark. Kirkernes Verdensråds Bibliotek, Geneve.

Jens Holger Schjørring: Kristendom og socialt engagement. København 1980.

Jens Holger Schjørring: Ökumenische Perspektiven des deutschen Kirchenkampfes. Leiden 1985.

Klaus Scholder: Die Kirchen und das dritte Reich I. Berlin 1977.

Wilhelm Staapel: Die politisierende ökumenische Weltkonferenz von Fanö. I: Deutsches Volkstum 1934.

Jørn Martinsen, født 1949. Teologisk kandidat fra Århus Universitet. Studier ved Universitetet i Tübingen. Sognepræst i Nordby på Fanø

Flugten til Færøerne med E 294 Hoyvik

Af J. Joensen oversat fra færøsk af Karl Johan Joensen

Under Anden Verdenskrig, hvor Danmark var besat af den tyske besættelsesmagt 1940-45, var Færøerne okkuperet af briterne. Tyske bombemaskiner og ubåde sænkede så mange færøske skibe under krigen, at der blev mangel på skibe på Færøerne, og mange færinger blev derfor glædeligt overraskede, da den 43 tons store Esbjergkutter E 294, Hoyvik, sås ved havnemolen i Thorshavn den 11. december 1943. Hoyvik viste sig at være det eneste skib, som kom fra Danmark mellem den 9. april 1940 og den 27. juni 1945.

Havnemesteren gik ud på molen for at hilse på denne mærkelige kutter, som var kommet ind fra havet. Der var ingen flag i masten og de nationalitetsflag, som på den tid skulle være påmalet skibssiden, var blevet malet over undervejs på turen. Fra molen råbte havnemesteren til skibet og spurgte, hvem de var, og hvorfra de kom, og der blev svaret igen på færøsk: »Det er Johan fra Hoyvik. Vi kommer fra Esbjerg«.

Johan Simonsen var født og opvokset i Hoyvik i nærheden af Thorshavn på Færøerne. Som næsten alle færinger var han opvokset ved fiskeriet. Efter at have taget styrmandseksamen ville han, som så mange andre landsmænd, ud at sejle som styrmand på de store have. Han rejste fra Færøerne til Danmark før Anden Verdenskrigs udbrud i 1939, og han fik hyre på en kuldamer, der

sejlede mellem Danmark og England. Ved krigsudbruddet blev denne sejlads imidlertid stoppet, og Johan, som ikke var uvant med fiskeriet hjemmefra, rejste nu til Frederikshavn, hvor han fiskede en tid. Senere rejste han til Esbjerg, hvor han beskæftigede sig med snurrevodsfiskeri.

Johan Simonsen havde kone og fire børn hjemme på Færøerne, og ved krigsudbruddet måtte han se i øjnene, at han ikke fik dem at se foreløbig.

Efter den tyske besættelse af Danmark den 9. april 1940 købte Johan en 19 tons stor fiskekutter, Greta, som han fiskede med fra Esbjerg. Han ønskede at sejle til Færøerne med denne kutter, og han forespurgte de danske myndigheder, om det var muligt, og udenrigsministeriet meddelte ham, at det var det ikke. Johan havde derfor planer om at snige sig bort med kutteren. På grund af de tyske kystvagter måtte det ske om vinteren, hvor nærterne var lange, men han syntes, at kutteren var for lille til dette projekt.

Johan fortsatte med fiskeriet, som må være gået godt for ham, for allerede i 1942 bestilte han en ny 43 tons stor fiskekutter, som fik navnet E 294, Hoyvik. Hoyvik var færdigbygget i foråret 1943, og Johan fiskede ud fra Esbjerg med sin færøske besætning.

Under besættelsestiden var brændstof rationeret. For at spare brændstof op til turen

Advarsel.

1. De advares indtrængende imod under Deres Sejlads i Nordsøen at komme udenfor de Fiskeri-omraader, der er fastlagt ved Forhandling mellem de tyske og danske Myndigheder. Ved Overtrædelse af det udstedte Forbud udsætter De Dem og Deres Besætning for **Beskydning uden Varsel**, for **Opbringelse** og efterfølgende **meget strenge Straffe** samt **Konfiskation** af Fartøjer, Redskaber og Last.
2. Om Natten — for Tiden i Tiden fra Kl. 23 til Kl. 4 — er al Ind- og Udsejling af Vestkyst-havnene forbudt under Strafansvar.
3. Det tyske Kontrolskib ved Skallingen skal anløbes ved Indsejling gennem Graadyb. Det tyske Kontrolskib fører om Dagen et grønt Flag og om Natten en grøn Lanterne. Undladelse vil medføre Beskydning og Straf.

Den 17. Juni 1942.

Politiet.

Fiskernes erhvervsmuligheder blev stærkt begrænsede under besættelsen.

hjem til Færøerne, som Johan var så opsat på at gennemføre, sejlede han, når vinden tillod det ud og hjem fra fiskepladserne med sejl alene. Sidst i november 1943 blev Hoyvik sat på bedding for at blive kølhalet. Normalt kølhaler man ikke på den tid af året, så det var snarere for at få bunden rensat til Færøturen

kutteren kom på bedding. Kutteren skulle helst være så letløbende som muligt på den lange tur.

Midt på formiddagen den 7. december 1943 sejlede Hoyvik som sædvanlig ud sammen med en flok andre Esbjergkuttere, rigget til snurrevodsfiskeri. Det er imidlertid spørgsmålet, om alt var rigget til som sædvanligt. Johan og hans besætning var spændte, deres tanker gik til Færøerne, og deres hjerter var optaget af at flygte. Nogle færinger, som var bosat i Danmark, havde hørt om den påtænkte flugt og havde bedt skipperen Johan om at tage nogle breve med hjem. Johan tog brevene med, selvom han vidste, at det ville give ham besvær, hvis han blev stoppet af de tyske kystvagter. Det var dog yderst sjældent, at fiskekuttere blev stoppet af tyske vagter.

Kutteren blev imidlertid stoppet af en tysk vagtbåd ved Skallingen, og en tysk soldat kom ombord på Hoyvik, som blev beordret til at vende om. Skipper Johan råbte på færøsk til besætningen på dækket, at de skulle brænde de medbragte breve, og da den tyske soldat ikke forstod færøsk, reagerede han ikke på det, der blev sagt. Han foretog sig heller ikke noget, da én af mandskabet skyndte sig ned i lukafet, hvor brevene blev smidt i kakkelovnen og brændt. »Nu sladrer de ihvertfald ikke«, tænkte skipperen, da han så en røgsky stige op af røghætten. Hoyvik blev slæbt ind i havnen af en tysk båd, og der var kommet flere tyske soldater ombord. Da Hoyvik havde lagt til kaj, kom også dansk politi ombord, og imens førte de tyske soldater besætningen op til en barak. Her blev besætningen forhørt og kropsvisiteret, men tyskerne fandt intet.

Under indespærringen tænkte besætningen kun på deres planlagte flugt til Færøerne, og om deres søndagstøj, som de havde taget med på kutteren ville blive opdaget. Det var ikke almindeligt at have søndagstøj med på fiskeri, og i øvrigt havde de også en pakke bøger med til Lagtinget. Pakken lå i et skab, og udenpå den stod: Til Færø Lagting. Besætningen var spændte på, om de tyske vagter fandt noget af dette mistænkeligt.

Efter et par timers forløb blev besætningen frigivet og gik direkte ombord på kutteren, hvor det danske politi endnu var ombord. Politiet fortalte, at de tyske soldater havde endevendt alt ombord. Tyskerne havde endda flyttet isen i lasten, for at se, om der var blinde passagerer med kutteren.

Efter denne oplevelse var skipper Johan og hans besætning meget i tvivl om, hvad de skulle: Var dette et varsel om, at turen ville blive en ulykkestur, og at de derfor skulle opgive?

Det var blevet eftermiddag, og de andre Esbjergkuttere var forlængst sejlet ud. Besætningen betænkte sig lidt, men de var ikke til at stoppe og kastede los. Denne gang kom de uhindret ud, vejret var godt, og onsdag den 8. december lidt før skumring, var de allerede kommet 150 sømil fra Horns Rev, en fiskeplads, hvor de tit havde fisket. De var kommet langt ud over den tilladte grænse.

Det var godt fiskevejr med en svag brise fra øst og klart vejr. Kutteren stoppede imidlertid ikke op, og kursen blev sat mod Rattrey. Motoren fik alt, hvad den kunne tåle, for at komme så langt som muligt, mens det var mørkt. Alt syntes overordentligt smukt og fredfyldt, men man vidste aldrig, hvad der bevægede sig under havoverfladen eller hvad,

der pludselig kunne komme til syne i luften. Natten forløb imidlertid uden problemer, og allerede kl. 11 om formiddagen den 9. december var Skotland i sigte.

Nu var kutteren kommet i britisk havområde, og her risikerede man ikke at møde skibe med tyske flag. Hoyvik førte dansk flag i mastetoppen samt ordene Danmark og Hoyvik. Desuden var der malet danske flag på skibssiderne og nummeret E 294. Hvis briterne fik øje på kutteren, ville den blive stoppet og besætningen taget ind til nærmere forhør, men Johan og hans besætning var meget opsat på at komme hjem til Færøerne til jul. De strøg det danske flag og overmalede både flag samt ordene Hoyvik og Danmark og holdt lang afstand til skibe, de mødte undervejs. Om eftermiddagen den 10. december kom de nord om Shetland, og de følte det som om de var kommet ind i deres eget farvand.

Den 11. december 1943 kl. 11 om formiddagen nåede de som nævnt Thorshavn, og efter at havnemesteren fandt ud af, hvem de var, og hvorfra de kom, fik de lov til at komme til kaj. Havnemesteren vidste imidlertid ikke, hvad han skulle stille op med dem. Hoyvik havde ikke sejltilladelse, som det krævedes for at anløbe Færøerne i disse urolige tider, og for havnemesteren var det første gang, han skulle tage stilling til en sådan sag. Det britiske militær, der også havde vagt på havnen, blev tilkaldt. I mellemtiden gik der som en løbeild rygter i byen om dette nyankomne skib, så der kom mange færinges til havnen, for at hilse på disse dristige landsmænd, som måske kunne fortælle nyt fra familie og venner i Danmark.

Der var imidlertid ikke megen tid til snak, for en britisk militærkaptajn var kommet om-

For at undgå luftangreb var danske kuttere under Anden Verdenskrig påmalet Dannebrogsslag og nationalitet. Her ses E 294 Hoyvik.

bord, og bad besætningen om at følge med i land. For anden gang indenfor få dage blev Johan og hans besætning forhørt. Dog var det anderledes at være fange i Thorshavn end i Esbjerg. Den britiske konsul og amtmanden blev tilkaldt, og dels fordi der kom så mange mennesker for at hilse på de hjemkomne, dels fordi amtmanden indbød mandskabet til middag på et hotel, blev den britiske officer overbevist om, at mændene måtte være

færinger. Efter kort tid fik Johan og besætningen lov til at komme hjem til deres familier, og nu var deres drømme gået i opfyldelse. Alle var glade for at have fået dem hjem, endda som julegæster, - og Færøerne havde fået endnu et skib.

I foråret 1944 begyndte Johan at fiske fra Færøerne. Det var meget almindeligt, at færinger sejlede på forårsfiskeri ved Island.

Johan Simonsen, eller Johan i Hoyvik, som vi kaldte ham, blev fastboende på Færøerne og fiskede de sidste år af Anden Verdenskrig ved Island og Færøerne, og sejlede til britiske fiskemarkeder. Da kutteren første gang sejlede til fiskemarked, kom den til Aberdeen, hvor hele besætningen blev interneret af briterne og ført med tog til London, hvor de kom i forhør. De blev fængslet i tre uger. Imens blev Hoyvik liggende i Aberdeen, hvortil besætningen igen rejste efter frigivelsen.

Efter krigen blev Johan Simonsen boende i Thorshavn. I 1950 lod han bygge en 75 tons stor kutter, og senere fik han bygget to større stålkuttere.

Johan Simonsen var en dygtig fisker, og han gik først i land, efter at han var fyldt 80 år.

Efter artikel af J. Joensen i Vikingasynir. Úr sjómanna sögu í kriggstíðini 1939-45. 1947, Thorshavn. Her oversat af Karl Johan Joensen, Esbjerg.

I optikerlære i Berlin under besættelsen

Af C. J. Gomard

Efter bestået realeksamen kom jeg i august 1935 i lære som urmager hos min far, urmager Morten Eriksen i Ringe. I maj 1937 skiftede jeg lærested til urmager O. Thoft Nielsen i Silkeborg, hvor jeg i september 1939 bestod svendepøven med karakter ug- og modtog urmagerforeningens sølvbæger, som var foreningens højeste udmærkelse.

Min far har altid været en energisk tilrettelægger, og han så en bedre fremtid for mig som optiker end som urmager.

På det tidspunkt fandtes der imidlertid ingen anerkendt uddannelse som optiker i Danmark, og på min fars opfordring havde jeg derfor søgt optagelse på Deutsche Schule für Optik und Fototechnik i Berlin, hvor jeg skulle begynde i oktober 1939. På grund af de truende krigsudsigter annullerede jeg tilmeldingen, og da krigen så brød ud, fik jeg i stedet ansættelse som urmager hos Ib Knudsen i Odense. Da krigen i vinterens løb artede sig roligt, tilmeldte jeg igen forårssemestret i Berlin, hvor jeg skulle begynde den 3. april 1940.

Ved krigens begyndelse var der indført visumtvang, hvis man ville rejse ind eller ud af Tyskland. Det gik ret let at få visum, og resulterede i et stort firkantet stempel i mit pas. Senere lærte jeg, at vigtige tyske stempler altid var runde, og at man i det tyske fremmedpoliti var meget nøjeregnende med, hvem

Carl Johan Eriksen, senere Gomard, foran optikerskolen i Berlin.

der havde disse runde stempler. Ordnung muss sein.

Jeg rejste hjemmefra den 2. april 1940 over Gedser-Warnemünde. Min mors gode madpakke efterlod jeg desværre i Østersøen. I Warnemünde måtte jeg spørge mig for om et tog til Berlin. Jeg blev straks spurgt om, hvorfor jeg ikke hilste Heil Hitler, og dertil kunne jeg kun svare, at jeg ikke var tysker, og at der jo ydermere stod på døren: »Trits du als Deutscher hier herein, soll stets dein gruss »Heil Hitler« sein«! Så jeg var altså ikke berettiget til at bruge denne hilsen, men jeg følte mig nu alligevel lidt beklemmt ved situationen. Da jeg endelig kom i et nattog til Berlin, mødte jeg straks i det mørklagte tog en plakat med ordene »Vorsicht, Feind hört mit«, og da begyndte jeg at spekulere på, om det, jeg her havde indladt mig på, nu også var fornuftigt.

Ankomst og indkvartering

Vel ankommet til Berlin den 3. april om morgenen, tog jeg straks til skolen, som lå i Wedding, et decideret arbejderkvarter. Senere erfarede jeg, at det var i denne bydel, at de skarpeste bataljer i Hitlertidens begyndelse havde fundet sted mellem nazister og kommunister. Af de sidste var der stadig en del i bydelen.

Det første, jeg måtte foretage mig, var at finde et logi, som skulle være et møbleret værelse. På skolen blev jeg udstyret med fire til fem mulige adresser, men blev straks advaret mod at tage det første værelse på listen. Det var imidlertid det første værelse jeg besøgte, og trods advarslen lejede jeg det straks. Det var et ret stort værelse med en stor og meget smuk porcelænskakkelovn. Der var direkte udgang til en indbygget balkon. Værelset var ret simpelt udstyret, men det var rent og pænt. Udlejerne var et, for mig at se, ældre

ægtepar. Han var ansat ved en regeringsbygning i Wilhelmstrasse som portnermedhjælper. Mutter var en væver, energisk kvinde, som styrede hele familien, som også omfattede en omtrent blind voksen søn og et barnebarn, som »var kommet i utide«.

Familiemedlemmerne skændtes altid energisk og højrøstet, men jeg opdagede hurtigt, at dette var almindelig omgangsform i bydelen. Jeg boede hos denne familie i halvandet år, og var nu og da omfattet af skænderierne, som jeg hurtigt lærte ikke at tage mig så nær. Værelset kostede 25 DM pr. måned inkl. morgenmad, men i den koldeste tid lidt ekstra for kakkelovnsvarmen.

Ved middagstid på ankomstdagen måtte jeg have noget at spise, og jeg faldt da ind på et missionshotel i nærheden. Der stiftede jeg bekendtskab med det tyske rationeringssystem. Da jeg havde bestilt den største kotelet på spisekortet på 100 g, blev jeg afkrævet et tilsvarende rationeringsmærke, og det havde jeg jo ikke. Den lidt ældre serveringsdame forklarede mig, at jeg havde gjort en fejl i mine dispositioner på ankomstdagen. Jeg skulle allerførst, når jeg havde en bopæl, lade mig registrere på Folkeregistret, hvorfra jeg ville blive sendt videre til afdelingen for rationeringsmærker. Så let var det dog ikke, det var nemlig min værtinde, som skulle foretage anmeldelsen. Uden rationeringsmærker kunne jeg kun få Erbsensuppe, og det fik jeg så.

Aftensmaden var ikke noget problem. Min mor havde stoppet godt med pølse og smør i min kuffert, og hos købmanden havde jeg købt en flaske saft, så den stod på klemmer med saftevand. Det kunne ikke skade mine 95 kg, som nok var for meget - selv for min højde på 192 cm. Det skulle dog snart ændre

sig. Næste dag fik jeg så mine første rationeringsmærker. Bl.a. var der et afsnit, hvorpå jeg kunne købe æg, og da jeg spurgte, hvor mange jeg kunne få, var svaret seks stk. Jeg var himmelfalden, hvad skulle jeg stille op med seks æg, men så viste det sig, at det var tildelingen for en hel måned!

Nu begyndte hverdagen. Der var skole fra kl. 8 til kl. 17 afbrudt af en middagspause. Jeg var tilmeldt først et halvt års værkstedskursus og derefter hovedkurset, som varede et kalenderår.

Jeg var optaget på dispensation. Reglen var, at man skulle have udstået ikke alene den i Tyskland gældende læretid, men også have været beskæftiget tre år som udlært optiker, før man kunne optages som elev på skolen. Sigtet med undervisningen var at føre frem til afslutningseksamen med titlen Staatlich geprüfter Augenoptiker. I denne eksamen var den tyske mesterprøve indeholdt.

Elevtallet var allerede da ret så reduceret på grund af de store indkaldelser til militærtjeneste. På mit hold var der foruden tyske elever også en hollænder og en rumæner.

På skolen var der indkvarteret en sanitetsgruppe af ene ældre mænd. For mig at se var deres egentlige arbejde at få tiden til at gå, og så skulle de være i beredskab på skolens loft med sand og andet brandslukningsmateriale for det tilfælde, at en engelsk flyver forvilde sig ind over Berlin med en last af brandbomber. Det var der tilsyneladende ingen fare for, for Göring havde jo lovet, at man måtte kalde ham Meier, hvis der kom så meget som en enkelt fjendtlig flyver ind over byen. Det kom som bekendt til at gå anderledes.

Den 9. april 1940

Så kom den 9. april. Allerede om morgenen ved ankomsten til skolen følte jeg, at der var noget galt. Sanitetsfolkenes radio smældede med marchmelodier, uophørligt og larmende. Jeg havde tidligere sludret med et par af disse mænd, og en af dem trak mig til side og fortalte, at den tyske værnemagt var gået ind i Danmark. »... men det skulle jeg ikke tage mig af, for de havde naturligvis ingen ufredelige hensigter«. Det lå dog i luften, at det troede han ikke selv på.

Min klasselærer, der var et fornuftigt menneske, var helt indforstået med, at jeg nu var på vej hjem til Danmark. I første omgang gik min vej da også til det danske gesandtskab i Tiergarten, men her var alle døre låste og eneste tegn på liv var røg op af skorstenen. Senere fik jeg at vide, at man havde været i fuld gang med at brænde arkivet. Så gik min vej til konsulatet på Unter den Linden, hvor konsulen tog sig tid til at tale med mig. Jeg fortalte ham, at jeg ville hjem, men han anbefalede mig at slå koldt vand i blodet. Uden udrejsevisum ville jeg blive tilbageholdt af paspolitiet, og et visum ville jeg antagelig ikke kunne få under de bestående forhold. Som forholdene var, anbefalede konsulen mig at færdiggøre min uddannelse på skolen, da jeg var begyndt, og ikke kunne få en tilsvarende uddannelse i Danmark. Denne anbefaling sov jeg på, og jeg besluttede at følge konsulens råd.

En ven i Berlin

Jeg kendte kun et menneske i Berlin, og det var en tysk roer, som jeg havde truffet ved et rostævne, Rundt om Fyn, i sommeren 1939. Han skulle blive mig en god ven i mere end

Kaiser Wilhelms Gedächtnis Kirsche, 1942. I dag er ruinen af den bevaret til minde om krigen. (Foto: C. J. Gomard)

55 år. Berlins omegn er meget naturskøn, og det blev under mit ophold dernede til mange skønne roture, altid med det danske flag i stævnen af robåden. Dette var min vens arrangement. Han elskede alt, hvad der var dansk, forelskede sig i 1939 på en rotur i en dansk pige, med hvem han nåede at holde guldbryllup. Trods mange års bopæl i Stuttgart ønskede han at blive begravet i Nyborg. Han var en ægte ven, der gjorde, hvad han kunne for at putte lidt kultur i hovedet på mig. Det blev til mange besøg på slotte og museer, i teatre og til revyer. I tilbageblik er jeg ham dybt taknemmelig.

Den lille korruption

Det var noget af en forestilling at komme hjem i skoleferierne. Vanskelighederne bestod hovedsageligt i, at få et visum inden ferien begyndte. Det startede med besøg hos fremmedpolitiet, hvor man skulle ansøge om det. Der var et mylder af mennesker og trods det, at »Ordnung muss sein«, var der ingen som helst nummerorden. Desuden havde personalet ikke spor travlt med at imødekomme de mange mennesker, som rakte deres pas og ansøgninger frem. Jeg var der flere gange for at rykke for det eftertragtede stempel, et Sichtvermerk, i passet. Tiden gik, og jeg blev mere og mere nervøs. Efterhånden blev det klart, at fik man endelig visumet, der var nødvendigt for udrejsen, så blev det først i sidste øjeblik.

Havde man en eller anden forbindelse gik det dog lettere, og i gesandtskabet var der hjælp at hente. Her viste det sig, at man kendte en embedsmand med den rigtige kasket. Ham henvendte man sig til i et stille kontor, efter at han var blevet orienteret om sagen på

en diskret måde. Efter dette besøg kom sagen i orden.

Senere traf jeg en dansk urmager, der arbejdede i Berlin, og han havde en langt bedre fidus. Han havde fået kontakt med en embedsmand i fremmedpolitiet, som havde bedt ham reparere et par gamle lommeure. Det kunne nok lade sig gøre, men så måtte urmageren også have let ved at få visum, - og det gik ganske glat. Urmageren fortalte mig, at vedkommende var en fanatisk frimærkesamler, så da jeg næste gang skulle til Danmark, havde jeg en passende mængde frimærker, som jeg havde rekvireret hjemmefra, med i lommen, da jeg opsøgte manden direkte. Han var ret afvisende, indtil vi tilfældigvis kom til at berøre emnet frimærker. Så kom vi hurtigt til forståelse: Han fik frimærkerne, fandt så en lille pengekasse frem, og deri lå det nødvendige stempel, så det var jo let.

Jo, den lille korrupsion trivedes. Det allerbedste man kunne opnå noget med, var dog smør eller smørmærker, men begge dele var jeg afskåret fra at tilbyde. Anderledes så det ud for mine venner i gesandtskabet. De havde ikke egentlige rationeringskort, men fik i stedet Bezugsscheine, hvorpå de kunne indkøbe rigeligt, hvis altså varerne var for hånden. Med hensyn til varige forbrugsgoder var det sjældent tilfældet. Smør fik de efter behov hjemmefra. En morgen, da den ene af sekretærerne skulle rejse hjem på ferie, var vi tre mandfolk, som hentede hende, for at følge og bære. Vi nåede ikke den planlagte bus til Stettiner Bahnhof og den næste var forsinket. Det var klart, at vi ikke kunne nå toget. Efter løfte om passende erstatning lagde vi tre vore smørmærker sammen, der i alt gav adgang til at købe ca. to halve pund smør. Vi betroede

os til buskonduktøren og fortalte, hvor vigtigt det var at nå toget. Han fik smørmærkerne og gik forud og hviskede med buschaufføren, og så tog pokker ved bussen. Den passerede flere stoppesteder uden at stoppe. Fremme ved banegården stak vi i løb. Toget havde sat sig i gang, men kørte endnu så langsomt, at vores veninde blev halet ind af en behjertet konduktør, og vi nåede at kaste bagagen med ind i toget. Det var så heldigt overstået, at vi tre måtte have en banegårdsøl for at fejre begivenheden, og ak, først da opdagede jeg, at jeg i skyndingen var kommet til også at kaste min skoletaske med ind i toget. Heri lå alle mine notater fra undervisningen. Turen gik straks til stationsforstanderens kontor. Heldigvis fik jeg tasken igen med et returnerende tog. Uha, den var slem.

Jeg mistede for øvrigt tasken igen, da hele klassen var ude for at fejre vel overstået eksamen. Vi havde været på rundtur til forskellige påfyldningssteder, og et af stederne havde jeg ladet tasken stå, men hvor? Næste dag måtte jeg sammen med en kammerat ud at repetere, hvor vi havde været. Det var ikke let, men til sidst lykkedes det. Sidste eksamensdag og den efterfølgende fest foregik den 26. september. På kongens fødselsdag.

Luftalarm

Luftalarmer skulle der ifølge Göring ikke være brug for, men alligevel kom der overflyvninger og senere bombardementer i stadig større målestok. Inden de blev virkelig alvorlige, havde jeg dog lagt Das Reich bag mig og var returneret til Danmark. Luftalarmerne kom ved nattetid. Jeg boede kort fra skolen, hvor der var beskyttelsesrum, så det blev i nogle tilfælde aktuelt at bruge det.

Der var normalt en sur stemning, ikke så meget over flyveraktiviteten, som over den mistede nattesøvn. Det kunne dog også ske, at en luftalarm overraskede en undervejs. En gang havde jeg været til et arrangement, hvor jeg havde vundet en flaske blommebrændevin. På vej hjem med flasken blev der blæst luftalarm, og jeg måtte i en beskyttelseskælder i en stor beboelsesejendom. Jeg medbragte min blommesnaps, som jeg af bitter erfaring vidste, at min mave ikke kunne tåle. Da jeg fiskede snapsen frem, blev jeg hurtigt midtpunkt i forsamlingen, og da alarmen blev blæst af, var flasken netop tom.

Det bedst udstyrede beskyttelsesrum, jeg har været i, var Hotel Nordlands overfor Stettiner Bahnhof. Jeg var en sen aften for hjemadgående med S-toget, da der blev blæst luftalarm. Toget kørte ikke længere, og vi holdt netop på Stettiner Bahnhof. Den ene af mine venner var hotelmand, og han styrtede i forvejen, og det viste sig, at han var kendt med hotel Nordlands beskyttelsesrum, som vi også nåede på et hængende hår. Hotellets bar var underjordisk og fungerede samtidig som beskyttelsesrum, og der tilbragte vi et par lystige og våde timer. Hotelgæsterne i baren skiftedes til at spendere flasker. Der var ingen, der tog notits af, at jeg ikke gav noget. Det var sikkert tydeligt for enhver, at jeg ingen penge havde. Da luftarmen endelig blev aflæst, var al S-togsdrift indstillet, og jeg måtte vandre adskillige kilometer, før jeg var hjemme i Wedding. Jeg har sikkert haft godt af luften ovenpå strabadserne.

Forskellige omgangsformer

Omgangsformerne var et kapitel for sig. Jeg startede min Berlinertid i et proletarkvarter,

hvor tonen blandt beboerne ofte var kradsbørstig og noget saftig. Der var en hakkeorden, og den skulle overholdes, ellers blev ordskiftet let meget højlydt. Da jeg senere flyttede til Vestberlin, viste det sig, at folk her var ganske anderledes. Man vogtede mere på hinanden og var mere forsigtig i omgangstønen. Kritik af styret, som jeg ofte hørte i proletarkvarteret, hørte jeg meget sjældent i Vestberlin.

Når vi mødtes på skolen om morgenen, hilste eleverne altid på hinanden med håndtryk og det samme, når vi skiltes. Eleverne sagde dog du til hinanden, men det var utænkeligt, at lærere og elever brugte du-formen overfor hinanden. Man følte sig åbenbart ikke alt for sikker på, hvordan jeg ville opføre mig. En gang var der et arrangement på skolen, hvor lærerne medbragte deres ægteviede. En af lærerne hed dr. Thiele, en højtidelig mand, som næsten aldrig smilede. Jeg blev trukket til side af en anden lærer, som ville sikre sig, at jeg nu også ville titulere dr. Thieles viv med »Frau Doktor«. Det ville jeg da gerne, hvis hun var Doktor, ellers kunne jeg ikke drømme om det! Det blev dog ikke noget problem, for den gode Frau Doktor talte ikke med nogen under rektorrang.

I min naboejendom var der et fristed i form af en ølknejspe. Et glas øl, eine Molle, kostede 25 pfenning, og det kunne jeg nu og da tillade mig at spendere. Til at begynde med var det påfaldende, at snakken forstummede ved de få borde der var, når jeg kom ind. Det forandrede sig dog hurtigt, så jeg er nok blevet godtaget og anset som ufarlig.

Vi havde som vicevært en person, som ofte optrådte i den brune SA-uniform. Hans arbejde bestod bl.a. i at holde øje med hustugten.

Brandenburger Tor, 1942. (Foto: C. J. Gomard)

Når han kom ind i knejpen bredte tavsheden sig øjeblikkeligt, og når folk igen fik stemmens brug, var det kun ganske banale ting, som diskuteredes. Hauswarten var absolut upopulær i disse ejendomme.

Da jeg flyttede til Vesten, forløb jeg mig imod god tone ved i et øltempel at bestille »eine Molle Bier«. Udtrykket Molle var absolut plebejisk og brugtes ikke i de lidt bedre kredse.

I knejpen faldt jeg ofte i snak med en ærkeberliner, som var blevet såret af sennepsgas i Første Verdenskrig. Sårene lægedes aldrig helt, så i begyndelsen fik han en speciel tilde-

ling af olivenolie til at smøre dem med. Da olivenolien slap op, bad han derfor lægen om en recept på amerikansk olie. Det ville lægen i første omgang ikke ordinere ham: »De bruger det jo blot til at bage kartoffelpuffer med«. Manden fik alligevel sin recept, og lægen havde uforvarende givet ham en idé. Det kunne godt lade sig gøre at spise kartoffelpuffer bagt med amerikansk olie, uden at maven løb løbsk, og manden fandt andre smøremidler til sine sår.

Selv var jeg ved lægen en enkelt gang. Det var en speciel oplevelse. Vi var fem ad gangen i hans konsultationsværelse. I et hjørne

sad jeg, i et andet sad en gammel kone med bandagerede ben plus tre andre med diverse skavanker.

Pudsigt nok har jeg for en del år siden oplevet noget lignende i et stort øjenhospital i London. Overlægen havde sit skrivebord midt for en langvæg. Ved to af væggene sad patienterne på rad og række. De blev en for en kaldt frem til skrivebordet og udspurgt om deres skrøbeligheder. Herfra blev de så af overlægen visiteret ud til en flok yngre læger eller optikere. Når disse havde tilendebragt deres undersøgelser, kom patienten tilbage til overlægens skrivebord, hvor afgørelsen om en eventuel behandling så blev truffet.

Fjendebilleder

Især mens krigen gik godt for tyskerne, kørte propagandamaskinerne for fuld kraft. Ofte lød det i radioen: »Mitteilung des Oberkommando des Heeres. Wir bringen ein Sondermeldung«. Og så blev der efter fanfare meddelt, at man havde vundet et betydeligt slag. Senere, da sejrene ikke mere var så åbenbare, blev særmeldingerne sjældnere. Også på det mere lokale plan arbejdede reklamemaskineriet.

En gang jeg kom ud fra Bahnhof Friedrichstrasse, lød der dejlig kvindesang. Det var en importeret sydamerikansk sangerinde, Rosita Serano, der sang. Jeg skulle naturligvis høre nærmere, så jeg gik op til hjørnet af Unter den Linden, hvor der var opstillet et kæmpemæssigt bjerg af det modbydelige, grove toiletpapir. Det var til salg til overpris, og overskuddet gik til et bestemt formål. Sangen skulle så lokke folk til, - salget blev forestået af en militærkommando!

Mens jeg var ansat i Vestberlin, blev der på

Schlossplatz afholdt en udstilling med titlen: »Unsere Vormarsch im Osten«. Det skulle illustrere en russisk landsby: Voksdukker var klædt ud som russere, boligforholdene var elendige, og møblerne var faldefærdige. Et afsnit var helliget det russiske efterretningsvæsen. Der var et forhørslokale, et torturkammer og et henrettelsesrum, praktisk indrettet med fliser på gulvet og spuleslange til at skylle blodet bort med. Udstillingen stod dog ikke tiden ud. En nat havde statsfjender haft held til at brænde noget af den af. Der gik imidlertid også en historie om, at man en morgen havde fundet et skilt foran indgangen, hvorpå der stod: »Udstillingen slutter snart. Proletarerne i Wedding vil have deres møbler hjem«. Udstillingen skulle illustrere, hvilke undermennesker russerne var.

Jeg må tilstå, at jeg én gang har strakt armen op til Heil-hilsen, det var på Hitlers fødselsdag. Da jeg altid har været nysgerrig, måtte jeg hen på Wilhelmplatz og opleve, hvordan denne dag blev fejret. Foran Rigs-kancelliet var der stuvet tusindvis af mennesker sammen. De fleste har nok været udkommanderet, men endnu på det tidspunkt var der en begejstret folkestemning. Da så Føreren kom ud på balkonen, gik folk amok. Der blev råbt og skreget, og heilet og heilet. Pludselig blev jeg spurgt, hvorfor jeg ikke heilede. Mit svar var det sædvanlige, at det var en tysk hilsen, som det ikke tilkom mig som udlænding at bruge, men jeg turde simpelthen ikke andet end at løfte armen til hilsen. Det kan jeg godt skamme mig over den dag i dag.

Sammen med to danske venner krydsede jeg en aften byens mest trafikerede plads, Potsdamer Platz. Der var på det tidspunkt af

krigen ikke megen trafik, men vi tre, som ikke engang var i løftet stemning, skrålede for fuld hals »Its af long way to Tipperary«. – Det kunne have kostet et ophold i koncentrationslejr.

Økonomiske forhold

I den første tid jeg var i Berlin, var der stadig en række forlystelsesmuligheder. Ud over det klassiske teater og revyer, som f.eks. Scala og Wintergarten, var der også et underholdningstempel, Haus des Vaterlandes, samt en række cafeer og restauranter, hvoraf en stor del ikke var for min pengepung.

Det økonomiske grundlag for min skoletid i Berlin var baseret på den såkaldte turistmark, som kunne købes til en ret lav kurs. Den ordning blev imidlertid ret hurtigt sløjftet, og D-marken steg til kurs 171. Dette forrykkede min økonomiske basis, men heldigvis fik jeg et legat på 800 kr. fra Otto Mønsted Fonden, og de rakte langt dengang.

Kong Christian den X's fødselsdag, den 26. september 1940, fik et værdigt forløb og bød samtidig på min første egentlige kontakt med andre danskere siden min ankomst den 3. april. Det startede på Unter den Linden, hvor et par gamle navere, som var groet fast i Berlin, stod og solgte Berlingske Tidende og Politiken. De fortalte mig, at der var reception i gesandtskabet, og der skulle jeg absolut gå hen, også for at skrive min lykønskning i en fødselsdagsprotokol. Jeg måtte altså hjem, og i det pæneste tøj jeg havde. I gesandtskabet, som lå i Tiergarten, var der stort røre. Ved indgangen stod en ældre legationstjener, som viste vej op på første sal. Ovenfor stod en ikke ret høj, mørkhåret og smilende mand i en fin marineuniform. Det var den senere så be-

rømte kommandørkaptajn Kjølens, som var den, der først underrettede den danske regering om den forestående besættelse af Danmark. Længere inde i gemakkerne stod gesandtten, kammerherre Zahle, og tog imod.

Jeg havde indtryk af, at man passede meget på ikke at gøre forskel på de danske gæster, som for de flestes vedkommende tilhørte den danske koloni i Berlin og som var fast boddende. Der blev budt på sekt og pindemadder. Begge dele var komplet nye for mig, og jeg tog nok lidt for rigeligt til mig af pindemadderne, for en anden gæst spurgte mig, om jeg altid var så sulten. – Det var jeg vist.

De ansatte i gesandtskabet blandede sig med gæsterne, og jeg fik kontakt til to kontordamer, som begge var udsendt af udenrigsministeriet som sekretærer. De indbød mig til en privat sammenkomst i deres fælles lejlighed sammen med enkelte andre unge, og det blev en festlig afslutning på fødselsdagen. Gulvtæppet blev rullet sammen, og så skulle der naturligvis danses. Grammofonen strejkede imidlertid, så jeg måtte retur til en skolekammerat, som lånte mig en gramfon og en del plader, og så fortsatte festen til ud på de små timer. Desværre gik en gramfonplade i stykker. Den skulle naturligvis erstattes, men man kunne kun købe en ny, hvis man samtidig afleverede en anden, og en sådan var temmelig umulig at få fat på. Det lykkedes dog at finde en person, som gerne ville sælge et gammelt vrag af en plade for en ny plades pris, hvorefter jeg kunne købe en ny til min skadelidte kammerat.

Ernæringen var et centralt punkt. Alt var rationeret lige fra sæbe over kul til fødevarer. Fodtøj kunne man kun få på et specielt Bezugschein. Bortset fra et hurtigt væggtab

Tiden i Berlin var ikke altid lige alvorlig.

fra 95 til 74 kg klarede jeg mig dog udmærket. På middagsrestauranten brugte jeg først 100 g kødmærkerne til et måltid og derefter

dem på kun 50 g. Når de også var sluppet op, så stod den f.eks. på rødkål og kartofler eller på kålrabi på mange forskellige måder. Jeg glemmer aldrig den søde lugt af kålrabi og kunne den dag i dag ikke få en sådan ret ned.

En af mine skolekammerater fortalte, at han hver dag fik en halv liter mælk hos en Milchbauer. Det kunne jeg ikke forstå. Såvidt jeg vidste, blev mælk kun solgt til børnefamilier, men så trak han mig en dag med til ejendommens baghus, og der stod der på første sal en enlig malkeko! Det havde jeg ikke troet muligt midt i Berlin.

Der var også en djærv bagerkone, hvor jeg købte brød. Nu og da havde hun et kageliggende bagværk, men de dage lugtede der af salmiakspiritus i butikken. Hun forklarede, at grundet gærmangel brugte de ammoniak som hævemiddel. Samme bagerkone var ikke bange for at bande styret langt væk. Det erfarede jeg, da der i butikken stod en forgrædt kone, som netop havde fået besked om, at manden var faldet i Rusland.

Folkestemningen

Propagandaen var et kapitel for sig. Bortset fra de støjende propagandeuksendelser i radioen, mærkede man den ikke særligt, men den var der. Aviser var der nok af, og de var billige. I begyndelsen læste jeg avis, ligesom jeg var vant til hjemmefra: Jeg troede på, at hvad der blev skrevet også var reelt. Påvirkningen var ret så ensidig, men den kom umærkeligt, dråbevis. Der var ikke mulighed for at sammenligne med andre nyhedskilder. Jeg hørte f.eks. aldrig nogen fortælle, at de havde hørt udenlandsk radio. Engang var jeg i et større engrosfirma, for at gøre et indkøb. Ikke så snart var jeg kommet ind ad døren,

før der blev annonceret en førertale. Alle blev siddende på deres pladser, mens den lange tale blev udsendt over den interne radio. Undslippe den var ikke muligt, for udenfor var der også lukket op for højtalerne.

Da der engang var besøg af den japanske udenrigsminister var begge sider af Unter den Linden besat af tætte skarer af jublende og fanesvingende folk. Jeg undrede mig over det massive opløb på en almindelig arbejdsdag. Et par timer efter opløbet traf jeg en temmelig beruset Berliner, der fortalte mig, at hele hans fabrik var blev udkommanderet for at agere spontan jubel. Han syntes dog, han skulle have noget positivt ud af dagen, og det resulterede i den store bønmand. Såvidt jeg husker, var det dengang, det rigtigt gik op for mig, hvor snedigt der blev manipuleret. Propagandaen startede allerede på børnehavestadiet. Dagligt kom der en flok puslinge forbi skolen syngende »Denn wir fahren gegen Engeland«. Sommetider lød det som om de sang Engel Land, men det var nok utilsigtet.

Vi havde en lærer, som havde en forbløffende humoristisk sans. Han startede undervisningen med et »Heil Hitler, meine Herren ... und Guten Morgen Herr Eriksen«. Samme lærer var temmelig nervøs for, at skolen skulle blive lukket og lærerne indkaldt til militærtjeneste, hvad forstanderen allerede var blevet. Rygterne herom gik jo, og jeg havde vist været lidt åbenmundet om, at man nok i udlandet ville synes, det var snyd, at man først ønskede udenlandske elever, og dernæst lukkede bedriften. Det begyndte åbenbart at brænde på, for en dag blev jeg bedt om, at besøge ham i hans privatbolig. Formålet viste sig at være et ønske om, at jeg skulle skrive til Byrådet, hvorunder skolen sorterede og

gøre rede for mine synspunkter, og i fællesskab satte vi et sådant brev sammen. Det blev aldrig besvaret, men skolen blev dog ikke lukket, mens jeg var i Berlin.

Et afgørende møde

I 1941 kom jeg ud for en skelsættende begivenhed. I sommerferien mødte jeg en pige, som jeg blev meget betaget af. Det skete ved ballet efter et Danmarksmesterskabs svømmestævne. Min far var formand for idrætsparken, og han accepterede uden videre, at ikke-medlemmer kom ind til ballet, når de blot erlagde den obligatoriske 1-krone.

Vi lærte faktisk hinanden rigtigt at kende gennem brevvekslingen, som dog kunne være problematisk. Dels var den langsom, men brevene måtte også gennem censur, og det var ikke få breve, som ankom med sorte overstregninger, så indholdet var ulæseligt. Om jeg var for åbenmundet om forholdene i Berlin, eller om jeg gav udtryk for så varme følelser, at censuren trådte i kraft, ved jeg ikke, men nu, hvor jeg skriver dette, har jeg lykkeligt holdt guldbryllup med samme pige.

Hos Söhnges på Kurfürstendamm

Efter bestået eksamen skete der en væsentlig forandring i min tilværelse. I Danmark var der i optikerkredse en tilbageholdenhed i ansættelse af flere folk, væsentlig baseret på frygt for vareknaphed. Selv ville jeg også gerne opsamle nogen praktisk erfaring. En af mine lærere kontaktede en optiker Söhnges på Kurfürstendamm, og der fik jeg ansættelse fra dag til dag. Det var på mange måder lærerigt. Chefen var meget moderne indstillet og havde arbejdet i USA før krigen. Han var fagligt en ener og ikke bange for at gå nye veje.

Udover mig var der ansat en svend, to lærlinge og en kontordame. Yderligere stod hans kone ofte ved kassen.

Meningen var, at jeg dels skulle arbejde i forretningen på Kurfürstendamm, dels to dage om ugen i en filial et andet sted i byen, som længe havde været lukket. Chefen selv var overbevist nazist med buste i vinduet af Hitler ved passende lejligheder. Efter krigen ved jeg, at han hurtigt »glemte« sin nazistiske fortid og endte som dekoreret af det nuværende styre.

På skolen havde vi fået en primitiv indføring i tilpasning af slebne, store kontaktlinser af optisk glas. I forretningen tilpassede vi en del af disse linser, hovedsageligt til skuespillere, men ikke med den store succes. Øjnene stod fulde af vand, og det var ikke så heldigt, hvis det drejede sig om en lystspilrolle.

Chefen var dygtig til at fremskaffe varer. Indimellem tog han på indkøbsrejse til leverandører, men det var hver gang påfaldende, hvor solbrændt han var ved hjemkomsten. Vi blev alle hurtigt klar over, at en del af indkøbsrejsen gik til sneområder i alperne. Når han var bortrejst, blandede hans kone sig i alting, og hun var meget mistænksom. Da hun engang foretog optælling af varelageret, mens manden var borte, mente hun at konstatere, at der manglede nogle brillestænger. Det var det rene vrøvl, så da chefen kom hjem forlangte vi, at enten skulle han holde sin kone væk fra forretningen, eller også ville vi søge andet arbejde. Hans svar var ganske enkelt: »Nu skal i holde kæft! I har hende kun få timer hver dag, jeg har hende hele døgnet«. Det var så indlysende rigtigt, at vi stak piben ind.

Jødernes situation

Beretningen om de ni måneder, jeg var hos Söhnges, fører mig ind på jødernes stilling. I dagtimerne så vi sjældent jøder i gadebilledet. De var ellers let kendelige, da de alle var pålagt at bære en jødestjerne på tøjet. De holdt sig inde det meste af dagen, men i timen mellem kl. 17 og 18 dukkede de frem. De måtte kun foretage indkøb eller benytte transportmidler i denne time, og det komplicerede deres tilværelse i uhyggelig grad.

Trods min arbejdsgivers nazistiske indstilling, havde vi en del jødiske kunder, som han dog behandlede anstændigt. En del af disse jøder var i teorien ret velhavende, men deres midler var båndlagte, så skulle de have briller, måtte de først godtgøre, hvad det ville koste og dernæst ansøge, om de måtte få frigivet et passende beløb af deres egne penge.

Forretningen lukkede kl. 18, og da jeg en aften skulle med bussen hjem, var der en gammel jødisk kone, som ikke magtede at komme op i bussen. Konduktøren stod med hånden på klokkestrengen og var ikke til sinds at hjælpe hende. Jeg skubbede bagpå, og det lykkedes at få hende op. Bagefter hviskede konduktøren til mig - han var klar over, at jeg var udlænding - at han inderligt gerne havde hjulpet hende, men han turde ikke.

Det skete hyppigt, at en jødisk familie modtog ordre om en morgen tidlig at stille ved synagogen, og de vidste da, at en deportation var forestående. Det medførte mange tragedier.

På gesandtskabet var der ansat en dansk løjtnant, og han havde fundet et logi ved et par ældre jøder, som han på mange måder søgte at lette tilværelsen for. Han var blevet bebrejdet af myndighederne, at han boede

hos en jødisk familie og havde da svaret, at hvis man kunne skaffe ham en lejlighed, ville han da gerne flytte. En dag blev denne løjtnant kaldt hjem til boligen, hvor han fandt ægteparret liggende døde i deres senge, efter at de havde taget cyankalium. På natbordet lå ordren om den følgende dag at stille ved synagogen.

Selv logerede jeg ved en Frau Ruben i Vestberlin. Navnet indicerede, at hun havde været jødisk gift, men selv var hun ikke jøde. I ejendommen boede der også en jødisk familie, som Frau Ruben åbenbart nu og da vekslede nogle bemærkninger med. En dag fortalte min værtinde, at jeg var populær hos disse mennesker, fordi jeg, når jeg mødte dem på trappen, ikke sagde Heil Hitler, men tog hatten af og sagde Guten Abend (Er zieht den Hut). En aften jeg kom hjem fra arbejde, var døren til deres lejlighed forsejlet, og familien var borte.

Dagligliv

Min værtinde havde en ikke alt for begavet hushjælp, og i det daglige kom de fint til rette, men engang jeg kom hjem, var stemningen absolut dårlig. Der var på et afsnit af rationskortet blevet frigivet noget så sjældent som en halv flaske spiritus pr. hoved. Nu var sagen den, at halve flasker ikke var til at få. Altså måtte Frau Ruben og Rosa gå sammen om en hel flaske. Den ene ville imidlertid have snaps, og den anden ville have cognac. Problemet var næsten uløseligt. Det blev dog løst ved, at de to damer købte en hel flaske cognac, mens jeg med en anden fandt ud af at købe snapsen, og så delte vi i porten.

Jeg fik i denne periode min varme mad hos en familie, som boede i samme ejendom, som

forretningen lå i. Vi udgjorde en mindre kreds af spisegæster. Værtinden tronedede for bordenden, og hun var tydeligt ildt berørt over hendes gæsters madvaner. Årsagen var, at flere af disse havde familie på landet, og derfra fik de tilsendt pølse med videre i beskeden omfang. Enhver vogtede nidkært over sin lidt fedtede madpapirpakke. Der var aldrig tale om, at nogen bød de andre af herlighederne.

I en juleferie fik jeg syet en meget fin overfrakke, den var meget mørkeblå og vældigt varm. Færdigvarer kunne jeg nemlig ikke passe. På det tidspunkt frøs det omkring 20° i Berlin, så den kom mig meget tilpas. Den første dag efter ferien, da jeg viste mig i forretningen, fik min chef mundvand ved synet af frakken, som han absolut ville købe. Jeg vidste, at han under disken havde forskelligt fotoudstyr, som jeg forgæves havde været ude efter. Nu accepterede jeg at sælge frakken, hvis jeg kunne få et fotografiapparat som betaling, men mente dog, at han først skulle undersøge, om frakken kunne sys om til ham. Ved lukketid spurgte jeg efter min frakke, som han allerede havde været hos en lille skrædder med. Frakken var sprættet op og skåret til, for han ville ikke risikere, at jeg fortrød handelen, hvilket han ikke lagde skjul på. Så måtte jeg jo hjem i de 20° kulde uden overtøj, men heldigvis havde jeg den gamle frakke hængende. Jeg mener stadig, at jeg gjorde en god handel, for fotografiapparater var ikke til at opdrive.

Det var jo ikke alene jøder, det gik ud over. Åndssvage og sindssyge udryddede man også. Min ven fortalte mig, at han havde en kollega, som havde en dybt åndssvag søn, der for hans regning var anbragt på en institution.

C. J. Gomard foran Sans Souci, 1941.

En dag modtog faderen et brev fra institutionen, hvori man fortalte, at sønnen havde pådraget sig en alvorlig infektion i mandlerne, og at han ikke havde overlevet sygdommen, da hans helbred i forvejen var svagt. Faderen tog det roligt, men opsøgte dog institutionen, da han ikke kunne forstå dødsårsagen, som også var lidt mærkelig. Faderen medbragte nemlig en regning fra institutionen for operation og fjernelse af mandler et par år i forvejen.

Min ven stod længe foran militærindkaldelse. Det havde han absolut ingen lyst til, og han undgik det ret længe. Han betroede mig en dag, at han havde fundet ud af, hvem der stod for indkaldelserne i hans distrikt. Når min vens papirer dukkede op hos denne person med indkaldelse for øje, puttede vedkommende papirerne tilbage på deres plads, til gengæld fik han en tilbagevendende kontant ydelse. En skønne dag blev personen selv indkaldt, og så klappede fælden. Den anden optiker i forretningen fik et par gange, mens jeg var der, indkaldelse til session, men på grund af et blødende mavesår klarede han frisag. Det kunne jeg ikke forstå, for jeg hørte kun om dette mavesår, når sessionen var op over, og så betroede han mig fremgangsmåden, som han havde lært af en kollega. Når man sliber brilleglas, danner der sig en mindre mængde glasslibestøv på bakken ved slibestenen. Dette rensede han af og opbevarede. Indkaldelsen til sessionen fik han altid ca. otte dage forud, og så begyndte han at æde glasstøv. Efter fem dage begyndte han at få blod i afføringen, og det var altså kassationsgrund.

I forretningen på Kurfürstendamm solgte vi også film, når der var nogen, og fik filmene

fremkaldt og kopieret på en fotoanstalt. Det hændte, og det var især tilfældet med fotooptagelser fra en kendt komponist, at filmen kom retur uden billeder, men med en antegning, at i følge § et eller andet, var det ikke tilladt at lave billeder af den art. Det drejede sig om nøgenoptagelser af starletter, som åbenbart måtte passere komponistens seng, hvis han skulle hjælpe dem frem i rampelyset. Det blev så min opgave alligevel at lave billederne i et lille mørkekammer i forretningskælderen.

En dag fandt jeg en serie fotos, som var blevet udført hos vor fotoforbindelse, og de var af en helt anden art. Billederne var antageligt fotograferet udenfor en fangelejr, hvor en fange var bundet til et ståltrådshegn og hvor en SS-mand stod foran ham med en svær pisk i hånden. I al hemmelighed stjal jeg to af disse optagelser og gav dem videre til den ene af sekretærerne på gesandtskabet. Hun videregav dem til militærattacheen, som åbenbart satte pris på dem. Stor var min forbavselse senere, da jeg i Esbjerg fik et af de illegale blade i hånden og på forsiden så ét af de to billeder, jeg havde videregivet til militærattacheen, oberst H. Efter krigen skrev jeg til obersten, som forklarede, at han dengang havde sendt dem som bilag til en rapport til krigsministeriet, hvorfra de antagelig var gået til generalstaben. Den 29. august 1943 besatte tyskerne generalstaben, hvor de blandt andet fandt oberstens rapporter, som gav anledning til hans arrestation og udvisning af Tyskland. Dette var vel den første spæde begyndelse til den efterretningsvirksomhed, som jeg i 1944-45 deltog i i Esbjerg.

C. J. Gomard var ansat hos urmaker og optiker Viggo Christensen fra 1942-1948. Her ses Viggo Christensen på en firmaudflugt under krigen. Deltagerne konkurrerede i skiveskydning, hvor man stod med ryggen til skiven og sigtede med et spejl. Viggo Christensen var alle overlegen.

Optiker i Esbjerg

Inden de meget alvorlige luftangreb satte ind imod Berlin forlod jeg, en julimorgen 1942, Berlin med toget. Toggangen var allerede da meget begrænset, og på perronen ventede

masser af mennesker. Da toget rullede ind blev der stor opstandelse. De første, som kom ind, åbnede vinduerne og så entredt folk ellers toget både gennem døre og vinduer. Det blev så mit farvel til Berlin.

Fra Berlin flyttede jeg til Esbjerg, hvor jeg

havde fået stilling hos optiker Viggo Christensen i Kongensgade 64. Det var en blandet forretning med ure, guld og briller, hvor jeg var bestyrer af brilleafdelingen. I Esbjerg fik jeg kontakt til modstandsbevægelsen, da jeg i 1943 var indkaldt til CB-tjeneste. Her mødte jeg havneingeniør O. Bache, der ligesom jeg var en ivrig amatørfotograf.

Det varede ikke længe, før han åbenbarede, at der var behov for visse diskrete affotograferinger af tegninger over tyske militærstillinger. Denne form for efterretningsar-

bejde passede mig godt, og jeg blev medlem af en ventegruppe, der med våben i hånd skulle tage hånd om begivenhederne ved en kommende kapitulation. Som tjenestested var jeg tildelt havnestyrkens afsnit to, som ved kapitulationen var ledet af O. Bache fra vandbygningsvæsenet.

Carl Johan Gomard, født 1919 i Ringe. Uddannet urmager og optiker med egen forretning i Odense fra 1948 til 1981. Med i modstandsbevægelsen i Esbjerg fra 1943 frem til befrielsen.

Jeg Samuel Nicolaus Claudius ...

– et særegent gravmæle

Af Agner Frandsen

Ved syddiget på Folding kirkegård, hvorfra der er en storslået udsigt over Kongeådalene, findes et gravmæle af særegen karakter. En bronzealderhøj, hvis fod strækker sig under stendiget til marken udenfor, rummer en gravhvelving fra 1700-tallet med en facade-mur mod nord. Midt i facaden er en lav dør og til siderne to store mindesten, der i tidens løb næsten er gået i et med facadens kedelige cementpuds. Inskriptionen på mindestenen til venstre er vanskelig at læse. De midterste bogstaver er næsten borte, tydeligt nok på grund af fodslid. Stenen må altså tidligere have været anbragt vandret i et gulv. Forvitringen på stenen til højre skyldes hovedsageligt vejr og vind, og teksten er læselig. Med store bogstaver er fremhævet navnet Samuel Nicolaus Claudius. Foran facaden har, så længe folk kan huske, været henstillet en tredje sten med en byggeindskrift. Også her er tekstens midterdel slidt ned af fødder, men øverst læses uden vanskelighed: Jeg Samuel Nicolaus Claudius ...

Disse selvbevidste ord har længe stemt dårligt med gravmælets forfald. Hvad er det dog for en kartoffelkule, der ligger der, har besøgende spurgt.

Ikke alt skal nødvendigvis bevares. Der er noget rigtigt i, at et gravmæle får lov at ældes og forsvinde. Menighedsrådet i Folding rådførte sig med de antikvariske myndigheder

og skønnede, at gravmælets historiske værdi berettigede til en udsættelse af forfaldet.

Hvem var Claudius?

Istandsættelsen blev foretaget i sommeren 1996 under ledelse af arkitekt Alan Havsteen-Mikkelsen. Arbejdet gav Egnsmuseum på Sønderkov mulighed for en nøjere undersøgelse af gravkammeret, og resultaterne var spændende. Men først melder sig spørgsmålet: Hvem var Claudius? Det kan ingen naturligvis besvare fyldestgørende. Men de oplysninger, der er tilgængelige, kaster lys over manden og hans skæbne, så et portræt fornemmes.

Samuel Nicolaus Claudius blev født i Emmerlev præstegård i 1719. Moderen, Magdalene Augusta Reimarus, var datter af den tyske provst i Tønder, Samuel Reimarus. Faderen, sognepræst og provst Hans Claudius, var fjerde generation i kaldet. Slægtens første Emmerlevpræst Claus Poulsen var bondesøn fra Ribe, og blandt hans efterkommere er også salmedigteren Matthias Claudius (Sig månen langsomt hæver, Vi pløjed' og vi såede). Den vidt forgrenede præsteslægt kan følges gennem 1500-, 1600- og 1700-tallet i her-tugdømmernes sogne, især i sognene omkring Tønder. Hans Claudius optræder også under navnet Clausen, men det var skik, at datidens studenter blev indskrevet i universi-

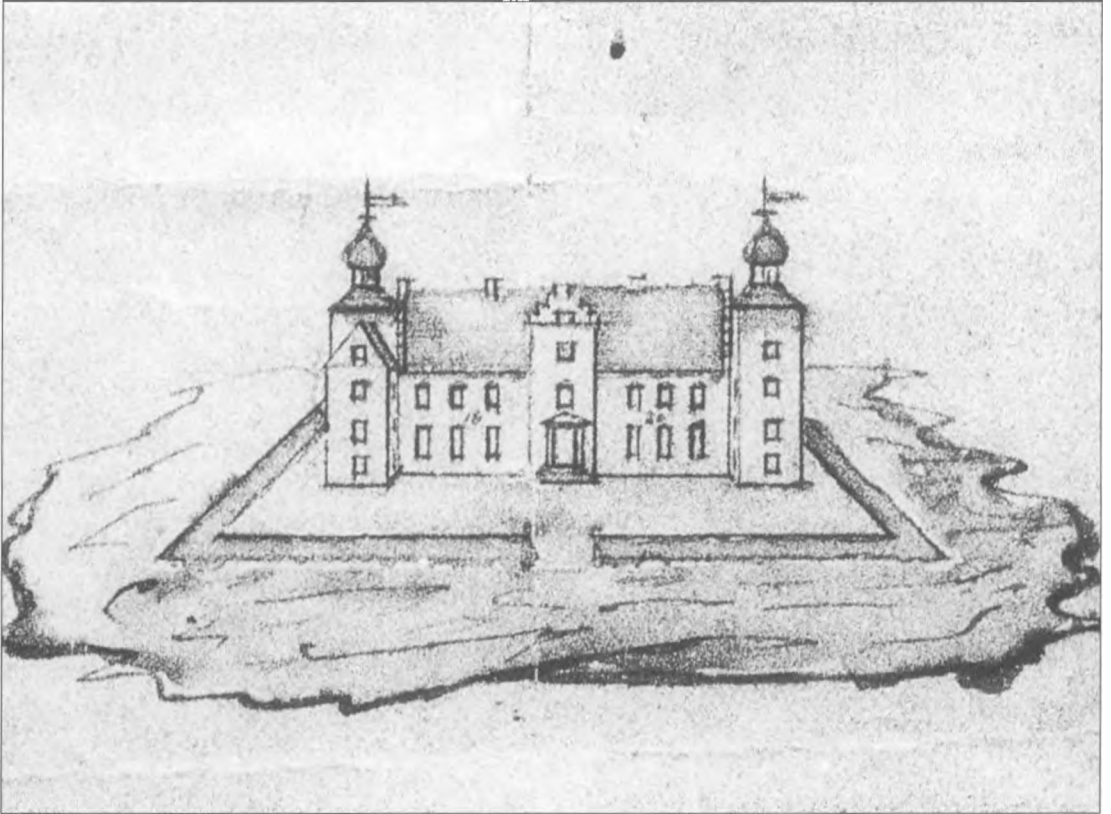

Gravmælet på Folding kirkegård før istandsættelsen 1996. (Museet på Sønderskov)

tetets protokoller med latinsk navn eller med hjembyens navn på latin. Denne latinske fernis hængte ofte ved, med eller mod folks vilje, som Holbergs Rasmus Bjerg, der blev til Erasmus Montanus, eller Broby, der blev til Pontoppidan. Om Hans Claudius' kirkelige observans kan intet siges med sikkerhed. Højest sandsynligt var han, som mange af hertugdømmernes præster, grebet af pietismen, der tidligt kom til landsdelen og satte sit præg der. Hans Claudius' præstetid falder sammen

med Brorsons i Tønder. Den store pietistiske salmedigter, der senere blev biskop i Ribe.

Det har vel ligget i luften, at den unge Claudius skulle gå i fædrenes spor og blive præst. Hans eneste søskende, en ældre og en yngre søster, blev gift med præster, men Samuel Nicolaus Claudius forlod gejstligheden. Efter studier i Kiel, Hamborg og Leipzig blev han i 1741 som 22-årig amtsforvalter i Løgumkloster og fik i 1746 titlen kancelliråd. Den 28. august 1750 indgik han i Folding kirke ægte-

Sønderkov i 1700-tallet fra den periode hvor Bachmanns og Claudius' ombygning foregik. (Udateret tegning i privat eje)

skab med Christine Margrethe Bachmann. Hun var datter af herregården Sønderskovs ejer, overførster Hans Bachmann og hustru Christina Margrethe, der begge døde i 1745 og blev begravet i Folding kirke. Sønderkov var efter forældrenes død blevet tilskødet Christine Margrethe af hendes søskende. Det er hende sognepræsten i Malt og Folding, hr. Peder Wibe, omtaler i et brev til biskop Brorson, dateret 2. december 1746. Efter at have fremført sit egentlige ærinde skri-

ver Peder Wibe: »P.S. Med Fruen på Sønderkov er det såre slet. Hendes udvortes sandser arbejder i stærke phantasier. Jesus frelse hende af al nød«. Det kunne lyde som en sygdomsbeskrivelse, men er det næppe. Peder Wibe var ivrig pietist. Han drev streng kirketugt, og både bispearkiv og retsprotokoller røber, at han flittigt luftede sine bekymringer til myndighederne om genstridige sognebørn og deres usædelige levned. At fru en på Sønderkov har det slet, er højst sandsynligt

Peder Wibes måde at beskrive på, at hun var plaget af stærke religiøse anfægtelser. Hun var en standsperson, der måske omvendte sig. En ikke ringe gevinst for den nidkære sognepræst, der fulgte forløbet nøje og rapporterede til biskoppen. Peder Wibe syntes dog ikke at have haft heldet med sig. Et år senere, da han havde meldt sit besøg på Sønderkov for at høre til jomfru Bachmanns sjæls tilstand, lod hun ham ved ankomsten »med vredt ansigt« vide, at sådan noget ikke var skik over hele landet, og at hun ikke ønskede den slags, for så kunne hun ikke beholde sit tyende. Peder Wibe forsvarede sig med, at han stod til regnskab for hver en sjæl, derfor måtte han udspørge alle. Det formilgede hende en smule, men hun frabad sig alligevel hans besøg.

Efter giftermålet i 1750 fik parret hurtigt tre børn. Ved det tredje barns fødsel i vinteren 1754 noterede Peder Wibe i kirkebogen, at »Herr Cancellie Claudius på Sønderkov gård hans søn blev hjemmedøbt«, og at Claudius »ved en skrivelse foregav, at både vejens vanskelighed og den strenge kulde (som den tid og således forholdt sig) forbød at kunne føre barnet til kirken uden at eksponere dets liv og helbred«. Er der ikke i Peder Wibes brug af ordet foregav og i hans pedantiske parentes en snert af mistillid til Claudius? En mistillid, der grunder sig på, at Claudius ikke ganske levede op til Wibes pietistiske kirkegangsstandard. Dette kunne af praktiske grunde også være svært. Ganske vist overtog Claudius ved giftermålet Sønderkov, men havde ikke fast bopæl der. Amtsforvalterembedet i Løgumkloster skulle passes. Claudius' embedsbolig var den bygning, hvor nu præstehøjskolens rektorbolig er indrettet,

og som kaldes »slottet«. Men pietist eller ej, i kirken kom han naturligvis, han var jo kirkeejeren. I et senere brev nævnte han ejendommen Kokkenborg syd for kirken, der var »opholdssted for mine heste og vogne om søndagen, når jeg er i kirke«.

Folding kirke fungerede i disse århundreder så at sige som Sønderskovs herregårdskapel. Som kirkeejers havde Claudius sin plads på et pulpitur, hans fjerne forgænger Thomas Juel havde ladet opsætte, og som hans svigerfar også havde sat sit præg på. I øvrigt kendes ikke til inventar, som Claudius har ladet bekoste til Folding kirke. Her var åbenbart, hvad der efter hans mening skulle være. Men til Føvling kirke, hvis ejer han også var, og hvis inventar var blevet ødelagt under svenskekrigene, bekostede han i 1753 både prædikestol og altertavle i tidens barokstil, begge forsynet med hans og hustruens initialer. I en af kvaderstenene på Føvling kirkes sydmur har han ladet indhugge sine initialer SNC.

Ægteskabet blev kortvarigt. Christine Margrethe døde af kopper i 1756, og hendes kiste blev den 7. august nedsat under gulvet i Folding kirke.

I 1767, da Claudius, af helbredsmæssige årsager, fratrådte embedet i Løgumkloster, bosatte han sig omsider på Sønderkov for at kunne leve ».. her på min gård i fred og ro af det mine forfædre har efterladt mig og jeg selv har stræbt for«. Men fred og ro blev der mildest talt ikke.

Claudius i strid med fæstebønderne
Allerede inden bosættelsen havde Claudius videreført den ombygning og istandsættelse af det meget forfaldne Sønderkov, svigerfa-

Faner fra vindfløje, der har været opsat på Sønderskovs diagonaltårne af Hans Bachmann. Initialerne HB og CMB refererer til Hans Bachmann og hans hustru. Årstallet 1742 angiver måske særdivgørelsen af Bachmanns ombygning af Sønderskov. På begge fløje er tilføjet SNC 1768. Disse initialer refererer til Claudius og hans hustru. Årstallet angiver sandsynligvis gennemførelsen af Claudius' byggearbejder. (Tegning: Sv. Aage Knudsen)

deren havde påbegyndt i 1720'erne, og som ændrede bygningens præg fra renæssance til barok. I Danmarkstopografien Den Danske Atlas fra 1769 nævner Erik Pontoppidan, at Claudius »har ladet bygningerne og værelserne sætte i skøn Stand«. De to faldefærdige diagonaltårne blev sat i stand og avlsbygningerne fornyet. Han drænedes desuden vandli-

dende områder, begyndte at dyrke specialafgrøder, anlagde en hør- og humlehave og påbegyndte opfremning af Tirslund Krat. Orden og driftighed kendetegnede Claudius' virke. I det hele taget var han en foregangsmand, der trods sygdom med stor dygtighed forstod at udnytte godsets muligheder. Men al denne virksomhed betød intensiv udnyttelse af arbejdskraften. Og arbejdskraften bestod af godsets fæstebønder og halvfrie bønder i Nørbling, Tobøl, Tirslund, Føvling, Brørup, Lindknud, Plovstrup og Aastrup. Alle gjorde de kraftig modstand, og de klagede.

Også i Bachmanns tid havde der været uoverensstemmelser, men i det store og hele kunne man tale sig til rette. Forholdet til herremanden var et gensidigt forsikringsforhold. Man havde brug for hinanden og var fra begge sider interesseret i balance. Bønderne havde intet imod en ekstra tørn på godset engang imellem, når blot herremanden ved andre lejligheder lempede deres byrder og støttede dem, når der var brug for det. Bachmann forstod at balancere, han var rimelig og nød respekt. Claudius' stil var en ganske anden. Som embedsmanden holdt han sig nøje til reglerne og var ganske uforstående overfor bøndernes protest. Han ejede deres arbejdskraft og mente sig i sin gode ret til at få det bedst mulige ud af sin ejendom uden andres indblanding. Som han skrev, efter at han var blevet godsejer: »Hoveri kan ej afskaffes. Skulle proprietæren selv drive sine gårde ved egne tjenestefolk, heste og vogne og redskaber, da ville hans hidtil fornøjelige og rolige landlevnet omskiftes til et fuldstændigt slaveri, og mange - ja, de fleste - for at undgå utålelig uro, nødes til at forlade deres gårde og formue, for hvad der kunne fås derfor«.

Højskolelærer Poul Bjerger, Askov, har i afhandlingen *De Sønderskov Bønder* fra 1896 givet en grundig skildring af konflikten. Her er fyldige referater fra aktstykkerne, hvor de stridende parters stemmer høres. Det er værd at lægge mærke til, at Sønderskovbønderne ikke nægtede at udføre det forlangte arbejde. Tværtimod, de udførte til punkt og prikke, hvad der blev pålagt dem. Claudius havde jo loven på sin side og skulle ikke spilles gode kort i hånden. Men de klagede! De klagede over det urimelige i de ekstra arbejdsbyrder. De havde foruden hoveriet også deres egne bedrifter at passe.

Striden åbnedes med et klageskrift til Claudius, dateret 7. juli 1768. Et klageskrift, hvor fæstebønderne velovervejede, velformuleret og meget klart redegjorde for deres synspunkter. Hele det forgangne års »overmåde strenge og ubarmhjertige, usædvanlige hoveri« blev gennemgået i detaljer.

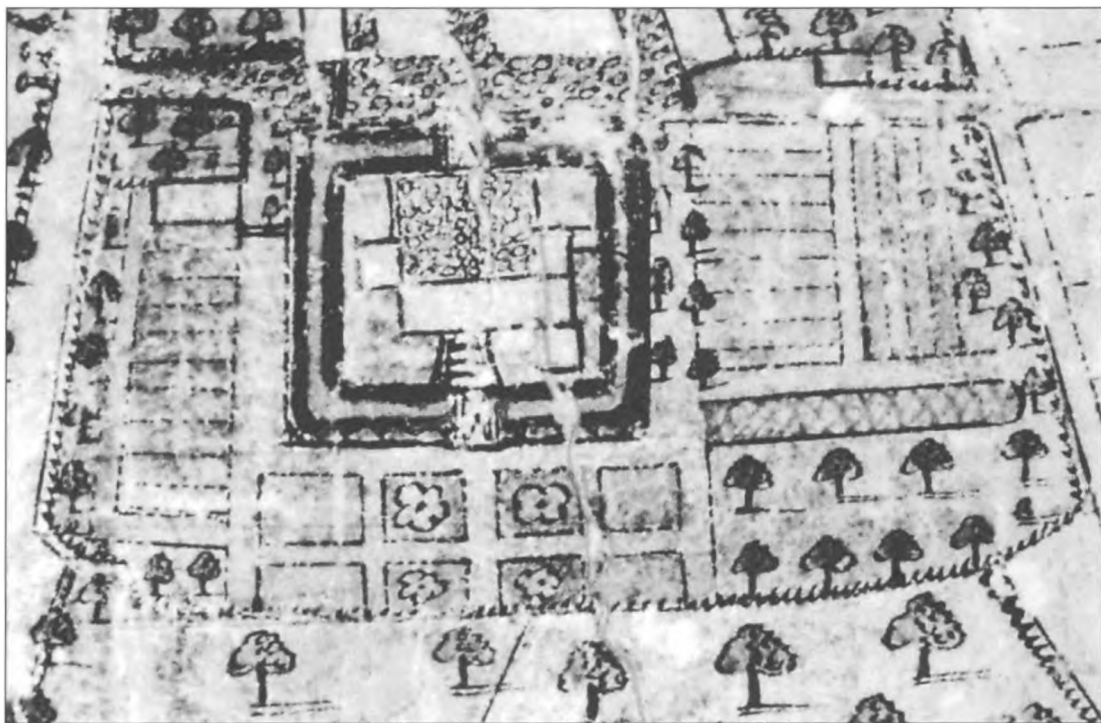
»De lange, opslidende ture til Haderslev for at hente kalk og tømmer til de to tårne, skovning af tre gange så meget træ, som de plejede at skove, istandsættelse af Sønderskov Mølle og hjemkørsel af brændsel til møllen, møgagen fra solens opgang til dens nedgang, anlæggelse af grøfter i Hans Velbyrdigheds enge netop på den tid, da de selv skulle så rug, muligvis husbonden til gavn, men dem selv til tab af avling og ødelæggelse af helbredet ved at stå i det kolde vand under grøftegravningen«. Desuden ødelagdes ved alle disse urimeligheder deres redskaber, vogne og bæster. Deres indtjening blev så ringe, at de ikke kunne svare deres skatter og afgifter, tiggerstaven ventede dem og deres hustruer og umyndige børn. Deres forfædre havde aldrig været tilsagt så meget arbejde.

Selv havde de ladet sig lokke til det. Men nu var målet fuldt.

Efter modtagelsen af klageskriftet indkaldte Claudius bønderne og gav dem en række tilbud, først mundtligt, derpå skriftligt. Men tilbudene tilfredsstillede ikke bønderne. De truede tværtimod med at indgive deres klage til amtmanden i Ribe. Claudius var ikke glad for situationen. Måske havde han på fornemmelsen, at han det sidste års tid havde forlangt for meget af sine bønder. Men sin ret ville han ikke på nogen måde have beskåret, og for at komme bønderne i forkøbet skrev han til General-Landvæsenkollegiet i København, kaldte i skrivelsen sine bønder oprørske og bad om, at man på højeste sted ville minde bønderne om deres pligter, når deres klager indløb.

Samtidig gjorde bønderne alvor af deres trussel og klagede til amtmand Lewetzau i Ribe. Amtmanden bad Claudius om en udtalelse. Den kom han med, og den indeholdt forslag til lempelser, men slet ikke nok efter bøndernes mening. De skrev til kongen med »grædende tårer« og vedlagde kopier af fem fæstebreve. De to var udstedt af Claudius, de tre af hans formænd, så kunne majestæten selv sammenligne og se, hvor ublu Claudius var i sine krav. Hele sagen gik nu tilbage til amtmanden, der atter bad om en erklæring fra Claudius.

Det lod Claudius sig ikke sige to gange. På flere hele folioark udfoldede han al sin veltalenhed, vid og sarkasme. I kongens tjeneste som amtsforvalter havde han opslidt sig selv og på grund af svare sygdomme søgt sin afsked som amtsforvalter. Som fremmed og ukyndig var han kommet til landet og blevet ejer af Sønderskov. Her ønskede han blot at

Udsnit af Sønderkov Hovedgårds udskiftningskort. Titelfeltet er desværre ikke bevaret, men antagelig er kortet målt og tegnet af landmåler Astrup i 1780'erne. Detaljerede signaturer angiver hovedgårdens veltrimmede omgivelser med frugthave, urtehave og parkanlæg mod syd med parterrebede - et anlæg, der højst sandsynligt går tilbage til Claudius' tid. (Privat eje)

leve i fred og ro. Hos fornuftige folk havde han spurgt sig for om hovbønders pligter, og han havde erfaret, hvad disse pligter omfattede, at de også uden vrøvl var blevet opfyldt. Sådan havde det også været i det meste af hans tid på Sønderkov, men her på det sidste »er det blevet et mundheld, at den, som klager, kan blive fri, og den som tier, får intet«. Lige så lidt som andre proprietærer ville han gøres til slave af bondens magelighed og ruinere sig selv. »Skulle det gå mig efter bon-

dens tanker, da må jeg tilstå, at det var en af mine allerulykkeligste hændelser, at jeg havde sat min fod her i landet ... Jeg ser mig desværre bedragen, da mine bønder nu agter at give mig forskrifter, hvorledes jeg skal benytte mig af min ejendom ... Den allerringeste daglejer i landet, der kun ejer 2 mark, har lov til at gøre sig dem så nyttige, som han ved og kan, skulle da ikke en proprietær, der udsætter alt sit ejende for så mange farligheder som ildebrand, kvægstyrtning, misvækst

med videre og skal garantere for hans Kgl. Majestæts Skatter - skulle han ikke være berettiget at profitere af tiden og omstændighederne. Hvad ville bonden sige, om hannem blev sådanne grænser sat for hans produkters brug? Han ville råbe om vold og uret«. Bøndernes henvisning til de gode forhold under en tidligere ejer, kaptajn Jørgen Christoffer Due, havde Claudius kun foragt til overs for. Due havde på det skammeligeste forsømt sit gods og vænnet bønderne til dovenskab. Med uhyre grundighed tilbageviste Claudius punkt for punkt alle bøndernes klagepunkter og redegjorde for de lempelser, han havde foreslået.

Claudius' erklæring gavnede ham dog ikke. General-Landvæsenskollegiet fandt, »at bønderne ikke ganske og aldeles har været ubeføjede til at klage«. Claudius blev dybt skuffet og bad endnu engang kollegiet om opbakning. Den nægtedes ham. Han skulle holde sig love og »udgangne forordninger efterrettelig og mage det sådan, at hans undergivne ikke fik årsag til klage«. Det var en besk pille at sluge for den tidligere embedsmand Claudius, der var aldeles overbevist om at have retten på sin side.

Bag kollegiets hentydning til de udgangne forordninger lå, at institutionen var nyoprettet med det formål at gennemføre landboreformer og afhjælpe urimeligheder i bøndernes arbejdsvilkår, og at der så sent som i 1768 var udsendt et cirkulære om forbedringer af landvæsenet. Dette cirkulære var naturligvis også baggrunden for, at bønderne overhovedet dristede sig til at klage. Tidligere var det utilbørligt at klage over en herremand. Det ansås for strafbart i sig selv, uanset hvor retfærdige klagerne end kunne være, og kunne

i værste fald resultere i flere år i jern. Den 8. januar 1769 indgav bønderne et nyt andragende til kongen. De nævnte, at Claudius ganske vist havde lindret deres pligter en smule, men om det skyldtes kongen, eller det var sket efter herremandens egen fri vilje, vidste de ikke. I øvrigt ville han overhovedet ikke tale med dem, men på deres skriftlige forespørgsel havde han svaret, at det var ham, der havde lindret deres pligter for ikke at blive overløbet af dem. Nu ville de gerne vide sig sikret i fremtiden og håbede at kongen ville udvirke, at de aldrig mere blev plaget med uvedkommende arbejder.

Så opgav Claudius. Han ville ikke være med mere og ansøgte kancelliet om at få lov til at udstykke Sønderskov. Han fik ja, men gjorde alligevel ikke noget ved det. I stedet solgte han i maj 1769 det samlede gods til J. F. Wodschou.

Ude af trit med tiden

Claudius' strid med bønderne afslører dilemmaet i det sene 1700-tals landbrugssamfund. For den kgl. majestæts amtsforvalter var det en æressag og en selvfølgelig pligt at få godset til at yde mest muligt og at lade bygningerne fremstå til »landets ziir«. At det betød en hel hoben arbejde for bønderne, var naturligvis kedeligt, men det var ikke noget, han kunne tage sig af. Bøndernes vilkår var nu engang som de var. Her var Claudius dybt konservativ: »Hoveri kan ej afskaffes«. Han følte sig krænket af bønderne, der var »sat i oprør« og forsøgte med myndighedernes hjælp at sætte dem på plads. Men myndighederne var på bøndernes side. Tiltrængte reformer af et system, der havde overlevet sig selv og vist sin urentabilitet, var på vej. I bøn-

dernes øjne var Claudius uden tvivl en arrogant herre. En overlegen aristokrat, der levede i sin egen verden og ikke keredede sig om sine bønders til tider yderst besværlige vilkår. Sammenstødet mellem parterne var frontalt, og det var Claudius, der måtte vige. Hans samfundssyn var ved at blive fortidigt. Han forstod ikke, hvad der skete. Forstod ikke rimeligheden i bøndernes klage. Han følte sin frihed som godsejer til landets gavn og sin egen fornøjelse stækket af noget, der for ham tog sig ud som bondenykker og blødsødenhed fra myndighedernes side. Men tiden var ikke med ham. med sin stejlhed, der er forståelig ud fra den tradition, han med stolthed identificerede sig med, påførte han bønderne utålelige betingelser og sig selv en tragedie.

Men tragediens dybere årsager skal nok hverken søges i tiden og dens omstændigheder eller i bøndernes dristighed eller Claudius' stejlhed, men i det forhold, at Claudius ikke var godsejer. Han var embedsmand. At være godsejer var en rolle han påtog sig. En drøm han ville realisere. Han havde evnerne. Han var fremsynet, kunne planlægge, og han havde økonomisk sans, men han led af en fatal mangel på situationsfornemmelse. Det var en anden verden end embedsmandens, han via sit giftermål var havnet i. De skrevne regler kendte han, men de udskrevne regler i spillet mellem herremænd og bønder, det indforståede kodesprog og dets nødvendighed, kendte han intet til. Havde hans mere besindige svigerfar levet og kunnet følge hans tiltag, havde han sikkert prikket ham på skulderen og sagt: »Så, så, kære ven, stik nu lige fingeren i jorden først«.

Få årtier senere blev hans måde at drive gård på en selvfølge for mange bønder, men

han blev naturligvis husket som en foregangsmand. Så sent som for 25 år siden var en af de ældre fra Folding på kirkegårdsrundgang med den nye præst. Ud for Claudius' gravmæle lød kommentaren: »Her ligger bondeplageren«.

Frihed er det bedste guld

I 1988 opførtes et egnesspil på Sønderskov med den ironiske titel Frihed er det bedste guld. Stykket var skrevet af cand.mag. Hans Jørgen L. Larsen fra Lindknud, og titlen var taget fra biskop Thomas af Strängnäs' sang af samme navn fra 1400-tallet, hvor friheden ikke var den demokratiske frihed, men adelsmandens frihed. Stykket handlede om bondeuroen på Sønderskov, og forfatteren lod Claudius henvende sig til nutidens landbrugskonsulent på Landbogården i Brørup for at klage over de genstridige bønder, der så irriterende gjorde oprør mod de moderne økonomiske principper, hvormed han søgte at højne godsets standard og ydeevne.

Claudius' sidste år

Efter salget af Sønderskov flyttede Claudius til Haderslev med sin gift og sin græmmelse og tog bolig i Naffet 2, en embedsmandsbolig, han vel næppe ejede, men hvor der kan være stillet rum til hans rådighed. To år senere, den 15. juli 1771, døde han, 52 år gammel. Den 20. juli om aftenen blev han ført til familiebegravelsen på Folding kirkegård.

Claudius efterlod sig tre børn. Sønnen, der blev hjemmedøbt på Sønderskov i 1754, er allerede omtalt. Han fik sin morfars navn Hans Bachmann, og nævnes i 1774 som løjtnant. Så var der to døtre: Magdalene Augusta, født 1751, død i Århus 1809, og Christina Mar-

grethe, født 1752 og død 1819. Søstrene blev ved et dobbeltbryllup i Haderslev Domkirke den 10. januar 1772 viet til hver sin kaptajn, Frantz von Kofoed og Friedrich Rudbeck Christian von Bülow.

Gravmælet i højen

Hvornår Claudius har ladet sit gravmæle opføre på Folding kirkegård vides med nogenlunde sikkerhed. På døren ind til gravkammeret har i mange år stået 1756 med smedjernstal. Disse smedjernstal menes at være af yngre dato, men selve årstallet er næppe forkeret. På den byggeindskriftssten, hvis slidspor røber, at den har ligget i kirkegulvet i lang tid, læses også årstallet 1756, dog ikke tydeligt.

1756 er hustruens dødsår. Hun blev i lighed med sine forældre gravlagt i kirken. Det var nemlig gammel sædvane for herregårdsfamilier med gravlæggelser inde i kirken, lige til skikken blev forbudt i 1805. Det usædvanlige var, dels at Claudius lod indrette et gravmæle på kirkegården, og dels at han gjorde det ind i siden af en bronzealderhøj. Gamle gravhøje var ellers forbundet med overtro. Her huserede troldtøj og andet uvæsen. man gik udenom dem, i hvert fald om natten, og man rørte dem ikke. Lå gravhøjen på en kirkegård, har den næppe appelleret mindre til fantasien eller til ærefrygten. Claudius forgreb sig på et tabu ved at fjerne en stor del af højjorden og resterne af bulkisten med den døde og så bygge et mausoleum netop der. Snakken er gået. Forargelse og vrede har ikke kunnet undgås, og ikke nok med det, det var bønderne, der måtte gøre arbejdet. Projektet er ikke nævnt i Poul Bjerges uddrag af brevskafterne, men Claudius havde ikke an-

den arbejdskraft til rådighed. Det har næppe bekommet bønderne vel.

Det usædvanlige mausoleum skulle uden tvivl tjene som et monument over Claudius og hans slægt. Ved hustruens tidlige død var anlægget ikke færdigt eller snarere endnu ikke påbegyndt. Hun blev derfor gravlagt inde i kirken. Ved anlæggets fuldførelse lod Claudius så stenen med byggeinskriftionen nedlægge i kirkens gulv. På stenens midterste og mest nedslidte del synes at stå: »... Haver anno 1756 ladet indrette denne Begravelse alene for mig og min Familie. Jeg haver efterladt Rum inde i og ved Kirken for mine Efterkommere...« Havde Claudius oprindeligt forestillet sig, at hans egen kiste skulle nedsættes ved siden af hustruens, og at kammeret på kirkegården alene var forbeholdt efterkommere? - Eller har det været hans tanke, at hendes kiste ved hans død skulle flyttes ud ved siden af hans? Vi ved det ikke, men adskillelsen af ægtefællernes kister kan forekomme ejendommelig.

Der kendes kun ét ældre notat om gravmælet. Tegneren og topografen Søren Abildgaard besøgte Folding kirke få år efter Claudius' død og skrev i sin notesbog: »I sydvestre hjørne på kirkegården en tillukt, indmuret begravelse over hr. kancelliråd Samuel Nicolaus Claudius«. Herefter fulgte i kort referat teksten på hans gravsten og kun denne. I 1876 udkom Oluf Nielsens bog om Malt Herred. Her nævnes gravmælet slet ikke. Det gør derimod Kristine Margretes ligsten inde i kirken.

Der kendes ingen efterretninger om eventuelle efterkommeres brug af gravmælet eller om deres omsorg for det. Dets eksistens synes at være temmelig isoleret, og et forfald

**JEG SAMUEL NICOLAUS CLAUDIUS TIL SONDERSKOV
KONG · MAI. CANCELLI RAAD AMTSFORVALTER
I LUGOM CLOSTER
HAVER N°1756 LADET INDRETTE DENNE BEGRAVELSE
ALEENE FOR MIG OG MIN FAMILIE
JEG HAVER EFTERLADT RUM TIL BEGRAVELSE
INDEI OG VED KIRKEN FOR MINE EFTERKOMMERE
THIVILDE DE LADE DE HER HVILENDE SOVEIROE
OG DETTE STED FORBLIVE URØRT
INDTIL VI ALLE OPVEKKE PAA HIN STORE DAG**

Teksten på stenen med byggeinskriftionen. Signaturerne har følgende forklaring: Fuld sort er endnu læsbar. Bogstaver med priksignatur er delvis læsbar og er tydet. Bogstaver uden udfyldning blot skrevet med rammestreg, er i dag helt udvishede og ulæselige. (Tegning: Sv. Aage Knudsen)

er tidligt sat ind. For sognets folk har gravmælet højest tænkeligt været et monument over forhold, man ikke brød sig om at mindes.

Undersøgelse og renovering af Claudius' gravmæle

I forbindelse med en renovering i sommeren 1996 blev gravmælet på kirkegården undersøgt under ledelse af museumsinspektør Sv. Aage Knudsen, Egnsmuseet på Sønderkov. Bag de to mindsten og cementlaget dukkede den oprindelige, hvidkalkede teglstensfa-

cade op. Den store jordmængde foran facadens nederste del blev gravet væk og afslørede fire pilastre på konsoller, en langt mere fornem symmetrisk facade end antaget, skønt den oprindelige afslutning foroven ikke kendes. Fra døråbningen mellem de to midterste pilastre førte trin ned i det tøndehvælvede kammer, hvis teglstengulv viste sig at ligge betydeligt dybere end det nuværende jordgulv.

I følge »Danmarks Kirker« var kammeret tomt længe før 1884, men kirkens tidligere graver, nu afdøde Anna Haise, Brørup, hæv-

Kisteresterne efter afdækningen af det tøndehvælvede gravkammer. Forrest Claudius' fuldstændig sammensunkne kiste. Op mod bagvæggen låget fra hustruens kiste. (Museet på Sønderkov)

dede med bestemthed, at hun i sine unge dage gennem en rude i døren havde set to voksenkister stå på gravkammerets gulv, og foran dem et par barnekister. Desuden havde hun en tydelig erindring om, at hendes svigerfar, den gamle graver, omkring 1930 havde gravet kisterne ned i jorden inde i kammeret, »for de så ikke godt ud«.

Man gik nu i gang med at fjerne jorden i kammeret. Næsten med det samme stødte man på hjørnet af en kiste. Det viste sig at være et kistelåg med læderbetræk, hjørnebeslag af bronze og en stor skjoldplade af bron-

ze. En omhyggelig afdækning afslørede to hele kistelåg med skjoldplader. Skjoldene var irrede og for det enes vedkommende temmelig beskadiget af en henkastet sten. En indskrift kunne anes, men ikke læses. Konservatoren medvirkede ved optagningen af lågene til konservering. Under det først fundne låg var der ingen kiste, men kun jord. Under det andet låg stod en fuldstændig sammensunken kiste på sin oprindelige plads på kammerets teglgulv, anbragt øst-vest. Efter at have rensat og samlet bronzepladerne, kunne konservatoren præsentere en nogenlunde klar

GODE LÆSERE

GI DIT EGET LIVS HASTIGSTE FORANDRING
DU STAAR VED DISSE
HERINDE FORTIL GRAVENS GIEMME
NEDLAGDE IORDISKE LEVNINGER
AT DEN FOR DU ED DYD OG VIISDOM BEKIENDTE

CHRIST^{FRUG}
e MARGARETHA CLAUDIUS
HVIS LIVS OLICK OP 1719-^e 15 Juny

HUN BLEV FØD AF
ULE OG 1 LBAARNE FORÆLDRE
FADEREN JHANS BLOTTMAN
Jte May^e 10^e JÆGERMESTER
HERRE L SYNDERSKOV
MODER 3^e CHRISSTINA MARGARETA CLASEN
VAR PAA DET KLARESI J 750 7 8^e Aug

DA GUDS FOR T BESKIKKEDE
HENDE T LYCKSALIG ÆGTESKAAB
MED DEN HUL IERTESAAREDE
VELÆDLE OG BYRDIGE HERRE
J SAMULE NICOLAUS CLAUDIUS
HERR TIL SYNDERSKOV

JHANS Jte May ANCELLIE RAAD OG AMTSFORVALTER
MEN NED DALEDE DØDEN 1756 30 July
BETRAGT HEN EGEN OPMUNTRING
E HENDES LIVAGTIGE OG
ELIGE CONTRAFAET

J UNGDOM E PAA BØRNLIG LYDIGHED
J ÆGTESKABET SPEIL I A OPRIGTIG ÆGTE KIÆRLIGHED
J MOD SINE BØRN ET NETER PAA ET RET MODERS HIERTE
J HUUSVÆSENET ET SORGE KRIST PAA EN FORNUFTIG OMGANG
J MOD ALLE EN OPMUNTRING TIL EN ALVORNS VENLIGHED
J MOD NØDLIDENDE EN AFRITSNING PAA MEDLIDENHED
J SINE SVARE LØLSER EN PRØVE PAA TAALMODIGHED
VIL DU VIDE HENDES AFGANG
DA UDSOD HUN I 11 DAGE EN HAARD
LØLSERS STRID

DOG GICK T VED BØN OG TAALMODIGHED
IGIENNEM KAMPEN TIL CROMEN
HUN EFTERLØD EN VED HENDES BORTGANG HOYST
BEDRØVET MAND MAND I SUCK OG SORGE
MEN EY UDEN OPMUNTRING OG BØN FOR HAM
HUN EFTER OD SIG 3^e LEVENDE
BILLEDER I SØN- OG 2^e DØTTRE
OPDRAGEN IL DYD OG VIISDOM
MENTILLIGE OVERLADT I GUDS TILSYN
OU OG FLERE
BEKLAGELIG AT DETTE DYDENS PORTRAIT
BLEV SAA TIDLIG TAGET FRA VORES ØYNE
J HENDES ALDERS 37 0 6^e UGE 3^e DAG
ÆGTESKABSÅRE 5^e OG 11 MAANED

Inskriptionen på bron-
zeskjoldet fra låget på Chri-
stina Margaretha Claudius'
kiste. På grund af en henka-
stet sten er skjoldet splittet i
adskillige dele. Det forklarer
de manglende bogstaver.
Læsningen er foretaget af
fælleskonserveringens afde-
ling i Gram.

Gravmælet på Folding kirkegård efter istandsættelsen. (Museet på Sønderkov)

udlæsning. Pladen fra den sammensunkne kiste bar en mindeindskrift over Claudius. Den anden plade var over hans hustru. Indholdet afveg imidlertid ikke væsentligt fra indholdet i ligstenenes tekster: Ophav, levnedsløb, sygdom, fromme dyder og død, i tidens pietetisk farvede stil, der kendes fra mange andre af 1700-tallets herregårds- og præstebegravelser. Barnekister var der ingen spor af.

Anna Haise havde sin store dag, da hun ankom fra Brørup for at tage fundene i øjesyn. »Jeg vidste det var sandt, hvad jeg sagde«. Det var fuldt forståeligt, at Anna Haise havde

ment, at se to voksenkister gennem ruden, og at svigerfaderens tildækning af kisterne med jord i erindringen blev til en nedgravning af dem.

Hvad der var sket synes således at stå nogenlunde klart. Da Folding gamle kirke blev brudt ned i 1897, har man taget Christine Margrethe Claudius' ligsten op af gulvet og anbragt den på facademuren. Låget med indskriftpladen, der er kommet til syne under ligstenen, har man pietetsfuldt lagt ud ved siden af ægtefællens kiste, der var den eneste i gravhvelvingen. Stenen med byggeindskriften blev også taget op af kirkegulvet og stillet

op ad jordvolden foran facaden. Endnu en sten blev fjernet fra gulvet og anbragt på gravhøjens østside. Den er komplet ulæselig, men er uden tvivl mindet over Claudius' svigerforældre, Kirstine Margrethe og Hans Bachmann.

Efter museets undersøgelse af gravkammeret og fjernelsen af lågene med bronzepladerne blev resten tildækket i urørt stand og rummet istandsat. Stenen med byggeindskriften er anbragt inde i gravkammeret. Placeringen af den formodede Bachmannsten er endnu ikke bestemt. Selve højen er atter græsklædt, og den fem meter brede facademur er genetableret med de to mindsten på hver sin side af indgangen. I sin hvidkalkede fremtræden må den formodes at svare nogenlunde til det, der var Claudius' tanke med den. Den nuværende rødstenskirke fra 1898 er ikke det bedste modspil, men på den måde bliver man mindet om, at facademuren oprindeligt blev rejst overfor den hvidkalkede, blytækkede, romanske kampestenkirke. Sådan har Claudius stadig lidt at skulle have sagt.

Litteratur:

- Poul Bjerge: De Sønderskov bønder. Afhandling er trykt både i Årbog for Dansk Kulturhistorie 1896, s. 167 ff, og i Jydske Bønder, 1921, s. 39 ff (Poul Bjergeres Kildemateriale er brevskeber, indkommet til Landkommissionen og General-Landvæsenskolelegiet i årene 1767-70. Rigsarkivet).
Danmarks Kirker - Ribe Amt, hefte 27 og 28.
Steffen Søndergaard: Sønderskov - historie og restaurering, 1992.
L. A. Larsen: Lidt om en præsteslægt fra Emmerlev. Kronik i Vestkysten 7. juli 1959.
Hans Jørgen L. Larsen: Bondeuroen på Sønderskov. Museumsavisen 1, 1984.
Hans Jørgen L. Larsen: Bondeuroen på Sønderskov. Museumsavisen 3, 1984.
Svend Aage Knudsen: Gravkammeret på Folding kirkegård. Museumsavisen 29, 1996 (Museumsavisen udgives af Egnsmuseet på Sønderskov).
Valdemar Andersen: Hr. Peder Wibe i Maltbæk. Kronik i Kolding Folkeblad 7. september 1960.
P. Elle Jensen: Hr. Peder Wibe til Malt-Folding. Fra Ribe Amt 1952, s. 27 ff.
Oluf Nielsen: Malt Herred 1876, genudgivelse 1976, s. 44.
Erik Pontoppidan: Den Danske Atlas 1769, s. 716.
Sognepræst Gudmund Kelstrups optegnelser. Historisk Arkiv for Brørup og omegn.
Agner Hjælland Frandsen, født 1938, sognepræst i Askov og provst i Malt provsti. Medforfatter til Lise Buurgaard og Agner Frandsen: Træet i stenen - billedhuggeren Niels Hansen Jakobsens gravmæler og mindsten, udgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt 1989, og til Askov - en historisk billedbog, udgivet af Askov Boghandel 1994.

Et udvalg af historisk litteratur om Ribe Amt

»Fra Ribe Amt« bringer hvert år en liste over bøger og tidsskriftsartikler vedrørende Ribe Amts historie. Redaktionen vil være taknemmelig for oplysninger, der kan bidrage til at gøre listen så fuldstændig som muligt.

Til orientering skal det anføres, at når der i litteraturlisten henvises til Egnsbogen 1996, så er det Grindsted-Billund-egnen der dækkes. Når der henvises til Lokal-årbogen 1996 er det Bramming Kommune der dækkes.

Historieformidling

Tidsskrifter

Egnsbogen 1996, Grindsted/Billund. (Grindsted, 1996, 60 s., ill.)

Fra Ribe Amt 1996. Bind XXVII-1. (Historisk Samfund for Ribe Amt, 1996, 135 s., ill.)

Lokal-årbogen 1996. Lokalhistorisk forening for Bramming Kommune. (Bramming, 1996, 114 s., ill.)
Mark og Montre. Årbog for kunst- og kulturhistorie. (Ribe Amts Museumsråd, 1996, 92 s., ill.)

Sjæk'ten 1996. Årbog for Fiskeri- og Søfartsmuseet. Saltvandsakvariet i Esbjerg. (Esbjerg, 1997, 155 s., ill.)

Årsskrift/Starup Sogns Lokalhistoriske Forening 1996. (Starup, 1996, ill.)

Museer/Arkiver

Beretninger fra amtets lokalhistoriske arkiver. (Fra Ribe Amt 1996, s. 115-135)

Christensen, Kaj: Navneregister til Vester Horne Herred. Register til Oluf Nielsen: Historiske efterretninger om Vester Horne Herred. (Grindsted, 1996, 16 s.)

Christensen, Kaj: Navneregister til Øster Horne Herred. (Grindsted, 1996, 24 s.)

Funder, Torkil: Skolen i Ribe - fortællinger 1145-1995 - en særudstilling på det nye museum i Ribe. (Mark og Montre, 1996, s. 29-42)

Schou Vesterbæk, Ole: Karensminde - en museums-gård bliver til. (Mark og Montre, 1996, s. 3-5)

Seem Kirkebog 1721-1815. (Red. af Søren Mulvad, Seem, 1996, 90 s.)

Slyngborg, Mette: Workshop for tryk og papir - Bogtrykmuseet i Esbjerg. (Mark og Montre, 1996, s. 6-8)

Administrationshistorie

Kommunalreformen, 1970

Vejrup, Henning: Vejen til Helle - eller, hvordan Helle Kommune blev til... (Helle Kommune, 1996, 20 s., ill.)

Arkæologi

Esbjergs Historie 1. Tiden indtil 1850. Før byen kom ... (Red. af Ingrid Stoumann m.fl., 288 s., ill.)

Frandsen, Lene B. og Jørgen Westphal: De rige kvinder i Billum - to bemærkelsesværdige kvindegrave fra yngre romersk jernalder. (Mark og Montre, 1996, s. 48-53.)

Hambro Mikkelsen, Peter og Claus Kjeld Jensen: Skonager - den førromerske bebyggelse. (Mark og Montre, 1996, s. 43-47)

Mejdahl, Ulla: Bebyggelse og teglovn fra Veldbæks senmiddelalder, renæssance og nyere tid - set med arkæologens øjne. (Mark og Montre, 1996, s. 62-66)

Pedersen, Christian-Peter: Fra skår til kar. (Mark og Montre, 1996, s. 59-61)

Sørensen, Mikkel: Konservering af to træspande fra en kvindegrav ved Billum. (Mark og Montre, 1996, s. 54-58)

Tubæk Naamansen, Arne: Kirkebro og ti gravhøje fra yngre stenalder. Lidt om nogle stenalderudgravninger i Ribe Amt. (Fra Ribe Amt 1996, s. 73-87)

Besættelsestiden

Madsen, Ernst: Besættelsen set gennem en lille drengs briller. (Egnsbogen 1996, s. 36-45)

By- og sognehistorier

Bruhn, Verner: Gøgeungen Esbjerg - ny by mellem gamle. (Fra Ribe Amt 1996, s. 19-27)

Esbjergs Historie 1. Tiden indtil 1850. Før byen kom ... (Red. af Ingrid Stoumann m.fl., 288 s., ill.)

Hansen, Anne Dorthe R. og Anders Peter Bruun: H. C. Ørstedes Gade. (Esbjerg, 1995, 37 s., ill.)

Lauridsen, John T.: »Kolonien« på kirkegrunden - havehusbeboelsens afvikling i Esbjerg. (Mark og Montre, 1996, s. 67-74)

Lindknud - 100 år i billeder. (Lindknud, 1994, 127 s., ill.)

Postkort fra Esbjerg. (Esbjerg Typografiske Laug, 1995, 63 s., ill.)

Poulsen, Else-Marie: - vand skal der til. Esbjerg Vandforsyning 1896-1996. (Esbjerg, 1996, 143 s., ill.)

Qvesel, Poul: De syv sogne - Blaabjerg kommune 1935-1995. (Blaabjerg Egnsmuseum, 1996, 270 s., ill.)

Øse Sogn 2. Træk af Øse Sogns udvikling. (Af Grethe og Johannes Madsen, Øse, 1995, 233 s., ill.)

Fiskeri og søfart

Bredmose Simonsen, Johs.: Fisk fra havet - til land og by. (Fra Ribe Amt 1996, s. 88-96)

Guldberg, Mette: Hollandsfarere - Risbøl'erne i Hjerting. (Sjæk'len 1996, s. 9-17)

Folkekultur

Iversen Hansen, Lasse: Kosmorama - en biograf i Bramming. (Lokal-årbogen 1996, s. 81-84)

Lassen, Olaf: Badestedet Fanø igennem 50 Aar, 1890-1940. (Genoptryk, Fanø, 1996, 75 s., ill.)

Lauridsen, John T.: »Kolonien« på kirkegrunden - havehusbeboelsens afvikling i Esbjerg. (Mark og Montre, 1996, s. 67-74)

Mølgaard, Birgit: Banko. (Lokal-årbogen 1996, s. 85-87)

Sikjær Gram, Jørgen: En Fanødragt. (Mark og Montre, 1996, s. 20-23)

Foreningsliv

Eriksen, Sidsel: Stationsbyens Samfund. Folk og foreninger i Grindsted 1880-1940. (Grindsted, 1996, 432 s., ill.)

Grindsted Handelsstandsforening 1921-1996. Et 75-årigt tilbageblik på handelslivet i Grindsted. (Grindsted, 1996, 54 s., ill.)

Klitmøller, Linda: Arbejdsmænd gennem 100 år - arbejdsmændenes organisering i Vejen 1896-1996. (Mark og Montre, 1996, s. 75-80)

Klitmøller, Linda: Arbejdsmænd gennem 100 år. Arbejdsmændenes organisering i Vejen 1896-1996. (SID, Vejen afdeling, 1996, 102 s., ill.)

Nielsen, Ejler: Gørding Pensionistforening. (Lokal-årbogen 1996, s. 60-63)

Sørensen, Claus: Løver på heden. Lions Club Billund-Grindsted. (Egnsbogen 1996, s. 25-28)

Sørensen, Tage: Spejderliv. En gammel spejder ser tilbage. (Esbjerg, 1995, 474 s., ill.)

Varde Landboforening 1846-1996. (Varde, 1996, 128 s., ill.)

Øster Herreds Landboforening 1895-1995. (Red. af Bent Nielsen, Ølgod, 1995, 107 s., ill.)

Gårdhistorie

Danske gårde i tekst og billeder. Bind 3. Tillæg til Billund, Blaabjerg, Bramming, Brørup, Esbjerg, Grindsted, Holsted, Ribe, Varde, Vejen og Ølgod kommuner. (Forlaget Danske Landbrug, 222 s., ill.)

Husted, Vagn M.: Bramming Hovedgaard, Endrupholm, Kjærgaard. (Bramming, 1996, 63 s., ill.)

Lauridsen, Tage: Enghavegård. (Lokal-årbogen 1996, s. 54-59)

Smidt, Thea: Lundagergård. (Lokal-årbogen 1996, s. 44-49)

Industri og håndværk

Jørgensen, Bent E.: Midtjysk Papindustri A/S - et portræt i pap. (Egnsbogen 1996, s. 33-35)

Kirk Christiansen, Godtfred. Cortzen, Jan: LEGO manden: historien om Godtfred Kirk Christiansen. (Børsen Bøger, 1996, 296 s., ill.)

Lund, Hans. Lund, Chr.: Der kom en fotograf til byen. (Egnsbogen 1996, s. 29-32)

Mikaelsen, Kristian: Smede i Vejrup Sogn (Lokal-årbogen 1996, s. 111-114)

Møller Jensen, Ivan: Chromgarvestoffabriken A/S. (Egnsbogen 1996, s. 21-24)

Twistman, Mette Magrete. Manøe, Søren: Mette Magrete Twistman - Danmarks første kvindelige urmager. (Mark og Montre, 1996, s. 24-28)

Kirkehistorie

Danmarks kirker, bd. 19, Ribe Amt, 32. hefte: Farup, Hjortlund, Kalvslund, Obbekær. (Nationalmuseet, 1996, ill.)

Jensen, Mogens: Den kirkehistoriske Samling i Grindsted kirke. (Egnsbogen 1996, s. 17-20)

Jubilæumsskrift - Vejen Kirke 100 år. 1896-1996. (Red. af Frede Jørgensen, Vejen, 1996, 49 s., ill.)

Kulturelle forhold

Arkitektur

Danmarks kirker, bd. 19, Ribe Amt, 32. hefte: Farup, Hjortlund, Kalvslund, Obbekær. (Nationalmuseet, 1996, ill.)

Ploug, Mariann: Er skønvirke jugend eller art nouveau? (Mark og Montre, 1996, s. 9-15)

Film

Iversen Hansen, Lasse: Kosmorama - en biograf i Bramming. (Lokal-årbogen 1996, s. 81-84)

Kunst

Kjeldgaard, Inge Merete: En drømmeverden - Tøns Breer Nielsens billedunivers. (Mark og Montre, 1996, s. 16-19)

Kunst og kunstnere i Ribe Amt. (Ribe Amt, 1996, 128 s., ill.)

Kunstrejse i Jylland. 6 rejser til jyske kunstmuseer: 20 jyske kunstmuseer og deres samlinger. (Red. af bl.a. Peter S. Meyer, 1996, 27 s. ill.)

Stjerner og striber - Lars Ravn. (Red. af Peter S. Meyer og Lars Ravn, Esbjerg, 1996, 72 s., ill.)

Musik

Fog, Finn: Billund kommunale Musikskole 1985-1995 - I korte træk. (Egnsbogen 1996, s. 13-16)

Günther, Per: Musik i Esbjerg. (Esbjerg, 1997, 544 s., ill.)

Sport

Clausen Nielsen, Jan: Historien om Fanø Motor Løbene 1919-24. (Fanø, 1996, 152 s., ill.)

Landbrug

Schmidt, Gunnar O.: Bramminghusmænd i familielandbruget. (Lokal-årbogen 1996, s. 39-43)

Varde Landboforening 1846-1996. (Varde, 1996, 128 s., ill.)

Øster Herreds Landboforening 1895-1995. (Red. af Bent Nielsen, Ølgod, 1995, 107 s., ill.)

Naturforhold

Uhd Jepsen, Palle: Vestjyske billeder: fra skallingen til Nymindegab. (Varde, 1996, 131 s., ill.)

Personalhistorie

Erindringer/biografier

Astrup, Tage: Erindringer fra Esbjerg Havn. (Fra Ribe Amt 1996, s. 3-10)

Bennedsen Hansen, Niels: Et voldsomt uvejr. (Fra Ribe Amt 1996, s. 37-40)

Bertelsen, Søren: Journalistliv i Esbjerg omkring 1950. (Fra Ribe Amt 1996, s. 11-18)

Bloch, Christen: Et tidsskifte. (Oksbøl, 1995, 17 s.)

Bomholt, Julius. Søholm. Ejgil: Kulturministeren - Julius Bomholt 1896-1969. (Statsbiblioteket i Århus, 1996, 30 s., ill.)

Borch, Sigurd: Sidste kapitel - et nyt begynder. (Esbjerg, 1996, 64 s., ill.)

Bredmose Simonsen, Johs.: Fisk fra havet - til land og by. (Fra Ribe Amt 1996, s. 88-96)

Christensen, Johanne. Madsen, Johannes: Bedstemors begravelse. (Fra Ribe Amt 1996, s. 34-36)

Crondall, Magaretha Pedersdatter Juhl, Magne: Et spændende skifte efter Magaretha Pedersdatter Crondall - om blandt andet fæstere til Gravengård i Brørup Sogn. (Fra Ribe Amt 1996, s. 41-52)

Dalgas, Dagmar Junk, Niels Erik: Dagmar Dalgas - hjemmesygeplejersken i Vong og Vester Nykirke sogne. (Lokal-årbogen 1996, s. 107-110)

Kirk Christiansen, Godtfred. Cortzen, Jan: LEGO manden: historien om Godtfred Kirk Christiansen. (Børsen Bøger, 1996, 296 s., ill.)

Kock, Karl. Uddrag af Karl Kocks erindringer. (Lokal-årbogen 1996, s. 93-98)

Lassen, Las. Henriksen, Åge Kristian: Las Lassen. (Lokal-årbogen 1996, s. 88-92)

Lund, Hans. Lund, Chr.: Der kom en fotograf til byen. (Egnsbogen 1996, s. 29-32)

Lykke, Kaj. Larsen, Tommy: Kaj Lykke. (Lokal-årbogen 1996, s. 64-75)

Madsen, Ernst: Besættelsen set gennem en lille drengs briller. (Egnsbogen 1996, s. 36-45)

Møller, Gudrun: Livet - er at leve. (1996, 84 s., ill.)

Møller, J. F. Benthien, Susanne: Breve hjem. Ribekaptajnen J. F. Møllers breve til familien 1847-62. (Sjæk'len 1996, s. 18-40)

Nielsdatter, Ane Dorthe: Vitved, Birger: »Hans Navn, det jo Jens Frandsen er«. (Egnsbogen 1996, s. 46-49)

Petersen, Truels Juhl, Magne: Et postkort fra 1917. (Fra Ribe Amt 1996, s. 53-58)

Riis, Jacob A. Benthien, Susanne: Jacob A. Riis og Ribe. (Fra Ribe Amt 1996, s. 59-72)

Skade, Hans Niels. Juhl, Magne: Hans Niels Skade fra Hunderup. (Lokal-årbogen 1996, s. 99-106)
Twistman, Mette Magrete. Manøe, Søren: Mette Magrete Twistman - Danmarks første kvindelige urmager. (Mark og Montre, 1996, s. 24-28)

Slægtshistorie

Jagd-slægten: Andersen, Per: Slægten Jagd. (Vanløse, 1996, 373 s., ill.)

Krukow/Kruchow-slægten: Georgsen, Flemming: Slægten Krukow/Kruchow i Kvong, Lunde og Horne sogne. (Georgii, Herning, 46 bl., 6 bilag)

Lind, Johs.: Carl August Linds forfædre. (Esbjerg, 1996, 194 s.)

Pressevæsen

Bertelsen, Søren: Journalistliv i Esbjerg omkring 1950. (Fra Ribe Amt 1996, s. 11-18)

Borch, Sigurd: Sidste kapitel - et nyt begynder. (Esbjerg, 1996, 64 s., ill.)

Som sagt om Esbjerg - en slags ordbog. I anledning af Esbjerg Ugeavis 25 års jubilæum. (Esbjerg, 1996, 99 s., ill.)

Retsvæsen

Cron dall, Magaretha Pedersdatter. Juhl, Magne: Et spændende skifte efter Magaretha Pedersdatter Cron dall - om blandt andet fæstere til Gravengård i Brørup Sogn. (Fra Ribe Amt 1996, s. 41-52)

Socialhistorie

Andersen, Johan: Historien om Filskov Børnehus. (Egnsbogen 1996, s. 7-12)

Dalgas, Dagmar. Junk, Niels Erik: Dagmar Dalgas - hjemmestygeplejersken i Vong og Vester Nykirke sogne. (Lokal-årbogen 1996, s. 107-110)

Rønn, Edith Mandrup: »De fattige i ånden«. Aandsvageanstalten Ribelund, ca. 1840-1990. (Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, Museum Tusulanum, 1996, 432 s.)

Uddannelse og skole

25 - VUC Varde 1971-96: jubilæumsskrift. (Red. af Jens Lundgren, Varde, 1996, 48 s., ill.)

Den sociale højskole 1971-96: jubilæumsskrift. (Red. af Grethe E. Johnsen og Charlotte Vincent. Esbjerg, 1996, 47 s., ill.)

Fog, Finn: Billund kommunale Musikskole 1985-1995 - I korte træk. (Egnsbogen 1996, s. 13-16)

Funder, Torkil: Skolen i Ribe - fortællinger 1145-1995 - en særudstilling på det nye museum i Ribe. (Mark og Montre, 1996, s. 29-42)

Jensen, Henny og Ulla Ipsen: Træk fra Omme skoles historie. (Lokal-årbogen 1996, s. 76-80)

Kruse, Egon W.: Hånd og ånd i udvikling. Esbjerg Tekniske Skole 1956-1994. 91 s., ill. Esbjerg, 1996.

Vittenbergskolen: jubilæumsskrift 1971-1996. (Red. af Bodil Bonde, Ribe, 1996, 20 s., ill.)

VUC Ribe 1971-96. Jubilæumsskrift. (Red. af Jens Bang Hansen, Ribe Amt, 1996, 48 s., ill.)

Ribe Amt eller dele deraf

Bredmose Simonsen, Johs.: Fisk fra havet - til land og by. (Fra Ribe Amt 1996, s. 88-96)

Christensen, Kaj: Navneregister til Vester Horne Herred. Register til Oluf Nielsen: Historiske efterretninger om Vester Horne Herred. (Grindsted, 1996, 16 s.)

Christensen, Kaj: Navneregister til Øster Horne Herred. (Grindsted, 1996, 24 s.)

Danske gårde i tekst og billeder. Bind 3. Tillæg til Billund, Blaabjerg, Bramming, Brørup, Esbjerg, Grindsted, Holsted, Ribe, Varde, Vejen og Ølgod kommuner. (Forlaget Danske Landbrug, 222 s., ill.)

Egnsbogen 1996, Grindsted/Billund. (Grindsted, 1996, 60 s., ill.)

Fra Ribe Amt 1996. Bind XXVII-1. (Historisk Samfund for Ribe Amt, 1996, 135 s., ill.)

Jagd-slægten: Andersen, Per: Slægten Jagd. (Vanløse, 1996, 373 s., ill.)

Jensen, Agnes: Damsmarks og Omegns Mergelselskab. (Fra Ribe Amt 1996, s. 28-33)

Krukow/Kruchow-slægten: Georgsen, Flemming: Slægten Krukow/Kruchow i Kvong, Lunde og Horne sogne. (Georgii, Herning, 46 bl., 6 bilag)

Kunst og kunstnere i Ribe Amt. (Ribe Amt, 1996, 128 s., ill.)

Lokal-årbogen 1996. Lokalhistorisk forening for Bramming Kommune. (Bramming, 1996, 114 s., ill.)

Mark og Montre. Årbog for kunst- og kulturhistorie. (Ribe Amts Museumsråd, 1996, 92 s., ill.)

Pedersen, Christian-Peter: Fra skår til kar. (Mark og Montre, 1996, s. 59-61)

Sjæk'len 1996. Årbog for Fiskeri- og Søfartsmuseet. Saltvandsakvariet i Esbjerg. (Esbjerg, 1997, 155 s., ill.)

Sørensen, Claus: Løver på heden. Lions Club Billund-Grindsted. (Egnsbogen 1996, s. 25-28)

Uhd Jepsen, Palle: Vestjyske billeder: fra skallingen til Nymindegab. (Varde, 1996, 131 s., ill.)

Billund Kommune

Fog, Finn: Billund kommunale Musikskole 1985-1995 - I korte træk. (Egnsbogen 1996, s. 13-16)

Jørgensen, Bent E.: Midtjysk Papindustri A/S - et portræt i pap. (Egnsbogen 1996, s. 33-35)

Kirk Christiansen, Godtfred. Cortzen, Jan: LEGO manden: historien om Godtfred Kirk Christiansen. (Børsen Bøger, 1996, 296 s., ill.)

Madsen, Ernst: Besættelsen set gennem en lille drengs briller. (Egnsbogen 1996, s. 36-45)

Sørensen, Claus: Løver på heden. Lions Club Billund-Grindsted. (Egnsbogen 1996, s. 25-28)

Vorbasse Sogn

Nielsdatter, Ane Dorthe: Vitved, Birger: »Hans Navn, det jo Jens Frandsen er«. (Egnsbogen 1996, s. 46-49)

Blåbjerg Kommune

Qvesel, Poul: De syv sogne - Blaabjerg kommune 1935-1995. (Blaabjerg Egnsmuseum 1996, 270 s., ill.)

Blåvandshuk Kommune

Bloch, Christen: Et tidsskifte. (Oksbøl, 1995, 17 s.)

Bramming Kommune

Bramming

Husted, Vagn M.: Bramming Hovedgaard, Endrupholm, Kjærgaard. (Bramming, 1996, 63 s., ill.)

Iversen Hansen, Lasse: Kosmorama - en biograf i Bramming. (Lokal-årbogen 1996, s. 81-84)

Lykke, Kaj. Larsen, Tommy: Kaj Lykke. (Lokal-årbogen 1996, s. 64-75)

Schmidt, Gunnar O.: Bramminghusmænd i familielandbruget. (Lokal-årbogen 1996, s. 39-43)

Tubæk Naamansen, Arne: Kirkebro og ti gravhøje fra yngre stenalder. Lidt om nogle stenalderudgravninger i Ribe Amt. (Fra Ribe Amt 1996, s. 73-87)

Darum Sogn

Lauridsen, Tage: Enghavegård. (Lokal-årbogen 1996, s. 54-59)

Mølgaard, Birgit: Banko. (Lokal-årbogen 1996, s. 85-87)

Gørding Sogn

Kock, Karl. Uddrag af Karl Kocks erindringer. (Lokal-årbogen 1996, s. 93-98)

Nielsen, Ejler: Gørding Pensionistforening. (Lokal-årbogen 1996, s. 60-63)

Hunderup Sogn

Smidt, Thea: Lundagergård. (Lokal-årbogen 1996, s. 44-49)

Skade, Hans Niels. Juhl, Magne: Hans Niels Skade fra Hunderup. (Lokal-årbogen 1996, s. 99-106)

Vejrup Sogn

Lassen, Las. Henriksen, Åge Kristian: Las Lassen. (Lokal-årbogen 1996, s. 88-92)

Mikaelsen, Kristian: Smede i Vejrup Sogn (Lokal-årbogen 1996, s. 111-114)

Vester Nykirke Sogn

Dalgas, Dagmar. Junk, Niels Erik: Dagmar Dalgas - hjemmesygeplejersken i Vong og Vester Nykirke sogne. (Lokal-årbogen 1996, s. 107-110)

Jensen, Henny og Ulla Ipsen: Træk fra Omme skoles historie. (Lokal-årbogen 1996, s. 76-80)

Brørup Kommune

Brørup Sogn

Cronvall, Magaretha Pedersdatter. Juhl, Magne: Et spændende skifte efter Magaretha Pedersdatter Cronvall - om blandt andet fæstere til Gravengård i Brørup Sogn. (Fra Ribe Amt 1996, s. 41-52)

Lindknud Sogn

Lindknud - 100 år i billeder. (Lindknud, 1994, 127 s., ill.)

Esbjerg Kommune

Esbjerg Købstad

Astrup, Tage: Erindringer fra Esbjerg Havn. (Fra Ribe Amt 1996, s. 3-10)

Bertelsen, Søren: Journalistliv i Esbjerg omkring 1950. (Fra Ribe Amt 1996, s. 11-18)

Borch, Sigurd: Sidste kapitel - et nyt begynder. (Esbjerg, 1996, 64 s., ill.)

Bredmose Simonsen, Johs.: Fisk fra havet - til land og by. (Fra Ribe Amt 1996, s. 88-96)

Bomholt, Julius. Søholm. Ejgil: Kulturministeren - Julius Bomholt 1896-1969. (Statsbiblioteket i Århus, 1996, 30 s., ill.)

Bruhn, Verner: Gøgeungen Esbjerg - ny by mellem gamle. (Fra Ribe Amt 1996, s. 19-27)

Den sociale højskole 1971-96: jubilæumsskrift. (Red. af Grethe E. Johnsen og Charlotte Vincent. Esbjerg, 1996, 47 s., ill.)

Esbjergs Historie 1. Tiden indtil 1850. Før byen kom ... (Red. af Ingrid Stoumann m.fl., 288 s., ill.)

Günther, Per: Musik i Esbjerg. (Esbjerg, 1997, 544 s., ill.)

Hansen, Anne Dorthe R. og Anders Peter Bruun: H. C. Ørstedes Gade. (Esbjerg, 1995, 37 s., ill.)

Kjeldgaard, Inge Merete: En drømmeverden - Tøns Bræer Nielsens billedunivers. (Mark og Montre, 1996, s. 16-19)

Kruse, Egon W.: Hånd og ånd i udvikling. Esbjerg Tekniske Skole 1956-1994. 91 s., ill. Esbjerg, 1996.

Kunstrejse i Jylland. 6 rejser til jyske kunstmuseer: 20 jyske kunstmuseer og deres samlinger. (Red. af bl.a. Peter S. Meyer, 1996, 27 s. ill.)

Lauridsen, John T.: »Kolonien« på kirkegrunden - havehusbeboelsens afvikling i Esbjerg. (Mark og Montre, 1996, s. 67-74)

Lind, Johs.: Carl August Linds forfædre. (Esbjerg, 1996, 194 s.)

Postkort fra Esbjerg. (Esbjerg Typografiske Laug, 1995, 63 s., ill.)

Poulsen, Else-Marie: - vand skal der til. Esbjerg Vandforsyning 1896-1996. (Esbjerg, 1996, 143 s., ill.)

Som sagt om Esbjerg - en slags ordbog. I anledning af Esbjerg Ugeavis 25 års jubilæum. (Esbjerg, 1996, 99 s., ill.)

Slyngborg, Mette: Workshop for tryk og papir - Bogtrykmuseet i Esbjerg. (Mark og Montre, 1996, s. 6-8)

Stjerner og striber - Lars Ravn. (Red. af Peter S. Meyer og Lars Ravn, Esbjerg, 1996, 72 s., ill.)

Sørensen, Tage: Spejderliv. En gammel spejder ser tilbage. (Esbjerg, 1995, 474 s., ill.)

Hjerting Sogn

Guldberg, Mette: Hollandsfarere - Risbøl'erne i Hjerting. (Sjækleen 1996, s. 9-17)

Jerne Sogn

Mejdahl, Ulla: Bebyggelse og teglovn fra Veldbæks senmiddelalder, renæssance og nyere tid - set med arkæologens øjne. (Mark og Montre, 1996, s. 62-66)

Fanø Kommune

Nordby Sogn

Clausen Nielsen, Jan: Historien om Fanø Motor Løbene 1919-24. (Fanø, 1996, 152 s., ill.)

Lassen, Olaf: Badestedet Fanø igennem 50 Aar, 1890-1940. (Genoptryk, Fanø, 1996, 75 s., ill.)

Sikjær Gram, Jørgen: En Fanødragt. (Mark og Montre, 1996, s. 20-23)

Grindsted Kommune

Grindsted Sogn

Eriksen, Sidsel: Stationsbyens Samfund. Folk og foreninger i Grindsted 1880-1940. (Grindsted, 1996, 432 s., ill.)

Grindsted Handelsstandsforening 1921-1996. Et 75-årigt tilbageblik på handelslivet i Grindsted. (Grindsted, 1996, 54 s., ill.)

Jensen, Mogens: Den kirkehistoriske Samling i Grindsted kirke. (Egnsbogen 1996, s. 17-20)

Lund, Hans. Lund, Chr.: Der kom en fotograf til byen. (Egnsbogen 1996, s. 29-32)

Møller Jensen, Ivan: Chromgarvestoffabrikken A/S. (Egnsbogen 1996, s. 21-24)

Pedersen, Ingrid: Livet i »Lille Johannes hus« i Annas skoletid 1924 til 1931. (Egnsbogen 1996, s. 50-53)

Schou Vesterbæk, Ole: Karensminde - en museums-gård bliver til. (Mark og Montre, 1996, s. 3-5)

Sørensen, Claus: Løver på heden. Lions Club Billund-Grindsted. (Egnsbogen 1996, s. 25-28)

Filskov Sogn

Andersen, Johan: Historien om Filskov Børnehus. (Egnsbogen 1996, s. 7-12)

Madsen, Ernst: Besættelsen set gennem en lille drengs briller. (Egnsbogen 1996, s. 36-45)

Starup Sogn

Årsskrift/Starup Sogns Lokalhistoriske Forening 1996. (Starup, 1996, ill.)

Helle Kommune

Vejrup, Henning: Vejen til Helle - eller, hvordan Helle Kommune blev til... (Helle Kommune, 1996, 20 s., ill.)

Grimstrup Sogn

Møller, Gudrun: Livet - er at leve. (1996, 84 s., ill.)

Næsbjerg Sogn

Hambro Mikkelsen, Peter og Claus Kjeld Jensen: Skonager - den førromerske bebyggelse. (Mark og Montre, 1996, s. 43-47)

Øse Sogn

Bennedsen Hansen, Niels: Et voldsomt uvejr. (Fra Ribe Amt 1996, s. 37-40)

Christensen, Johanne. Madsen, Johannes: Bedstemors begravelse. (Fra Ribe Amt 1996, s. 34-36)

Øse Sogn 2. Træk af Øse Sogns udvikling. (Af Grethe og Johannes Madsen, Øse, 1995, 233 s., ill.)

Ribe Kommune

Danmarks kirker, bd. 19, Ribe Amt, 32. hefte: Farup, Hjortlund, Kalvslund, Obbekær. (Nationalmuseet, 1996, ill.)

Jernved Sogn

Petersen, Truels. Juhl, Magne: Et postkort fra 1917. (Fra Ribe Amt 1996, s. 53-58)

Ribe Købstad

Funder, Torkil: Skolen i Ribe - fortællinger 1145-1995 - en særudstilling på det nye museum i Ribe. (Mark og Montre, 1996, s. 29-42)

Møller, J. F. Benthien, Susanne: Breve hjem. Ribekaptajnen J. F. Møllers breve til familien 1847-62. (Sjækleen 1996, s. 18-40)

Riis, Jacob A. Benthien, Susanne: Jacob A. Riis og Ribe. (Fra Ribe Amt 1996, s. 59-72)

Rønn, Edith Mandrup: »De fattige i ånden«. Aandsvageanstalten Ribelund, ca. 1840-1990. (Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, Museum Tusulanum, 1996, 432 s.)

Vittenbergskolen: jubilæumsskrift 1971-1996. (Red. af Bodil Bonde, Ribe, 1996, 20 s., ill.)

VUC Ribe 1971-96. Jubilæumsskrift. (Red. af Jens Bang Hansen, Ribe Amt, 1996, 48 s., ill.)

Seem Sogn

Seem Kirkebog 1721-1815. (Red. af Søren Mulvad, Seem, 1996, 90 s.)

Varde kommune

Alslev Sogn

Møller, Gudrun: Livet - er at leve. (1996, 84 s., ill.)

Billum Sogn

Frandsen, Lene B. og Jørgen Westphal: De rige kvinder i Billum - to bemærkelsesværdige kvindegrave fra yngre romersk jernalder. (Mark og Montre, 1996, s. 48-53)

Sørensen, Mikkel: Konservering af to træspande fra en kvindegrav ved Billum. (Mark og Montre, 1996, s. 54-58)

Varde Købstad

25 - VUC Varde 1971-96: jubilæumsskrift. (Red. af Jens Lundgren, Varde, 1996, 48 s., ill.)

Ploug, Mariann: Er skønvirke jugend eller art nouveau? (Mark og Montre, 1996, s. 9-15)

Varde Landboforening 1846-1996. (Varde, 1996, 128 s., ill.)

Vejen Kommune

Jubilæumsskrift - Vejen Kirke 100 år: 1896-1996. (Red. af Frede Jørgensen, Vejen, 1996, 49 s., ill.)

Klitmøller, Linda: Arbejds mænd gennem 100 år - arbejds mændenes organisering i Vejen 1896-1996. (Mark og Montre, 1996, s. 75-80)

Klitmøller, Linda: Arbejds mænd gennem 100 år: Arbejds mændenes organisering i Vejen 1896-1996. (SID, Vejen afdeling, 1996, 102 s., ill.)

Ølgod Kommune

Twistman, Mette Magrete. Manøe, Søren: Mette Magrete Twistman - Danmarks første kvindelige urmager. (Mark og Montre, 1996, s. 24-28)

Øster Herreds Landboforening 1895-1995. (Red. af Bent Nielsen, Ølgod, 1995, 107 s., ill.)

Historisk Samfund for Ribe Amt

Generalforsamling og årsmøde

Mandag, d. 7. april 1997 holdt Historisk Samfund for Ribe Amt generalforsamling og årsmøde i Kulturhuset i Ølgod. Arrangementet indledtes med generalforsamlingen.

Generalforsamling

Formanden for Historisk Samfund for Ribe Amt, Jørgen Dieckmann Rasmussen, bød de ca. 30 fremmødte personer velkommen, og man gik derefter over til dagsordenen, hvor første punkt var

1. Valg af ordstyrer

Bestyrelsen foreslog forhenværende museumsinspektør Søren Manøe, Ølgod, til ordstyrer. Han blev valgt, takkede for valget, konstaterede at generalforsamlingen var lovligt indvarslet og gik derefter over til dagsordenens punkt 2.

2. Beretning

Formanden Jørgen Dieckmann Rasmussen aflagde følgende beretning:

1996 er et virksomhedsår, Historisk Samfund for Ribe Amt kan se tilbage på med glæde. Det skyldes bl.a. den meget store tilslutning til vore arrangementer, som vi kunne konstatere. Derom senere.

På det første bestyrelsesmøde efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig med undertegnede som formand, fhv.

borgmester Søren Hübschmann som næstformand, Ejvind Busk Jensen som kasserer og ansvarlig for ekspeditionen og Else-Marie Poulsen som redaktør af Historisk Samfunds årbog Fra Ribe Amt. De øvrige bestyrelsesmedlemmer har medvirket i redaktionsudvalg og/eller været ansvarlige for foreningens arrangementer og i den forbindelse øvet en stor indsats.

Første arrangement efter generalforsamlingen var sommerudflugten, der fandt sted den 12. maj. Turen gik til Sønderjyllands Amt, og i programmet indgik bl.a. stop ved Damgård Mølle, Brundlund Slot, Sottrup Skov og Nydam Mose. Jeg skal ikke gå i detaljer, men ved Sottrup Skov kom en rigtig major og fortalte om 1864, så man næsten kunne fornemme krudt og kugler flyve om ørerne på en, og ved Nydam Mose kom formanden for Nydam-Samfundet og viste rundt i de seneste udgravninger og fortalte om de nyeste fund. Det var en populær tur - bussen var fuld, og flere var interesserede, men bl.a. af hensyn til besøget på Brundlund Slot var det kun muligt at sende en bus afsted.

Den 15. september blev Historisk Søndag afholdt. Den fandt sted dels i Vilslev, dels på Riber Kjærgaard. Sognepræst Arendse Dysel fortalte om kirkens historie, og derefter var der byvandring i Vilslev ved Harry Thomsen. Som en ekstra bonus førte den lokale

skoleinspektør deltagerne over åen - den gamle grænse - og viste toldstedet på den anden side af åen. Arrangementet blev afsluttet på Riber Kjærgård, hvor forstander Jens Okholm fortalte dels om stedets spændende historie, dels om det at drive landbrugsskole i dag. Der var også lejlighed til at komme rundt på skolen. Det var en god eftermiddag med pæn tilslutning fra medlemmerne.

Lørdag, den 26. oktober var der efterårs-møde i Årre. Det må have været den rigtige lørdag eftermiddag til det formål, for den lille kirke var pænt fyldt. Tidligere sognepræst og provst Jacob Holdt fortalte om kirken og dens historie, og efter et spændende indlæg afsluttedes mødet på Årre Kro med kaffe, brød - og foredrag. Museumsinspektør Ole Vesterbæk, Grindsted Museum, fortalte om den undersøgelse af det jyske hedesamfund, museet har gennemført og som bl.a. har vist, at det måske ikke var helt så ringe at være jysk hedebonde i 1600- og 1700-årene, som der somme tider gives udtryk for. Igen var der tale om en god eftermiddag.

Den 13. august blev årbogen for 1996 præsenteret. Som tidligere bestod årbogen af en broget buket af artikler, såvel tids- som emnemæssigt. Der var arkæologi, der var erindringer, der var historien om den verdensberømte fotograf Jacob Riis' liv og levned i Ribe, en historie som ikke er særlig kendt. Geografisk hælder artiklerne mod vest, men det kan da så være anledningen til at opfordre medlemmer og andre interesserede til at give redaktør og redaktion forslag til/tip om mulige emner i den østlige del af Ribe Amt. Det kan ske allerede i aften.

Om virksomheden i øvrigt kan nævnes, at vi har fået indhentet de sidste par års forsøm-

melse med indlæsning af årbøgerne som lyd-bøger. Desværre måtte vi konstatere, at bibliotekerne har færre penge at købe for, så der blev aftaget færre eksemplarer end forventet. Bestyrelsen vil dog fortsat sørge for denne service for svagtsende medborgere, der er interesseret i vores virksomhed.

Bøndergårde og byggeskik i Skads Herred er et andet projekt, der er blevet fortalt om gennem nogle år. År efter år er det blevet udsat på grund af forfatterens sygdom, jobskifte m.m., men det kan oplyses, at vi for mindre end en måned siden har talt sammen om færdiggørelse af bogen - og at målet fra hans side nu er meget fast: En udgivelse i september 1997.

Bogen om Besættelsestidens billeder, som desværre blev forsinket, lysner det også for. Påsken bragte den et god skridt videre færdiggørelse, og målet er at have den klar til udgivelse senest i forbindelse med årbog 1997. Til den tid vil den så tilgå medlemmerne gratis som en boggave - og det er vel ikke så dårligt?

Apropos medlemmer - ja så er det fristende at følge op på sidste års generalforsamling. I den forbindelse skal det nævnes, at medlemmerne ikke har siddet opfordringen til at skaffe flere medlemmer overhørig. En enkelt persons indsats bør fremhæves. Viggo Mikkelsen fra Janderup har på et år skaffet over 17 nye medlemmer til Historisk Samfund. Hvis alle, der er til stede her i aften, kan gøre ligeså frem til næste generalforsamling eller måske endda slå Viggo Mikkelsens rekord, ja så vil det pynte på medlemsstatistikken, for trods manges indsats for at hverve nye medlemmer er medlemstallet stadig svagt vigende.

Efterårsmøde i Årre Kirke. (Foto: Jørgen Dieckmann Rasmussen)

Lad mig slutte af med at takke bestyrelsen for et godt samarbejde, Verner Bruhn for hans indsats i redaktionen af årbogen og Johs. Godsk Hansen for at modtage tilmeldinger m.m. til udflugter og møder. I årets løb trækker vi endvidere på mange mennesker rundt om i amtet, f.eks. i forbindelse med efterårsmøder og historiske søndage. Beredvilligt stiller folk op, og uden denne frivillige indsats var mange af vore arrangementer ikke mulige. Uden økonomisk støtte kunne vi hel-

ler ikke løse vor amtsdækkende opgave, og derfor vil jeg ved denne lejlighed gerne takke amt, kommuner og andre sponsorer, som økonomisk har støttet vores virksomhed. Endelig vil jeg takke vore samarbejdspartnere i Ribe Amt - arkiver og museer - for godt samarbejde i årets løb.

Beretningen blev godkendt uden bemærkninger.

3. Regnskab

I kassererens fravær aflagde formanden Jørgen Dieckmann Rasmussen regnskabet for 1996. Det balancerede med 192.590,43 kr. Årets overskud var 15.124,46 kr. Regnskabet blev godkendt uden bemærkninger.

4. Kontingent

Bestyrelsen indstillede uændret kontingent (100 kr.). Det godkendtes.

5. Valg

Der blev foretaget følgende valg:

5.a. Bestyrelsen

På valg var Jørgen Dieckmann Rasmussen, Else-Marie Poulsen, Hans Jørgen L. Larsen og Søren Mulvad. Alle blev genvalgt.

5.b. Suppleanter

På valg var J. Hedegård Rasmussen og Sv. E. Thygesen. Begge blev genvalgt.

5.c. Revisorer

Jens Chr. Nielsen og Johs. Godsk Hansen genvalgtes.

6. Indkomne forslag

Ingen.

7. Eventuelt

Intet.

Søren Manøe takkede deltagerne for god ro og orden. Jørgen Dieckmann Rasmussen takkede dirigenten for veludført arbejde og afsluttede dermed generalforsamlingen.

Efter kaffebordet fortalte forhenværende museumsinspektør Søren Manøe om Karen Margrethe Twistmann (1741-1827), en kvindelig urmager på Ølgod-egnen. Det spændende foredrag byggede på en bog, Søren Manøe har skrevet og Ølgod Museum har under udgivelse. Efter foredraget var der mulighed for at se museets udstillinger og nogle af hendes urværker, som allerede findes på museet.

Kl. 22.30 afsluttedes den spændende aften.

Hans-Jørgen L. Larsen.

Nye medlemmer 1995

Blåvand: Harry Gregersen. *Brørup:* Niels Ross. *Esbjerg:* Carlo B. Christensen, Hans Jepsen. *Gredstedbro:* G. Gottfredsen. *Hejlsvig:* Peter Torstensen. *Janderup:* Verner Madsen, Sv. Aage Hansen, Eduard Frandsen, Hans Pedersen, Carl Nielsen, Jens Th. Jensen, Anna Metha Jørgensen, Janderup Lokalhistoriske Arkiv, William Pedersen, Sv. Erik B. Thomsen, Kristian Rotvig, Vagn Fuglebjerg, Villy Bruun, Inge Jensen. *Ribe:* Else

Garder. Sig: Birgit Schøsler. *Tjæreborg:* Olav Tranbjerg Møller. *Varde:* Henning Schnack Olsen, H. P. Svenningsen. *Ølgod:* Jens Sørensen.

Uden for amtet:

Hans Henrik Østergaard, Birkerød, *Eilif Damkær Jensen*, Trige, *Per Svendsen*, Engesvang, *Holger Schønning*, Fredericia.

Regnskab for 1996

INDTÆGTER

Kontingenter		101.000	
Tilskud:			
Ribe amt	14.870		
Kommunerne:			
Billund	800		
Blåbjerg	700		
Blåvandshuk	819		
Bramming	540		
Brørup	500		
Esbjerg	1900		
Fanø	500		
Grindsted	1000		
Helle	450		
Holsted	1000		
Ribe	1650		
Varde	1500		
Vejen	1000		
Ølgod	800		
Øvrige tilskud:			
DLF	5523		
Lida og Oskar Nielsens Fond	1200	34.752,00	
Renteindtægter		10.776,47	
Foreningsindtægter i alt		146.528,47	
Bogsalg		11.454,45	
		<u>157.982,92</u>	

UDGIFTER:

Løn	10.000,00
Kontorhold	8.437,51
Brochurer m.v.	1.236,25
Kontingenter	3.400,00
Bestyrelsen	4.982,00
Møder	646,85
Årbogen	71.848,15
Porto	10.733,95
Gebyrer	323,75
A conto for bogudgivelse	31.250,00
	<u>142.858,46</u>
Samlede udgifter	142.858,46
Årets overskud	<u>15.124,46</u>
	<u>157.982,92</u>

STATUS pr. 31/12 1996:

Aktiver:	
Bikuben 688-00-04152	16.271,87
Bikuben 688-24-03030	141.207,71
Girobank 604-3194	32.110,85
Boglager	3.000,00
	<u>192.590,43</u>
Skyldig moms	1.902,05
Passiver:	
Hensat til »Bøndergårde«	45.000,00
Hensat til »Besættelsestiden«	45.000,00

EGENKAPITAL:

Saldo 1/1 1996	100.563,92
Hensat i 1996	15.000,00
Årets overskud	15.124,46
	<u>100.688,38</u>
	<u>192.590,43</u>

Foranstående regnskab har vi revideret, bank- og girobeholdninger er afstemt med foreliggende kontoudtog.

Den 11. marts 1996

Jens Chr. Nielsen

Johs. G. Hansen

Fra lokalarkivernes arbejdsmark Ribe Amt 1996

Ribe Amts Lokalarkiver (RAL)

Bestyrelsens beretning 1996

Om 1996 kan en ting siges meget klart: Betydningen af at have en amtskonsulent er slået tydeligt igennem. Det er kommet til udtryk på en lang række områder som vedtægtsspørgsmålet, vejledning af amtets arkiver samt kursusvirksomheden.

Vedtægtsspørgsmålet

Som bekendt er det flere år siden, Sammenslutningen af Lokalarkiver (SLA) begyndte at interessere sig for vedtægter for lokalarkiver. Baggrunden var ønsket om at sikre en forholdsvis entydig definition af, hvad et lokalarkiv er. De skulle defineres som institutioner, der har til formål at indsamle og bevare skriftlige, trykte og fotografiske kilder til lokalsamfundenes historie, offentlige samlinger med offentlig tilgængelighed, fast åbningstid, institutioner, der indgår i et regionalt og landsdækkende samarbejde med en ansvarlig organisation bag. Det skulle endvidere også sikres, at hvad der én gang var indsamlet altid skal forblive i offentligt eje - altså hvis et arkiv af den ene eller den anden grund ophører med at eksistere.

Alle der har været involveret i vedtægtssagen ved, at det har været et sejt træk, men vi er meget tæt ved at være ved slutmålet: At alle lokalarkiver i Ribe Amt har vedtægter, der kan godkendes af SLA. Opfyldelsen af dette mål skyldes ikke mindst vores amtskonsulent Birgitte Herreborg Thomsen, der har hjulpet og rådgivet undervejs, og også forhandlet med SLA i tvivlsspørgsmål. Som nævnt er ikke alt på plads endnu, men vi kan se lyset for enden af tunnelen.

Det har - desværre - også været nødvendigt at medvirke med rådgivning i et tilfælde, hvor et lokalhistorisk arkiv har været udsat for lukning. I Grindsted Kommune besluttede man i forbindelse med behandlingen af budget 1997 at lukke lokalarkivet,

der var en afdeling under biblioteket. Interesserede borgere er gået sammen om at drive arkivet videre, og det har fortsat til huse på biblioteket. Vi må nu håbe, at kommunen om ikke andet vil støtte det almennyttige arbejde økonomisk, der udføres i arkivet. Grindsted har været førende blandt lokalarkiverne i Ribe Amt, og det er trist at måtte konstatere den seneste udvikling. Lokalarkiverne er sårbare og meget følsomme - og driftsudgifterne er yderst små sammenlignet med mange andre kommunale aktiviteter.

Vejledning af amtets arkiver

Et andet område, hvor amtskonsulenten har fuldt ud at gøre, er rådgivning af amtets lokalarkiver. Der er efterhånden 51 lokalarkiver i Ribe Amt (og et ekstraordinært medlem), og i det lys er 19 timer arbejdstid ugentlig ikke meget, da slet ikke, da hendes arbejdsopgaver består i andet og mere end vejledning af det enkelte arkiv.

Vejledning omkring konkrete problemer er stadig en af amtskonsulentens vigtigste arbejdsopgaver, for konkrete, påtrængende problemer i arkiverne kan sjældent indpasses i RALs overordnede kursusaktivitet. Det er for eksempel af stor betydning, at arkiverne kender de grundlæggende regler for registrering og anvender godkendte registreringsmetoder og arkiveringsmaterialer. Og det er heller ikke uden betydning, at der er gået en grundig vejledning forud for større anskaffelser som f.eks. køb af edb-udstyr. Sådanne opgaver skal der bare være tid til.

Kursusvirksomheden

Om kursusvirksomheden er der meget - og meget positivt - at sige i år. Søgningen til RALs modulkurser har været ganske overvældende, nogle gange næsten for stor til de lokaler, der skulle danne ram-

me om undervisningen. Det gælder såvel i Samlingslokalet på Esbjerg Byhistoriske Arkiv eller lokalerne på Kiva Grafisk, hvor vi havde et arrangement i efteråret.

Modulkurserne, som RALs uddannelsesudvalg har udtænkt og gennemført i samarbejde med amtskonsulent Birgitte H. Thomsen må have ramt noget centralt. En idé bag kurserne var at få en sammenhæng i undervisningsaktiviteten - at det ene kursus var en forudsætning for det næste. Mange har opfattet det som sådant og er mødt flittigt op - andre nøjedes med at komme til enkelte kurser, hvad der også var muligt.

Med kurset i slutningen af februar 1997 er modulkurserne slut. Det vil være vældig rart, hvis medlemmerne her i aften ville kommentere kursusvirksomheden og formulere ønsker til fremtiden.

Andre aktiviteter

Af andre ting, der er foregået i RALs regi, må nævnes RAL-Nyt - foreningens medlemsblad. Det er i 1996 kommet med tre numre.

Som I har set, er layoutet smukkere end tidligere - men I vil også kunne konstatere, at der stadig ikke er en voldsom kø blandt medlemmerne for at indsende bidrag. Derfor: Brug bladet - det er jeres. Redaktionen vil være mere end lykkelig for indsendte bidrag.

Gennem adskillige år har Ribe Amts Lokalarkiver sammen med Sydvestjysk Egns- og Slægtshistoriske Forening været medindbyder til to årlige studieture til Landsarkivet i Viborg. Interessen for disse aftenure har ændret sig på det seneste. Hvor der tidligere var venteliste eller der måtte sendes to busser afsted, kniber det nu at fylde blot en bus. Og det er karakteristisk, at lokalarkivfolkene fylder mindre end tidligere, ja som regel er det kun et enkelt eller et par arkiver, der har deltaget med. Da RAL indgår som medarrangør af disse ture og skal betale halvdelen af et eventuelt underskud, har bestyrelsen besluttet at udtræde af samarbejdet. Arkiverne kan fortsat få indbydelserne tilsendt, men deltagerne herfra må betale en højere pris end hidtil - med mindre de melder sig ind i SESF.

Kirkebøger på mikrokort

Det faldende deltagertal i studieturene til Landsarkivet i Viborg skyldes ikke svækket interesse for

slægts- eller lokalhistorie. Forklaringen skal snarere søges i, at mange lokalarkiver selv har købt mikrokort af de lokale kirkebøger frem til 1892. På Esbjerg Byhistoriske Arkiv er der blevet opbygget en central kopisamling, som bl.a. rummer kopier af alle jyske kirkebøger indtil 1892. Denne samling bruges flittigt - uden at vi har gjort voldsom reklame for den endnu. Der er nemlig stadig nogle spredte huller i samlingen, og før de er fyldt ud, vil vi ikke lave et samlet fremstød.

Rygtet er dog løbet os i forvejen - der er tit ventetid ved læseapparaterne, og foran døren til arkivets læsesal er der om morgenen ofte kø - ligesom ved udsalg i gamle dage - for at komme ind og få et læseapparat straks fra morgenstunden. Det er fysisk stærke brugere, vi har - nogle skulle måske hellere besøge Form og Figur end arkivet - for de spinke læseapparater har svært ved at holde til brugernes mange armkræfter. Der er foreløbig blevet indkøbt tre nye læseapparater - af solid kvalitet. Vi håber, de holder til den flittige brug.

Brugerne er også flinke til at påpege, at vi gerne må anskaffe flere mikrokort. Man vil gerne have resten af kirkebøgerne (dvs. fra Sjælland og Fyn), og landsdækkende sæt af folketællingerne står også på manges ønskeseddel. Uden penge ude fra går det dog ikke. Kirkebogskopierne blev betalt af Esbjerg Kommune via arkivets budget med 150.000 kr. og et tilskud fra Ribe Amt på 25.000 kr. Dertil kom tilskud fra to mindre, private fonde, så der i alt kunne købes for 185.000 kr. Her i aften kunne det derfor være fristende at spørge Ribe Amt, om man ikke nu kan vende beløbene, så Esbjerg Kommune betaler 25.000 kr. og Ribe Amt 150.000 kr. til en fortsat udbygning af den centrale mikrofilmsamling? Man kan nemlig stadig købe med stor rabat, så almindelig snusfornuft tilsiger, at man slår til nu!

Arkivguide

Den sidste aktivitet, jeg vil nævne, er arkivguiden - altså en oversigt over amtets lokalarkiver med en kort introduktion til de enkelte arkivers samlinger. I har hørt om arkivguiden på tidligere generalforsamlinger, men det nye er, at udarbejdelsen af manuskriptet er i gang - adskillige af jer har allerede haft besøg af amtskonsulent Birgitte H. Thomsen, og det er planen, at guiden skal foreligge sidst i 1997. Den skal være endnu et hjælpemiddel til at finde vej til lo-

lalkarverne og deres samlinger - selv om stadig flere melder sig som brugere.

Kommende aktiviteter

Det var i korte træk de aktiviteter, jeg ville nævne for 1996. Traditionen tro skal jeg da ikke undlade at nævne nogle kommende aktiviteter. Årtusindskiftet står snart for døren - og man burde sætte en amtsdækkende aktivitet i gang, som har til formål at fastholde enkelte menneskers oplevelse af det sidste år i dette årti - og århundrede. På amtsplan burde der oprettes skriveværksteder, hvor deltagerne forpligter sig til at skrive eller på anden måde fortælle om deres dagligdag og gøren og laden i øvrigt. Tænk hvis vi havde haft et tilsvarende materiale for 1899, 1799 osv. Denne opgave er imidlertid så omfattende, at RAL ikke kan gennemføre den alene. Vi må alliere os med Historisk Samfund for Ribe Amt, med museerne - og jeg kunne også forestille mig Ribe Amt involveret, ikke mindst på det økonomiske område. Nogle vil nok sige, at det er tidligt at nævne det forhold. Blot vil jeg pege på, at budgetlægningen for 1998 snart går i gang, og nogle af et eventuelt projekts aktiviteter skal finde sted i efteråret 1998. Så det er ved at haste.

Man kan sige meget om beretningers længde. Mere kunne nævnes, noget kunne være gjort kortere. Hvad ikke er blevet nævnt, kan der naturligvis spørges til.

Lad mig afslutte med at takke bestyrelsen for godt samarbejde, revisorerne for omhyggeligt arbejde, amtskonsulent Birgitte H. Thomsen for en stor indsats, Ribe Amtsråd for bevillingen til amtskonsulentens løn og tilskuddet til udgivelse af arkivernes beretninger som særtryk af Historisk Samfund for Ribe Amts årbog Fra Ribe Amt og Historisk Samfund for Ribe Amt og Ribe Amts Museumsråd for samarbejde i det forgangne år.

Amtskonsulentens beretning 1996

Jeg er glad for endnu en gang at kunne stå her og skue ud over de forsamlede repræsentanter for lokalarkiverne i Ribe Amt. Der er nemlig efterhånden flere og flere kendte ansigter imellem, og jeg håber

også, at jeg efterhånden er ved at være et kendt ansigt både for jer og for de andre medarbejdere på lokalarkiverne ude i amtet, som ikke er til stede her i aften. Jeg har i løbet af de sidste ca. tre år, hvor jeg har fungeret som konsulent for jer, synes jeg da selv, fået et bedre og bedre kendskab til lokalarkiverne, aktiviteterne, medarbejderne og hvad der i øvrigt foregår rundt omkring i amtet. Men ikke bare det - det er også min fornemmelse, at flere og flere ikke blot ved, men også bruger den gode og fornuftige ordening at de lokalhistoriske arkiver har tilknyttet en konsulent, som kan bruges i allehånde arkivspørgsmål. Jeg er sådan set ikke i tvivl om, at alle hele tiden har syntes, at det var en glimrende ide med en konsulent, men jeg synes alligevel, at jeg mærker en stadig stigende efterspørgsel efter min assistance, både ved henvendelser over telefonen om mindre spørgsmål, der kan klares nu og her, men også om større problemer, der kan kræve et besøg på arkivet, eller som sætter gang i et længere forløb med rådgivning og meget andet. Som konsulent er jeg klar over, at både behov og efterspørgsel eksisterer, og det er jeg glad for - men jeg er endnu mere glad for, at konsulentens tjenester og muligheder benyttes og udnyttes i så høj grad som det efterhånden er tilfældet - og jeg ser ikke en fremtid i møde, hvor hverken behov, brug for eller kontakt til konsulenten bliver mindre, snarere tværtimod.

Modulkurserne

En af de store opgaver, RAL satte i søen i det forgangne arbejdsår, var afviklingen af rækken af modulkurser, som jo skulle fungere som en introduktion til og indføring i både arkivverdenen, men også de metoder og værktøjer, man som lokalarkivmedarbejder har brug for at kende. Jeg vil tro, at næsten alle amtets lokalarkiver har deltaget i, om ikke samtlige kurser i rækken, så dog udvalgte kurser, der havde speciel interesse. RAL og jeg er meget glade for at have oplevet den store interesse og meget fine opbakning, der har været blandt RALs medlemmer til kurserne - der har ikke været ét kursus, hvor vi ikke har set mange deltagere, stor entusiasme og god interesse. RAL prioriterer netop uddannelsen af amtets arkivmedarbejdere højt, og derfor har det været en stor glæde at opleve så mange og så tilfredse arkivmedarbejdere deltagende i rækken af modulkurser. Både tilbagemeldingerne fra deltagerne og mit eget

indtryk er, at rigtig mange arkivmedarbejdere gang på gang er gået hjem med ny viden og ny inspiration til arbejdet i lokalarkiverne.

Anden kursusvirksomhed

Modulkurserne er dog ikke de eneste tiltag, RAL tager med hensyn til uddannelsen af amtets arkivmedarbejdere. RAL har efterhånden helt gode erfaringer med, at jeg som konsulent er rejsende i mindre kursusarrangementer, tilpasset specielle omstændigheder, problemer, behov og ønsker. Ud over den vejledning jeg kan yde gennem telefonen eller gennem et enkelt besøg, hvor der behandles særlige spørgsmål, har jeg med tiden oplevet, at mange arkiver, om det så er enkelte arkiver, eller flere i samme område, der slår sig sammen, er meget tilfredse med, at vi aftaler for eksempel et registreringskursus over for eksempel tre gange. Det kan så omhandle indkomstjournalisering, arkivalieregistrering, billedregistrering og etablering af søgesystemer, og her er der vældig gode muligheder for at tage lokale problemer op og diskutere dem igennem på en måde, der måske kan være vanskeligere i et større forum. Det har efterhånden en del arkiver benyttet sig af, og der er flere af den type arrangementer undervejs til det nye arbejdsår.

Temaaften

Foruden kurserne arrangerer RAL også den årlige temaaften, hvor emnet sidste gang tog udgangspunkt i, at mange arkiver på forskellig måde er engagerede i udarbejdelsen af bøger og andre skrifter, det være sig sognehistorier eller andet. Overskriften var Fra ide til bog, og der var arrangeret et besøg på en grafisk virksomhed, hvor deltagerne fik demonstreret, hvordan bogproduktion foregår. Der var en flot deltagelse, og ud over de gode snakke med kollegerne fra andre arkiver hen over middagen, fik mange en god oplevelse med hjem.

Arkivguide

RAL har jo også et andet projekt i sving, og det er udarbejdelsen af en arkivguide for lokalarkiverne i Ribe Amt. Jeg har modtaget en del skemaer, som er grundlaget for guiden, men jeg har også været på besøg på en del arkiver - blandt andet nogle, hvor jeg ikke har været på besøg før. Jeg har selv været me-

get glad for disse besøg, da jeg igennem dem har fået meget at vide på flere områder. Jeg har fået en meget større viden om, hvad der rent faktisk befinder sig på lokalarkiverne i amtet af spændende materiale, jeg har fået meget at vide om, hvordan man arbejder med arkivalierne på de enkelte arkiver, og jeg har fået mange gode snakke om allehånde emner inden for vores verden - men hvad jeg er meget glad for ved disse besøg, det er, at jeg får en god mulighed for både at se de lokale forhold, se ansigterne bag arkiverne, lære om arkivernes indhold - og så derigennem få nyttige tilbagemeldinger på, hvad de enkelte arkivmedarbejdere mener, at de kan bruge konsulenten til. Det er en god og udbytterig måde at pejle sig ind på eksisterende og eventuelle nye arbejdsområder og indsatsmuligheder for RAL og for mig som konsulent.

Beretninger

Som vanligt - de par gange jeg har skullet aflægge beretning for jer - så vil jeg benytte lejligheden til at bringe et hjertesuk til torvs. Jeg er netop meget begejstret for arkivbesøgene, som udarbejdelsen af arkivguiden jo er anledning til, for gennem besøgene får jeg noget at vide om arkiverne og deres aktiviteter. Men jeg arbejder jo også med hvert år at forberede jeres beretninger for det forgangne år til udgivelse i Historisk Samfund for Ribe Amts årbog Fra Ribe Amt. Og igennem de beretninger burde jeg og mange andre jo kunne få et vældig godt indtryk af hvad der sker ude omkring i amtets arkiver, og hvad der for eksempel måtte være indkommet af spændende arkivalier i det forgangne år. Og det er selvfølgelig også tilfældet for mange arkivers vedkommende - men jeg vil gerne opfordre jer til, at I også bruger beretningerne til at komme ud af busken og få fortalt den interesserede omverden om, hvad der egentlig foregår bag arkivernes døre. Beretningerne er en anledning til og en mulighed for at udbrede kendskabet til, hvad et lokalhistorisk arkiv er og hvad det kan bruges til. Så fortæl om arkivet, hvad I laver dér og hvad der sker på jeres arkiv - også i beretningerne.

RAL-Nyt

Det samme gør sig gældende for RALs blad, RAL-Nyt. Det er også en af mine opgaver, sammen med

Fra lokalarkivernes arbejdsmark

bladets redaktør, Olga Pedersen, at varetage udarbejdelsen af bladet - og jeg vil her gerne opfordre jer til at bruge bladet. For det første skal det læses - men I skal også bruge det, for det er jeres eget blad. Så skriv endelig til bladet. Det behøver ikke være lange artikler, vi bringer gerne meddelelser, og både redaktøren og jeg står gerne til rådighed med råd og vejledning i den forbindelse. Men bladet kan ikke eksistere uden stof - så jeg vil lige som sidste år opfordre jer kraftigt til at bruge bladet - læs det og skriv til det.

Til slut vil jeg gerne takke medarbejderne på de lokalhistoriske arkiver i Ribe Amt og RALs bestyrelse for et godt samarbejde og et godt arbejdsår i 1996. Og takke af med en opfordring til jer om at bruge konsulenten i det næste arbejdsår også, lige så meget som jeg er blevet brugt i 1996 - det har været en fornøjelse, og det er jeg sikker på, at det fortsat vil være i fremtiden!

Beretninger fra amtets lokalhistoriske arkiver 1996

Billund kommune

Lokalhistorisk Arkiv

Billund Centret, 7190 Billund. Tlf.: 75 33 24 72.

Åbningstid: Tirsdag kl. 19-21 eller efter aftale.

Leder: Kaj Schmidt, Søndermarksvej 411,

7190 Billund. Tlf.: 75 33 13 92.

Arkivet havde i 1996 godt 50 besøgende og 30 afleveringer.

Af afleveringer skal fremhæves: Afskrifter af indberetninger til Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser, 3 bøger - kopier - som forhenværende sognerådsformand Hans Jensen har skrevet i hånden fra 1976 til 1979, samt kopier af udklip fra Poul Andersson fra 1952 til 1990.

Vorbasse Lokalhistoriske Arkiv

Vorbasse Museum, Kirkegade 3, 6623 Vorbasse.

Tlf.: 75 33 37 17.

Åbningstid: Tirsdag kl. 19-21 eller efter aftale.

Leder: Sven Tygesen, Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse.

Tlf.: 75 33 31 39.

Arkivets postadresse: Stadionvej 4 A, 6623 Vorbasse.

I 1996 har arkivet modtaget 42 afleveringer, heraf to større. Der har været afholdt en udstilling. Arkivet har haft mange skriftlige og telefoniske henvendelser fra folk, der arbejder med slægtshistorie. Besøgertallet i arkivet er stigende.

Blåbjerg kommune

Blåbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Sønder Allé 21, 6830 Nr. Nebel. Tlf.: 75 28 71 18.

Åbningstid: Mandag kl. 8.30-11.30 samt efter aftale med lederen.

Leder: Henning Nielsen. Tlf.: 75 28 20 26.

Året 1996 har budt på en kraftig reduktion i antallet af afleveringer - det blev kun til 14 stk. I besøgsprotokollen er der noteret 175 gæster, hvoraf nogle er flittige gengangere. Udlånsprotokollen viser 34 udlån. Et par lokalhistoriske bøger har i årets løb hentet såvel tekst- som billedmateriale i arkivet.

Blåvandshuk kommune

Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv

Kirkegade 3, 6840 Oksbøl. Tlf.: 75 27 15 48.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: L.G. Ipsen, Østparken 92, 6840 Oksbøl.

Tlf.: 75 27 15 89.

1996 gav ikke det store antal indkomster, men der dumpede dog af og til noget ind ad brevsprækken, eller vi har kunnet finde poser og kasser henstillet ved døren, desværre ofte uden giveradresse.

Den konsultative virksomhed har stort set ligget på samme niveau som sidste år, måske dog med en vis stigning i antallet af henvendelser fra udlandet (tidligere tyske flygtninge, emigranter, m.fl.).

En enkelt indkomst bør dog fremhæves, ikke mindst fordi arkivet selv havde startet en eftersøgning af den: En film lavet af amatører i 1949/50, der handler om militærnægteres dagligliv i C.A.-lejren i Oksbøl. Filmen (16 mm) er nu landet velbeholden i arkivet og er p.t. ved at blive konverteret til videofilm.

Senest er der indleveret en fotoserie af bygninger i det militære øvelsesterræn, som danner et godt supplement til eksisterende dokumentation over de ekspropierede bygninger og arealer i Blåvandshuk Kommune. Den i sidste årbog omtalte billedbog foreligger nu i lay-out og afventer et belejligt tidspunkt for udgivelse.

To gange i det forløbne år har arkivet assisteret Norddeutsche Rundfunk (NDR/Rostock og NDR/Kiel) med research og filmoptagelser ved-

rørende tidligere flygtninge i Oksbøllejren, som bringes i det program, der kaldes "Ostsee-Rapport" (N3).

Arkivet har fra "Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge" (VDK) modtaget en advisering om, at der fra officielt tysk hold påtænkes afholdt en mindedag ("Deutsche Danken Dänemark") i anledning af 50-året for hjemvendelsen af hovedparten af tyske flygtninge - mindedagen vil også komme til at berøre Oksbøl.

Bramming kommune

Bramming Byhistoriske Arkiv

Jernbanegade 8 B, 1., 6740 Bramming.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Olaf Bak, Sportsvej 7, 6740 Bramming.

Tlf.: 75 17 45 51.

Post sendes til lederen. Telefonisk henvendelse rettes også til lederen.

I Bramming Byhistoriske Arkiv blev den største og bedste oplevelse for bestyrelsen i 1996 så afgjort den, at vi fik sat en ende på vor ventetid. Efter ca. 4 års behandling i amtsbestyrelsen blev vore vedtægter omsider godkendt.

For 1996 er antallet af gaver og afleveringer på 45 mod 61 i 1995, og adskillige af afleveringerne omfattede flere forskellige enheder, en enkelt aflevering således flere hundrede fotos, hvoraf kun en lille procentdel er identificeret eller beskrevet. Størsteparten af afleveringerne bestod af fotos, udklip, protokoller, beskrivelser og slægtsoplysninger.

Antallet af udlån var 6, og der var 14 besøgende i arkivet. Arkivet har deltaget i to møder m.v., besvaret 20 skriftlige og telefoniske forespørgsler, udleveret 13 kopier, 1 ejendomsbeskrivelse, besvaret 6 slægtsforespørgsler, fremvist arkivets diasserie en gang og deltaget i en udstilling.

Endvidere har arkivlederen i årets løb foretaget udklip af aktuelle artikler m.v. i dag- og distriktsblade samt arkiveret disse.

I afleveringerne har der været enkelte effekter, som hører hjemme på Bramming Egnsmuseum, til hvilket de da er videregivet. Siden arkivets start i november 1959 har arkivet nu modtaget ca. 1250 afleveringer.

Darum Sognearkiv

Nørrebyvej 12, Store Darum, 6740 Bramming.

Åbningstid: 1. oktober - 31. marts: Onsdag kl. 15-17 samt efter aftale med lederen.

Leder: Erling Schmidt, Refshedevej 9, Store Darum, 6740 Bramming. Tlf.: 75 17 90 11.

Post sendes til lederen.

Arkivet har i 1996 modtaget 13 afleveringer. Blandt afleveringerne var der en dagbog fra krigen 1848-1850, hvor en ung mand fra Darum deltog. I dagbogen har han nedskrevet sine indtryk fra træfninger, han deltog i og fra et ophold på lazarettet.

Fremhæves kan også en aflevering af en del fotos fra Darum, deriblandt et af gymnastikforeningen Olympias første formand C.F. Nielsen. Foreningen blev stiftet i 1904 og blev i 1960 lagt sammen med Darum Ungdomsforening til det nuværende Darum Gymnastik- og Ungdomsforening.

I september 1996 deltog arkivet i samarbejde med Hunderup Sognearkiv i et arrangement på Riber Kjærgård Landbrugsskole. Arrangementet fandt sted i forbindelse med det årlige kulturarrangement - kulturugen - i Bramming Kommune. Der blev vist en film om høslæt i marsken omkring århundredeskiftet og arrangeret en udstilling af fotos, der viste forskellige høst- og markarbejdsituationer fra Hunderup og Darum sogne. Udover fotos var der udstillet forskellige landbrugsredskaber - venligst udlånt af Hans Andreasen m.fl. fra Vejrup Sognearkiv. 106 personer overværede arrangementet.

I oktober 1996 arrangerede arkivet i samarbejde med Darum Menighedsråd et foredrag ved gårdejer Tage Lauridsen, Darum Sønderby. Emnet for foredraget var "Det gamle Darum Sønderby". På en levende og medrivende måde fortalte Tage Lauridsen om de gamle marskgårde og deres beboere i Darum Sønderby gennem de sidste 200 år. I forbindelse med foredraget havde arkivet arrangeret en lille udstilling med billeder af de fleste af gårdene. 27 personer overværede foredraget.

I november 1996 var arkivleder Olga Pedersen, Åstrup Sognearkiv, inviteret til at holde foredrag om de grundlæggende begreber i slægtsforskning. Spændende og inspirerende førte foredragsholderen tilhørerne ind i slægtsforskerens verden. Foredraget var arrangeret i samarbejde med Darum Borgerforening og blev overværet af 14 personer.

Sønderbyvej 21, Darum Sønderby. En af de gamle marskgårde i Darum Sønderby. Dele af det nuværende stuehus kan føres tilbage til slutningen af 1700-tallet. Ejerne kan føres tilbage til 1688. (Darum Sognearkiv).

Arkivet har haft 8 besøgende i åbningstiden samt en del henvendelser derudover, blandt andet fra slægtsforskere fra ind- og udland. En 6.klasse fra Darum skole, der arbejdede med emnet "Darum før og nu", fik hjælp fra arkivet.

Gørding Sognearkiv

Plejhjemmet Østergården, Nørremarken, 6690 Gørding.

Åbningstid: 1. og 3. mandag hver måned kl. 19-21.

Lukket i juli måned.

Leder: Nora Olesen, Hessellundvej 14, 6690 Gørding. Tlf.: 75 17 88 75.

I løbet af året har arkivet modtaget en del afleveringer og gaver, også pengegaver. Vi oplever et stigende antal skriftlige henvendelser som vi besvarer så godt som muligt. Nogle opfordres dog også til selv at komme på arkivet. På vore åbningsaftener har vi pænt med besøg, derudover kommer skoleklasser og andre besøgende efter aftale.

Vi er i fuld gang med registreringen af vore billeder på EDB, og når vi er færdige med dem står arkivalierne for tur. Ejler Nielsen og Hans P. Hansen har udarbejdet en bog om ejendommene i Bjernstrup, og der har været så stor efterspørgsel efter bogen, at der nu er lavet et genoptryk. En lignende bog er under udarbejdelse om Lourup - det er en stor omgang og vi glæder os meget over det store arbejde der lægges i det.

Vor lokalhistoriske aften var som sædvanlig godt besøgt. Museumsinspektør Ulla Mejdahl, Gørding, fortalte og viste lysbilleder og effekter fra fundene ved motorvejsudgravningerne. Vi havde en lille gættekonkurrence og musikalsk underholdning ved Holger Andersen og C.A. Nissen.

Vore medarbejdere deltager med stor interesse i RALs kursusrække, og ser frem til en ny serie. Arkivet har desuden også medvirket ved Kulturugen i Bramming Kommune.

Hunderup Sognearkiv

Kjærgårdvej 9, Hunderup, 6740 Bramming.
Åbningstid: Vinterhalvåret: 1. mandag hver måned kl. 19.30-21.30 samt efter aftale med lederen.
Leder: Thea Boesen Smidt, Puggårdsvej 3, Sejstrup, 6740 Bramming. Tlf.: 75 17 33 42.

Hunderup Sognearkiv har i 1996 registreret 26 indleveringer. I forbindelse med Hunderup Brugsforenings 50 års jubilæum har vi modtaget protokoller helt fra foreningens oprettelse.

Derudover har vi modtaget et amatør fotografi med Kong Chr. IX placeret midt i en forsamling, der var til stede i anledning af indvielsen af jernbanen mellem Varde og Ølgod i 1875.

Foruden kassebøger og billeder har vi også modtaget en større bogsamling. Blandt bøgerne var der et digert værk i 5 bind af Salomon J. Frifelt og Tobiasen Kragelund. En guldgrube, der beretter om sæder og skikke fra vort sogn.

Vi har ikke haft ret mange besøgende, men derimod en del henvendelser fra slægtsforskere, som vi har prøvet på at hjælpe så godt vi kunne. Arkivets bestyrelse har i årets løb brugt en del tid på at gennemgå forlængst indleverede og registrerede billeder, så de nu er placeret i vort udvidede søgesystem.

Til Lokalhistorisk Årbog for Bramming Kommune har vi bidraget med en spændende gårdhistorie fra Hunderup sogn. Samme historie har vi holdt foredrag om adskillige steder.

For ca. 25 år siden optog fhv. og nu afdøde kørelærer Harald Jensen, Sejstrup, en smalfilm over forskellige begivenheder i Hunderup og Sejstrup. Denne film ligger i dag på Bramming Egnsmuseum, der har lovet at spille den over på video for os.

Vejrup Sognearkiv

Skolevænget 3, Vejrup, 6740 Bramming.
Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 15-17 samt efter aftale med lederen.
Leder: Verner Thomsen, Kærvej 15, Vejrup, 6740 Bramming. Tlf.: 75 19 01 64 eller 75 19 00 63.

1996 har været et godt år for Vejrup Sognearkiv. Arkivet har modtaget 47 afleveringer fra 20 personer. Antallet af besøg i arkivet har været på samme niveau som de foregående år.

Ud over det sædvanlige har arkivet haft besøg fra USA, hvor pastor Kris Frøsig og frue var på besøg. Han er født i Vejrup, hvor hans forældre drev Vejrup Bageri. I 1930, da han var to år gammel, emigrerede familien til USA. Tre gange har arkivet haft besøg af klasser fra Vejrup skole, og udvalget bag sognearkivet håber på et fortsat godt samarbejde mellem skolen og arkivet.

Vi har søgt Brandkassefonden SydVest i Vejen om 3000 kr. til bevaring af gamle gravsten ved Vejrup kirke, dog skal vi selv finde et tilsvarende beløb, samt 2000 kr. til andre formål.

Der blev indledt en ny form for samarbejde, da Lokalhistorisk Forening for Bramming Kommune og Vejrup Sognearkiv i fællesskab arrangerede en udflugtsaften i Vejrup Sogn, denne gang i Grisbækområdet. Først besøgte vi Jesper Christensen, Spangvej 2. Her bød formanden velkommen til de næsten 100 deltagere, der med stor interesse så samlingen af veterantraktorer. Bent Christensen viste rundt og fortalte om sin minkfarm. Sigrid og Niels Peder Kjær viste rundt i deres meget smukke have. En tur rundt i denne er en stor oplevelse, og man kan se, at de har brugt mange timer på at skabe haven. Derefter gik turen til Gerda og Verner Thomsens landbrugsmuseum, hvor den meget smukke flintsamling blev studeret grundigt og beundret. Kaffen fik vi på Vejrup Kro, sammen med et dyk i Vejrups fortid, og så blev Vejrup-sangen naturligtvis sunget.

Vester Nykirke Sognearkiv

Endrup Andelsmejeri, Bygaden 43, 6740 Bramming.
Åbningstid: Efter aftale med formanden.
Formand: Niels Erik Junk, Gummemarkvej 8, Vong, 6740 Bramming. Tlf.: 75 17 01 07.

Arkivet har ligget stille i 1996. Årsagen til det stille år var, at det blev overvejet at flytte arkivet, da lokalerne i kælderens under biblioteket var uegnede på grund af fugt. Arkivet er nu flyttet midlertidigt til lokaler på Endrup Andelsmejeri. Vi er nu et udvalg på seks medlemmer, der har meldt os som interesserede i arkivets fremtid. Dette udvalg skal konstitueres i 1997 og aftale indkøb af inventar m.m., så vi tror, det lykkes at få fremtiden sikret for arkivet.

Arkivet har i 1996 modtaget et legat fra Skads m.fl. Herreders Brandkasse.

Brørup kommune

Historisk Arkiv for Brørup og Omegn

Biblioteket, Stadionvej 6, 6650 Brørup.

Åbningstid: Torsdag kl. 15-17 eller efter aftale.

Leder: Laurits Clausen, Hyacintvej 6, 6650 Brørup.

Tlf.: 75 38 18 55.

I det forløbne år har vi modtaget ca. 40 nye og supplerende arkivalier, ca. 250 fotos, 15 protokoller samt skæder og pantebreve fra omkring 1900. Omkring 150 personer har aflagt arkivet et besøg, blandt andet 4 skoleklasser, hvor emneuge og stileskrivning prioriterede fortid og nutid lige højt.

Desuden har vi igen i år fået mere udenlands korrespondance, mest med tilknytning til familiære rødder, med fotos og oplysninger.

Vi har i år udgivet årsskrift nr. 11, og da vi udgiver et årsskrift hvert andet år dækker vores årsskrifter over 20 år tilbage i tiden. Flere af årgangene er blevet genoptrykt, da de 400 eksemplarer vi får kopieret af hver årgang ikke har kunnet dække behovet.

Årsskriftet, der udkom i 1996, dækker over følgende emner: "Foldingbro før og efter genforeningen 1920", "Brørup Kommunes skolevæsen 1650-1990", andet afsnit af "Menneske omkring Sønderkov" samt "En del af mine erindringer" af en 90-årig.

Foreningen har udover et par møder og en udflugt været på skoler og plejehjem med foredrag og lysbilleder.

Esbjerg kommune

Esbjerg Byhistoriske Arkiv

Torvegade 47, Postboks 522, 6701 Esbjerg.

Tlf.: 75 18 18 55. Telefax: 75 18 09 40.

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 10-16, torsdag tillige kl. 16-18.

Leder: Jørgen Dieckmann Rasmussen.

1996 blev et år med en usædvanlig spændvidde i afleveringernes omfang: Fra et enkelt fotografi eller postkort til en aflevering på over 70 flyttekasser fyldt med negativer med tilhørende negativprotokoller, kartotekskort m.m. fra Esbjergs gamle, velrenommerede fotografirma Peter Nissen. Omkring årsskiftet 1995/96 besluttede ejeren gennem det seneste par år at lukke forretningen og aflevere den omfattende negativsamling til Esbjerg Byhistoriske Ar-

kiv. Selvom arkivet også er taknemmelig for små afleveringer af et enkelt postkort eller et enkelt fotografi, sådan som det allerede er nævnt, kan det dog ikke skjules, at Peter Nissens arkiv har en helt speciel status. Peter Nissen var Esbjergs fotograf gennem en menneskealder: Han fotograferede spædbørn, konfirmander, brudepar, kendtes og ukendtes portrætter, og endvidere virkede han som reklamefotograf. I den forbindelse har han besøgt byens forretninger og virksomheder, og det har givet mange spændende optagelser af høj kvalitet, som arkivet ellers ikke ville råde over. Til gengæld har det overrasket mange yngre mennesker, at de allerede "er kommet på arkiv" - negativsamlingen på over 600.000 stk. rummer nemlig også få år gamle optagelser. Dog er de blevet beroliget ved at høre, at der fortsat kan leveres aftryk af gamle såvel som nye negativer, hvis de ellers findes i samlingen.

Peter Nissens arkiv er næsten magnetisk. Det er en stor, men også utrolig spændende opgave, der venter forude med ompakning, registrering og udvælgelse til kopiering. I første omgang er negativerne søgt opstillet i den afleverede nummerorden, så eventuelle bestillinger kan effektueres. Endvidere er ompakningen så småt gået i gang, men det er et omfattende arbejde - skønsmæssigt vil det tage en medarbejder fire fulde arbejdsår at løse opgaven. Til gengæld vil man også opnå en stor pladsbesparelse, idet det ompakkede materiale vil fylde 1/3 af det uompakkede. Vigtigere er det måske, at den omfattende aflevering af fotografier har sat gang i overvejelserne om, hvordan det omfattende materiale skal tilgængeliggøres. Der vil aldrig blive lavet kopier af alle 600.000 negativer, men måske er skanning måden at gøre større dele af billedsamlingen tilgængelig på end ellers - det er arkivar Else-Marie Poulsen og fotograf Brian Kristensen ved at undersøge.

At Peter Nissens arkiv var en stor og betydningsfuld aflevering, er vist allerede fremgået, men det må ikke overskygge, at Esbjerg Byhistoriske Arkiv blandt de øvrige 201 afleveringer i 1996 har modtaget andre, væsentlige kilder til egnens og befolkningens historie. Nævnes kan f.eks. arkiverne fra advokat Duholm, Esbjerg Slagtermesterforening, Bikubens Spareforening, FOF, Vesterhavsdrengene, Esbjerg Rideklub, Esbjerg Husmodergård, Syd- og Vestjysk Købmandsforening samt Esbjerg Soroptimistklub (supplementsaflevering). Dertil kommer en lang

Oslo-frokosten fortæres åbenbart med største velbehag! En elev fra Boldesager Skole i Esbjerg spiser sin skolebepsningsmadpakke, som er blevet lavet i forbindelse med afviklingen af klassens projektuge, der var afslutning på efterårets lokalhistoriske undervisningsforløb. November 1996. (Foto: Brian Kristensen, Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

række større og mindre afleveringer, som hver især bidrager til Esbjergs historie. Feks. har samarbejde med aktive borgere i Tjæreborg og Boldesager-området ført til en vældig udbygning af arkivets fotosamling fra de to steder.

Det begynder også at kunne mærkes, at sognearkiverne i Guldager, Hjerting, Hostrup og Vester Nebel er kommet i gang på et formaliseret grundlag. Det overordnede samarbejde foregår i Arkivudvalget, hvor arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen fungerer som sekretær. At sognearkivernes arbejde er kommet i gang, mærkes også af amtskonsulent Birgitte Herreborg Thomsen, som får flere kunder i butikken, og så har det i særdeleshed givet en del ekstra affotograferingsopgaver til arkivets fotografer, idet de udfører fotoarbejde for sognearkiverne.

Traditionen tro har der også i 1996 været afholdt

en lang række kurser i arkivets regi. Emnerne har dels været gengangere som lokal- og personalhistorisk værksted, kurser i slægtsforskning og gotisk skriftlæsning, dels helt nye tilbud. Et hit blev kurset i grænselandets historie, som samlede 25 deltagere fra efteråret 1996. Foruden kurserne er der blevet holdt fyraftensforedrag eller søndagsmatinee om emner, der er aktuelle i Esbjergs historie eller specielt relevante i arkivets løbende arbejde.

Af formidlingsaktiviteter i øvrigt må nævnes årets udstillingsaktiviteter. I forbindelse med 60'er-festivalens 10-års jubilæum arrangerede Esbjerg Byhistoriske Arkiv ved arkivar Else-Marie Poulsen en udstilling om Esbjerg i 1960'erne. Det blev en meget populær udstilling, som bl.a. blev populær ved at vise en lang række fotografier, som ikke tidligere havde været anvendt i udstillingssammenhæng. Årets sid-

ste udstilling handlede om vand. Esbjerg Kommune Vandforsyning og - vandtårn - kunne fejre 100 års jubilæum i begyndelsen af december. Arkivar Else-Marie Poulsen blev ansat til at skrive vandforsynings historie, og den indhøstede viden blev foruden i en bog omsat i en udstilling om vandforsynings historie. I forbindelse med udstillingsåbning og jubilæum holdt arkivet weekend-åbent, og trods konkurrence fra julebægning og juleindkøb fandt en del nye ansigter vej til arkivets udstillingslokale.

Nye ansigter på læsesalen var i 1996 imidlertid ikke forbeholdt denne særlige weekend i december. Rygtet om arkivets samling af de jyske kirkebøger har spredt sig, og slægtsforskere kommer fra nær og fjern for at benytte sig af de nye muligheder. Alt dette sker uden egentlig annoncering. På grund af en del huller i leverancen af mikrokort samt mangel på gode læseapparater har vi nemlig ikke turdet annoncere tilbuddet endnu - og nu behøves det ikke længere. Og kravene vokser: Mange brugere ser gerne, at arkivet anskaffer mikrokort af de fynske og sjællandske kirkebøger, ligesom landsdækkende sæt af diverse folketællinger står på manges ønskeseddel. Uden "en rig onkel" med en papkasse med penge under armen er disse anskaffelser dog ikke mulige.

Bogen om vandforsynings historie blev ikke den eneste bogudgivelse i 1996. Årets udgivelser blev indledt med Ingvar Schönemanns Min krig - En legende om barndom, besættelse og befrielse. I marts kunne vi præsentere John T. Lauridsens bog om Oscar Bruun, der var læge i pionertidens Esbjerg. Det var en spændende historie om Esbjergs første læge, en ny indgang til de første årtier af byens historie. Kort tid efter fulgte udgivelsen af Inger Marie Jørgensens bog Esbjerg - herfra min verden går. Den handler om fem generationers Esbjerg-historie med hovedvægt på tiden efter 1920. Endelig må det heller ikke glemmes, at forsommer, sommer og tidligt efterår arbejdsmæssigt var meget præget af forberedelsen af Esbjergs Historie Bd. 1. Der blev brugt mange kræfter og mange timer på redaktion af bogen, som Rosendahls Forlag kunne præsentere den 3. december på Esbjerg Museum.

Samarbejdet med skolevæsenet undergik nogle forandringer. Gennem fem år er kommunens lærere blevet uddannet i byens historie på en række i øvrigt meget populære "Kend-din-by-kurser". Nu skulle der ske noget nyt, og det blev i form af et konkret projekt

med titlen Styrkelse af børns historiebevidsthed og identitet gennem arbejde med lokalhistorie. Omdrejningspunktet var en 6.-klasse på Boldersager Skole med klasselærer Lars Reimann som ansvarshavende sammen med arkivar Birgitte Herreborg Thomsen fra Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Projektet førte eleverne vidt omkring - det var ikke blot tekst og billeder, men også sanseoplevelser. Der blev således spist Oslo-frokoster og drukket saftvand, og kulminationen var en emneuge, hvori blandt andet indgik en historisk modeopvisning. Slutstenen er en rapport og et kort dialyd-show om projektet. Begge dele foreligger i 1997.

Indadtil har vi brugt en del kræfter på en fortsat diskussion af arkivets organisation. I den forbindelse blev det tydeligt understreget, at vi er alt for få mennesker til alt for meget arbejde. Selvom ØD-ordningen åbner mulighed for at inddrage midlertidigt ansatte medarbejdere til konkrete projekter, må det konstateres, at arkivets ressourceproblemer ikke kan løses ad den vej. En mere permanent finansiering til en række stillinger må findes, ikke mindst til hele registreringsområdet.

I årets løb har arkivets medarbejdere deltaget på interne kurser eller været på studierejser i udlandet, bl.a. med Arkivernes Faglige Studierejser til Berlin og det tidligere Østtyskland. At se, hvad man gør andre steder, sætter ens eget arbejde og egne vilkår i perspektiv. Der var derfor også stort udbytte af den fælles studietur til Aalborg Lokalhistoriske Arkiv, som arkivets medarbejdere var på i maj. Der var enighed om, at denne form for ture bør fortsætte i det kommende år.

Ved årsskiftet måtte vi konstatere, at 1996 havde været endnu et travlt, men spændende år. Vi var kommet noget videre med gamle opgaver, men året bød også på nye, store udfordringer, som det nye år ikke ville kunne løse.

Guldager Sognearkiv

Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V.

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 18.30-21.00 samt efter aftale med lederen.

Leder: Christian Jakobsen, Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V. Tlf.: 75 11 60 24.

Efter overståede kurser først på året blev der taget fat på det egentlige arbejde med registrering og arkive-

ring samt oprettelse af et søgesystem. Sidst på sommeren var vi nået så vidt, at tiden var inde til at markere etableringen af Guldager Sognearkiv med en officiel indvielse. Gennem omdeling af løbesedler og pressemeddelelser blev sognets borgere og andre interesserede inviteret til Åbent Hus torsdag den 26. september 1996.

I den tidligere smedeforretnings kontorlokaler har arkivet til huse, og pensioneret smedemester Christian Jacobsen er arkivleder. Til indvielsesdagen havde arkivet blandt andet en udstilling af gamle billeder og fotostater. For at få plads til de mange billeder havde man inddraget værkstedets lokaler til formålet. I selve arkivlokalet var der en særudstilling med titlen "Der var engang i Guldager". På et luftfoto fra 1952 af den lille landsby havde vi afmærket de bygninger, som de følgende år blev revet ned, hvilket markant har ændret bybilledet, som i samme periode er blevet omkranset af nye boligkvarterer. Der var billeder af de forskellige nu nedrevne bygninger med en kort beskrivelse af bygningernes fortid.

Arkivets ledelse havde med spænding imødeset dagen. Hvor mange ville efterkomme invitationen? Knap en halv time efter åbningen var der trængsel i lokalerne og inden dagen var omme havde 150 besøgende lagt vejen forbi. Det var ikke blot arkivets udstilling, som havde de besøgendes interesse - i den gamle smedie med esssen fra 1913 er smedemester Christian Jacobsens store samling af gamle redskaber, værktøj m.v. udstillet. Det at man inden for samme bygninger har to samlinger, der handler om og fortæller om fortiden er en god kombination - samtidig med at det er et værdifuldt aktiv for lokalsamfundet.

Af det indkomne materiale er der foreløbig registreret 45 arkivfonds, 64 billeder og 23 udklip. De fleste arkivfonds er forenings- og personarkiver.

Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-1945

Torvegade 47, Postboks 522, 6701 Esbjerg.

Tlf.: 76 10 03 18.

Telefax: 75 18 17 77. E-mail: hsbno@post4.tele.dk

Åbningstid: tirsdag kl. 10-12 og torsdag kl. 10-12 og kl. 13-18.

Leder: Niels Wium Olesen.

1996 var det første år - efter en periode på fem år med markeringer af 50-års mærkedage fra besættelsen - hvor man ikke skulle samle opmærksomheden for besættelsestidens historie om et jubilæum. Det gik nu fint uden, og det var glædeligt at konstatere at det var på alle fronter, at opmærksomheden fortsatte: Både vedrørende studier på Samlingens læsesal, afleveringer, skole- og foreningsbesøg, forespørgsler og foredragsrækkerne blev interessen fastholdt - på nogle områder var den endda stigende.

Det var dog ikke kun det udadvendte arbejde, der trivedes i 1996. Også på de interne linier og i forhold til Samlingens samarbejdsparter skete der nyt. Den fortsatte registrering af Samlingens arkivalier og bøger kom et godt skridt længere frem i 1996 - ikke mindst i kraft af et stort og solidt arbejde udført af Samlingens frivillige medarbejdere.

Også Samlingens samarbejdsrelationer til andre institutioner udvikledes. Særlig vigtig var i den forbindelse den samarbejdsaftale, som Samlingen i marts indgik med Centralbiblioteket i Esbjerg om registrering af Samlingens omfattende bogsamling med speciallitteratur om besættelsestiden, Anden Verdenskrig og beslægtede emner.

Relationerne til de traditionelle samarbejdsparter i Esbjerg og i resten af landet blev fastholdt eller udbygget. Endelig knyttedes kontakter til Musée de la Résistance et de la Déportation i Grenoble, der kan betegnes som en fransk søsterinstitution til Samlingen.

Samlingens ti-års jubilæum blev markeret med bogudgivelse og udskrivelsen af en prisopgave. I samme anledning var Samlingen i december vært for en velbesøgt reception, hvor nye og gamle venner af Samlingen hjalp os i gang med de næste ti år. Et godt punktum for et godt år.

1996 blev også et år med mange forskellige udadvendte aktiviteter. Flere af disse var fortsatte fra tidligere år: udgivelse af Nyhedsbrev, udstilling, konferencebesøg, artikler og anmeldelser i tidsskrifter og aviser, medvirken ved redaktion af bogudgivelser, deltagelse i tidsskriftredaktion, bestyrelsesarbejde i historiske selskaber samt to sæsoner med foredragsrækker.

Årets to større begivenheder knyttede sig til Samlingens udstilling i foråret, "Hverdag og verdenshistorie 1930-1950", og til ti-års jubilæet i december.

Den i slutningen af 1995 påbegyndte udvikling af

Samlingens Nyhedsbrev er fortsat. Nyhedsbrevet er blevet et slagkraftigt aktiv for Samlingen. Der citeres fra det i debatten om besættelsestidens historie, og henvendelser til Samlingen sker ofte med udgangspunkt i Nyhedsbrevet. Oplaget har i hele årgangen været 400.

Foruden Niels Wium Olesen har Ib Rahbek og professor Uffe Østergård skrevet kronikker eller længere artikler til Nyhedsbrevet. Det er hensigten, at udefra kommende skribenter stadig skal opfordres til at skrive. Uffe Østergårds kronik foranledigede flere henvendelser til Samlingen.

Udstillingen "Hverdag og verdenshistorie 1930-1950", som byggede på en af de spændende afleveringer fra 1995, nemlig Aage Kochs privatarkiv, blev vist i Samlingens udstillingslokaler fra den 14. februar til den 30. april. Udstillingen tog udgangspunkt i Aage Kochs eventyrlige liv i årene fra 1930 til 1950. Med det biografiske perspektiv fortaltes en historie om 1930'ernes antifascistiske kamp, stridigheder mellem socialdemokrater og kommunister i 1930'erne, flygtningehjælp til tyske dissidenter, nationalt samarbejde i besættelsens første år, foreningsliv i 1940'ernes Esbjerg, den esbjergensiske auguststrejke i 1943, flugt til Sverige, Den danske Brigade og endelig det danske flygtningearbejde 1945-48. En besættelsestidshistorie med forspil og efterspil og med bl.a. flygtningebegrebet som gennemgående tema.

Det var glædeligt, at Frihedsmuseet i København viste udstillingen som særudstilling i oktober/november. Hermed fik det i forvejen gode samarbejde mellem de to institutioner et konkret udadvendt udtryk. Niels Wium Olesen, der havde tilrettelagt udstillingen, viste rundt i udstillingen på Frihedsmuseet i den københavnske Kulturnat den 11. oktober.

Foredragsrækkerne udarbejdet i samarbejde med Folkeuniversitetet er fortsat en af Samlingens væsentligste aktiviteter. Selvfølgelig fordi vi her får fornøjelsen af at få den nyeste forskning i besættelsestidens historie formidlet af forskerne selv, men i høj grad også fordi der med tiden er blevet oparbejdet en så god stemning omkring arrangementerne, at de ofte udvikler sig til spændende og interessante meningsudvekslinger i kraft af tilhørernes medvirken i form af spørgsmål og kommentarer. På den måde skabes en frugtbar dialog mellem forskningen og den alment historieinteresserede.

Som noget nyt var begge årets foredragsrækker

samlet om et tema. I foråret hed det Befriet - og hvad så. Besættelsestidens eftermæle og betydning, hvor vi oven på jubilæumsåret fik belyst, hvilke konsekvenser besættelsestiden havde haft politisk, socialt og kulturelt. I efteråret var det Biografiske skitser, som med fire portrætter af centrale skikkelser fra besættelsestiden bragte den personlige vinkel på besættelsestiden frem - og ikke mindst hvordan besættelsestiden prægede de fire personer senere i deres liv.

I årets løb er Samlingen blevet besøgt af seks skoleklasser, som har modtaget foredrag og er blevet introduceret til Samlingen. Flere skoler i både Esbjerg og resten af landet har fået tilsendt materiale om specifikke sider af besættelsestidens historie, ligesom et større antal elever fra både folkeskolen, gymnasierne, HF og HTX har opøgt Samlingen for at få vejledning i forbindelse med opgaveskrivning. Især efterspørgslen efter vejledning er blevet større, og det er glædeligt at de lokale gymnasieelever har fået øjnene op for, hvilke muligheder Samlingen byder på i den henseende - især med henblik på udarbejdelsen af større opgaver.

Samlingen udgav i anledning af ti-års jubilæet en antologi. Bogen hedder Mennesker, politik og besættelse og indeholder fire biografiske skitser omhandlerne Erik Scavenius, Børge Thing, Arne Sørensen og Hans Hedtoft skrevet af de fire forskere, der holdt foredrag om de samme personer i efterårs-sæsonens foredragsrække. Dertil kommer en artikel om Samlingens egen historie. Hensigten med bogen er især at sprede kendskabet til Samlingen til en større offentlighed. Det gøres på den ene side ved at tage udgangspunkt i en af Samlingens væsentlige aktiviteter - foredragsrækken - og på den anden side ved at fortælle Samlingens egen historie.

Et andet tiltag i forbindelse med ti-års jubilæet var udskrivelsen af en prisopgave til universiteterne og andre højere læreanstalter. Den bedste specialeafhandling om besættelsestidens illegale presse i Esbjerg og omegn bliver præmieret med kr. 10.000, - som velvilligt er doneret af Bikuben i Esbjergs Fond. Bestyrelsesmedlemmerne Verner Bruhn og Bent Iversen samt professor Henning Poulsen, Aarhus Universitet og forskningsleder John T. Lauridsen, Det kgl. Bibliotek sidder sammen med Samlingens leder, Niels Wium Olesen, i bedømmelsesudvalget. Det er håbet, at udskrivelsen af prisopgaven vil skabe

større opmærksomhed om Samlingens unikke arkivalier.

Centralbiblioteket har forestået registreringen af Samlingens omfattende samling af speciallitteratur om Anden Verdenskrig og beslægtede emner. Arbejdet startede i april og de omkring 1200 bind, som på nuværende tidspunkt udgør Samlingens bibliotek, var færdigregistreret i december. Nyindkøb vil her efter løbende blive registreret. I følge samarbejdsaftalen er Fonden: Historisk Samling fra Besættelsestiden stadig ejer af bøgerne, og biblioteket foretager registreringen mod betaling. Samlingens bibliotek er nu registreret som en filial af Esbjergs biblioteker og fremtræder som sådan i bibliotekets edb-registrering.

Et andet større registreringsprojekt vedrører Samlingens store avisudklipsarkiv. Frivillige medarbejdere har på dette område i de sidste næsten to år udført et stort arbejde, som der nu er ved at være bund i. Vi kan se frem til at kunne yde brugerne en fin service vedrørende udklipsamlingen. Også i det daglige arbejde på Samlingen vil udklipsarkivet være et fortrinligt værktøj.

Dorthe Petersen har i årets løb holdt adskillige foredrag på baggrund af sin bog *Thue* og hans tid.

Niels Wium Olesen har holdt foredrag på Esbjerg Gymnasium, AOF, Esbjerg, Jerne Sognehus, i Round Table, Esbjerg og på Frihedsmuseet i København. Endvidere deltaget i konference holdt af Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie i København den 7. og 8. juni i København.

Der kom 30 afleveringer i 1996. Det var bemærkelsesværdigt, at mange af disse var afstedkommet af Samlingens øvrige aktiviteter. Een skyldtes således for eksempel TV-udsendelsen om udstillingen *Hverdag og verdenshistorie*, én skyldtes en artikel i *Esbjerg Ugeavis*.

En aflevering må dog fremhæves. I begyndelsen af januar modtog Samlingen tre store flyttekasser med kvalitetslitteratur om besættelsestiden. Der var tale om den til dato største aflevering af bøger - og ikke mindst kvaliteten af bøgerne og de ofte meget smukke indbindinger har givet Samlingens bibliotek et løft.

Samlingen takker alle, der i årets løb har afleveret materiale. Lida og Oskar Nielsens Fond, Esbjerg Ugeavis' Fond, Den Danske Bank, Esbjerg samt S&W fondet takkes for støtte til jubilæumsantologi-

en. Bikubens Fond i Esbjerg takkes for støtte til Samlingens prisopgave.

Samlingen vil gerne afslutningsvis sige tak til Samlingens revisor Jens Chr. Nielsen, der på frivillig basis har påtaget sig opgaven med at revidere Samlingens regnskab. Også en tak til den nærmeste og gode samarbejdspartner i det daglige, Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Sidst men ikke mindst en stor tak til alle, der i 1996 skænkede penge, dokumenter og bøger eller lignende til Samlingen. Afleveringerne er i den sidste ende det vigtigste fundament for Samlingens fremtidige arbejde.

Bestyrelsen takker alle, der i årets løb har vist interesse for Samlingen. En særlig tak til Samlingens frivillige medarbejdere, der som altid har ydet et godt og stort arbejde.

Endelig skylder bestyrelsen Esbjerg Kommune stor tak for en altid velvillig indstilling overfor Samlingen.

Hjerting Lokalarkiv

Gl. Guldagervej 14, 6710 Esbjerg V.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Grete Gregersen. Tlf.: 75 11 57 87.

Allerførst vil vi gerne rette en stor tak til styrelsesmedlemmerne for Hjerting Lokalarkiv for et godt samarbejde i 1996, som har været et godt år. Arkivet har fået mange arkivalier, og det er utrolig dejligt, hvorfor der samtidig skal lyde en stor tak til alle, der har doneret til vort lille lokale arkiv.

Året 1996 har været et meget spændende år. Her tænker vi navnlig på, at det økonomiske område i forhold til Esbjerg Kommune nu er i orden, ligesom arkivets vedtægter er godkendt hos de instanser, som skal varetage den slags. Fundamentet skal være i orden, ellers er der ikke noget at bygge på. I løbet af 1996 har vi fået fundamentet bygget af gode bygmestre bestående af styrelsesmedlemmerne for Hjerting Lokalarkiv.

Tirsdag den 2. april 1996 inviterede Hjerting Lokalarkiv byens borgere til et møde i Jon & Dittes Hus. Her ville vi fortælle om starten på Hjerting Lokalarkiv, som ligger helt tilbage i 1990. Ligeledes fortalte Manfred Jensen om fiskeri og søfart. Sven Wiil fortalte om fotografier, Palle Lyck om historiske bøger og tidsskrifter, og Otto Kjærgaard om Hjerting

Sogns historie. Carl Aage Soelbjerg skulle have fortalt om Hjertringhuse, Hjertringbygninger og skøder, men var desværre forhindret.

Alle fortalte levende, også om den store betydning det har at bevare fortiden, således at fremtiden har noget godt at bygge på. Efterfølgende blev der en meget livlig snak, og fortællelysten var stor. En rigtig hyggelig og givende aften, som vi håber kan gentages i de kommende år.

I september måned havde vi en dejlig byvandring med Manfred Jensen som guide. Tilslutningen var stor, der mødte ca. 40 personer op som hørte interesseret på fortællinger om, hvem der havde boet i husene. Vi sluttede af i Jon & Dittes Hus med kaffe og småkager, som var sponsoreret af Hjertring-Posten, hvilket vi takker for.

Endelig må det nævnes, at styrelsens medlemmer har været på flere RAL-kurser på Byhistorisk Arkiv i Esbjerg, som i øvrigt er en utrolig god samarbejdspartner, hvor vi altid kan hente støtte og vejledning.

Til slut vil vi gerne i beretningen endnu en gang takke de borgere i Hjertring og andre steder, som har doneret arkivalier til arkivet i 1996.

Vores ønske for 1997 er, at mange flere vil se efter i pulterkamre og skuffer, for det er vores indtryk, at der fortsat ligger mange arkivalier, der vil kunne få stor betydning for eftertiden, såfremt de bliver indleveret og registreret på den rigtige måde.

Hostrup Sognearkiv

Kokspang Fritidscenter, Kokspangvej 54, 6710 Esbjerg V.

Åbningstid: Første torsdag hver måned kl. 19-21 samt efter aftale.

Leder: Elna Vogt, Kokspang Hedevej 5, 6710 Esbjerg V. Tlf.: 75 26 91 65.

Post sendes til lederen.

Året 1996 har været stille og roligt, der har været 53 afleveringer og arkivet har fået 100 billeder affotograferet på Byhistorisk Arkiv i Esbjerg, så der har været en del at registrere og arkivere.

Udstillingen "Vejen til fortiden" var godt besøgt, og vi har derudover haft et nogenlunde besøg arkivets størrelse taget i betragtning.

Af gode afleveringer har vi fået billeder af Hostrup Sogns første Brugsforening både udefra og indendørs. Arkivet har også fået billeder af Hostrups

gamle forsamlingshus og gården på Hostrupvej 14, der begge blev ødelagt ved en skypumpe i 1928.

Skads Sognearkiv

Kontaktperson: Finn Ryneld, Majgårdsparken 23, Andrup, 6705 Esbjerg Ø. Tlf.: 75 16 00 48.

Beretningen for Skads Sognearkiv var sidste år af særdeles beskedent omfang, men dog præget af optimisme på grund af forventning om en snarlig etablering i egnede lokaler. Vi havde således håbet i år at kunne bidrage med den glædelige meddelelse, at arkivet nu var indrettet og arbejdet med at indsamle arkivalier i fuld gang. Sådan er det imidlertid desværre ikke gået, og det trods en ihærdig indsats fra alle gode kræfter, både lokalt og ikke mindst på Byhistorisk Arkiv i Esbjerg

Vi føler i den anledning trang til at fortælle lidt om forløbet af arbejdet med at etablere et sognearkiv i Skads-Andrup-området - ikke for at afskrække andre, der måtte gå med lignende tanker - men for at delagtiggøre dem i, hvilke forhindringer man risikerer at løbe ind i. Samtidig har beretningen den "terapeutiske" funktion, at vi får afløb for nogle af vore frustrationer, hvilket læserne bedes bære over med.

Forhistorien til det igangværende arbejde med at indrette et sognearkiv i Skads er lang. Flere enkeltpersoner i sognet har gennem mange år arbejdet med lokalhistorie på privat plan. Det være sig i form af deltagelse i kurser, indsamling af arkivalier, udarbejdelse af registranter over slægtsgårde osv. Der har således også flere gange været tilløb til at begynde et egentlig arkivarbejde. Det faldt derfor naturligt, at en kreds af personer for omkring 10-15 år siden forsøgte at etablere et sognearkiv. Det var heller ikke vanskeligt at finde interesse for sagen i sognet. Desværre viste det sig alligevel efter mange og ihærdige forsøge umuligt at opdrive egnede lokaler til formålet. Arbejdet med at etablere et sognearkiv blev herefter ikke opgivet, men lå dog som følge af de resultatløse bestræbelser stille i en årrække.

I efteråret 1994 var tiden moden til at gøre forsøget igen: Esbjerg Kommune var i færd med at udarbejde en ny struktur og tilskudspolitik for lokalarkiver. Og lokalt var nye og håbefulde kræfter villige til at gøre en indsats for at få et sognearkiv på beneen. En arbejdsgruppe på tre personer (en af pionererne og to nye) deltog i informationsmøder på Es-

bjerg Byhistoriske Arkiv samt i det stiftende arkivudvalgsmøde i foråret 1995. Ligeledes gennemførte arbejdsgruppen - med stort udbytte - RALs modulkurser i 1996. Sideløbende med deltagelsen i møder og kurser arbejdedes intenst på at finde egnede lokaler, hvilket bestemt ikke var nogen let opgave, eftersom sognet kun rummer få kommunale bygninger, hvor der kunne være mulighed for husleje frit logi.

I sommeren 1996 var der imidlertid langt om længe udsigt til en løsning. Efter forhandling med brugerne af den tidligere kæmnerbolig i Skads syntes der at være mulighed for at få velegnede lokaler, som tillige var handicapvenlig indrettet, havde en central beliggenhed, gode adgangsforhold og parkeringsplads samt offentlig transport lige ved døren. Samt hvad der ikke var mindst væsentlig - var uden omkostninger til husleje. Lederen af Esbjerg Byhistoriske Arkiv, Jørgen Dieckmann Rasmusen, blev kontaktet. Han besigtigede lokalerna og kunne med få ændringer godkende dem til arkivformål, Stor var derfor glæden og optimismen, da ansøgningen om tilladelse til at anvende lokalerna blev sendt afsted til Esbjerg Kommune.

Tiden gik, men gentagne henvendelser til kommunen om en afklaring gav ikke grund til bekymring - kun lettere irritation over ikke at kunne komme i gang. Den endelige godkendelse blev derfor nærmest betragtet som en formalitet. Arbejdsgruppen gik da også i gang med at udforme vedtægter for Skads Sognarkiv. Disse forelå godkendt af såvel Esbjerg Kommune som RAL og SLA i løbet af det seneste efterår 1996. I midten af november 1996 kom så endelig svaret på henvendelsen om at måtte benytte de kommunalt ejede og hidtil ubenyttede lokaler i Skads. Svaret fra Esbjerg Kommunes Borgerservice, under hvem bygningen sorterer, indeholdt et afslag: "Man ønskede ikke at give tilladelse til, at der blev indrettet sognearkiv i bygningen". Fornye henvendelser til kommunen gav intet resultat. Humøret var hermed på nulpunktet.

Eneste udvej var nu at kontakte skolen endnu en gang. (Efter mildt pres) - så skolen sig i forsommeren 1997 i stand til at tilbyde et kælderlokale. Dette kunne dog desværre ikke opfylde kravene til et arkivlokale. Skads Sognearkiv er dermed stadig uden lokaler og således kun en realitet på papiret. Det vil ikke være rigtigt at sige, at alt håb er opgivet, men

der er ingen tvivl om, at en realistisk mulighed for egnede lokaler skal vise sig inden for en overskuelig fremtid, hvis de involverede personer ikke skal miste det engagement, som er drivkraften, og historien om Skads Sognearkiv ikke skal forblive en sørgmunter føljeton.

Vester Nebel Sognearkiv

Vester Nebel Skole, 6715 Esbjerg N.

Åbningstid: Sidste torsdag hver måned kl. 18.30-20.30 samt efter aftale.

Leder: Henning Jørgensen, Lifstrup Hovedvej 54, 6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 16 92 46.

Vester Nebel Sognearkiv har i 1996 modtaget 13 afleveringer. Nogle af afleveringerne var ganske små, mens andre var betydningsfulde. En vigtig aflevering bestod af arkiverne fra de to nedlagte Lifstrupforeninger: Lifstrup Andelsfryseri og Lifstrup Foderstofforening. En anden vigtig aflevering var en samling på ca. 50 billeder, hvoraf flere uden tvivl ikke eksisterer i andre eksemplarer længere.

Formidlingsmæssigt har arkivet været ret passivt gennem året. Vi har kun deltaget i en enkelt udstilling (som dog var pænt besøgt), og arkivet har kun haft få henvendelser.

Den lidt passive udadvendte aktivitet gennem året skal finde sin årsag i, at arkivet på andre områder har haft et virkelig travlt år. Hidtil har arkivets samling ikke været registreret. Dette registreringsarbejde er en stor del af 1996 forløbet med, således at samlingen nu er komplet registreret og fuldt ud søgbar. Et stort arbejde, men virkelig lettende! Ligeledes har vi deltaget i samtlige RALs modulkurser med stort udbytte.

1996 blev året, hvor sognearkivet kunne flytte ind i et nyt lokale. I 1996 blev der ved skolen opført et fælles værested (Sognehuset) for sognets beboere på initiativ af VNØ. Her kunne sognearkivet i december måned flytte ind i et flot lokale. Dette lokale er helt anderledes tilgængeligt og synligt end det gamle, ligesom det ligger et sted, hvor folk kommer og går. Alene denne flytning har gjort, at vi allerede har konstateret en helt anderledes interesse i sognet for arkivet.

Endelig skal det nævnes, at vi som hvert år har modtaget tilskud fra Skads Herreds Brandkasses Fond, men som noget nyt også er begyndt at modta-

ge tilskud fra Esbjerg Kommune. Disse tilskud har gjort det muligt at indrette det nye lokale brandsikkert og forskriftsmæssigt, ligesom det er muligt at drive arkivet som den lokale sikring af lokalsamfundets historiske kilder.

Fanø kommune

Sognearkivet i Nordby

Niels Engersvej 5, Nordby, 6720 Fanø.

Tlf.: 75 16 62 60.

Åbningstid: Tirsdag kl. 10-12, onsdag kl. 19-21 samt efter aftale med lederen.

Leder: Anne Jensen, Kikkebjergvej 18, Nordby, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 32 28.

Nordby-arkivet har i 1996 modtaget 100 sagsnumre, der hver indeholder flere arkivalier, herimellem skøder, forhandlingsprotokoller, erindringer, beretning om kaninjagt, gamle love og bestemmelser. Der var 30 afleveringer med billeder, herimellem flere store afleveringer og flere fine gamle tegninger og forskellige postkort.

Arkivet får året igennem henvendelser fra institutter, foreninger og enkeltpersoner om billeder m.m., blandt andet leverer arkivet stof til det medlemsskrift, som Fanø Lokalhistoriske Forening udgiver 4 gange om året, og som behandler emner fra Fanøs historie.

Vi har haft 285 besøgende i 1996, deriblandt flere fra USA, Holland og Tyskland.

Vi har modtaget gaver fra Fanø Kommune, Skads m.fl. Herreders Brandkasses Fond og Fanø Spare- og Laanekasse. Vi takker mange gange for såvel arkivalier som for økonomiske bidrag.

Sønderho-arkivet

Sognegården, Landevejen 41, Sønderho, 6720 Fanø.

Åbningstid: Mandag kl. 19-21 samt efter aftale med lederen.

Leder: Jørgen Lind, Møllegården, Sønderho, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 41 14.

1996 bragte 22 nye afleveringer til Sønderho-arkivet. Der er stor bredde i arten af afleveringer. Et eksempel på yderligheder går fra de dias, som journalisten Peter Olesen anvendte under et foredrag i Nordby for nogle år siden til nogle helt perfekte atelierfotos, som fotograf J.N. Kromann har taget for måske 100

år siden af nogle for os desværre uidentificerede personer og familier.

Blandt mange andre fotografier og negativer stammer en del fra en "badegæstefamilie" i Sønderho omkring 1920. Samlingen af postkort er igen vokset - det er faktisk utroligt hvor mange forskellige postkort, der gennem 100 år er udkommet alene med Sønderho-motiver, og så har arkivet endda ikke nær dem alle!

En meget speciel og helt uvurderlig aflevering indeholder 6 spolebånd, der er optaget under danseaf-tener sidst i 1960'erne og først i 1970'erne af nu afdøde Jørgen Jensen. Det drejer sig naturligvis om Fanø-musik leveret især af spillemændene Frits Brinch og Søren "Lassen" Brinch, og alle stykkerne er nøje optegnet med titler, m.v. Det er et godt supplement til de optagelser, som Dansk Folkemindesamling lavede et år eller to tidligere, og som i forvejen fandtes i arkivet. Optagelserne må ikke udnyttes kommercielt.

Spændende er også en række breve, fotos og en mindebog om forfatteren Torry Gredsted, der en tid boede i Sønderho.

Arkivet har også modtaget gamle købekontrakter, skøder, brandpolicer og lignende bygningspapirer, der alle udbygger kendskabet til byens historie.

Til KZ og Veteranflyklubben har arkivet leveret oplysninger og fotos om en tysk flyvemakine, som nødlandede under første verdenskrig. Til gengæld modtog vi det flotte klubblad med den færdige artikel.

For arkivlederens vedkommende må det nok siges, at især den første halvdel af året stod i Fanøløbenes tegn. Der blev arbejdet intenst med bogen "Historien om Fanø Motorløbene 1919-1924", og det lykkedes at få den færdig til udgivelse i begyndelsen af juli. Bogen blev meget godt modtaget, både i og udenfor motorkredse, måske fordi der næsten ikke findes bøger på dansk om dansk motorhistorie. Vi har også holdt lysbilledforedrag om Fanøløbene, og interessen er stadig stor. Alt det indsamlede materiale, der er brugt til at lave bogen, samles i Sønderho-arkivet, tilgængeligt for dem, der ønsker at grave yderligere detaljer frem - der er stadig mange, der ikke blev plads til i bogen!

Sognearkiverne på Fanø begyndte sidst på året at undersøge mulighederne for eventuelt at anskaffe edb-udstyr til Arkibas-registrering. Dette indebærer

Forhenværende overbibliotekar H.E. Eriksen i Grindsted Lokalhistoriske Arkiv med et billede af Grindsted Missionshus. (Foto: Mads Hansen, Vejle Amts Folkeblad).

blandt andet, at hvert arkiv skal være selvstændigt medlem af SLA (Sammenslutningen af Lokalarkiver). Vi vil fortsat være én institution, Sognearkiverne på Fanø, med fælles økonomi m.m., men skal have hvert sit sæt (enslydende) vedtægter.

Tak til bidragydere, der gav Sønderho-arkivet endnu et leveår.

Grindsted kommune

Grindsted Lokalhistoriske Arkiv

Grindsted Bibliotek

Tinghusgade 16, 7200 Grindsted. Tlf.: 75 32 09 00.

Fax: 75 32 32 94.

Åbningstid: Onsdag 15-19 eller efter aftale.

Leder: Jens Erik Starup, Horsbølvej 13, 7200 Grindsted. Tlf.: 75 32 23 53.

E-mail: Jens.Starup@post2.tele.dk

Arkivet har i 1996 modtaget 30 afleveringer, hvoraf en enkelt må betegnes som ret omfattende. Af afleveringernes indhold kan nævnes: Forhandlingsprotokoller fra en skytteforening dækkende tidsrummet 1920-1988, regnskabsbøger fra en husholdningsforening, en landmands regnskabsbog fra 1892 til 1939, en del billeder af sogne- og byrådsmedlemmer, en større udklippssamling, erindringer samt arbejds materialet til bogen "Hedens hemmeligheder" af Peter Henningsen.

Samlingerne er også blevet anvendt. 261 besøgende havde i 1996 skrevet sig i besøgsprotokollen. Også i år blev der trukket meget på arkivets samlinger i forbindelse med Grindsted-Vorbasse Museums og Den Jyske Sparekasses projekt om Grindsted-Bilundegns historie. Andet bind, "Stationsbyens samfund" af Sidsel Eriksen udkom i november.

Jens Madsens projekt om Vestersognets gårdhistorie er blevet udvidet til at omfatte hele det gamle

Grindsted Sogn. Vestersognet er stort set færdiggjort, og Jens Madsen er allerede godt i gang med ejerlavene i Østersognet. Kaj Christensens projekt med edb-registrering af Grindsted Sogns kirkebøger er også godt på vej. Det bliver uden tvivl et godt værktøj for de slægtsforskere, der har aner i Grindsted Sogn.

Alle afleveringer i 1996 er registreret i Arkibas, og arbejdet med edb-registrering af de gamle arkivalier er igangsat.

En anden væsentlig sag i 1996 var "privatiseringen" af arkivet. Arkivet har hidindtil kørt som en afdeling under Grindsted Bibliotek med en halvtidsansat leder, der var lønnet af biblioteket. Sparehensyn gjorde, at det ikke var muligt at afse lønnet arbejdskraft til arkivet. Valget stod således mellem at lukke arkivet eller forsøge at drive det videre ved hjælp af frivillige. En arbejdsgruppe blev nedsat for at undersøge mulighederne. Arbejdsgruppen indkaldte til et offentligt møde for at afklare om det var muligt at skaffe frivillige nok til at drive arkivet videre. Det viste sig heldigvis at være tilfældet. Det blev så besluttet at organisere arkivet som en selvejende institution med en bestyrelse på 5 medlemmer, og at arkivets bestyrelse skal vælges på Grindsted og Omegns Slægts- og Lokalhistoriske Forenings generalforsamling.

I december måned blev en midlertidig bestyrelse nedsat. Bestyrelsen ansatte en leder af arkivet, og der blev truffet aftale med 7 frivillige medarbejdere, således at det blev muligt at drive arkivet videre fra den 1. januar 1997. Arkivet drives nu med et tilskud fra Grindsted Kommune, og har fortsat til huse i bibliotekets lokaler. Den ugentlige åbningstid er blevet noget reduceret, men vi håber med tiden på alle øvrige områder at komme op på det samme fine service-niveau som hidindtil.

Hejnsvig Lokalhistoriske Arkiv

Hejnsvig Skole, Bakkevej 9, 7250 Hejnsvig.
Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 14-16 og 3. onsdag hver måned kl. 18-20.
Leder: Hans Jensen, Højene 1, 7250 Hejnsvig.
Tlf.: 75 33 58 57.

Hejnsvig Sognearkiv har i 1996 modtaget 30 indleveringer, eller i alt 220 arkivalier. Årets største indlevering er fotografier fra Fugdal Mose i årene 1918-1928.

Under første verdenskrig var der beskæftiget flere hundrede mennesker med tørveproduktion i Fugdal Mose.

Arkivet har i årets løb fået anskaffet udstillingstavler til fremvisning af billeder, fotografier og særlige dokumenter. Vi har haft besøg af vores amtskonsulent Birgitte Thomsen til hjælp og vejledning.

Lokalforeningen har nu 43 medlemmer, hvilket er uændret fra sidste år.

Arkivet har tre gange haft en omtale i Jyske Vestkysten og Vejle Amts Folkeblad af gamle billeder, som arkivet manglede oplysninger om. Derudover har vi haft en udstilling i arkivets lokaler om tiden i Hejnsvig Sogn i perioden 1910-1920.

Vi håber på, at stadig flere af de lokale og fraflyttede fra byen og sognet husker på, at det er en meget bedre ide at aflevere til arkivet end at kassere og smide på lossepladsen.

Helle kommune

Agerbæk Lokalhistoriske Arkiv

Sognelunden, Fåborgvej 151, 6753 Agerbæk.
Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 14.00-16.00 eller efter aftale.

Ledere: Hans Nielsen, Skovgårdsvej 23, 6753 Agerbæk. Tlf.: 75 19 60 98. Edith Ehmsen, Fåborgvej 131 E, 6753 Agerbæk. Tlf.: 75 19 62 09.

Ved generalforsamlingen den 24. februar oplyste formanden, at der i fællesudvalget for arkiverne i Helle Kommune havde været et møde med Nora Olesen fra Gørding Sognearkiv, som fortalte om brugen af edb i lokalarkivet. Helle Kommunes tilbud om edb som et forsøg blev startet sidste vinter, men er ikke blevet til noget på grund af tekniske vanskeligheder.

Varde Museum har lavet udstillingen "Skoler i Helle Kommune", som arkiverne bidrog med oplysninger til. Udstillingen har været vist på Sognelunden.

På årets udflugt besøgte vi Ølgod Museum, og det var en god tur, men der var for lille tilslutning.

Arkivet har i år, som tidligere, søgt fonde. Der var afslag fra den ene, men fra Skads Herreders Brandkasse fik arkivet som sædvanlig et tilskud, og det takker vi for. Også tak til Helle Kommune for støtte derfra.

Arbejdet i arkivet har i år bestået af registrering af ca. 150 billeder og 360 arkivalier, bestående af skø-

der, pantebreve, kongebrev, dåbsattester, love, kassebøger, forhandlingsprotokoller, en begravelsestale fra 1867 og andre gamle ting. For eksempel har en borger fra Ågerbæk afleveret en stamtavle, der går fra år 900, Gorm den Gamles tid, og op til i dag.

Nu arbejdes der på at registrere materiale, der er afleveret mellem 1985 og 1988, efter SLAs system.

Fåborg Lokalhistoriske Arkiv

Fåborgvej 38, Fåborg, 6818 Årre.

Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14-16.

Ledere: Gerda Dahl, Fåborgvej 36, Fåborg, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 50 27. Lis Jeppesen, Vrenderupvej 47, Fåborg, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 51 63.

Arkivet har i 1996 modtaget flere arkivalier, blandt andet skøder, gældsbeviser og en del billeder, som vi efterlyste i forbindelse med en udstilling vi havde ved byfesten i Fåborg. Desuden har vi fået fotos af alle huse i Fåborg og Vrenderup byer.

Ved generalforsamlingen viste Hans Holm lysbilleder og fortalte om en ferietur til Sri Lanka.

Den årlige sommerudflugt gik til Hjerting kirke, og vi besøgte også familien Albert Vahlum i Hjerting, som viste rundt i deres særprægede have. Aftenen sluttede med kaffe på restaurant Rødhætte.

Med hjælp fra frivillige interesserede, som indsamlede materiale, fik vi udgivet bogen "Fåborg og Vrenderups byer i ord og billeder". Bogen blev præsenteret ved efterårsmødet af amtskonsulent Birgitte Thomsen, som ved samme arrangement viste lysbilleder fra det gamle Esbjerg.

Arkivet er i år begyndt at holde en fast åbningstid, hvilket har medført en del besøgende fra lokalområdet.

Grimstrup Lokalhistoriske Arkiv

Grimstrup Bibliotek, Grimstrup, 6818 Årre.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Mary Sandberg, Møllegårdsvej 22, Hjortkær, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 10 14.

Der var 17 afleveringer til arkivet i 1996. Derudover har der været forespørgsler, telefoniske såvel som skriftlige, som alle er besvaret på bedste måde, blandt andet i form af fotokopier, som er blevet fremsendt.

Besøg har der også været på arkivet. Vi har deltaget i fællesmøderne i Helle Hallen for kommunens arkiver, og vi har haft arkiverne på besøg i vort arkiv.

Vi bidrog med billederne af alle skoler, gamle såvel som nye, fra Grimstrup Sogn i forbindelse med Varde Museums vandrestilling om Helle Kommunes skoler.

På årets vintermøde fortalte forstander Vagn Gimm fra Sydvestjyllands Efterskole træk af Bramminge Hovedgårds historie. Det var en interessant aften med fint fremmøde, ca. 40. Samme aften afvikledes generalforsamlingen. Bestyrelsesmøde blev afholdt omkring 1. maj ved Russerstenen, hvor vi tilser og vasker stenen, så den er klar til sommerens besøgende.

I juni havde vi sommerudflugt som en aftentur til Grindsted Museum og Karensminde med god tilslutning, og det var en dejlig tur.

Dagmar Lyndgaard er fratrukket som leder og Mary Sandberg indtrådt som ny leder af arkivet.

Næsbjerg Sognehistoriske Arkiv

Troesmosevej 2, Næsbjerg, 6800 Varde.

Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 13.00-16.00 eller efter aftale med lederen. Ferielukket i juli måned. Leder: Gunner Pedersen, Villavej 11, Næsbjerg, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 72 39.

Vi har i 1996 haft flere besøgende end i de foregående år. Besøgene falder dog ikke i åbningstiden, interesserede ringer og aftaler en tid med lederen. Arkivet blev benyttet en del i forbindelse med Brugsforeningens 100 års jubilæum, da der skulle laves et jubilæumsskrift og andet jubilæumsmateriale.

En del afleveringer har der også været i årets løb, mest bestående af ældre billeder, skøder og lignende. Vi har fået indsat avisudklip i mapper, der er mange ældre avisudklip, som fortæller om ting, der er foregået i Næsbjerg Sogn, Helle Kommune og nærmeste omegn for mange år tilbage.

Vi arbejder med at registrere gårde og huse, vi har fået blanketter, som folk kan få udleveret, men det går lidt tungt med at få dem tilbage igen.

Vi har på det sidste købt et videokamera, så vi kan følge de store begivenheder i sognet.

Vester Starup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Helle Plejehjem, Vinkelvej 2, Tofterup, 7200 Grindsted.

Åbningstid: 1. og 3. tirsdag hver måned kl. 14-16.
Ledere: Frede K. Madsen, Svinget 13, Tofterup, 7200 Grindsted. Tlf.: 75 33 72 23. Kristian Mathiesen, Smedebakken 31, Starup, 7200 Grindsted. Tlf.: 75 33 70 27.

1996 blev et uroligt år for arkivet i Starup. Årsagen hertil var et edb-beskæftigelsesprojekt, som Helle Kommune stod for. En ung mand skulle skrive gårdhistorie for os, men vi fik desværre ikke meget ud af det, selv om han sad på arkivet et halvt år.

Ud over det rod og den uro edb-historien gav er der ikke sket meget. Vi har modtaget nogle få indleveringer, deriblandt en pakke avisudklip fra Jyske-Vestkystens Grindsted-redaktion, der omhandler begivenheder i Starup Sogn. Der har været nogle få besøg samt skoleelever, der skulle skrive stile. Sommerudflugten i 1996 gik til Varde Artillerimuseum og Varde Kaserne.

Øse Sognearkiv

Stationsvej 3, Nordenskov, 6800 Varde.

Åbningstid: Efter aftale.

Henvendelse til: Aage Meldgaard, Sønderskovvej 102, Nordenskov, 6800 Varde. Tlf.: 75 29 82 12. Fax: 75 29 80 94.

Arkivet har modtaget en stor aflevering, der indeholdt bl.a. aftægtskontrakter, pantebreve og skøder for gårde i Haltrup samt en protokol for interessentskabet "Gravlund Stationsvægt". En aflevering fra Nordenskov Sogne- og Borgerforening indeholdt en protokol for fugleskydning og en mappe med diverse korrespondancer og referater fra bestyrelsesmøder. En anden aflevering indeholdt vurderingsattester, skøder og gældsbreve for et par ejendomme i Hostrup. Endvidere modtog arkivet en aflevering på 15 tegninger med detailtegninger af huse og gårde i sognet, udfærdiget af en håndværker, der har virket i sognet. Desuden modtog arkivet flere mindre afleveringer i 1996. I alt er der indlagt 115 numre.

Arkivet havde besøg af en flok på 15 spejdere, som hver havde formuleret spørgsmål angående sognet, som arkivlederen besvarede efter bedste evne. Endvidere var der besøg af en skoleklasse, der i forvejen

havde været på virksomhedsbesøg. Hver elev havde medbragt en seddel med ønske om oplysninger om de virksomheder, de havde besøgt.

Arkivlederen har også været indkaldt af Øse Efterskole til at fortælle om "Heder i Øse Sogn".

I åbningstiden har der kun været enkelte besøg, men pr. telefon og brev har der været en del henvendelser med ønske om oplysninger om gamle slægter og gårde i sognet. Foreningen har også afholdt de traditionelle arrangementer i 1996, nemlig årsmøde med udstilling og generalforsamling. Arkivet har desuden deltaget i en udstilling på Helle Kommune-kontor om skoler i kommunen gennem tiderne, arrangeret af Varde Museum. Sommerudflugten gik i 1996 til Vikingemuseet i Ribe med afslutning ved Kammerslusen.

Lokalhistorisk Arkiv for Årre Sogn

Årre Skole, Skolegade 25, 6818 Årre.

Åbningstid: Efter aftale med formanden.

Formand: Karl Bertelsen, Hovvej 3, Jyllerup, 6818 Årre. Tlf.: 75 19 21 54.

Arkivet har også i 1996 fået en del afleveringer, ligesom vi også fortsat får en række henvendelser om slægtsforskning. Vort arbejde med omregistrering af vores billedarkiv er kun skredet langsomt fremad, fordi vi i forbindelse med den gamle gymnastiksal's ombygning til børnehaven har haft byggerod en stor del af vinteren.

Ved vort årsmøde fortalte Søren Manøe, Ølgod, om gamle juleskikke og gammel overtro om julen.

Holsted kommune

Aastrup Sognearkiv

Borgergade 121, 6752 Glejbjerg. Tlf.: 75 19 85 69.

Åbningstid: 1. og 3. torsdag hver måned kl. 15-19 samt efter aftale med lederen.

Leder: Olga Pedersen, Boldingvej 16, 6752 Glejbjerg. Tlf.: 75 19 82 80.

Sognearkivet har i 1996 haft et godt år. Vores besøgstal er meget stabilt og afleveringerne ligeså. Året begyndte med en stor overraskelse for os, idet afdøde Peter Christensen, der var født i Aastrup sogn i 1899 havde testamentet os 25.000 kr. plus en del indbo,

som vi solgte for andre 6.000 kr. Det var en meget stor glæde, både fordi vi dermed fik en solid økonomi, der på længere sigt vil gøre det muligt for os at anskaffe for eksempel mikrofilm m.v., og fordi vi følte arven som et skulderklap og en anerkendelse.

Vi har i bestyrelsen drøftet, hvordan vi kan anvende en del af pengene, så flest muligt får gavn og glæde af den store gave. Een af de ting, vi har drøftet, er at arbejde på en eventuel udgivelse af en gård- og ejendomshistorie.

Gaven gav os også mulighed for at påbegynde en fotografering af alle ejendomme i sognet. Det viste sig, at Klaus Wentzel gerne ville påtage sig denne opgave, som vi i årevis har manglet penge og mandskab til. Fotosamlingen vil blandt andet komme til at danne baggrund for den senere eventuelle udgivelse af gård- og hushistorien.

Ud over den nævnte arv har arkivet i årets løb modtaget 3.500 kr. som gaver.

I slutningen af 1995 mistede vi et bestyrelsesmedlem, idet Jørgen Højer afgik ved døden. Vi er nu atter fuldtallige, idet Harald Andersen, Borgergade 18, har indvilliget i at indtræde som nyt medlem. Harald Andersen er født i Aastrup sogn, hvor hans slægt har levet i mange generationer. Vi er sikre på, at dette vil være til gavn og glæde for arkivet fremover. Vi byder ham meget velkommen.

Lokalarkivet for Holsted Kommune

Vestergade 17, 6670 Holsted.

Tlf. og telefax: 75 39 20 10.

Åbningstid: Onsdag kl. 14-18, i perioden 1. oktober - 1. april tillige tirsdag kl. 19-21, samt efter aftale med lederen.

Leder: Chr. Carstensen. Tlf.: 75 39 22 59.

I januar 1997 blev den 25. årsberetning for Lokalarkivet for Holsted Kommune aflagt, idet arkivet blev startet i 1972, og da de første vedtægter blev vedtaget den 4. januar 1972, må denne dato betegnes som vor egentlige jubilæumsdag.

Arkivet blev oprettet på initiativ af Holsted Kommunes Kulturudvalg, der havde fået en henvendelse fra SLA om at medvirke til oprettelse af lokalhistoriske arkiver i kommunerne, da man havde en begrundet frygt for, at der i disse fusionstider ville gå for meget tabt. Da såvel udvalget som byrådet modtog denne henvendelse i en positiv ånd, blev der ud-

peget en række personer, som man bad om at indtræde i den første bestyrelse. Arkivet blev organiseret som en selvejende institution, der helt kunne hellige sig sit formål: at indsamle arkivalier. At arkivet siden er blevet tilknyttet Egnsmuseet for Holsted, Brørup og Vejen er helt naturligt, da sådanne kulturelle institutioner bør arbejde sammen og støtte hinanden i det historiske arbejde.

Det forgangne år har været meget stille både hvad angår afleveringer, besøg og aktiviteter, men derfor behøver et arkiv ikke at samle støv, tværtimod er der nu mulighed for at få noget af det forsømte indhentet.

I 1996 har arkivet haft 225 henvendelser, opgjort efter en nøjagtig ført statistik. Desuden har arkivet deltaget i 3 arrangementer med i alt ca. 75 deltagere.

Af afleveringer har der været 67 omfattende 406 akter, hvilket er noget under middel. Allerede på nuværende tidspunkt kan man se at såvel besøg som afleveringer vil blive større i 1997. Vi har i årets løb arbejdet på at identificere nogle af de mange billeder med ukendte motiver, arkivet har liggende. Udstillinger i de to ældrecentre gav et meget ringe resultat, derimod gav en efterlysning i JyskeVestkysten et meget pænt resultat.

Man arbejder fortsat ihærdigt med at få de første 20 års afleveringer indlagt på edb. Et medlem af bestyrelsen som er meget interesseret i edb er gået ind i arbejdet, så derfor har arkivet anskaffet sig en ny pc, således at man nu råder over tre edb-arbejdspladser.

Hovborg Lokalhistoriske Arkiv

Hovborg Skole, Lindevej 5, 6682 Hovborg.

Åbningstid: Tirsdag kl. 15-17.

Ledere: Henry Søholm, Sandagervej 7, 6682 Hovborg. Tlf.: 75 39 60 69.

Henry Pedersen, Sandagervej 5, 6682 Hovborg. Tlf.: 75 39 62 57.

1996 har været et særdeles godt år for Hovborg Lokalhistoriske Arkiv. Arkivet har haft åbent i 50 dage i alt og kun et par gange har der ikke været besøgende. Antallet af indleveringer er 77.

Hovborg Lokalhistoriske Arkiv har især fokuseret på billedmateriale i 1996. Således er vi gået helt systematisk til værks uden for byen i forsøget på at fremskaffe så mange fotografier som muligt af nuværende og nedlagte ejendomme i vores lokalområ-

de. Ligeledes har vi taget alle fritliggende huse uden for Hovborg med.

Det har været et meget spændende arbejde, og det er lykkedes os at fremskaffe billeder af alle huse og ejendomme på nær et par stykker. De fleste af arkivets penge i 1996 er anvendt til affotografering af ældre billeder af omtalte ejendomme og huse. Arbejdet mundede ud i en stor udstilling i den lokale Dagli' Brugs i september. Udstillingen forøgede antallet af besøgende på arkivet.

Hovborg Lokalhistoriske Arkiv arrangerede en udflugt i foråret til forskellige lokaliteter omkring Kongeåen.

Med til at styrke interessen for lokalhistorie er, at alle skolebørn på Hovborg Skole ser alle de udstillinger, som arkivet laver. Desuden omtales alle arkivets tiltag i skolebladet og i et lokalt postomdelt blad.

Hovborg Lokalhistoriske Arkiv trives, idet vi nyder godt af interessen, opbakningen og ofterviljen i vores lokalsamfund.

Ribe kommune

Farup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Hillerupvej 13, 6760 Ribe.

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 14-17 samt efter aftale med lederne.

Ledere: Agnete og Hans Toft, Hillerup Engevej 5, 6760 Ribe. Tlf.: 75 43 12 70.

Arkivet har i flere år lidt under manglende lokaler. Dette problem er nu delvis løst idet vi har fået et ganske vist beskedent lokale i et såkaldt projekthus tilhørende Nisap Maskinfabrik i Kærboel.

Vi forsøger os her med en månedlig åbningsdag den første mandag i måneden kl. 14-17.

Arkivet fik også i 1996 flere henvendelser om slægtsforhold, blandt andet en henvendelse fra USA. I øvrigt har arkivet fået en del arkivalier, heriblandt protokoller og billeder.

Hviding Sognearkiv

Egecenteret, Ribevej 2 B, Egebæk, 6760 Ribe.

Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 15-17 samt efter aftale.

Leder: Laurids Nygård Nielsen, Højvej 5, Gl. Hviding, 6760 Ribe. Tlf.: 75 44 52 07.

Arkivet har i 1996 modtaget 8 indleveringer og haft 3 henvendelser om slægtsforhold.

Vi har et arbejde i gang om marknavne i Hviding Sogn. Arbejdet er en fortsættelse af et atlas med naturnavne, som Martin Jensen, Skamby, har udarbejdet efter den tyske matrikel fra 1878. Sønderjyske stednavne medtager alene for Hviding Sogn 355 naturnavne. Ovennævnte var også temaet på vores stand ved forsamlingshusets udstilling.

En meget værdifuld ting vi har modtaget er en bog, samlet af Niels J. Jensen, København. Bogen indeholder afskrifter af ca. 600 breve og kort fra krigen 1914-1918 og stammer fra en familie her i sognet, hvor ikke mindre end 8 sønner måtte med i krigen, selv om de var dansksindede. De 4 faldt i krigen og de 4 andre vendte hjem med alvorlige legemlige og psykiske minder. Vi havde et godt besøg af årsmøde, hvor A.M. Futtrup, Esbjerg, fortalte meget interessant om begravelsesskikke i Ribe Amt.

Jernved Sognearkiv

Jernved Andelskasse, Gørdingvej 11, Jernvedlund, 6771 Gredstedbro.

Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 19-20 samt efter aftale med lederen.

Leder: Kirsten Bjerrum Jensen, Puggårdsvej 69, Jernvedlund, 6771 Gredstedbro. Tlf.: 75 43 50 61.

Så er atter et år gået, og det er tiden for en lille beretning om Jernved Sognearkivs aktiviteter i 1996. Der har nu ikke været de helt store udsving. Registreringen af sognets ejendomme i Jernved-Jernvedlund-området er ikke helt tilendebragt, men det går godt fremad. Desuden er der kommet lidt gang i billedregistreringen.

Der indkommer stadig gode arkivalier til arkivet. Af besøgende har der været skoleelever, der søgte oplysninger til brug ved skolearbejdet, andre besøgende har søgt efter forfædres bopæle, m.v.

Der var i foråret 1996 arrangeret en forårsmesse i Kongeåhallen i Gredstedbro, hvor arkivet havde en stand, og der var rigtig mange besøgende. Ikke mindst var registreringen af matrikelejerne med dertil hørende billeder af ejendomme af stor interesse for publikum.

Vi har ikke udskiftet vores gode gamle Adler skrivemaskine med edb og tænker heller ikke i de baner. Det er vist for stor en mundfuld for vores lille arkiv med de finanser, vi råder over.

Kalvslund Sognearkiv

Kalvslund Skole, Koldingvej 115, Kalvslund, 6760 Ribe.

Åbningstid: Efter aftale på tlf.: 75 43 70 07 eller 75 42 01 84.

Leder: Jørgen Jørgensen, Østervej 26, Kalvslund, 6760 Ribe.

Arkivet har i det forløbne år haft en hel del indleveringer af forskellig art, såsom billeder, kort og forskellige dokumenter. Af særlig interesse kan nævnes en jordebog for Kalvslund Sogn fra 1770, der omhandler udflytningen af gårdene fra landsbyen.

En udflugt til den tidligere tyske flyveplads i Villebøl måtte desværre aflyses på grund af dårligt vejr, men søges gennemført i foråret 1997. I udflugten deltagere også historikeren Torben Thorsen fra Esbjerg, der har foretaget optegnelser af de forskellige militære anlæg i området, herunder flyvepladsen. Vi har fra ham modtaget kort samt et luftfoto fra sommeren 1945.

Endvidere har vi haft en henvendelse fra Amerika fra en person, hvis slægt stammer fra sognet, og som søgte oplysninger om sine aner. Det lykkedes os at give ham de ønskede oplysninger.

Mandø Lokalhistoriske Arkiv

Henvendelse til: Leif Bundesen, Torpegårdsvej 27, Sdr. Nærå, 5792 Årslev.

Bestyrelsen for Mandø-huset har ikke kunnet afse ressourcer til en egentlig selvstændiggørelse af et arkiv. De få arkivalier museet ligger inde med opbevares på god vis, og vi prøver at få dem registreret. Da de nu engang er skænket til museet hører de også hjemme der. At vi dertil kan følge gængs arkivskik gør ikke sagen anderledes. Vi er kun et meget lille arkiv, og har som sagt ikke, foreløbig, kræfter til andet. Arkivet vil fortsat gerne samarbejde med RAL, og da foreningen "Mandø-huset" har en arkivmæssig forpligtelse nedfældet i sine vedtægter, kan arkivet godt leve videre på denne måde foreløbig.

Ribe Lokalhistoriske Arkiv

Giørtzvej 3, 6760 Ribe. Tlf.: 75 42 17 00.

Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 12-15, fredag kl. 11-17.

Leder: Bibliotekar Susanne Benthien.

I 1996 fik vi færre henvendelser end sidste år. Faktisk er besøgstallet hvert år siden 1993 gået tilbage, så vi i 1996 kun havde 371 henvendelser. Til gengæld synes vi, at de besøgendes krav er blevet større og større, så vi bruger meget mere tid end tidligere til at hjælpe de besøgende. Grunden er også vores meget trænge forhold på arkivet, hvor vi selv skal hente alt materiale fra snævre magasiner og lofter. Vi har heller ikke plads på arkivet til at de besøgende selv kan gå rundt og kigge i billedmapper, registre, kirkebøger, bøger m.v. Så i langt de fleste tilfælde er det arkivets personale, der må i gang med at lede og søge og besvare folks spørgsmål. Det tager så meget tid, at vi ikke har haft tid til for eksempel at lave udstillinger og andet udadvendt arbejde for at lokke folk til arkivet.

Vi fik ca. 75 afleveringer i løbet af året, hvoraf nogle var meget store. Heraf et par meget store personarkiver, som dog er klausulerede. Vi fik en 16 mm stumfilm fra 1948, da Ribe Bispestol fejrede sin 1000-årsdag. I filmen ses domorganist Rued Langgaard dirigere domkirkens kor - en vistnok sjælden optagelse, da Langgaard ikke ofte lod sig fotografere.

Sidste år gik arkivet sammen med Ribe Kunstforening, Ribe Musikforening og Antikvarisk Selskab om et arrangement "Guldalderdage i Ribe", der fandt sted over 10 dage i september måned. Vi havde fået forskellige foredragsholdere, både lokale og landskendte, til at holde foredrag om kunst, musik, kultur, religion, dagligliv o.s.v. i Danmark og i Ribe i den såkaldte guldalder 1800-1850. Susanne Benthien holdt et foredrag om Ribe i guldalderetiden. Alle arrangementerne var meget godt besøgt. Det var et samarbejde, som alle 4 involverede parter var meget tilfredse med, og vi håber på et samarbejde om nye emner.

Susanne Benthien har 8 gange holdt foredrag om forskellige lokalhistoriske emner.

Arkivet havde en person ansat i skånejob i 2 måneder. I dette tidsrum ordnede han vore avisudklip, samt kopierede og tilgængeliggjorde en stor mængde kronikker skrevet af Vestkystens legendariske journalist K.H. Rosenstand.

Vore Borgerskabsprotokoller og Brandtaksationsprotokoller har været hos bogbinder, og fremstår nu som flotte og indbydende bøger, lige til at gå ombord i. også redaktør Willemoës' 52 mapper med udklip fra Ribe Stiftstidende er blevet indbundet. Så selv om

vore pladsforhold er trange, så prøver vi på at have et velfungerende arkiv til glæde for både vores brugere og os selv, også med den dag for øje, da vi forhåbentlig får et stort og nemmere tilgængeligt arkiv.

Historisk Arkiv i Seem Sogn

Seem-Varming skole, Varmingvej 2, 6760 Ribe.

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 9-12, dog med enkelte undtagelser.

Leder: Søren Mulvad, Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Tlf.: 75 44 11 77.

Det forløbne år har været meget roligt hvad indgående poster angår. Der er kommet nogle få fotos og løbende registrering af lokale periodica fortsætter.

Arkivet var inviteret til gilde i Høm Bygrandelaug den 28. januar. Grandet havde da ikke været sammenkaldt siden 1981.

Til gengæld har der været nogle interessante udgående kontakter og aktiviteter.

For det første har arkivet afsluttet renskrivningen af Seem kirkebøger 1721-1815, som nu foreligger ordnede efter familier og trykt. Bogen kan købes hos arkivet for 150,- kr.

For det andet har der været besøg af fru Plathen, som er redaktør af Danmarks Kirker. Hun fandt et par billeder fra Seem kirke, som ellers har været redaktionen ubekendte. Desuden blev hun gjort bekendt med, at kirkens præstetavle er meget mangelfuld. Vi venter med spænding på udgivelse af hæftet med Seem kirke.

For det tredje har arkivet haft en væsentlig andel i 3. del af den sognefilm, som havde premiere i Høm Forsamlingshus den 14. februar. Den er nu vist for i alt ca. 250 mennesker ved 3 forestillinger.

Arkivet var inviteret på kirkegårdsvandring i Seem med Nationalmuseets registreringsudvalg. Det var et Herrens regnvej, men intensiteten og interessen fik alle til at glemme de ydre omstændigheder. Turen resulterede i, at der blev afleveret to dele af to renæssancegravfliser, som fandtes i et hus, der var under nedrivning. Desuden blev der registreret et cementstøberi i Høm, der havde støbt gravsten af kunstgranit.

Arkivet har udgivet en lille tryksag, som handler om gården Karkovgård, der historisk kan føres 700 år tilbage.

Lokalhistorisk Arkiv for Vester Vedsted Sogn

Egecenteret, Ribevej 2, Egebæk, 6760 Ribe.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Tage Rosenstand, Engdraget 43, Øster Vedsted, 6760 Ribe. Tlf.: 75 42 21 25.

I 1996 fik arkivet endelig foden under eget bord, da der efter aftale med Ribe Kommune blev mulighed for at disponere over et lokale på Egecenteret, den nedlagte Egebæk skole, som i øvrigt ligger i vores sogn og hyppigt optræder i arkivalierne. Der mangler endnu en del møbler, før arkivkasserne kan lukkes op og arbejdet kan komme videre.

Registreringsarbejdet er i øvrigt fortsat efter samme retningslinier som hidtil, dog i noget nedsat omfang på grund af flytningen. Der har været 2 afleveringer. Søgssystemet er under stadig udbygning, og vi lægger stor vægt på netop denne del af registreringen.

Vilslev Sognearkiv

Kongeådal skole, Kongeådal 17, 6771 Gredstedbro.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Harry Thomsen, Sønderbyvej 15, Vilslev, 6771 Gredstedbro. Tlf.: 75 43 12 59.

Post sendes til lederen.

I året 1996 modtog arkivet 14 afleveringer, mest arkivalier af supplerende art til allerede indkomne og registrerede afleveringer, ligesom der er modtaget en hel del fotos. Der har været afholdt en aften med forevisning af gamle lysbilleder af glasplader, de viste billeder er fra vesteregnet og marsken. Ca. 40 interesserede var mødt frem.

En søndag i september 1996 havde Historisk Samfund for Ribe Amt arrangeret en sommerudflugt til Vilslev, hvor præsten fortalte i kirken, mens arkivets folk fortalte om henholdsvis Vilslev spange og gamle gårde i Vilslev. Arrangementet sluttedes af på Riber Kjærgård.

Varde kommune

Alslev Sognearkiv

Thueslund, Alslev, 6800 Varde.

Åbningstid: Mandag kl. 19.30-21.30.

Leder: Bennet Bennetsen, Bredgade 36, Alslev, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 90 87. Kasserer: Ingrid Hansen, Neptunvej 15, Alslev, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 93 58.

Der har været en del henvendelser vedrørende slægtsforskning. Der er i 1996 indkommet ca. 10 afleveringer. Arkivet har desuden modtaget ca. 75 forskellige bøger, som har tilhørt afdøde lærer Jacobsen, Alslev skole.

Arkivet har i årets løb været besøgt af ca. 65 personer, deraf en skoleklasse og medlemmer af AVG.

Billum Lokalhistoriske Arkiv

Billum Skole, Kildegårdsvej 20, 6852 Billum.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Gunhild Jeppesen, Kirkebyvej 17, 6852 Billum. Tlf.: 75 25 82 41.

Post sendes til lederen.

Året har indbragt mange mindre afleveringer af forskellig art, hvoraf billeder udgør den største del.

Henvendelser om oplysninger af forskellig art er stigende, og arkivet bliver brugt flittigt, når det gælder sognets fortid. Det er altid en god oplevelse, når arkivets samlinger viser sig at være brugbare, og det er de i langt de fleste tilfælde.

Arkivet har i det forløbne år bidraget med billeder og tilhørende tekst i JydskeVestkystens serie med gamle billeder.

Foruden det almindelige arkivarbejde arbejdes der med udredning af Billum-slægter, hvilket er spændende, men også ret krævende.

Horne Sognearkiv

Horne Skole, Stadionvej 6, Horne, 6800 Varde.

Åbningstid: 1. fredag hver måned kl. 15-17 samt efter aftale.

Leder: Anna Uhre Schmidt, Solvangen 12, Horne, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 01 06.

Der har været en ivrig travlhed på arkivet gennem hele året. Som vi tidligere har omtalt, er vi i gang med en omfattende nyindretning og omplacering i det nye inventar. Det tager megen tid, men det giver også nye oplysninger fra arkivalier, der ikke tidligere har været meget fremme i lyset.

Vi har arbejdet meget med registrering af skolebilleder og konfirmandbilleder.

Arbejdet med registreringen af landbrugsejendommene er fortsat og er således godt fremme. Her får vi mange oplysninger om, hvem der har været eje-

re eller beboere gennem tiderne og også hvorfra udstykningerne er sket.

Vi har en rimelig succes med Åbent Hus-arrangementer i forbindelse med skolens forældredag.

Såvel henvendelser som afleveringer har været noget begrænset i 1996, dog er der fortsat forespørgsler omkring slægtsforskning, hvor vi selvfølgelig gerne hjælper på vej.

Janderup Lokalhistoriske Arkiv

Vesterled 46, 6851 Janderup. Tlf.: 75 25 85 45.

Åbningstid: Mandag og tirsdag kl. 9-12, 1. onsdag hver måned kl. 19-21. Lukket i juni, juli og august.

Leder: Viggo Mikkelsen, Hebovej 39, 6851 Janderup. Tlf.: 75 25 80 92.

Kasserer og bogsalg: Henning Østergaard Jensen, Åkirkevej 40, 6851 Janderup. Tlf.: 75 25 80 50.

Året 1996 har været et særdeles begivenhedsrigt år for arkivet, da vi fik lov af Varde Kommune til at beholde de lokaler, som vi i mange år delte med Janderup Bibliotek, der blev nedlagt den 1. april 1996. Stuen, som vi overtog, er på 60 kvm, der er et magasinrum på 10 kvm og et pengeskab på 4 kvm, der både er brand- og tyverisikret. Huset fungerede før kommunesammenlægningen i 1970 som administrations- og sognerådslokale for Janderup-Billum Kommune.

Efter istandsættelse og møblering markerede vi dagen den 4. juni 1996 med Åbent Hus, hvor vi arrangerede en udstilling af malerier, billeder og gamle landkort her fra sognet og var vært med vin og kransekage for de 49 fremmødte gæster.

Vi har medvirket ved Janderup Brugsforenings 100 års jubilæum den 27. oktober med billeder til jubilæumsbogen og en lille udstilling i butikken om Brugsen i 100 år, samt omtale med billeder i Jydske-Vestkysten af brugsforeningens virke og betydning for dens medlemmer i de mange år.

Arkivet har i årets løb modtaget 31 afleveringer, heraf handler en ret væsentlig del om projektet omkring Ho-dæmningen fra 1950'erne, der aldrig blev gennemført. Arkivalierne blev afleveret til arkivet i Billum.

Den største og mest omfattende aflevering, som arkivet modtog i 1994 fra politiassistent Knud Jensens dødsbo, blev vi færdige med at registrere sidste år. Afleveringen består af vidt forskellige sam-

Vesterled 46 i Janderup, hvor Janderup Lokalhistoriske Arkiv har til huse. (Janderup Lokalhistoriske Arkiv).

linger og forfatterskaber såsom: Flere slægtshistorier, bagning, sagn, overtro, omflakkende folk, natmænd, tiggere, fattigvæsen, varsler, børnerim, børnelege, begravelseskikke, ligsyn, bryllupper, remser om vejret, barometermagere, spøgelse og mange andre ting.

Men vi fik da påbegyndt registreringen af gårde, huse og personer, som er meget spændende, men tidskrævende. Sognefilmen blev færdigrenoveret og overspillet på video og afleveret til Janderup Sogneforening, men lyden er ikke tilfredsstillende.

I årets løb har vi fået 305 gamle billeder affotograferet på Varde Museum.

Mange har glædet os på arkivet med et besøg, så besøgstallet nåede op på ialt 107 personer, som er rekord. De besøgendes ærinde var at se arkivet og deres personlige arkivalier, eller forespørgsler om deres slægts rødder her i sognet.

Fra arkivet skal der lyde en tak for alt, hvad der er indleveret, og vi minder om, at man ikke kasserer, hvad der dukker op af gamle dokumenter og billeder ved flytning eller oprydning. Husk - vi er sognets hukkommelse!

Thorstrup Sognearkiv

Omsorgscentret Birgittegården, Falkevej, Sig, 6800 Varde.

Åbningstid: Sidste tirsdag hver måned kl. 19.30-21.30 eller efter aftale med Ellen Rasmussen, Vesterbækvej 6, Sig, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 40 31.

Leder: Kjerstine Kristensen, Nedrevej 16, Yderik, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 44 43.

Arkivet har i 1996 haft en del skriftlige og personlige henvendelser fra slægtsforskere. Som tak for hjælpen med oplysninger og billeder har vi fra Johannes Nielsen modtaget en bog om hans forældre, som ejede "Søndergård" i Sig. Bogen giver os værdifulde oplysninger om familien og livet i Sig for godt 100 år siden.

Vi har haft en udstilling af gamle billeder på Birgittegården, og de tilbagemeldinger, vi har fået desangående har været meget positive. I årets løb har der været 8 afleveringer - heraf en foreningsprotokol. Vi har brugt en del tid på billedregistrering, blandt andet af skole- og konfirmationsbilleder.

Arkivet blev i 1996 opfordret til at være initiativta-

ger til optagelse af en ny sognefilm. Den gamle er fra slutningen af 1960'erne, så man mente, at det var på tide med en ny. I den forbindelse har vi haft nogle forberedende møder, og det ser ud til, at vi kan starte optagelserne i efteråret 1997.

Varde Lokalhistoriske Arkiv

Rådhuset, Torvet 7 A, 6800 Varde. Tlf.: 75 22 37 74.
Åbningstid: Tirsdag kl. 9-12 samt efter aftale med lederen.

Leder: Thomas Villadsen. Tlf.: 75 22 35 25.

I flere år har vi fra tid til anden arbejdet med sekvensregistrering af vore videofilm. Dette arbejde blev tilendebragt i 1996. En større sag, når man betænker, at enkelte af filmene har en varighed på mere end 1 time, og at der, minut for minut, bør registreres hvem, hvad, hvor og hvornår. I øvrigt bør det nævnes, at der i 1996 tilkom tre nye videofilm, blandt andet en særdeles interessant film fra indvielsen af Varde Kaserne den 23. oktober 1953.

I "Landsognsarkivet" er et udvalg i fuld gang med at indsamle oplysninger til brug for "Varde Oplands Historie", som gerne skulle udkomme senest i slutningen af 1998.

Efter afslutningen af indtastningen af samtlige tilgængelige folketællinger er der nu påbegyndt en indtastning af Varde-kirkebøgerne i Brothers Keeper-programmet.

Selv om antallet af afleveringer falder synes det som om kvantiteten bliver større. Vi kan for eksempel nævne, at der i 1996 har været et stigende antal foreningsafleveringer, men også enkelte større private. Fra afdøde skotøjshandler Gerald Langgaards bo har vi modtaget et stort antal lydbånd, indeholdende de optagelser, som Langgaard i en lang årrække optog til Radio Syd. Alle båndene er gennemgået og registreret.

Mange af arkiverne har vistnok kasser stående med uregistrerede billeder, for eksempel pressebilleder. Selv om det er lykkedes os - over tid - at registrere mere end 20.000 billeder, var det også tilfældet hos os. Vi var derfor mere end heldige, da vi i sidste fjerdedel af 1996 fik en ny fotokompetent medarbejder, som nu er i gang med at rydde op i fortidens syn-der.

Efter at have afsluttet indtastningen af de topografiske oplysninger omkring Varde Miniby fortsætter

"Minimurerarkitekten" arbejdet med indtastningen af topografiske oplysninger for samtlige af byens øvrige ejendomme.

Samtlige arkivfonde og indkomstjournaler er indtastede, så nu begynder Arkibas-programmet efterhånden at kunne bruges her i 40-året for arkivets oprettelse.

Vejen Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune

Østergade 2, 6600 Vejen. Tlf.: 75 36 35 98.

Åbningstid: Tirsdag kl. 10-16 og onsdag kl. 10-17.

Leder: Linda Klitmøller.

1996 blev året, hvor Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune ændrede udseende. I månederne april, maj og juni holdt arkivet helt lukket for publikum, og omfattende istandsættelsesarbejder gik i gang. Lokalerne blev brand- og tyverisikret, skillevæggen mellem de to små læsesale blev fjernet, væggene ændrede farve, gulvtæpperne blev udskiftet med linoleum, og samtlige arkivfonde blev nyopstillet. Det betød, at arkivets lokaler på skift måtte rømmes - et mere omfattende arbejde end vi først havde antaget.

Da arkivet genåbnede den 1. juli var vi langt fra færdige med renoveringen, men vi kunne da tilbyde de besøgende et bord og en stol midt i al håndværkerrodet. Endnu i skrivende stund arbejdes der på det sidste med at sætte kælderens i stand, så den kan bruges som depotrum. Vi regner med at være helt færdige med nyindretningen af arkivet i sensommeren 1997.

Resultatet af alle disse anstrengelser er blevet et lysere og mere brugervenligt arkiv. Vi har fået én stor læsesal med gode arbejdspladser til 8 brugere. Med lidt ommøblering kan den anvendes til besøg af grupper på omkring 20 personer med mulighed for at vise lysbilleder m.m. Vi håber derfor, at foreninger og skoler fremover vil bruge os oftere end hidtil.

1996 blev også året, hvor arkivet fik nyt edb-udstyr og registreringsprogrammet Arkibas. Disse store nyanskaffelser blev delvis finansieret med støtte fra Brandkassefonden SydVest og Den Danske Banks Fond. Vi har som så mange andre arkiver før os måttet konstatere, at al begyndelse er svær, men vi er da kommet i gang med at registrere alle nye indleveringer i Arkibas.

I sommeren 1995 indgik arkivet en kontrakt med SiD-Vejen om at skrive deres jubilæumsbog "Arbejds mænd gennem 100 år" om arbejds mændenes organisering i Vejen 1896-1996. Den blev til i et tæt samarbejde med SiD-efterlønskлуб og fremdrager de vigtigste elementer i de vejensiske arbejds mænds fælles historie. Om bogen og arbejdet med bogen kan man læse nærmere i Mark og Montre 1996. Som supplement til bogen udarbejdede arkivet en vandreudstilling, som fortæller om udviklingen og erhvervslivet i Vejen gennem de sidste 100 år. Udstillingen blev vist på Vejen Bibliotek i november og kan nu lånes af skoler, foreninger og andre interesserede.

Alt i alt blev 1996 et travlt år på arkivet. Selv om vi holdt lukket eller kørte på vågeblus i store dele af året, nåede vi alligevel op på 299 besøgende. Samtidig havde vi den store glæde, at foreninger og skoler er blevet opmærksomme på vores eksistens og nu er begyndt at bruge os. Vi nåede i løbet af efteråret 5 gange at komme på besøg i foreninger eller på skoler. Derudover besvarede vi omkring et halvt hundrede forespørgsler og modtog lige så mange indleveringer. Vi modtog blandt andet større indleveringer fra Skibelundforeningen og Brandkassefonden SydVest.

Ølgod kommune

Ansager Lokalhistoriske Arkiv

Områdecentret, Præstegårdsvej 5, 6823 Ansager.
Åbningstid: Onsdag kl. 14-16 eller efter aftale.
Leder: Ejvind C. Jensen, Kanalvej 4, 6823 Ansager.
Tlf.: 75 29 71 56.

Besøgstallet har ligget nogenlunde konstant gennem de senere år, nemlig omkring 200. Helt præcist havde vi i 1996 201 besøg, altså en mindre forbedring i forhold til sidste år.

Vi har brugt meget lang tid på at registrere billeder på edb, fordi vi ud over at give billederne numre også har arbejdet med at registrere de personer, bygninger o.a., der forekommer på billederne. Noget af det mest tidskrævende har været at datere billederne, da det i stor udstrækning har været forsømt tidligere. Desuden har vi lavet beskrivelser af billederne, så vi også derudfra kan finde frem til dem.

Skovlund Sognearkiv

Vesterled, Borgergade 24, Skovlund, 6823 Ansager.
Åbningstid: Efter aftale med lederen.
Leder: Kaj Knudsen, Ansagervej 20, 6823 Ansager.
Tlf.: 75 29 20 70. Fax: 75 29 24 70.

1996 blev et meget roligt år på arkivet. Vi opsparer penge til indkøb af edb-maskiner, så vi kan begynde at registrere elektronisk, men der er et stykke tid endnu før vi tør tage springet. Det drejer sig om at hyre et personale der kan betjene værktøjet. Erfaringsvis bestrides arkivjobbene jo mest af folk i den tredje alder, og det er et landsbyproblem at de der pensionerer sig, og som fra tidligere job har været fortrolige med edb, bosætter sig i de lidt større bysamfund. Så der skal nok gå nogle år endnu før vi på de mindre arkiver har emner der er uddannet til at kunne betjene den nye, men hurtigt udviklende elektroniske verden.

Indtil da må vi bruge hovedet og supplere med en kuglepen. Det gode ved arkivarbejdet er jo, at tingene bliver liggende og ingen venter på slutningen, samtidig med at vi dog stadig kan finde de nødvendige ting frem, når egns- og slægtsforskere besøger arkivet. Og det gør de. Lokalt afleveres der til stadighed større mængder arkivalier, som håndteres og bringes i orden, ligesom besøgstillene vokser.

Tistrup-Hodde Lokalhistoriske Arkiv

Tistruplund Områdecenter, Søndergade 38, 6862 Tistrup.
Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 15-17 samt efter aftale med lederen.
Leder: Leif Østergård Therkildsen, Toften 8, 6862 Tistrup. Tlf.: 75 29 96 13.

Arkivet har haft et normalt år, hvor vi som sædvanlig har fået en del henvendelser, både fra nær og fjern. Vi kan mærke, at der er en voksende interesse for både slægts- og lokalhistorie.

Vi var i besiddelse af en næsten komplet samling af annoncebladet "Tistrup Avis", som udkom i årene 1927 til 1975. Dem har vi nu fået bundet ind. Derudover har vi også en komplet indbinding af et andet annonceblad, "Tistrup Ugeblad", som udkom i årene fra 1946 til 1969.

Ølgod Museum holdt skiftedag den 13. september 1996. Museets leder gennem 27 år, Søren Manøe, overrækker her museets nøgle og en boggave til efterfølgeren, Jens Sørensen. (Ølgod-Strellev Lokalhistoriske Arkiv).

Vi er ved at registrere vores arkivalier på edb, det er noget der tager lang tid, men det vil lette overblikket og adgangen til de enkelte arkivalier.

Vores besøgstal og afleveringer er som tidligere år. Vi har også i 1996 benyttet os af de muligheder vi har for at afholde udstillinger på Tistruplund. Vi har blandt andet afholdt en udstilling om flyverløjtnant Per Perck. Udstillingen var udlånt fra Veteranflyvemuseet i Stauning. Per Perck var født og opvokset i Tistrup, som søn af læge P.H. Perck. Per Perck lettede for næsen af de tyske besættelsestropper fra en græsmark lige uden for Tistrup by en mørk oktobermorgen i 1943. Efter 5 timers flyvning landede han i Skotland, nærmere bestemt i Cockburns Path sydøst

for Edinburgh. Per Perck førte dagbøger over forberedelserne og selve flugtturen over Nordsøen, og om opholdet i England, hvorfra han kom tilbage til Danmark i 1946. Vi har nu kopier af disse meget interessante dagbøger på arkivet.

Arkivet skiftede pr. 1. januar 1997 leder. Børge O. Andersen er efter godt 10 år som leder "gået på pension". Som ny leder er Leif Østergård Therkildsen tiltrådt. Han har i en periode inden lederskiftet været tilknyttet arkivet. Leif Østergård Therkildsen har tidligere været leder af DLG i Tistrup, og har et meget bredt og godt kendskab til området og dets befolkning.

Ølgod-Strellev Lokalhistoriske Arkiv
Kulturhuset, Vestergade 5, 6870 Ølgod.
Tlf.: 75 24 50 11, lok. 5.
Åbningstid: Tirsdag kl. 14.30-17.00.
Leder: Nich. Riis, Bakkevej 17, 6870 Ølgod.
Tlf.: 75 24 56 51.

Ølgod-Strellev Lokalhistoriske Arkiv sorterer under Ølgod Museum, og har et nært samarbejde med museet. I 1996 trak museumsinspektør Søren Manø sig tilbage efter 27 år, og hans efterfølger, Jens Sørensen, overtog ledelsen.

Fra arkivet skal der lyde en stor tak til Søren Manø for samarbejdet gennem årene, og et velkommen til Jens Sørensen med gode ønsker for de kommende år.

En anden begivenhed skal også nævnes. I et par år har Anna og Jens Raunkjær, mor og søn, arbejdet

med indsamlinger af personlige data om Strellev Sogns beboere. De mange navne findes i et 5-binds værk, der nu står fremme i arkivets bogsamling. "Æ Strelle sognere, og dje bøen" er titlen på værket. Registranten er, udover de personlige data, forsynet med numre, der henviser til fotos af de pågældende personer. Disse fotos findes i arkivets store samling af såvel negativt som positivt. Her skal der rettes en varm tak til Anna og Jens Raunkjær for det store arbejde, der ligger forud for det endelige resultat.

Antallet af modtagne arkivalier ligger, som vanligt, på ca. 50 afleveringer, mens besøgende, eller henvendelser på anden måde, er ca. 400.

Registreringen på edb er endnu på begynderstadiet, da vi gerne vil sikre os, at begynderfejlene bliver så få som muligt.

Tak til alle, der ved aflevering af arkivalier, og på anden måde, har vist interesse for det lokalhistoriske arbejde.

Af Historisk Samfund for Ribe Amts tidligere udgivelser kan følgende endnu leveres:

Lille vejledning i læsning af gotisk skrift. Af H. K. Kristensen. 16 sider. Kr. 20,00.

Peder Hegelunds almanakoptegnelser 1565-1614, bd. I-II. Af Bue Kaae. 1.080 sider. Kr. 225,00.

Billedhistorier fra Ribe Amt. Billeder fra de lokalhistoriske arkiver i Ribe Amt. 99 sider. Kr. 78,00.

Træet i stenen. Om billedhuggeren N. Hansen Jacobsen. Af Lise Buurgaard og Agner Frandsen. Kr. 70,00.

Fra kommis til museumsleder. Søren Manøes erindringer. Udg. 1994. 97 sider. Kr. 70,00.

Register til årbøgerne 1903-1977. Kr. 45,00.

Stavnsbånd og Vestjylland - blev bonden fri? Af Jørgen Dieckmann Rasmussen. Udg. 1988. 33 sider, ill. Kr. 45,00.

Ribe Domkirke, hæfte 1-2 og hæfte 3-4. Danmarks Kirker, Nationalmuseet. Kr. 50,00 pr. dobbelthæfte.

En landsbydreng blev læge. Erindringer af J. P. Kar-kov. 66 sider, ill. Kr. 48,00.

De store skibe - deres ø og mennesker. Fanø omkring 1900. Videofilm af Hrolf Thorulf m.fl., 1993. Kr. 98,00.

Tilbud I

Oluf Nielsens herredsbeskrivelser:

Malt Herred 1870. Fotografisk optryk 1976. 194 sider. Kr. 45,00.

Gørding Herred 1872. Fotografisk optryk 1978. 66 sider. Kr. 35,00.

Slavs Herred 1868. Fotografisk optryk 1981. 62 sider. Kr. 45,00.

Vester Horne Herred 1985. Fotografisk optryk 1985. 66 sider. Kr. 100,00.

Skads Herred 1862. Fotografisk optryk 1985. 176 sider. Kr. 100,00.

Samlet pris for hele serien: Kr. 275,00.

Tilbud II

Bidrag til landbrugets historie i Varde-egnen. Af Chr. Mathiesen 1881. Ny udgave 1982. 94 sider. Kr. 50,00.

Kjære Broder, breve fra Terkel Kristensen 1866-1918. Ved Flemming Just, 1982. 188 sider. Kr. 50,00.

Kort over Skads, Malt og Gørding herreder. Af Tøger Reenberg Teilmann, 1767. Genoptrykt 1985. Kr. 30,00.

Samlet pris for alle tre publikationer: Kr. 90,00.

Tilbud III

Landsbydreng og svend på valsen - en fattig drengs erindringer 1881-1907. 94 sider, ill. Kr. 60,00.

En Esbjergdreng fortæller - om løse typer og aviser. Sigurd Borch, 1986. 68 sider, ill. Kr. 60,00.

Samlet pris for disse to publikationer: Kr. 100,00.

Ældre årgange af Fra Ribe Amt: Vi har en del årgange fra 1924-1995, men der er store huller i rækken. Forespørg hos ekspeditionen:

Historisk Samfund for Ribe Amt,

Gl. Præstevej 16, 6800 Varde.

Tlf. 75 26 41 16.

INDHOLD

Karen Riisager og Jørgen Hansen	
Folkebogsamling for Varde og Omegn gennem 100 år	139
Peder Løgstrup Bjerg	
Om læselyst og biblioteksbetjening i det tidligere Varde Landsogn	173
Sven Tygesen	
Fattiggården i Vorbasse	182
Agnete Rødsgård	
Agerbæk Børnehaves oprettelse 1970 – den første børnehave i Helle Kommune	215
Rigmor Frandsen	
Fra Aftenskole til Voksen Uddannelses Center – VUC Vejen, 1963-1993	225
Jørn Martinsen	
Da der blev skrevet kirkehistorie på Fanø	246
J. Joensen/Karl Johan Joensen	
Flugten til Færøerne med E 294 Hoyvik	255
C. J. Gomard	
I optikerlære i Berlin under besættelsen	259
Agner Frandsen	
Jeg Samuel Nicolaus Claudius... – et særpræget gravmæle	276
Et udvalg af historisk litteratur om Ribe amt	291
Generalforsamling og årsmøde	298
Nye medlemmer 1996	302
Regnskab for 1996	303
Fra lokalarkivernes arbejdsmark i Ribe Amt	304
Beretninger fra amtets lokalhistoriske arkiver	309